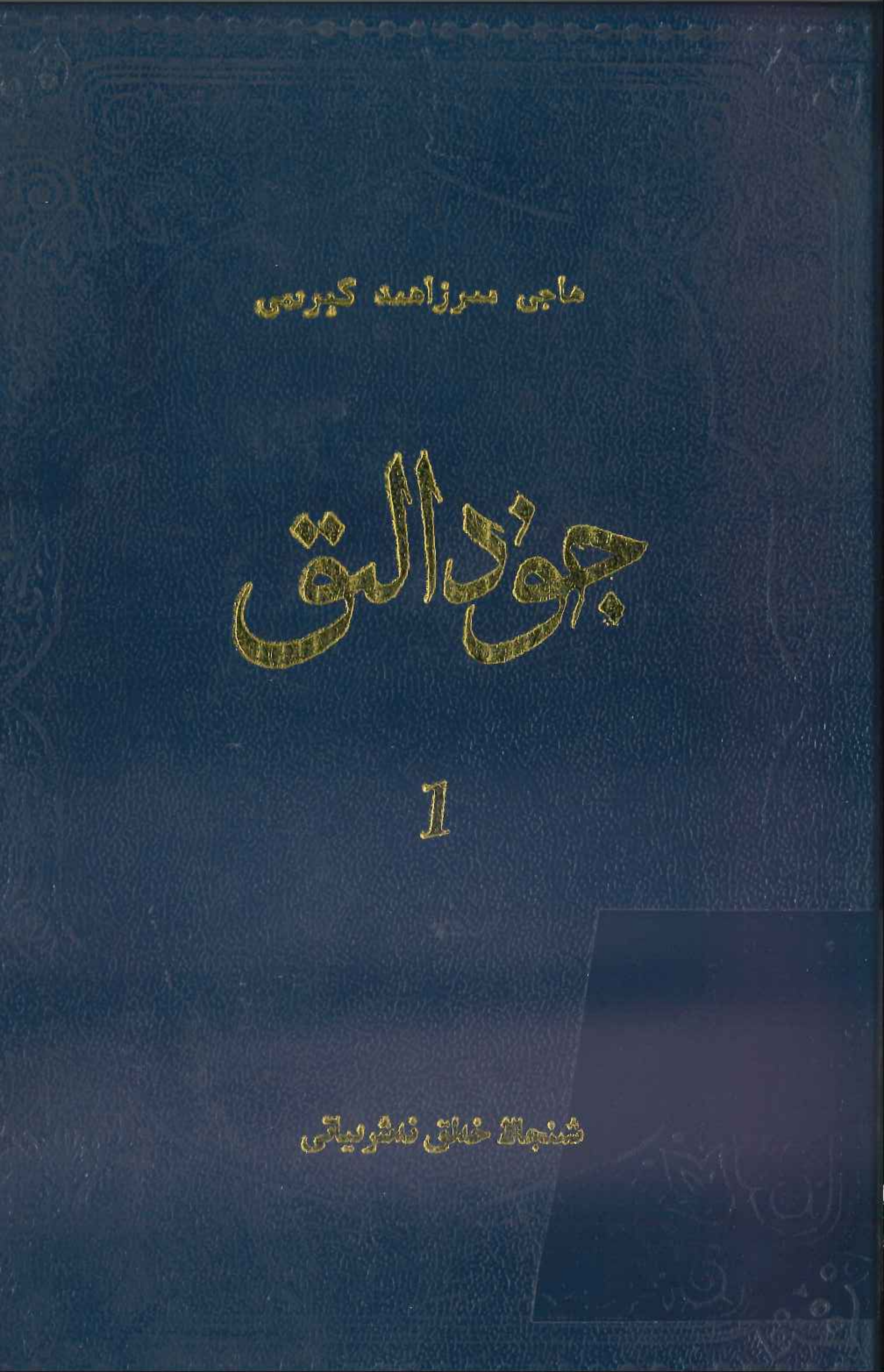

ھاجى مىرزاھمەد كىرىمى

جۇدالىق

1

ﺷﯩﻨﺠﺎڭ خەلق نەشرىياتى

ھاجى مىرزاھمد كېرىمى

جۇدالىق

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەررىردىن

مىرزاھىد كېرىمى 1939 - يىلى 11 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قەشقەر شەھىرى تارىبوغۇز كەنتىدە تىجارەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1942 - يىلىدىن 1955 - يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇدى. 1955 - يىلىدىن 1958 - يىلىغىچە سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇدى. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا شېئىر يېزىشقا كىرىشكەنىدى. مىرزاھىد كېرىمى شىنجاڭ شۆيۈەنىگە ئوقۇشقا كىرگەنىدىن كېيىن ئىدىيىۋىلىك ۋە بەدىئىيلىك جەھەتتە بىر قەدەر يۇقىرى بولغان «ئانا ۋەسىيىتى»، «جەڭچىمەن»، «بەخت قىزى ئالبومىدىن»، «ساندۇق ئىچىدىكى بوۋاق» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان شېئىرلارنى يازدى، بىرمۇنچە شېئىرلىرى «تارىم» ژۇرنىلى ۋە باشقا گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى.

ئىجتىھات بىلەن ئىجاد قىلىپ، ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقان بۇ شائىر 1958 - يىلى «سول» چىل خاتالىقىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ بىھۇدە رىيازەت چەكتى. مىرزاھىد كېرىمى نامى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولدى، ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە.

مىرزاھىد كېرىمىنىڭ 1982 - يىلى ۋە 1989 -

يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئالتۇن ئاچقۇچ» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە «ھېيتگاھدا ھېيت كۈنى» ناملىق داستانلار توپلىمى، 1985 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن «قاناتلانغان تىلەك» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى. مىرزاھىد كېرىمى ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ھەم جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

«جۇدالىق» رومانىنىڭ بىرىنچى قىسمى — «ھايات شۇنداق ئۆتكەن» دە ئازادلىقتىن بۇرۇن قەشقەردە فېئوداللىق ئائىلە تۈزۈمىنىڭ كىشىلەرگە ئېلىپ كەلگەن بالايىئاپەتلىرى، فېئوداللىق تۈزۈم ئىسكەنجىسىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ قان - ياشقا تولغان ھايات سەرگۈزەشتىسى، ئېچىنىشلىق تەقدىرى ئەسەر قەھرىمانى نۇرنىسانىڭ ئەگرى - توقاي تۇرمۇش پاجىئەسى ئارقىلىق بىرقەدەر چاللىق، رېئاللىقتا ئۇيغۇن ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

* * *

NIEDERSÄCHS.
STAATS- U. UNI.-
BIBLIOTHEK
GÖTTINGEN

مۇقەددىمە

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، كىتابخان!

بۇلۇتسىز ياغمۇر ياغمايدۇ، سۇسىز گىياھ كۆكلىمەيدۇ.

ئەگەر چەت ئەلدىن كەلگەن ئاددىي بىر پارچە خەتنى ئوقۇمىغان بولسام بۇ رومانمۇ يېزىلمىغان بولاتتى. بۇ خەتنىڭ ماڭا مۇنچىۋالا تەسىر قىلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. خەتنى تاپشۇرۇۋالغۇچى ئايال بىلەن ئازراق تونۇشلۇقۇم بار ئىدى. شۇڭا ئۇ ئايال چەت ئەلدىن ئەۋەتىلگەن بۇ خەتنى ئوقۇپ بېقىشىمنى ئۆتۈندى، خەت مۇنداق يېزىلغانىدى:

«سۆيۈملۈك جان كۆيەر قىزىم گۈلنىسا، سىلىگە ۋە سىلى ئارقىلىق ئاچىلىرىغا، قەدىردان ئوغلۇم سادىرغا، ئەزىمەت نەۋرەم پۈرقەتكە، تۇغقانلارغا، دوستلارغا، قولۇم - قوشنا، يۇرتداشلارغا؛ ھەربىرلىرىنىڭ دىدارلىرىغا تەشنا قەلبىمدىن سېغىنىپ سالام!

سالامەت تۇرۇشلىمۇ، جىگەر پارىلىرىم؟ بالام، جاۋاب خەتلىرىنى تاپشۇرۇۋېلىپ يەنە جېنىمغا جان قوشۇلغاندەك بولدى، ئۆچكەن ئۈمىد چولپىنىم قايتا پارلىدى. ھاياتقا قايتا مۇھەببەت باغلىدىم، مىسكىن كۆڭلۈمدە ھەربىرلىرىنى كۆرۈشتىن باشقا يەنە قانداق ئارزۇ بولسۇن؟

لازىم قىلاي دېسەم ئاياغ ئاستىمدا، باش ئۈستۈمدە، كۆزۈم يەتكەن تۆت تەرەپتە ھەممە نەرسە تەل، لېكىن يېنىمدا سىلەر يوق، ئەزىز ۋەتىنىمنىڭ ھور - ھور ھاملى يوز - كۆزۈمگە ئۇرۇلمايدۇ. دەسسەپ تۇرغىنىم كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئانا تۇپراق ئەمەس، كۆزلىرىمگە باغۇ - بوستانلىق يۇرتۇم كۆرۈنۈپ تۇرمايدۇ، شۇڭا مەن نېمىشقا ھەسرەتلەنمەي؟ بېشىغا كەلگەن جۇدالىق كۈلپەتلىرىنى يازسا بىر كىتاب بولىدۇ.

سۆيۈملۈك جىگەر پارىلىرىم، ئەزىز يۇرتۇمغا بېرىپ ھەر بىرلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشۈش كويىدا بولۇۋاتىمەن. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىلتىماس يازدىم، كېلەر قېتىملىق خېتىمدە خۇش خەۋەر يېزىشقا ئاللا نېسىپ قىلسۇن، ئامىن!

ئاخىرىدا سىلەردىن ئۇيغۇر تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن كىتابلار بولسا ئەۋەتىپ بېرىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن. خەير، خۇدايىمغا ئامانەت، خەت كۈتۈپ ھەر بىرلىرىڭىز دىدارىغا تەشنا مۇساپىر ئانىلىرى:

نۇرنىسا.

1981 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

گېرمانىيە ئىتتىپاق جۇمھۇرىيىتى، بوننى، مەشئەل كوچىسى 3613 - قورۇ.

بۇ ئاددىي خەت سىڭگەن مۇساپىر ئانا بىلەن ئانا مېھرىگە تەشنا پەرزەنتلەرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بىلىش ئىستىكىنى قوزغىدى. 5 يىل ئىزدىنىشتىن كېيىن ئاخىرى مەن بۇ «جۇدالىق» رومانىنى يېزىش ئۈچۈن قولۇمغا قەلەم ئالدىم....

ھۆرمەتلىك كىتابخان، سىزلەرگە سالامەتلىك تىلەيمەن.

* * *

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم
ھايات شۇنداق ئۆتكەن

بىرىنچى باب. دىداركۆرۈشۈش …… 1

ئىككىنچى باب. قوبۇل قىلىنمىغان سوۋغا …… 20

ئۈچىنچى باب. قارا چاچ قىز …… 46

تۆتىنچى باب. كۈيئوغۇلنىڭ پەيلى …… 100

بەشىنچى باب. ھەسرەت …… 125

ئالتىنچى باب. «بۆرىمۇ ياكى تۈلكىمۇ؟» …… 146

يەتتىنچى باب. ئايتۇرا …… 162

سەككىزىنچى باب. قاقباش …… 188

توققۇزۇنچى باب. كۆلدىكى غىجىم رومال …… 200

ئونىنچى باب. ئەپكەش يىگىت …… 219

ئون بىرىنچى باب. تەقدىر …… 262

ئون ئىككىنچى باب. خورلانغان ئەر …… 280

ئون ئۈچىنچى باب. دېرەكسىز غايىپ بولۇش …… 309

بىرىنچى قىسىم

ھايات شۇنداق ئۆتكەن

بىرىنچى باب

دىدار كۆرۈشۈش

كەڭرى سايلىقتا ئورۇنلاشقان قەشقەر ئايرودرومى ئىپئىنچ ئىدى. كۈن نەيزە بويى كۆتۈرۈلۈپ قالغان بولسىمۇ كىشىگە سالقىن تۇيۇلاتتى، بىراق بۇ سالقىنلىقمۇ ئۇزاق داۋام قىلماي ئاخىرى يەنە كۈن نۇرى غىلتاڭ تاشلارنى قىزىتىشقا باشلىدى. سائەت ئون بىر بولغاندا ئايرودروم ئوت كەتكەندەك قىزىپ كەتتى.

ئايرودرومنىڭ رەسمىيەت بېجىرىدىغان ئۆيىگە كىشىلەر لىق تولۇپ كەتكەنىدى. تام تۈۋىگە قاتار تىزىپ قويۇلغان، يوپۇقلىرى كىرلىشىپ كەتكەن كونا ساپالاردىن قوپماي، پۇتلىرىنى سىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋاتقانلارنىڭ پىشانىلىرىدىن تەر قۇيۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەنلەر قىستىلىشاتتى، بىر - بىرىنى ئىتتىرىشەتتى، ئۆزئارا پاراڭلىشاتتى، تۇۋلىشاتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە كەلگەن ئايروپىلان بىلەن ماڭىدىغانلارمۇ، كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىشقا، ماڭىدىغانلارنى ئۇزىتىشقا چىققانلارمۇ بار ئىدى، تاشقىرىغا نىسبەتەن بۇ چوڭ ئۆي كىشىلەرگە ئىسسىقتىن دالدا بولالايتتى. شىرەلەر ئۈستىدىكى چايدانلاردا قايناق سۇ ئۆكسىمەيتتى. كۈتكۈچىلەر دەممۇ - دەم توشتۇرۇپ تۇراتتى.

يۈك - تاقلارنى ئۆلچەش، بىلەتنى تەكشۈرۈش باشلاندى. سىرتتا يۈرگەن يولۇچىلارمۇ تۇغقان، دوست - بۇرادەرلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن يۈك - تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ زالغا كىرىشىپ، نەرسە - كېرەكلىرىنى ئۆلچەتتىش ئۈچۈن قاتار تىزىلدى. يەر ئاستىدىن چىققاندەك ئاستا ئاڭلانغان گۈركىرەش يولۇچىلارنى جانلاندۇرۇۋەتتى. كىچىك بالىلار ئاتا - ئانىلىرىنىڭ تومۇشىغا ئۆنجاي ئىشىكتىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئايروپىلان چۈشىدىغان مەيدانىنى توسۇپ تۇرغان تۆمۈر رېشاتكىنىڭ يېنىغا توپلىنىپ قوللىرىنى دالدا قىلىشىپ ئاسمانغا قاراشقا باشلىدى.

— قوندى - قوندى!

— ئۇ پاختەك ئەمەس قونغىلى، ئۇ ئايروپىلان، يەرگە چۈشتى دەڭلا ئاداش.

— ئۇچقاندىكىن ئۇمۇ قۇشتە، نېمە دېسەك مەيلى ئەمەسمۇ، قانىتىنى كېرىپ تۇرغان يىڭناغۇچتەك تۇرغىنىنى قارىماسىلەر؟

ياش يىگىتلەرنىڭ چاقچاقلىرى ئەتراپتىكى كىشىلەرنى كۈلدۈرۈۋەتتى. قىرىق سەككىز كىشىلىك يولۇچىلار ئايروپىلانى سايلىقىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ گۈركىرەپ مېڭىپ كەلگىنىچە بىر سىلكىنىپ توختىدى. ئايروپىلان شوتىسى كەلتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭ ئېچىلغان ئىشىكتىن پۈتىغا ئاقۇچ - كۆك رەڭ توفلى، ئۇچىسىغا ھاۋا رەڭ پەلتو كىيگەن، بېشىغا ئورىغان ھەرەمنىڭ ئاق مىسقالە رومىلىنىڭ چۈچىلىرى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكرىكىگە چۈشكەن سۇمباتلىق ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا رەڭگا رەڭ جۇلالىنىپ تۇرغان چامادان بار ئىدى. ئۇ ئايال پۈتىنى يوقارقى باسقۇچتىن لۆڭەنگە يۆتكىمەي تۇرۇپ ھاۋانى سۈمۈرۈپ - سۈمۈرۈپ ئۇزۇن نەپەس ئالغاندا قاش تېشىدەك سۈزۈك، مۇڭلۇق يۈزى ياش بىلەن نەملەندى. ئۇنىڭ ھەر يانغا تويماي قاراۋاتقان ئاھۇ كۆزلى

رىدىن ياش قۇيۇلۇشقا باشلىدى. ئايال دەرھال قول ياغلىقى بىلەن يۈزىنى سۈرتتى - دە، كەينىدىكى سەل بىتاقەت بولۇپ قالغان كىشىدىن ئەپۇ سوراپ شوتىدىن ئاستا يەرگە چۈشتى. ئايال ئارقىسىدىكى كىشىلەرگە يول بېرىپ ئىككى قەدەم يانغا سۈرۈلدى ۋە يەردىن چىلاندەك چوڭلۇقتىكى ئىككى تال تاشنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتتى. تاش ئىسسىق ياشلار بىلەن يۇيۇلدى. ئايال پەلتوسىنىڭ پېشىنى قايرىپ كۆل رەڭ سارجىدىن تىكىلگەن كاستيۇمىنىڭ يانچۇقىدىن كىچىككىنە يېشىل قاپچۇقنى ئالدى. قاپچۇقنىڭ ھەممە يېرىگە ئاق، قىزىل ياقۇتتىن كۆز قويۇلغاچقا ۋالىلداپ تۇراتتى. ئىچى قىپقىزىل بولۇپ، يۇمشاق رەختتە ئەستەرلەنگەنىدى. ئۇ قولىدىكى ئىككى تال تاشنى قاپچۇق ئىچىگە سالدى - دە، چارسىدە ياپتى ۋە ئەتراپقا يەنە بىر قېتىم كۆز سالغاندىن كېيىن ئىتتىك مېڭىپ تۆمۈر رىشاتكىنىڭ ئىشىكىدىن ئۆتتى ۋە يۈك - تاقلارنى تاپشۇرۇۋالىدىغان يەرگە كەلدى. يولۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ بولۇشقانىدى، يەردە ئىككى چامادان بىلەن چوڭ سومكا تۇراتتى.

— مېھمان، بۇ ئۆزلىرىنىڭ نەرسىلىرىمۇ؟ ئاپتوبۇسقا ئېلىپ چىقىشىپ بېرەيلى، — دېدى ئايرودرومنىڭ بىر ئۇيغۇر ئايال خادىمى ۋە يېنىدا تۇرغان ئىككى كىشى بىلەن سومكا، چامادانلارنى كۆتۈرۈشۈپ، مېڭىش ئالدىدا تۇرغان ئاپتوبۇسقا ئېلىپ چىقىشتى. ئۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ ئاپتوبۇسقا چىقتى.

× × ×

ئايرودرومدىن چوڭ يولغىچە بولغان ئارىلىق بىر كىلومېتىردىن كۆپرەك كېلەتتى. بۇ ئارىلىقتا رەسمىي تاشيول بولمىسىمۇ

ماشىنا، ھارۋىلار ئۈزۈلمەي مېڭىپ تۇرغاچقا ماڭدامدا بىر كاتاڭ ئۇچرايتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا ئاپتوبۇسنىڭ سىلكىنىشى زادى بىلىنمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ پۈتۈن دىققىتى تۆت ئەتراپتا ئىدى. «دزۇڭقۇرۇل» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ تاشلىق سايدا ئىلگىرى ھېچقانداق قۇرۇلۇش يوق ئىدى. ئايرودروم ياسىلىپ نۇرغۇن قۇرۇلۇشلار چۈشۈپ كېتىپتۇ... بۇ ئەتراپتىكى مورۇتۇم يېزىسىنىڭ چاچۇردىكى ھېلىمۇ شۇنداق تاتلىقمىكىنا؟ پېچاق تېگىپ بولغۇچە چاراسلاپ يېرىلىپ بولاتتى. بۇ تەرەپتىكى يول بىلەن بەشكېرەمدىن، ئۇ تەرەپتىكى يول بىلەن ئاتۇشتىن ئەنجۈر، ئانار، ئۈرۈك، ئۈزۈملەر يېزىچە شەھەرگە توشۇلۇپ تۇراتتى...»

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قاراماي ياتقۇزۇلغان چوڭ يولغا چىققاندا خىيالدىن توختاپ ئاپتوبۇس ئەينىكىنى ئېچىۋەتتى. ئۇ بېشىنى ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن چىقىرىپ كۆزى يەتكەن يەرلەرگە تەلمۈرۈپ قارىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ، قۇرۇپ گەز باغلىغان لەۋلىرى تىترەپ، قەغەز بادامدەك نېپىز قاپاقلىرى توختىماي لىپىلداپ كەتتى. «ئاغرىپ قالمىغاندىمەن؟» ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم كۆزلىرىنى چىمەنزار باغلاردىن ئۈزمەي، ئۆزىنى قىزىپ كېتىۋاتقاندەك سېزىپ، ئۇ پېشانىسىنى تۇتقاندى، مۇزدەك تەر بىلەن قولى نەملەشتى. بۇ ياز ئىسسىقى بەدەندىن دەممۇ دەم چىقىرىۋاتقان ئادەتتىكى تەر ئىدى. ئۇ، ئۆزىگە شۇنچە ياراشقان يازلىق پەلتوسىنى سېلىپ، كاستۇمىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋەتتى. سوتتەك ئاق گىرىپتىشىن كۆڭلىكىگە يېنىك ئۇرۇلغان شامال، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سۆيۈندۈرۈۋەتتى. «ئانا يۇرتنىڭ ھاۋاسى، شامىلى، پۇرىقى نېمىدېگەن لەززەتلىك نېمىدېگەن يېقىملىق ھە!؟ تۇرغان يېزىسىمۇ باشقىچە بولۇپ

كېتىپتۇ. ئاۋۇ دېھقانلارنىڭ باغ - ھويلىلىرى بولسا كېرەك، چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاش، ئۆيلىرى بىر خىل ئىكەن. شاپتۇل، توغاچلىرى ئەجەپ پىشىپ كېتىپتا؟ بېدىشكە ئېلىنغان تاللاردىن خۇددى قىزلارنىڭ ئالتۇن سۆكسەدەك ساپاق - ساپاق ئۈزۈملەرنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغىنىنى قارىسامدىغان! يام - تاشتەكتىكى گۈللەرنىڭ، كاۋا - قاپاق باراڭلىرىنىڭ ھويلىلارغا يامىشىپ تۇرغىنىچۇ... ئاھ خۇدا! ئۈمىدىم ئۈزۈلگەندە ئەزىز يۇرتۇمنى كۆرۈشكە نېسىپ قىلدىڭ، ھېلىمۇ بالا - قازادىن ئۈزۈك ساقلا، سالامەت ئۇچرىشىشقا مۇيەسسەر قىلغىن... قىزىم، ئاي قىزلىرىم، مۇشۇ تاپ ئوماق باللىرىڭلارنى ئېمىتىپ، ئەركىلىتىپ ئولتۇرىدىغانسىلەر؟ بىردەمدىن كېيىن دۇنياغا كۆز ئېچىپ بۇ ۋاقىتقىچە جامالىنى كۆرمىگەن غەمگۇزار ئاناڭلار بىلەن دىدار كۆرۈشىدىغانلىقىڭلارنى تېخى بىلمەيسىلەر، مېنى كۆرگەندە نېمىدەپ قالارسىلەركىن؟...»

نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئويچان كۆزلىرىدە ياش لىغىلداپ، يۈرىكى تېخىمۇ گۈپۈلدەپ كەتتى. «مانا بۇ باغ ئېرىق مەھەللىسى، قىز چاغلىرىمدا شاخلىرىغا يامىشىپ چىقىپ ئۆرۈك، شاپتۇللىرىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۈزۈپ يېگەنىدىم... دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى يېڭىلىنىپ، باغ تاملىرى قايتىدىن ياسىلىپتۇ، يېڭى ئۆيلەر سېلىنىپتۇ، ۋاي خۇدايىم بۇ كېرەم باغقۇ! ئەسلى ئابدۇكېرىم بايۋەچچىنىڭ بېغى ئىكەن، بۇ يەرگە دوختۇرخانا سېلىنغان چاغلاردا مەن كىچىك بولسام كېرەك، قەشقەردىن ئايرىلغان چېغىمدا بۇ بىردىنبىر چوڭ دوختۇرخانا ئىدى، ھازىر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، سېلىنغان بىنالار نېمىدېگەن كۆركەم - ھە! كىشىلەرنىڭ ئۈزۈلمەي كىرىپ - چىقىپ تۇرغىنىنى...»

ئاپتوبۇس يارباغ كۆۋرۈكىگە يېقىنلاپ كەلدى، يولنىڭ

ئىككى تەرىپىگە كۆز سېلىپ ئولتۇرغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم بۇ ئەتراپنى تونۇيالماي قالدى. «بۇ يەرلەر ئەجەب ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، ئىلگىرى يولنىڭ ئىككى تەرىپى ناھايىتى پەس سازلىقتا ئوخشاش بىر جاي ئىدى، ئاندا ـ ساندا سۆگەت، بۇلدۇقلاپ* تۇرغان بۇلاقلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئەمدى* تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. ئاۋۇ سۈپسۈزۈك پارقىراپ تۇرغان بېلىق كۆللىرى ئوخشايدۇ، قىرلىرىدا ئېگىلىپ تۇرغان مەجنۇن تاللارنىڭ كۆپلۈكىنى، كۆۋرۈكمۇ زامانغا لايىق سېلىنىپتۇ. ئەجەب شۇنچە چوڭ تۆمەن دەرياسىنىڭ سۇلىرى نەگە كەتكەندۇ؟! تاۋا بۇ دەريادا بىر ئۇستەڭنىڭ سۈيىچىلىك سۇ قاپتۇغۇ؟... ئۆز ۋاقتىدا دەريا سۈيى ھەدەپ قىرغاقنى ئورۇپ، ئۆركەشلەپ، كۆۋرۈكنى ئېلىپ كەتكۈدەك ھەيۋەت بىلەن دولقۇنلىنىپ ئاقاتتى... ياراباغ تېخىمۇ ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ...»

ئاپتوبۇس خەلق ھاۋا قاتناش بېكىتىگە كېلىپ توختىغاندا كىشىلەر يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئاپتوبۇستىن قىستىلىپ چۈشۈشكە باشلىدى. «خەۋەر قىلسامۇ ياخشى بولاتتىكەن، قىزلىرىم بىلگەن بولسا تۇغقانلار بىلەن ئالدىمغا چىقىشاتتى، ئەمدى چامادانلىرىمنى كىم كۆتۈرۈشۈپ ئۆيگە ئاپىرىشىپ بېرەر؟» ـــ دەپ ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم پۇشايمان قىلغاندەك بولۇپ.

ـــ ئانا، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى ئاپتوبۇستىن چۈشۈرۈپ بېرەي، ـــ دېدى ئېگىز بويلۇق، بۇغداي ئۆڭ، بۇرۇتلۇق يىگىت، ـــ يىراقتىن كەلگەن ئوخشىماملا؟

ـــ ھەئە! چەت ئەلدىن كېلىۋاتىمەن بالام، ـــ جاۋاب بەردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، ـــ يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ.

ـــ قەيەردىن كېلىۋاتىلا؟ ـــ يىگىت غالىتەكلىك چوڭ

چامادانني كۆتۈرۈۋېتىپ سوزدى.

— بەك يىراقتىن — گېرمانىيىدىن كېلىۋاتىمەن.

— گېرمانىيىدىن؟ — يىگىت ھەم قىزىقىش، ھەم ھەيرانلىق ئىچىدە چامادانني كۆتۈرۈپ چۈشۈپ كەتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىممۇ ئاپتوبۇستىن چۈشتى.

— ئۆزلىرى نەرسىلەرگە قاراپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسىلا، قالغان چامادان، نەرسىلەرنى ئېلىپ چۈشەي.

— رەھمەت بالام، خۇدا رەھمەت قىلسۇن، — يىگىت ئىككىنچى چوڭ چامادانني ۋە غالتەكلىك چوڭ سومكىني يىراقلا ئېلىپ چۈشتى.

— ئانا، ئالتۇن قاچىلاپ كەلگەن ئوخشىمامىلا، بەك ئېغىرغۇ؟ — دېدى يىگىت كۈلۈمسىرەپ.

— ۋاي بالام، ئالتۇن قاچىلاپ كەلمىگەن بولسامۇ، ئاز - تولا سوۋغا - سالام بىلەن كەلدىم.

— ئۆيلىرى نەدە؟

— يۇمىلاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسىدە.

— خېلى يىراق ئىكەن، ھېيتكاغىچە مەن ئاپىرىشىپ بېرەي، ئاندىن ھارۋا كىرا قىلىپ ئېلىپ كېتەلا.

— ماقۇل، شۇنداق قىلاي بالام، دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، چىمەن دوپپىسىنى بېشىدىن ئېلىپ يۈز - كۆزىنى ياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ تۇرغان يىگىتكە مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ، — ئالدىراش بولغىيتىلە؟

— ئالدىراش ئەمەسمەن، — جاۋاب بەردى يىگىت، — يولۇممۇ ئۆزلىرى بېسىپ كەلگەن مەنزىللەرگە سېلىشتۇرغاندا كۆپ يېقىن. شائىخەيگە تىجارەت بىلەن بارغانىدىم، قايتىپ كېلىشىم. قارىغاندا ئۆزلىرى كېلىدىغانلىقلىرىنى تۇغقانلارغا خەۋەر قىلمىغان ئوخشىمامىلا؟ — شۇ ئەسنادا يىگىت چامادانـ

NIEDERS.
STAATS- U. UNIV.-
BIBLIOTHEK

لارغا قاراپ تۇرۇپ قالغان قارا ساقاللىق دېھقان چىرايلىق ئادەمگە كۆز سالدى:

— ئاكا، ماۋۇ چامادان بىلەن سومكىنى ھېيتگاھقىچە ئاپىرىشىپ بەرسىلە، تۇتقۇچىغا قوللىرىنى تەگكۈزۈپ قويسىلا ئۆزى مېڭىپ كېتىۋېرىدۇ.

— مەن ئۆزۈممۇ ئاپىرىشىپ بېرەيمىكىن، دەپ تۇرغانىدىم، — دېدى ھېلىقى كىشى.

يىگىت بىر قولىدا ئۆزىنىڭ چوڭ قارا سومكىسىنى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن چامادانىنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتۇپ، غالدىرلىتىپ سۆرەپ ماڭدى. قارا ساقاللىق كىشىمۇ چامادان بىلەن سومكىنى ئىككى يېنىغا ئېلىپ يىگىتكە ئەگەشتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم مىسقالە رومىلىنى تۈزەپ، قول چامادىنىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئاستا قەدەم تاشلىغان چاغدا يىگىتنىڭ ھېلىلا قىلغان سۆزى ئېسىگە چۈشۈپ دېدى:

— خەۋەر قىلمايلا ئۇشتۇمتۇت كېلىۋاتقىنىم راست بالام، ئۇرۇق - تۇغقانلار بىلەن ئۇيۇقسىز ئۇچراشقۇم كەلدى...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇلار بىلەن ھېيتگاھقا كېلىپلا، كۈن نۇرىدا جۇلالاپ تۇرغان قوش مۇنارغا، ئاپئاق گۈمبەزگە، ھەيۋەتلىك پەشتاققا قاراپ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. بۇ ئۆز يۇرتىغا سالام بەرگىنى ئىدى. ئۇ ھېيتگاھنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكنىڭ ياقۇت كۆزىدەك نۇرلىنىپ تۇرغان جامەسىنىڭ دەرۋازىسىغا قاراپ ئۆتۈپ، بىر دوغچىنىڭ دۇكىنى ئالدىدا چامادانلارنى قويۇپ، چېكىسىدىن ئاققان تەرنى سۈرتتى.

ھەر قايسىلىرىنى خىزمىتىمگە سېلىپ كۆپ ئاۋارە قىلدىم، رەنجىشمىسىلە، بىر قاچىدىن دوغ ئىچەيلى. ئاندىن بىر ھارۋا تېپىپ بېرىشسىلە ئۆيگە بېرىۋالاي، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەتراپقا نەزەر سېلىپ.

يىگىت ئاق شاپاق دوپپىسىنى قىرلاپ كىيىۋالغان شاپ بۇرۇت دوغچىغا دوغ ئېتىشنى بۇيرۇدى. ئالىيېشىل شىشىلەر قاتار تىزىلغان، كۆپكۆك مۇزلار بىر - بىرىنىڭ ئۈستىگە يۆلەپ قويۇلغان، بىر چېتىدە رادىئولۇق ئۇنئالغۇ، بىر چېتىدە تېلېۋىزور تۇرغان چوڭ شىرەگە. نۇرنىسا ھاجى خېنىم قىزىقىپ قارىغان ھالدا دوغچى سۇنغان بىر تاۋاق دوغاپنى ئالدى ۋە بەندىگىدە ئولتۇردى. ئاپئاق كۆۋەجەپ تۇرغان دوغنى شۇنداق سۈمۈرۈشكە، مۇزدەك بىر سوغۇق مېڭىسىگە ئۆرلەپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى. يىگىت بولسا دوغنى كۆپۈلدىتىپ سۈمۈرۈپ تاۋاقنى پۇل بىلەن دوغچىغا بەردى-دە، ھارۋا ئىزدەپ كەتتى، ھېلىقى قارا ساقاللىق كىشى نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا ئاخىرغىچە ياردەم قىلالمىغانلىقىغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ كېتىپ قالدى، نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۇ كىشىگە بىر مۇنچە تەشەككۈرلىرىنى بايان قىلىپ ئۇزىتىپ قويدى.

— ئانا، بۇ ھارۋىنى بىر كويغا كىرا قىلىپ كەلدىم، — دېدى يىگىت ۋە چامادانلارنى كۆتۈرۈپ ھارۋىغا ئالدى، پۇلىنى ئۆيگە بارغاندىن كېيىن بەرسىلە بولىدۇ، ئۆزلىرىمۇ ھارۋىغا چىقىۋالسىلا.

— مەن ماڭاي بالام، رەھمەت ئۆزلىرىگە، توختىسىلا، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغان يىگىتنى توختاتتى، قول چامادانىدىن زەر چۇچىلىق، بەكمۇ رەڭدار چىرايلىق بىر روماننى ئالدى.

— ئۆزلىرىنى كۆپ ئاۋارە قىلدىم، ئاز بولسىمۇ بۇ سوۋغامنى قوبۇل قىلسىلا.

— رەھمەت ئانا! سىنىڭ ئاپان ھەققى ئېلىش نىيىتىم يوق، يىراقتىن كەلگەنلىكلىرىنى بىلىپ ئاز - تولا ياردەملەشتىم، خەير خۇدايىمغا ئامانەت!

نۇرنىسا ھاجى خېنىم كىشىلەر توپى ئىچىدە غايىپ بولغان يىگىتنىڭ كەينىدىن بىر ھازاغىچە قاراپ قالدى، «ئەجەپ ياخشى يىگىت ئىكەن، ئىنسان بالىسى مانا شۇنداق سەممىي، خالىس بولسا ھايات قانچىلىك خاتىرجەم، قايغۇسىز، كۆڭۈللۈك بولاتتى - ھەا... ئەزىز يۇرتۇم ئۆزگىرىپسەن، گۈزەللىشىپ كېتىپسەن، ئادەملىرىڭ ھۇلايىملىشىپ كېتىپتۇ، ئارزۇ قىلغىنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۈتۈۋالدىڭ، ئىسسىق باغرىڭغا ئالدىڭ، خەۋەر بەرمىگەن بولسامۇ تېنەپ - تەمتىرەپ قالمىدىم، ساڭا قانداقمۇ يۈز كېلەلەيمەن...» دەپ ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھارۋىنىڭ كەينىدىن كېتىۋېتىپ.

× × ×

چىڭقى چۈش، ئۈستەڭ بويى كوچىسىغا ئوتلۇق ئاپتاپ زەردەك چېچىلىپ تۇراتتى. پات - پات سېپىلىپ تۇرغان سۇ ھايال ئۆتمەي قۇرۇپ كەتكەچ، يولدىن يەنە چاڭ - توپا ئۆرلەپ تۇراتتى. باققال، كاۋاپچىلارنىڭ، مانتىپەز، سامسىپەز، ناۋايلارنىڭ ئاۋازلىرى ھەر تەرەپتىن ئاڭلىناتتى.

«جانان كوچىسى ئۆز پېتىچە تۇرۇۋېتىپتۇ، — ئويلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم سول تەرەپتىكى تار، قاراڭغۇ كوچىغا قاراپ ئۆتۈپ، چوڭ كوچىلارنىڭ ئورنى ئۆزگەرمىگەن بولسىمۇ، تۈسى ئۆزگىرىپتۇ، مەھەللە كوچىلىرى، خالتا كوچىلار ئىلگىرى قانداق بولسا شۇنداق تۇرۇۋېتىپتۇ. ئاشخانا، چايخانىلار ئاۋات بولۇپ كېتىپتۇ، قەشقەر بۇرۇنقىدىن ئاۋاتلىشىپتۇ. نېمىشقا سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئېرىق يوقتۇ، كىچىكىمدە بار ئىدىغۇ؟ يائاللا، يەل - يېمىشنىڭ كۆپلۈكىنى، ھەممە يەردە شاپتۇل،

تۇغاچ، قوغۇن، ئەنجۈرمۇ كۆپ ئىكەن، ئۆرۈك، ئۈجمە پىشىپ تۆكۈلگەن ئوخشايدۇ، ئەزىز يۇرتۇم جەننەتنىڭ ئۆزى ئىكەنسەن...»

ھارۋا يۇملاق شەھەر كۆلىنىڭ بويىدا توختىدى. ھاكىيادەك قۇرۇپ كەتكەن بۇ كۆل نۇرنىسا ھاجى خېنىمنى ئەجەبلەندۈردى. «قەشقەرنىڭ ھەممە يېرى گۈللەپ ياشناۋاتقاندا، نېمىشقا بۇ كۆل سۇسىز ئويمانلىققا ئوخشاپ قالغاندۇ؟ قىز چاغلىرىمدا بۇ كۆلگە سۇ ئالغىلى كېلىپ، تىپتىنىچ زۇمرەتتەك سۇدا ئۆز شولامنى كۆرۈپ ئۆزۈمنىڭ گۈزەللىكىگە ئۆزۈمنىڭ مەستلىكىم كېلەتتى، باراقسان تېرەك، سۆگەتلەر كۆل ئەتراپىغا ئاپتاپ چۈشۈرمەيتتى. كۆل بويىدىكى چايخانىلاردىن ئادەملەر ئۈزۈلمەيتتى، گۈزەل، ئاۋات سەيلىگاھ ئىدى، نېمىشقا بۇنداق تاشلاپ قويۇلدىكىنا؟...»

— ئاچا، قايسى تەرەپكە ماڭىمىز؟ — سورىدى ھارۋىكەش بالا.

— ئوڭ تەرەپتىكى يول بىلەن بالام، — دېدى ئۇ ئاستاغىنا، ئاندىن ھارۋىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قەدەمىنى ئىتتىكلەتتى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىسىنى تونۇغانىدى. بارغانسېرى پۈتۈن ئەزالىرى بوشىشىپ، يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى، پۇت قولىدا جان قالمىغاندەك تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— ئاچا نېمە بولدىلا، يىغلاۋاتىلىغۇ؟ — دېدى ھارۋىكەش بالا شاپاق دوپپىسى بىلەن تەرلىرىنى ئېرتىپ.

— بەك ئىسسىپ كەتتىم، بېشىم قايغاندەك بولۇۋاتىدۇ بالام، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھارۋىكەش بالىغا جاۋاب بېرىپ قەدىمىنى ئاستا يۆتكىدى، ئىككى مىنۇتچە ماڭغاندىن

كېيىن ئوڭ قول تەرەپتىكى ئۈستى يېپىق كوچىنىڭ ئاخىرىغا كېلىشتى. بالا بېقىپ ئولتۇرۇشقان تۆت - بەش ئايال بۇ ناتونۇش سالاپەتلىك مېھماننى كۆرۈپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

— ئامان - ئېسەن تۇرۇشلىمۇ قېرىنداشلىرىم؟ — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاياللارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە ئەتتىك كېلىپ يۈز يېقىپ كۆرۈشتى.

— ھارمىغايلا، سالامەت كېلىپلا، قەدەملىرى مۇبارەك بولسۇن!

× × ×

گۈلنىسا يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ كەتتى ۋە بىر تەرەپكە سىيرىلىپ كەتكەن ئەدىيالنى تاتلىق ئۇخلاۋاتقان سادىرنىڭ ئۈستىگە ئاۋايلاپ ياپتى. «ئەجەپ بىر چۈش كۆرۈپتىمەنا! — ئويلىدى ئۇ، دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئايغا قاراپ، — قاتتىق يىغلاپ كەتتىم، ئانام يېشىمنى ئېرتتى...»

گۈلنىسا كۆرگەن چۈشىنى ئەسلەشكە باشلىدى، لېكىن تولۇق يادىغا كەلتۈرەلمىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يازلىق پوپايكىسىنى بەدىنىگە يېپىشىپ تۇرغان ئىچ كۆڭلىكى ئۈستىدىن كىيدى، بېشىغا ياغلىقىنى سېلىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئىشىكنىمۇ غىچىرلاتماي ئېچىپ ھويلىغا چىقتى. غۇر - غۇر شامال يۈزىگە ئۇرۇلدى، ئۆي ئىچى شۇنچە تىنىجىق، ھويلا بولسا شۇنچە ھاۋالىق ئىدى. «نەچچە كۈندىن بېرى ياپراق شىلدىرلىمىغۇدەك شامال چىقمىغانىدى، بۇ كېچە ئەجەب سالقىنلاپ كېتىپتۇ» كۆڭلىدىن شۇ ئويلارنى ئۆتكۈزگەن گۈلنىسا ئاسمانغا قاراپ گويا تۇرخۇندىن كۆتۈرۈلگەن

تۇتۇندەك تۇرۇلۇپ – تۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان بۇلۇتنىڭ ئاي يۈزىنى توسۇشقا باشلىغانلىقىنى كۆردى. «يامغۇر ياغىدىغان بولدى، يامغۇر ياغىدىغان بولدى» دەپ خۇشال بولدى گۈلنىسا. خىش ياتقۇزۇلغان ھويلىغا يامغۇر تاراسلاپ چۈشكىلى تۇرغاندا گۈلنىسا يۈزىنى كۆككە قاراتتى، يامغۇر شارقىراپ يېغىپ كەتتى. گۈلنىسا ئۆزىنى ئوڭلاپ ئۆيگە قېچىپ كىرگەندە پۈتۈن بەدىنى سۇ بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئېرىنى ئويغىتىۋېتىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئاستاغىنا يوتقان ئىچىگە كىردى، لېكىن شۇ چاغدا مۈزدەك پۇتى سادىرنىڭ يوتىسىغا تېگىپ كەتتى، دىڭگىدە چۆچۈپ ئويغانغان سادىر بىر ئۆرۈلۈپ، ھۆل كۆڭلەك بىلەن تۈگۈلۈپ يېتىۋالغان خوتۇنىنى تۇتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى ياققاندا، پىخىلداپ كۈلۈپ ياتقان گۈلنىساغا كۆزى چۈشتى ۋە سىرتتا تاراسلاپ يېغىۋاتقان يامغۇر ئاۋازىغا قۇلاق سالغان ھالدا:

— تاشقىرىغا چىققانمىدىڭ، نېمانچە ھۆل بولۇپ كەتتىڭ؟ — دەپ سورىدى. گۈلنىسا كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ جاۋاب بەردى:

— يامغۇرنى سېغىنىپ كېتىپتىكەنمەن، ئۆزۈمنى يامغۇرغا سېلىپ كىردىم.

— ئىسسىق ئۆيدىن يامغۇر يېغىۋاتقان چاغدا ھويلىغا چىققىنىڭ ياخشى بولماپتۇ، تۇرغىن، كۆڭلىكىڭنى يەڭگۈشلىۋال، زۇكامداپ قالىسەن.

× × ×

— بۈگۈن ھاۋا ئەجەب ئېچىلىپ كېتىپتۇ، — دېدى سادىر سۈتلۈك چايغا نان چىلاۋېتىپ، — قارىغىنا ئاسمانغا، سۈرتكەن

ئەينەكتەك بولۇپ كەتكىنىنى.

نېمە ئۈچۈندۇر يەردىن كۆزىنى ئالماي چاي ئىچىۋاتقان گۈلنىسا ئېرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ئاسمانغا قارىدى. دېگەندەك كۆپكۆك تىنىق ئاسمان سەھەر قۇياشىنىڭ نۇرىدا يالتىراپ كەتكەنىدى.

— كېچىدە چۈش كۆردۈم دېگەنىدىڭ، ئېيتقىنا، قانداق چۈش كۆردۈڭ؟ سادىر قاپقارا كۆزلىرىنى خوتۇنىنىڭ قۇلىقىدىكى يالتىراپ تۇرغان ئالتۇن ھالقىغا تىكتى.

— چۈشۈمدە ئانامنى كۆردۈم، — دېدى گۈلنىسا ئېرىگە قاراپ، ئۇنىڭ ئاۋازى بىرئاز تىترەپ چىقتى، — ئۆگزىدە تۇرغۇدەكمەن، سىلە لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتسىلا، ئۇچۇرۇۋاتقانلىرى رەڭمۇرەڭ قەغەزدە ياسالغان قەلقە ئىمىش، مەن ئاسمان قەرىدە پەسلەپ - ئېگىزلەپ ئۇچۇۋاتقان قەلقەدىن كۆزۈمنى ئۈزمىگۈدەكمەن، بىر چاغدا قەلقەنىڭ كاناپ يىپىنى سىغىپ ئاچا ياغاچقا يۆگەشكە باشلىلا، ئاخىر قەلقە ئۆگزىگە چۈشتى، شۇنداق قارىسام قەلقە بىر چىرايلىق ئايالغا ئايلىنىپ قالدى، بېشىدا تاج، قولىدا گۆھەر كۆزلۈك ئۈزۈك بار ئىمىش، كەڭ ئېتەكلىك بەل پۈرمە كۆڭلەك ئۈستىگە قىزىل دۇخاۋىدىن جىلىتكە كىيىۋاپتۇ. مەن بۇ ئايالنى ئانام دەۋاتقۇدەكمەن، ئۇ ئايال مېنى «قىزىم، جېنىم بالام» دەپ قۇچاقلاۋاتقۇدەك، ئانا، ئەچچە ۋاقتىن بېرى نەدە ئىدىڭ؟ — دەپ بويىنغا ئېسىلىپ يىغلىغۇدەكمەن، ئانامۇ يۈزۈمگە يېقىپ يىغلاۋاتقۇدەك، سىلە: «ئانا، يىغلىمىسىلا، قىزلىرىنى كۆرلىغۇ، گۈلنىسا، يىغلىمىغىن ئانا دىدارىغا يەتتىڭغۇ» دەپ تەسەللى بېرىپ، كۆز ياشلىرىمىزنى سۈرتكۈدەكلا، بىر چاغدا ئانام: «خەير - خوش قىزىم، جېنىم بالام ئۆزلىرىنى خۇداغا تاپشۇردۇم» دەپ ئاستا ئۆگزىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقۇدەك ۋە قەلقەگە ئايلىنىپ ئۇچۇۋاتقۇدەك،

ھەن سىلىنىڭ قوللىرىدىن تاناپ يىپىنى ئېلىپ سىيپىپ تۇرۇپ، — ئانا، كەتمىگىن، جېنىم ئانا، مېنى تاشلاپ نەگە بارىسەن؟ — دەپ يىغلىغۇدەكمەن ۋە قوللۇرۇمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ «ئانا» دەپ توۋلاپ ئويغىنىپ كەتتىم، گۈلنىسا چۈشىنى تولۇق ئەسلەپ، سۆزلەپ بېرىپ ئېرىدىن تەبىر سورىدى.

— ئۇزۇن يىپ — يول، قەلئە — خان ئاچام، ئۇزۇنغا قالماي كېلىدىكەن.

— ياق، كۆڭلۈمنى ياساپ شۇنداق دەۋاتىسىلا، تېخى يىگىرمە كۈن بۇرۇن ئەۋەتكەن خېتىدە «ئەمدى بارالمايدىغان بولدۇم، كۈتۈپ بىتاقەت بولماي خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈڭلار» دېگەنلىكى ئەسلىرىدىن چىقىپ كەتمىگەندۇ؟

— نېمە ئۈچۈندۇر خان ئاچام كېلىدىغاندەكلا تۇرىدۇ، كۆڭلۈممۇ بۇنىڭدىن گۇۋاھلىق بەرمەكتە، چۈشۈڭگىمۇ ئايان بولۇپتۇ، تولا قايغۇرما.

سادىر چاينى ئىچىپ بولغان گۈلنىسانى ئاستا ئۆزىگە تارتتى. سادىرنىڭ كەڭ پېشانىسىگە گۈلنىسانىڭ قارا چاچلىرى كۆلەڭگە تاشلىدى، سادىر گۈلنىسانىڭ بېشى، يۈزلىرىنى سىلىدى.

— پۇرقەتكە بىر سىڭىل تۇغۇپ بەرسەڭ بولاتتى.

— ئالدىرىمىسىلا، ئۇنىمۇ خۇدايىم بېرەر.

— مەن ئەمدى ماڭاي، — سادىر ئورنىدىن تۇردى، گۈلنىسا ئېرىنى ئۇزىتىپ قويۇپ، كىر يۇيۇشقا تۇتۇش قىلدى. گۈلنىسا چۈش بولاي دېگەندە كىرلارنى يۇيۇپ بولۇپ، كىرلىرىنى يېيىۋاتقاندا يېشىل سىرلانغان ھويلا ئىشىكىنى جالاقىدە ئېچىپ پۇرقەت ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي:

— ئانا - ئانا! چوڭ ئانام كە - كەلدى! ئال - ئالدىغا چىق! — دەپ توۋلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ

يۈزلىرى شەلپەردەك قىزىرىپ كەتكەنىدى.

— بالام نېمە دېدىڭ، چوڭ ئانام كەلدى دېدىڭمۇ، قايسى چوڭ ئاناڭ كەلدى؟

— ئەستا، ئۇقمايۋاتقىنىنى، خە - خەت كېلىدىغانە چە - چەت ئەلدىكى چوڭ ئا - ئانام!

— ھە! چەت ئەلدىكى؟

گۈلنىسا ئورنىدىن تۇرۇشىغا نۇرنىسا ھاجى خېنىم بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ كەلدى.

— گۈلنىسا، خېنىم قىزىم — سۆيۈملۈك بالام!

— ئانا! جان ئانام!...

ئۆزىگە چىڭ يېپىشىۋالغان قىزىنىڭ قوللىرى بوشاپ ئۆۋەنگە سىرغىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن نۇرنىسا ھاجى خېنىم ھوشىدىن كېتىۋاتقان قىزىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئەنجۈر كۆچىتى شاخلاپ ئۆسكەن چوڭ تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. مارجاندەك تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرى گۈلنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ئېقىپ چۈشۈپ مەڭزىدە توختاپ قالغان تامچىلار بىلەن قوشۇلدى...

× × ×

سادىر ۋېلىسىپىتى بىلەن قۇيرۇقى لىغىرلاپ تۇرغان بىر قارا قويىنى يېتىلەپ ھويلىغا كىرگەندە گۈلنىسا ئانىسىنى يۆلەپ ئولتۇراتتى.

سادىر قويىنى باغلاپ قويۇپ، ئاندىن قېيىن ئانىسىغا سالام بەردى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ھاجى ئانا! — دېدى ئۇ تەزىم

بىلەن ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ، — ئامان - ئېسەن يېتىپ كېلىپلا.

— ئەسسالام بالام، ئەسسالام! ئامان - ئېسەن تۇرلىمۇ - ھە! خۇدايىم سالامەتلىك، كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلسۇن! — نۇرنىسا ھاجى خېنىم تىنچ - ئامانلىق سورىغاچ كۈيئوغلىنىڭ باش كۆزىنى سىلاپ كۆز يېشى قىلدى، سادىر ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ پېشايۋاندا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈردى...

گۈلنىسا ئانىسىنىڭ بارغانچە قىزىللىقى يۈگۈرۈۋاتقان شىرمان نانەك يۈزىگە قاراپ «ئانامنى كۆردۈم ھە!» دەپ خۇشاللىناتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم بولسا ئۆزىنىڭ چوكانلىق ۋاقتىدىكى ھەۋىسى - جامالىغا قويۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان قىزىنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدە ئۆزىنىڭ شولىسىنى كۆرۈپ «خۇدا، ئۆزۈڭگە مىڭ قەتلى شۈكرى! قىزىمنىڭ دىدارىغا يەتكۈزدۈڭ...» دەپ سۆيۈنەتتى. چوڭ ئانىسىنى ھويلىغا باشلاپ قويۇپلا يۈگۈرگەن پۇرقەت مەكتەپكە ئۇچقاندەك بېرىپ دادىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزگەنىدى. سادىر ھېيتگاھتا سېمىز قويدىن بىرنى سېتىۋېلىپ ئاندىن ئۆيگە كەلگەنىدى، نۇرنىسا ھاجى خېنىم كۈيئوغلىغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ: «ياخشى يىگىت ئىكەن، خۇدا بالا - قازادىن ئۆزۈڭ ساقلا»، — دېدى ئىچىدە دۇئا قىلىپ، ئۇ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ھويلىغا، ئۆيلەرگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى: ھويلا بەك چوڭ بولمىسىمۇ، ئۈچ يېرجەك گۈللۈك، بىدىشقا ئېلىنغان تال، بىر تۈپ ئاق ئۈجمە، بىر تۈپ شاپتۇل، يامدىكى ئەنجۈر، گۈللەر بىلەن گويا كىچىك باغچىغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئىشىكتىن كىرگەن كىشى گۈللۈكنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۇدۇل ماڭسا ئىككى قاناتلىق ئىشىكتىن ئايۋانغا

كىرەتتى. ئايۋان ئىشىكىنىڭ ئىككى تەرىپى سۇپىلىق پېشايۋان بولۇپ، تۈۋرۈك ئەگمىلىرىگە نەقىش ئويۇلۇپ، چىرايلىق سىرلانغاچ كۆركەم كۆرۈنەتتى. ئايۋان ئىشىكىنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە راملىرى سىپتە، ئاق سىر بىلەن سىرلانغان دېرىزىلەرنىڭ يېشىل تور پەردىسى قايرىپ قويۇلغانىدى. ئايۋانغىمۇ سۇپا چىقىرىلغان بولۇپ، ئۈستىگە تېكمەت كىگىز سېلىقلىق. ئويۇقلارغا چىنە - قاچا تىزىقلىق تۇراتتى. ئۆدۈل تېمىغا ئەدىيال نۇسخىلىق گىلەم تارتىلغانىدى. ئايۋاننىڭ سول تەرىپىدىكى چوڭ مېھمانخانا، ئوڭ تەرىپىدىكى كىچىك مېھمانخانىنىڭ ئەينەكلىك ئىشىكلىرى بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. پېشايۋان بىلەن ئايۋاننىڭ ئاستى ئامبار، ئۈستى سالاسۇنلۇق مەنزەر ئىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم كۈن نۇرى ئۆدۈل چۈشۈپ تۇرغان ئۆي ئىچىگە بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ھويلىنىڭ ئوڭ تەرەپ بۇرجىكىدىكى ئۈجمە سايە تاشلىغان ئاشخانا ئۆيىگە سەپ سالدى، ئۇنىڭ ئىشىكى ئېتىك بولسىمۇ، دېرىزىسىدىن قازان، چىنە - قاچىلار، سۇ كوپى، چېلەكلەر كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ھويلا ئىچى پاكىز سۈپۈرۈلۈپ، سۇ سېپىلگەن، ھاۋالىق ئىدى، باراقسان ئۈجمە دەرىخى بىلەن بىدىشكە ئېلىنغان تال ھويلىغا ئاپتاپ چۈشەرمەيتتى.

— ئانا ئەجەب قاراپ كەتتىلىغۇ، غەلىتە كۆرۈنۈۋاتامدۇ نېمە؟ — سورىدى تۇخۇم چېقىپ ئۆگرىنىڭ خېمىرىنى يۇغۇرۇشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقان گۈلنىسا.

— نېمىشقا غەلىتە كۆرۈنسۇن بالام! بۇ، مەن تۇغۇلغان، سەنمۇ... ھە، سەنمۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان ئۆي ئەمەسمۇ؟ ئوتتۇز بەش يىل ئايرىلىپ، چەت ئەللەردە يۈرۈپ كەلگەن چېغىمدا بۇ ئۆيلەر بۇرۇنقىدەكلا ماڭا يېقىملىق، ھوزۇرلۇق.

چىرايلىق كۆرۈنۈۋاتىدۇ. بۇرۇن بىر تۈپ ئۈجمە دەرىخىدىن باشقا، تال دەرەخ يوق ئىدى، ئۆيمۇ گەجخاك قىلىنىپ، سىرلىنىپ كۆركەملىشىپ كېتىپتۇ، ئەر غەيرەتلىك، خوتۇن ۋاپادار بولسا قىيىنچىلىقنى يەڭگىلى، يوقنى بار قىلغىلى بولىدۇ. مەن سىلەردىن بەكمۇ غەم قىلاتتىم. بالام سادىر ئاخۇننى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى، ئۆيۈڭلەرگە قاراپ كۆكسى - قارنىم ئېچىلىپ قالدى. بالام بۇ دىدار كۆرۈشۈش ماڭا كۈتكەندىن ئارتۇق كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلىدى. ئاھ، ئەمدى ئايرىلمىساق ئىدۇق...

ئىككىنچى باب

قوبۇل قىلىنمىغان سوۋغا

— ئاللاھۇ ئەكبەر — ئاللاھۇ ئەكبەر...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم لەرزان ئېيتىلىۋاتقان ئەزانغا قۇلاق سالدى، «ناماز دىگەر بولغان ئوخشايدۇ، ئۆز يۇرتۇمدا ئېيتىلغان ئەزاننىمۇ ئاڭلايدىغان كۈن بولىدىكەن — ھە!» ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۈجمە دەرىخى يېنىدا تۇرغان ئاپتۇۋىنى قولىغا ئالدى.

— سۇ قۇيۇپ بېرەي ئانا!

ئاشخانىدىن يۈگۈرۈپ چىققان گۈلنىسا ئاپتۇۋىنى ئۆز قولىغا ئېلىپ كۆپتىكى سۇدىن قۇيۇپ ئېلىپ چىقتى.

— قىزىم، بالام سادىر نەگە كەتتى؟

— بازارغا.

— نېمىشقا بالام؟

— شامالدۇرغۇچ، كۆكتات ۋە يەنە لازىملىق نەرسىلەرنى ئالغىلى كەتكەنىدى.

— پۇرقەت قېنى؟

— ئۇمۇ دادىسى بىلەن كەتتى، ھازىرلا كېلىدۇ.

— نېمىشقا ئۇنداق قىلىدىغانسىلەر؟ سىلەر قانداق تۇرمۇش كەچۈرسەڭلار مەنمۇ شۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈشنى

ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدى.

— ئانا، — دېدى سوزۇپ گۈلنىسا، — تۇرمۇشىمىز يامان ئەمەس، شامالدۇرغۇچ سىلىنىڭ باھانىلىرىدا ئېلىنىپ قالغىنى قالغان.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەمدى ئارتۇقچە گەپ قىلماي تاھارەت ئېلىشقا تۇتۇندى، شۇ ئارىدا ئەسسالامنىڭ كەينىدىن ئەسسالام، — دەپ بايا كىرەلمىگەن قولۇم- قوشنىلار، يىراق - يېقىندىكى تۇغقانلار، تونۇشلار ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىشكە باشلىدى. تاھارەت ئېلىپ بولغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم كىرگەنلەر بىلەن بىرمۇ بىر يۈز يېقىشىپ كۆرۈشۈپ ئۇلارنى ئايۋانغا باشلاپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ۋە ھەممەيلەن دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى.

— تىنچ - ئامان تۇرۇشلىمۇ؟ — ئامانلىق سوردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم.

— خۇداغا شۈكرى، ھاردۇقلىرى چىقىپ قالدىمىكىن؟

گۈلنىسا ئايۋانغا، ئاپتۇۋا - چىلاپچى كۆتۈرۈپ كىرگەندە يەنە بىر تۈركۈم مېھمانلار ھويلىغا كىرىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن سادىر ۋە پۇرقەت، ئۆرە تۇختىتىپ قويۇلىدىغان چوڭ بىر شامالدۇرغۇچنى ئېلىپ كىرىشتى. ئىشىكتىن ئاخىرىدا كىرگەن چېكە چاچلىرى ئاقارغان غۇنچە بوي بىر ئايال:

— جېنىم سىڭلىم. كۆرۈشىدىغان كۈنمۇ كېلىدىكەن - ھە!

دېگىنىچە نۇرنىسا ھاجى خېنىمنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى...

— ئاچا، جېنىم ئاچا! بۇ سىلىمۇ؟ دىدارلىرىغا يەتكۈزگەن خۇداغا شۈكرى. باللار، تۇراپ ئاكاملار تېپىشلىقمۇ؟ - دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاچىسى بىلەن ئۇزاققىچە يۈز يېقىشىپ قۇچاقلىشىپ، ئاندىن «ئانام، رەھمەتلىك ئانام، قايدىسەن ئانام» دېيىشىپ كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش ئاققۇزۇشتى.

ئايۋان ۋە ھويلىدىكى مېھمانلارمۇ يىغلاپ كېتىشتى. گۈلنىسا ھويلىدىكى مېھمانلارنى پېشايۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ داستىخان سالدى.

— سىڭلىم، جان كۆيەرىم، ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكلىرىنى تېخى ھېلىلا بىزنىڭ مەھەللىلىك بىر ئايالدىن ئاڭلىدىم، تۇراپ ئاكىلىرى: «بېرىپ راست كەلگەن بولسا دەرھال ماڭا خەۋەر بەرگۈزۈڭلار، بالىلارنى ئېلىپ بارىمەن» دەپ ئۆيدە قالدى، ئەجەب ئوبدان كەلله، ئەجەب ئوبدان كەلله جىگىرىم، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئىگىچىسى گۈلسۈمخان ۋە گۈلنىسا ئېلىپ چىققان مەزە - گىزەكىنى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدى، پىچىپ لېگەنلەرگە تىزىلغان قوغۇن - تاۋۇزمۇ قويۇلدى.

— ۋاي ھەشقاللا رەھمەت! ھەربىرلىرىنى ئارامى خۇدا ئولتۇرغىلى قويماي پەتلەپ كىرىپ بىزەۋتە قىلىۋەتتۇق، ئەتە كىرەيلى دېسەك تەقەززا كۆڭلىمىز ئۇنىمىدى، مېھمانلار تېخى بىز بىلەن تۈگىمىسە كېرەك، قېنى ھاجى خېنىم دۇئا قىلىپ بەرسىلە.

شەرەنداز خوتۇندىن بىرى كۆپچىلىككە ۋەكالىتەن سۆزلەپ ئورنىدىن تۇردى.

— ئامىن! خۇدا ھېچ بەندىسىنى يۇرتىدىن، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن ئايرىمىسۇن، يا ئەرھۇمەر راھىمىن!

× × ×

نۇرنىسا ھاجى خېنىم، كىچىك مېھمانخانىدا پېشىنىنىڭ قازاسىنى ھەم نامازدىگەرنى ئوقۇپ چىققاندا، كۈن تاغ كەينىگە مۆكۈشكە ئاز قالغانىدى، ئەمما دېرىزىنىڭ ئۈستۈنكى راملىرىدىن تېخى ئاپتاپ كەتمىگەنىدى، ھويلىدىكى نەچچە

ئۆگزە بويى ئۆسۈپ كەتكەن ئۈجمىنىڭ يېشىل يوپۇرماقلىرى شىلدىرلاپ قويايمۇ دېمەيتتى.

گۈلنىسا پېشايۋانغا داستىخان سالدى. نۇرنىسا هاجى خېنىم، گۈلسۈمخان ئايۋاننىڭ پېشايۋانغا قارىتىلىپ ئېچىلغان دېرىزىسىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇشتى. سادىر پېشايۋاننىڭ نەقىش ئويۇلغان رەڭدار تۈۋرۈكىگە يۆلەنگەن هالدا پۇتىنى ساڭگىلىتىپ قېيىن ئانىسىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. ئۇنىڭ يەرگە قاراپ ئولتۇرۇشىدىن تارتىنچاقلىقى چىقىپ تۇراتتى. پۇرقەت ئاشخانىدا قازان ئالدىدا ئولتۇرغان ئانىسىغا قاچا سۇنۇپ بېرىۋاتاتتى. كەچكى شەپەق دېرىزىلەرنى ئالتۇندەك جۇلالاشتۇرۇۋەتكەن چاغدا گۈلنىسا گەردۇن چىنىگە ئۇسۇلغان ئۆگرىنى خولچىلاپ كۆتۈرۈپ چىقىپ ئانىسى ئالدىغا قويدى ۋە كۇنۇپكىنى بېسىپ چىراغنى ياقتى.

— ئاچا! ئۆزلىرى ئاشنى ئىچىپ تۇرسىلا مەن شامنى ئوقۇۋېلىپ چىقاي.

— ئاشنى ئىچىۋېلىپ ئوقۇسىلا بولاتتى، شۇنداق قىلمامىلا ئۇكام، — گۈلسۈمخان ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويغان ئاشنى نۇرنىسا هاجى خېنىمنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى.

— بايا ئازراق كاۋاپ بىلەن چاي ئىچكەنىچە هېچنېمە يېمىسلە خان ئاچا، ئىچىۋېلىپ ئوقۇسىمۇ بولىدۇ، — دېدى سادىر پۇرقەت ئېلىپ كەلگەن بىر چىنە ئۆگرىنى گۈلسۈمخاننىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ.

— بەك قىزىق ئىكەن بالام، سوۋۇپ تۇرسۇن، نامازنى ئوقۇۋېلىپ چىقىپ ئىچەي.

نۇرنىسا هاجى خېنىم مېھمانخانىغا كىرىپ شامنى ئوقۇپ چىقتى. مەززىلىك هورى كۆتۈرۈلۈپ، سۈيى پارىلداپ تۇرغان ئۆگرىدىن قارامۇچنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— ئانا، چەت ئەلدىمۇ پات - پات ئۆگرە ئىچىپ تۇرغانلا؟ — سورىدى گۈلنىسا نۇرنىسا ھاجى خېنىم تەرەپكە قىيسىيىپ، ئۇ شۇ تاپتا بەكمۇ خوش ئىدى، پۇرقەتمۇ ئانىسىنىڭ يەلكىسىدىن بويۇنداپ چوڭ ئانىسىغا پات - پات قاراپ قوياتتى.

— ئۇنى سورىمىدىغان بالام، ئېتىپ ئىچىدۇ - دە، ئاڭلىسام ئۇ يەرلەردە گۆشىمۇ كۆپ ئىمىش، — سۆز قىستۇردى گۈلسۈمخان ئادىتى بويىچە ئىتتىك سۆزلەپ، ئۇ بىردەم سىڭلىسىغا، بىردەم گۈلنىساغا، بىردەم سادىرغا قاراپ نېمە ئۈچۈندۇر ئۇڭايسىزلانغاندەك بولاتتى. ئاقۇچ يۈزى ھەم قىزارسا، ھەم سارغىياتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاچىسىدىكى بۇ ھالەتنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غەمنى چىقىرىۋېتىش، ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن چىن مېھرى بىلەن قاراپ شۇنداق خۇش خۇي، شۇنداق مۇلايىم ھالدا ئولتۇراتتى.

— بالام، چەت ئەل — مەن ئولتۇراقلىشىپ قالغان مەملىكەت ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى باي، ھەممە نەرسە بار، بىراق قىممەتچىلىك. ئۇ يەرلەردە ئۇيغۇر تائاملىرىغا ئوخشىمايدىغان ھەر خىل تائاملار ئىستېمال قىلىنىدۇ، بولۇپمۇ سوغۇق يېمەكلىك كۆپ. مەن ھەربىرلىرىدىن ئايرىلغانىدىن بۇيان، مانا بۈگۈن ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ئۆگرە دېسە دېگۈچىلىكى بار ئاشنى ئىچىپ ئولتۇرۇپتىمەن. مۇساپىرچىلىقتا مەنمۇ ئۆگرە ئېتىپ باققان، سۈيى باشقا، خورۇچى باشقا بولغاچ بۇنداق تەملىك بولمىغانىدى، خېمىرىنى بۇنداق نېپىز يېيىپ، چاچتەك تال - تال كېسەلمىگەن. سۈيىگە چامغۇر توغراپ سالالمىغاچ، گۆش - يېغى تەل بولسىمۇ بۈگۈنكى ئاشتەك ئىچىشلىك، لەززەتلىك بولمىدى، شۇڭا ئاستا - ئاستا شۇ يەردىكى خەلقتەك تاماق ئېتىپ يېيىشكە كۆنۈپ قالدىم،

نۇرنىسا ھاجى خېنىم گېپىنى توختىتىپ قىزىنىڭ قۇلقىغا بىر نېمىدەپ پىچىرلىدى، شۇ ھامان گۈلنىسانىڭ گۈلدەك ئېچىلىپ، كۈلۈپ تۇرغان چىرايى غەمكىنلەشتى. قاپىقىنى سۈزۈپ ئۆيگە چۆمدى. گۈلسۈمخان سىڭلىسىنىڭ گۈلنىساغا نېمە دېگەنلىكىنى بىلەلمەي نېمە ئۈچۈندۇر گۇمانسىراپ چىرايىنى سۈرۈنلەشتۈردى. تارتىنىپ گەپ قىلماي ئولتۇرغان سادىر بوشىغان قاچىنى داستىخانغا قويۇپ، لەپپىدە قارىغان گۈلنىسا بىلەن كۆز سوقۇشتۇرۇۋالدى، سادىر:

— مەن تاۋۇز، قوغۇندىن يېچاي، سىلە خانئاچامغا بىر پىيالە ئاش ئېلىپ كەلسىلە، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. بايا بىر دەقىقەچىلىك ئارىلىقتا كۆڭلىدىن ئاللىقانداق ئويلار كېچىپ، يەنە ئۆزىنى ئوڭشىۋالغان گۈلنىسا ئېرىنىڭ «سىلە» دېگىنىدىگە كۈلگىسى كەلدى. ئۇ مۇلايىم نەزەر تاشلاپ ئانىسى ئالدىدىكى چىنىنى ئالدى.

— چىنە بەك چوڭ ئىكەن بالام، ئۇلگىرە بەكمۇ ئوخشىغاچ ئاشۇرماي ئىچىۋەتتىم، ئەمدى ئېلىپ كەلمىسەڭ. بالام سادىر قوغۇن - تاۋۇزنىمۇ سەل كېيىنرەك يېچىسىلا، بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرايلى، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم بىر قىزىغا، بىر كۈيئوغلىغا قاراپ. سادىر كۈنۈپكىسىنى بېسىپ قويغان شامال دۇرغۇچ يېنىك ئايلىنىشقا باشلىدى، غۇر - غۇر شامالدا نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ پېشانە - يۈزلىرىدىكى مەرۋايىتتەك پارقىراپ تۇرغان تەرلەر قۇرۇپ، ئاق روملى يەلپۈندى، گۈلنىسا سادىرغا قاراپ:

— تۇراپ دادام، خان ئاچام، داداملارغا پۇرقەتنى ئەۋەتمىسەك ئانامنىڭ كەلگىنىدىن بىخەۋەر قالىدىغان ئوخشايدۇ، پۇرقەت بېرىپ كەلسۇنمۇ؟

— ئانام بىلەن تۇراپ ئاكامغا مەن خەۋەر يەتكۈزەي،

پۈرقەت چوڭ دادىسىنى چاقىرىپ كەلسۇن، سىلە تاپلاپ قويسىلا، خان ئاچامنىمۇ ئېلىپ كەلسۇن.

گۈلنىسا سادىرنىڭ كەينىدىن ماڭغان ئوغلىنى چاقىرىپ توختاتتى ـ دە، ئىتتىك يېنىغا بېرىپ، يېتىلەپ ئىشىك ئالدىغا ئېلىپ چىقتى.

— بالام يۈگۈرگەن پېتىڭ ئاپئاق داداڭنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۆيگە مېھمان كەلگەنىكەن، دادام بىلەن خان ئاچامنى ئېلىپ كەلگىن دەپ ئانام مېنى ئەۋەتتى، ئىتتىك كەلسۇن دەيدۇ، دەپ بىللە ئېلىپ كەلگىن، چەت ئەلدىكى چوڭ ئانام كەلدى دەپ سالما، گېپىمنى ئۇقتۇڭمۇ!

— ئۇقتۇم ئانا.

— ئەمىسە، ئىلدام بېرىپ چاقىرىپ كەلگىن بالام، ئاۋايلاپ ماڭ، قاراڭغۇدا يىقىلىپ چۈشمىگىن!

پۈرقەت ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى، گۈلنىسا بادام دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئوغلىنىڭ كەينىدىن مەستلىكى كەلگەن ھالدا قاراپ قالدى. «دادام كېلەرمۇ، كەلمەسمۇ، كەلسە ئانامغا نېمە دەر، چىرايلىق مۇئامىلە قىلسا بولاتتى، خۇدايىم...» دەپ ئويلىغىنچە ئىشىكنى ياپتى.

× × ×

ئارقا ـ ئارقىدىن يانغان چىراغتەك پەيدا بولۇۋاتقان يۇلتۇزلار كۆك يۈزىنى قاپلىماقتا، كەچتە كۈندۈردىكىدىن ھاۋا سالقىنلىغاندەك قىلسىمۇ يەنىلا دىمىق ئىدى. گۈلسۈمخاننىڭ ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن ماڭلاي چاچلىرى تەر ئېقىپ تۇرغان چېكىسىگە چاپلىشىپ قالغانىدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم

ئۆزىدىن ئۈچ ياش چوڭ ئاچىسىنىڭ بەكلا قېرىپ قالغانلىقىدىن ھەم ئەجەبلىنىپ، ھەم قايغۇرۇپ ئولتۇراتتى. ئاچىسى بولسا تېخى يۈزىگە بىلىنگۈدەك قورۇق، چاچلىرىغا ئاق كىرمىگەن سىڭلىسىغا ھەۋەسلىنىپ پات - پات ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، ئۇھ تارتىپ قوياتتى. گۈلنىسا بولسا ئىشىكتىن كۆز ئۈزمەي، بىردەم ئاشخانىغا كىرىپ شورپىنى سورۇپ، بىردەم ھويلىغا چىقىپ ئانىسىغا چاي قۇيۇپ نېمە ئۈچۈندۇر دەككە - دۈككە ئىچىدە يۈرەتتى.

— ئاچا، پېنسىيىگە چىقىلىمۇ؟ سورىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم جىمىلىقنى بۇزۇپ.

— «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلىنىپلا خىزمەتتىن چېكىندۈرۈلگەنىدىم، — مەيۈسلەنگەن ھالدا يىغلامسىراپ جاۋاب بەردى گۈلسۈمخان، سىڭلىسىنىڭ تىزىنى سىلاپ تۇرۇپ.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاچىسى گۈلسۈمخاندىن كۆزىنى ئېلىپ ئىشىككە قارىۋىدى، ئىشىكتىن سىپايە قەدەم بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقان ئېگىز بويلۇق، بۇغداي ئۆڭ قاۋۇل جۇگاننى كۆردى، ئۇنىڭ كەينىدىن مۇھتەبەر ۋە ئايتۇرالار ياندىشىپ ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

ئاشخانا دېرىزىسىدىن قېيىن ئانىسىنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن گۈلنىسا ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى.

— بۇ مېنىڭ خەيرىنىساخان ئاچام بولىدۇ، — دېدى ئېگىلىپ سالام قىلىۋاتقان ئانىسىغا.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قۇدىسى بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى. ئاندىن مۇھتەبەر، ئايتۇرالار بىلەن قۇچاقلىشىپ كەتتى. قەدىناس دوستلارنىڭ بۇ قۇتلۇق دىدار كۆرۈشۈش مىنۇتىدا ھاياجاندىن ئېغىزلىرىغا گەپ كەلمەي قالدى. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىدىكى سۆزلىرىنى تەلمۈرگەن كۆزلىرىدىن

ئاققان ياشلىرى ئىزھار قىلىۋاتاتتى...

خەيرىنىساخان ئۇلارنىڭ خۇددى بىر ئانىدىن تۇغۇلغان قان - قېرىنداشلاردەك بىر - بىرىدىن ئاجرىشالماي تۇرغانلىقىدىن تەسىرلىنىپ كۆزىگە ياش ئالدى ۋە «بۇ قۇدام قالتىس نازاكەتلىك ئايالكەن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىۋاتسىمۇ چىرايىدىن يەنىلا نۇر يېغىپ تۇرۇپتۇ...» دەپ ئويلىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم تىنچلىق - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن خەيرىنىساخان بىلەن ئايتۇرانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى.

— يىغا ئۆلۈم بولغان ئۆيگە يارىشىدۇ. بۇ ئۆيدە تويدىنمۇ چوڭراق دىدار كۆرۈشۈش بولۇۋاتىدۇ، ئاللانىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن خۇرسەن بولۇپ ئولتۇرايلى ھاجى خېنىم، — دېدى خەيرىنىساخان تەبەسسۇم بىلەن نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا قاراپ، ئايتۇرا مۇھتەبەرلەرنىڭ چىرايىغىمۇ ئاستا كۈلكە يۈگۈردى.

× × ×

خۇپتەن نامىزىنى ئۆتەپ بولۇپ ھويلىغا چىققان نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا پايانسىز ئاسماندىن ھەممە يۇلتۇزلار مۇشۇ ھويلىنىڭ ئۇدۇلىغا توپلاشقاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇ، ئالقانچىلىك بۇلۇت يوق كۆپكۆك ئاسماندىن كۆزىنى ئالماي «سالاھىددىن ئاخىرى كېلەرمۇ! كەلسە ماڭا قانداق مۇئامىلىدە بولار؟ مىجەزى ئۆزگەرگەنمىدۇ...؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ، نىمە ئۈچۈندۇر تېنى جۇغۇلداپ كەتتى. شاپ بۇرۇت، يېلاندەك تولغىنىپ تۇرغان قامچىنى پارقىراپ تۇرغان قارا كۆن ئۆتۈكنىڭ قونچىغا ئۇرۇپ تۇرغان گەۋدىلىك بىر ئادەم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا غىل - پال نامايان بولدى ۋە دەرھال ئۆزىنى ئوڭلاپ

خەيرىنىسا بىلەن مۇھتەبەرگە ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن لەپپىدە كۆز يۈگۈرتۈپ، ئايستۇرانىڭ قوللىرىنى ئوتتەك قىزىپ كەتكەن ئالىقىنىغا ئالدى. شۇ چاغدا بىلى بىمەھەل مۈكچەيگەن، سىدام قورۇق يۈزىدىن كوسىلىقى بىلىنىپ تۇرغان ئىگىز بويلۇق بىر ئادەم بىلەن سادىر كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۈچىسىدا تىرىكە كەمزۇل، بېشىدا كۆك سارجا شەپكە بار ئىدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر - بىرىگە جىلى ئوخشايدىغان ئىككى چوكان، ئۈچ ئوغۇل، بىر قىز بالا كىرىپ كېلىشتى.

— مانا نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئاكىلىرى تۇراپ ئاخۇنىمۇ كېلىپ قالدى، — دېدى گۈلسۈمخان بىرىنچى قېتىم سىڭلىسىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ، باياتىن «ھاجى» سۆزىنى سىڭلىسىنىڭ ئىسمىغا قانداق قوشۇشنى بىلمەي، «ئۇكام» دەپ ئاتاپ كەلگەنىدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئورنىدىن تۇرۇپ تۇراپ ئاخۇننىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى.

— ئەھلى مەھەللە، ئۆي ئىچى تىنچ - ئامان، ئۆزلىرى سالامەت تۇرلىمىسىكىن؟

— ئەلھەمدۇلىللا، ئۆزلىرى سالامەت كېلىپلا، بىز ناھايىتى خۇرسەن بولدۇق.

تۇراپ ئاخۇن ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ بېشىنى ئەگدى.

— خۇداغا شۈكرى، باللارمۇ چوڭ بولۇپ قاپتۇ، ھەربىرلىرى بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن خۇشاللىقتىن نېمە دېيىشىمنى بىلمەيلا قالدىم، — دەپ كۆز يېشى قىلدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم.

— ئادەم سالامەت بولسىلا بىر كۈنى ئەمەس، بىر كۈنى مانا مۇشۇنداق دىدار كۆرۈشىدۇ، ھەممىدىن سالامەتلىك ئەۋزەل ھاجىخان ئۇكام.

ئۇلار بىر قۇر تىنچلىق سورۇشۇپ بولغانىدىن كېيىن، نۇرنىسا ھاجى خېنىم قارا قۇمچاق، قارا قاش ئىككى جۇۋان بىلەن يۈز يېقىشىپ كۆرۈشتى.

— بۇ، دەپ تونۇشتۇردى گۈلسۈمخان، — قۇۋۇزى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن سۇلغۇن چىراي، جۇدەڭگۇ ئاقۇچ يۈزلۈك چوكانىنى كۆرسىتىپ، — چوڭ قىزىم ھۆرلىقا، ماگىزىندا پىرىكازچىك، مانا كىچىكى ھەلىمە، — دېدى زىلۋاراق، بويىمۇ ئېگىزرەك، يا خوشلۇقى، يا خاپىلىقى چىرايىدىن بىلىنمەي تۇرغان جۇۋانىنى كۆرسىتىپ، — دوختۇرخانىدا ئىشلەيدۇ. ئۆزىنىڭ زىللىقىدىنمۇ بېشىغا بالدۇرلا ئاق كىرىپ كەتتى.

ئاچا - سىڭىل ئوخشاشلا ھەرەمنىڭ زەر گۈللۈك ھىلھىلە ياغلىقىنى بېشىغا سېلىۋالغانىدى.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۈچ ئوغۇل بىلەن يالغۇز قىزىنىڭ باشلىرىنى سىلاپ مەڭزىدىن سۆيۈپ قويدى.

— بۇ ئىككىسى، — دېدى تۇراپ ئاخۇن دوقا ماڭلاي، بۇغداي ئۆڭ، ئون ياشلاردىن ئاشقان ئىككى ئوغۇلنى كۆرسىتىپ، — ھۆرلىقانىڭ باللىرى، چوڭىنىڭ ئىسمى ھەمدۇللا، كىچىكىنىڭ ھەبىبۇللا، بۇلارنىڭ كەينىدىكى ئىككىلىسى قىز ئىدى، قىزىل چىقىپ ساقىيالماي كەينى - كەينىدىن قازا تېپىشتى. بۇ بولسا، — دېدى ئورۇق، ئېگىز بالىنى كۆرسىتىپ، — ھەلىمەنىڭ ئوغلى نۇردۇن، ئەمدى ئون تۆتكە كىرگەن بولسىمۇ بويى ئۆسۈپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ بولسا، — ئالتە ياش چامىسىدىكى ئاق - سېرىق قىزنى كۆرسەتتى، — پاتىمە — ھەلىمەنىڭ ئارزۇلۇق قىزى.

— خۇدا قالغانلارنىڭ ئۆمرىنى بەرسۇن، خاتىرجەملىك، سالامەتلىك ئاتا قىلسۇن، ئامىن! — دۇئا قىلدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇرۇپ. ھەممەيلەن دۇئاغا قول

گۆتۈرۈپ كۆز يېشى قىلىشتى. سادىر تۇراپ ئاخۇننى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ھەممەيلەن سۇپىدىن ئورۇن ئېلىپ بولۇشقا:

— سالاھىددىن چوڭ دادام كەلدى! — دەپ توۋلىغىنىچە پۇرقەت كىرىپ كەلدى، ئوغلىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان گۈلنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك چىقتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

ئۇچۇق ئىشىكتىن يوللۇق پاكچۇ يەكتەك، ھەرەمنىڭ ئاق يېپەك دوپپىسىنى كىيگەن گەۋدىلىك بىر ئادەم ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ پېشايۋان سۇپىسىدىن پەسكە چۈشتى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، — دەپ جاۋاب سالام بەردى تۇراپ ئاخۇن. سادىر قېيىن ئاتىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قول بېرىپ كۆرۈشتى.

— تۇراپ ئاخۇن، گۈلسۈمخان تىنچ - ئامان تۇرۇشلىمۇ؟

— ئەلھەمدۇلىللا سالاھىددىن ئاخۇن، ئۆزلىرى ئوبدان تۇرغانلا؟

— شۈكرى خۇدانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئوبدان تۇرۇۋاتىمىز، سالاھىددىن ئاخۇن جاۋاب بېرىپ سادىر بىلەن گۈلنىساغا قارىدى:

— بىزنىڭ قۇشناچىمۇ كېلىۋاتىدۇ، بۈگۈن تۇغقانلار ھەممىمىز بۇ ئۆيگە جەم بولىدىغان ئوخشىمامدۇق.

— شۇنداق دادا، — دېدى گۈلنىسا يۈرىكى ئاغزىغا قاپلاشقاندەك بولۇپ.

— ئەسسالام سالاھىددىن ئاخۇن!

گۈلنىسانىڭ يېنىغا كېلىپ سالام بەردى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بىردىن قول - پۇتىغا تىترەك ئولىشىپ.

باياتىن تىنچ - ئامانلىق سوراش بىلەن بولۇپ كەتكەن سالاھىددىن ئاخۇننىڭ يوغان ئېچىلغان كۆزلىرى ئەمدى

ئالدىدا ئېگىلىپ تۇرغان نۇرنىسا ھاجى خېنىمغا چۈشتى ۋە تەرى سۆرۈنلەشتى.

— ھە، بۇ سەنمۇ نۇرنىسا؟! — ئۇنىڭ ئاۋازى گۈركىرەپ چىققاندا چىرايلىق ياساتقان چا ساقىلى تىترەپ كەتتى، — ئاسماندىن چۈشتۈڭمۇ، يەردىن چىقتىڭمۇ؟

نۇرنىسا ھاجى خېنىم بېشىنى كۆتۈرۈپ نېپىزلەپ قالغان كالپۇكىنى بىر چىشلەپ ئۆزىنى توختىتىۋالدى. ئوتتەك قىزىق مەڭزىگە ئېقىپ چۈشكەن ياش تامچىلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، ئۆزىگە مىختەك قادىلىپ تۇرغان سوغۇق تەلەتكە مۇلايىم نەزەر تاشلىدى.

— ھەئە، مەن نۇرنىسا، ئاسماندىن چۈشكۈنۈم ياكى يەر ئاستىدىن چىققىنىم يوق. ئاللانىڭ خالىشى بىلەن يۇرتۇمنى، باللىرىمنى كۆرەي دەپ يىراقتىن كەلدىم.

— ئەستاغپۇرۇللا! — ساقىلىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتاملاپ تۇۋلىدى سالاھىدىن ئاخۇن، — سەن بۇندىن ئوتتۇز بەش يىل بۇرۇن مېنىڭ خوتۇنۇم ئىدىڭ، ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلىپ يوقالغانىدىڭ، ئەمدى سېنى نېمە قىلاي ئېيتقىنا؟

— دادا، سەۋر قىلسىلا، ئانام بىزنى دەپ كەلدى ئەمەسمۇ؟ — بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى تەگەپ نېمە قىلىلا، — دېدى گۈلنىسا نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، دادىسىنى چاقىرتىپ كەلگىنىگە پۇشايمان قىلدى.

تۇراپ ئاخۇن ئۆڭى قارىداپ كېتىۋاتقان سالاھىدىن ئاخۇنغا قاراپ:

— سالاھىدىن ئاخۇن، بۇ نېمە قىلىق؟ تەقدىرگە قارشى تۇرامسىلەر؟ ئۇنداق قىلماڭلار، ھېلىمۇ بېشىڭلاردىن نۇرغۇن ئىشلار ئۆتتى، ئۆپكەڭلەرنى بېسىۋېلىپ سۆزلەڭلار، سالاھىدىن ئاخۇن ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە «ئاڭلاپ پەتىگە كەلگەن ئوخ

شايدۇ. بىچارە، ئاق كۆڭۈل ئادەمدە دېگەن ئوي تۇراپنىڭ كۆڭلىدىن كەچكەنىدى. سالاھىدىن ئاخۇننىڭ بولسا ئوتتۇزبەش يىلدىن بېرى كۆكسىگە تۈگۈلگەن ئاچچىق غەزەپ نۇرنىسا ھاجى خېنىمنى كۆرۈپلا تېشىغا تەپكەنىدى.

بېشىغا تور رومال سالغان ئېگىز بويلۇق بىر ئايال ئىشىكتىن ھويلىغا كىرىپ كېلىشى بىلەنلا سالاھىدىن ئاخۇن غەزەپ بىلەن سىلكىگەن قولىنى يىغىپ جىم تۇرۇپ قالدى. بۇ ئايالغا ھەممىدىن بۇرۇن كۆزى چۈشكەن پۇرقەت «رەناخان ئانام كەلدى» دەپ گۈلنىساغا پىچىرلىدى. گۈلنىسا نېمە ئۈچۈندۇر، ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ ئالدىغا كۈلۈمسىرەپ بېرىپ سالام قىلدى. سالاھىدىن ئاخۇن ساقىلىنى بىر سىقىمداپ، ئاندىن قولىنى چۈشۈرۈپ خوتۇنىغا ئالىيىپ قاراپ قويدى. نۇرنىسا ھاجى خېنىممۇ ئۆڭۈپ كەتكەن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ رەناخاننىڭ مەڭزىگە ـ مەڭزىنى ياقتى.

— ئەسسالام ئوبدان تۇردىلىمىكىن، ئۆي ئىچى بالا ـ چاقىلار ئامان ـ ئېسەنمۇ؟ — نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئېگىلىپ تىنچلىق سورىدى.

— خۇداغا شۈكرى ئۆزلىرىمۇ سالامەت تۇرغانلا؟ — دەپ جاۋاب سالام بەردى رەناخان، بۇ ئايالنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلمەي سوئال نەزەرى بىلەن گۈلنىساغا قاراپ.

— بۇ مېنىڭ چەت ئەلدىن كەلگەن ئانام. بۈگۈن پېشىن ۋاقتى بىلەن كەلگەنىدى. ھەربىرلىرىگە ۋاقتىدا بالا ئەۋەتەلمەي قالدۇق.

گۈلنىسانىڭ سۆزى تۈگىمەيلا رەناخان بېشىدىن رومالنى ئېلىپ تۇرۇپ:

ـ ئاغرىقتا يولۇقماي، زىيانغا ئۇچرىماي ئامان ـ ئېسەن كېلىپلا، — دەپ قايتىدىن تىنچلىق سورىدى، — بەك ئوبدان

بولۇپتۇ. بايام پۇرقەت ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكى توغرۇلۇق گەپ قىلمايلا «ئانام چوڭ دادىڭ بىلەن خان ئاپاڭنى قىچقىرىپ كەلگىن» — دېدى دەپ بىزنى ئالدىرىتىپلا كەتتى. چوڭ - كىچىك بالىلىرىمنىڭ ھەممىسى ئوغۇل بولغاچقا بەكرەك كەپسىز، دادىسى كىرگىچە ئۆينى شۇنداق مالىمان قىلىۋېتىدۇ. بىر ئاز سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويۇپ ئەمدى كېلىشىم، ساقلىتىپ قويغان بولسام خاپا بولۇشمىسىلا.

رەناخان سۆزىنى تۈگىتىپ نۇرنىساھاجى خېنىمغا تەۋەززۇ بىلەن بېشىنى ئەگدى.

— بىزمۇ يوللىرىغا قاراپ تۇراتتۇق، ۋاقتىدا كەللە، قىزىم گۈلنىسانى، ھەربىرلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرەي دەپ قىلغان نىيىتىمگە يارىشا قانچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىن خۇدايىم سائىتىنى كەلتۈرۈپ بەردى. مانا بۇ دىدار سائىتىدە خۇشلۇقۇمنى قانداق ئىزھار قىلىشنى بىلمەي قالدىم، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بويى ئۆزىدىن ئېگىزرەك، يۈزى تولۇن ئايدەك تولغان كۆندىشىگە سەپسېلىپ.

«ھە، گۈلنىساخانىنىڭ ئانىسىكەندە! يۈزىنى داپتەك قىلىپ ئىزا تارتماي تۇرۇشىنى قارىڭ. كەلمىسەممۇ بولۇپتىكەن...» بىردىنلا ئاپتاپتەك چىرايى بۇلۇتلۇق ئاسماندەك تۇتۇلۇپ قالغان رەناخاننىڭ كۆزلىرىدە كۆندەشلىكنىڭ غەزەپ ئۇچقۇنى چاقنىدى. ئۇ ئېرىنىڭ قار - مۇز يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ: «ياشلىق چېغىڭدا سېنى تاشلاپ كەتكەن خوتۇنىڭنى قىيىمايۋاتامسەن؟ كەلگىنىمگە ئاچچىقىڭ كەلدىمۇ - نېمە؟ كېلىپ ياخشى قىلىپتىمەن» — دەپ گۇمانلىنىپ ئاغزى باشقىدىن ئېچىلدى ۋە ھەدەپ ساقىلىنى تۇتاملاپ كۈلۈپ تۇرغان سالاھىدىن ئاخۇندىن كۆزىنى ئېلىپ، مەڭدەپ قالغان گۈلنىساغا نەشتەردەك سانجىلدى:

— مىنىزە، ئانام كەلدى، ئۆينى بوشات، دەپ چاقىرىشىپلادە؟ ئۆينى بوشىتىدىغان مەن ئەمەس، ئاۋۇ دادىلىرى، ئالدى ئون تۇققۇزغا، كەينى ئۈچ ياشقا كىرگەن سەككىز ئوغۇل - قىزىم بىلەن ئۆيدە ئۆزۈم قالىمەن! چىقىپ كەتكۈسى كەلگەن بولسا دادىلىرى چىقىپ كەتسۇن، خۇدايىمغا ئامانەت، مەن بېرىپ بالىلىرىمغا قاراي... رەناخان ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئىشىككە قاراپ قەدەم باستى.

«ئەجەب قاۋۇل جۇۋان ئىكەنا - بۇ، بەل پۇرمە ئەتلەس كۆڭلىكى، كاستۇمى نېمىدېگەن ياراشقان ھە! چاچلىرىنىڭ قارىلىقىنى، شەرەنداز ئايالللاردىن ئىكەن، كۈندەشلىكنىڭ يامانلىقىنى...» سېكۇنت ئىچىدە كۆڭلىدىن شۇ ئوي كەچكەن نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئىتتىك چىقىپ رەناخاننىڭ ئالدىغا ئۆتتى.

رەناخان توختىسىلا، مەن بۇ يەرگە ھەرگىز ئەرلىرىنى دەپ كەلگەن ئەمەسمەن. سالاھىدىن ئاخۇن مېنى ئەمرىدىن چىقارغاندىن كېيىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنمەن. بىلمەي، ئۇقماي تۇرۇپ پاراكەندە بولسىلا، مېنىڭمۇ تەستە چوڭ قىلغان بالىلىرىم بار، ئۇلار يىراقتا قالدى، ئەمما مەن بۇ يەرگە ئانا سۈتىگە قانمىغان قىزىمنى، ئەزىز يۇرتۇمنى، مېھرىبان تۇغقانلىرىمنى دەپ كەلدىم، ھەر بىرلىرىنى ئۆزۈم چاقىرىپ كەلدىم. كەلسىلە، ئولتۇرسىلا، ئەھلىمەھەللە ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ؟

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان رەناخان بىرئاز يۇمشىدى، سالاھىدىن ئاخۇن بېشىغا تاش تەگكەندەك سىلكىنىپ:

— ئەستاغپۇرۇللا! ئەستاغپۇرۇللا! — دەپ ئىشىككە قاراپ ماڭدى.

— ئۆزلىرىمۇ توختىسىلا، بۇ كىرىپ چىقىپ كېتىدىغان مەسچىت

ئەمەس، ئۆز باللىرىنىڭ ئۆيى، مەنمۇ كىشىنى رەنجىتىش ئۈچۈن كەلمىدىم، مەندىن ئۆتكەن بولسا خۇدا مېنى مەھشەرگاھدا سىلىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ جازالىسۇن، ئەگەر مەندىن ئۆتمىگەن بولسا تۆھمەت قىلغۇچىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى قادىر ئاللا ئۆزى كەچۈرسۇن، سالاھىدىن ئاخۇن، خاپا بولماي بىر پىيالە چاي ئىچىپ كەتسىلە، قېنى تۇغقانلار ئۆيگە كىرىلى، بالام، سادىر ئاخۇن باشلىسىلا.

سالاھىدىن ئاخۇن يا ئالدىغا، يا كەينىگە مېڭىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى، رەناخان دەرھال كەينىگە ياندى.

— گۇناھىمىزنى خۇدايىم ئۆزى كەچۈرسۇن، دادىسى بىلمەستىن نېمىلەرنى دېيىشىپ كەتتۇق ھە! يۈرسىلە، ھاجى خېنىمنى رەنجىتىپ قويمايلى.

— رەناخان توغرا ئېيتتى سالاھىدىن ئاخۇن، ئۆتكەنگە سالاۋات قىلىپ ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ گۇاسۇمخان. ئۇ مۇشۇ كەمگىچە «سىڭلىم سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ئەمرىدە تۇرۇپ، غايىب بولۇپ كەتكەن» دەپ كەلگەندى. تۇراپ ئاخۇن ۋە باشقا چوڭ ياشتىكى تۇغقانلارمۇ شۇنداق ئويلاپ كەلگەندى. ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە تۇرنىسا ھاجى خېنىم يۈزتۇرانە تۇرۇپ «مېنى سىلە ئەمرىلىرىدىن چىقارغاندىن كېيىن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىدىم» دەپ ھەقىقەتنى ئاشكارىلىدى. سالاھىدىن ئاخۇنمۇ، ئەمدى نېمە دېيىشنى بىلمەي قالغانىدى، بۇنى چۈشىنىپ يەتكەن خەيرىنىساخان:

— سالاھىدىن ئاخۇن، خۇدا قىلغان ئىشنى بەندە بۇزۇۋەتەلمەيدۇ. ئەر تۇرۇپ ئايال كىشىگە قىيداش چىدىماسلىق بولىدۇ. چىدىماسلىق نامەردلىكتىن چىقىدۇ. ئەھۋال ئېنىق ئىكەنغۇ، ئۇرۇق - تۇغقانلىق، ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن سىلىنى چاقىرتقانىكەن، سىلىمۇ مۇسۇلمانغا خاس پەزىلەت بىلەن

ھۆرمەتلىرىنى ساقلاشلىرى كېرەك ئەلۋەتتە. قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلىپ بەرسىلە، — دەپ ئىككى قولى بىلەن ئايۋاننى كۆرسەتتى.

بۇ سۆز سالاھىددىن ئاخۇنغا خېلى تەسىر قىلغان چېغى، قولىنى بىر شىلتاپ ئايۋانغا قاراپ ماڭدى. پېشىل گىرىپتىشنىدىن تىكىلگەن ئىشىك پەردىسىنى گۈلنىسا قايرىپ تۇردى. قىزىغىمۇ قاراپ قويماي، ئايۋانغا كىرگەن سالاھىددىن ئاخۇن ئوڭ تەرەپتىكى نەقىشلىك ئىشىكتىن چوڭ مېھمانخانىغا كىردى.

— ئەسسالامۇئەلايكۇم، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!

سالاھىددىن ئاخۇننىڭ كەينىدىن تۇراپ ئاخۇن، نۇرنىسا ھاجى خېنىم، رەناخان، گۈلسۇمخان، خەيرىنىسا، مۇھەببەر، ئايتۇرلار كىرگەندىن كېيىن ھەممىلەن ئولتۇرۇشتى.

— ئامىن ئاللاھۇئەكبەر! — تۆردە ئولتۇرغان سالاھىددىن ئاخۇن ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى بىرلا سىيلاپلا دۇئانى بولدى قىلدى. رەناخان بىلەن گۈلسۇمخاننىڭ تۆرگە ئۆتسىلە دەپ شۇنچە زورلىشىغا قارىماي، نۇرنىسا ھاجى خېنىم نەقىشلىك تەكچىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا ئايتۇرا، سول يېنىدا مۇھەببەر ئولتۇردى. رەناخان چۆرىسىگە ناھايىتى نەپىس نەقىش ئىشلەنگەن، ئۈستىنىڭ ئىككى بۇرجىكى گەج بىلەن كۆڭگۈر قىلىنغان، ئىچىدىن قىزىل دۇخاۋا پەردە تارتىلغان مەرەپنىڭ ئالدىدا خەيرىنىسا بىلەن قاتارلىشىپ ئولتۇردى. گۈلسۇمخان مۇھەببەرنىڭ يېنىدا يۈكۈندى، سادىر، گۈلنىسالار پەگا تەرەپتە قول باغلاپ تۇرۇشتى، ئۆينى جىمجىتلىق باستى.

— ھەربىرلىرىمۇ ئولتۇرۇشسىلا، — دېدى تۇراپ ئاخۇن ئۆرە تۇرغان سادىر بىلەن گۈلنىساغا جاي كۆرسىتىپ. سادىر بىردەم ئولتۇرۇپ، گۈلنىسا بىلەن كۆز بېقىشتۇرۇۋالدى - دە،

ئۇرنىدىن تۇرۇپ ئاپتۇۋا، چىلاپچى ئېلىپ كىردى ۋە سالاھىددىن ئاخۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىشتى، سالاھىددىن ئاخۇن قولىنى يۇيۇپ بولۇپ گۈلنىسا سۇنغان لۆڭگە بىلەن قولىنى ئېرتتى، تۇراپ ئاخۇنمۇ قولىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن ئاپتۇۋا، چىلاپچىنى گۈلنىسا ئالدى، ئاياللارنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ بولۇپ داستىخان سالدى، سادىر، پۇرقەت پەتنۇس - پەتنۇستا مەزە - گېزەك ئېلىپ كىرىشتى. لېگەنلەردە قوغۇن - تاۋۇز، شاپتۇل، توغاچ تارتىلدى.

— قېنى ئالسىلا سالاھىددىن ئاخۇن.

— تۇراپ ئاخۇن ئۆزلىرىمۇ.

— نۇرنىسا ھاجى خېنىم، بۇ تاۋۇز تاتلىقكەن، قوشۇق بىلەن ئويۇپ يەپ باقسىلا.

— رەناخان ئۆزلىرىمۇ باقسىلا.

مىھمانلار تەكەللۇپ بىلەن بىر - بىرىنى نازۇ - نېمەتكە تەكلىپ قىلىشقا باشلىدى.

× × ×

شامالدۇرغۇچ غۇيۇلداپ پىرقىرىماقتا. نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ ئاق ھىلھىلە رومىلى يەلپۈنمەكتە، ھەممەيلەن قوغۇن - تاۋۇز، يەل - يېمىشكە ئېغىز تەگمەكتە. سالاھىددىن ئاخۇنلا كاسا قىلىپ ئالدىغا قويۇلغان قوغۇندىن بىر كەتىم يەپ باشقا نەرسىگە قول ئۇزاتمىدى، ھازىر ئۆزى ئولتۇرغان تۆردە بۇندىن ئوتتۇز سەككىز يىل ئىلگىرى ئاق سەللە ئورىغان داموللام ئولتۇرۇپ نىكاھ ئوقۇغىنىنى غىل - پال كۆز ئالدىغا كەلدى - دە، يۈرىكى پىچاق سانجىغاندەك بولۇپ زىڭىلداپ ئاغرىپ كەتتى. نۇرنىسا ھاجى خېنىم يەر ئاستىدىن كۆز سېلىپ،

سالاھىدىن ئاخۇنىڭ ئۆزىنى ئاران بېسىپ ئولتۇرغىنىنى سەزدى.

قوغۇن - تاۋۇزنىڭ شاپاقلىرى ئېلىنغاندىن كېيىن، گۈلنىسا چوڭ بىر پەتنۇستا كۆنجۈت سېلىپ، تاۋلاپ پىشۇرغان گىردە ناننى ئېلىپ كىرىپ داستىخاننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى. ئاندىن چىنە - چىنىدە شورپا ئېلىپ كىردى. شورپا ئىچىلىپ بولۇشىغا دۈمبە جىگەر بىلەن گۆش تارتىلدى، يۈزى گىردە ناندەك قىزىرىپ، كۈلۈپ ئولتۇرغان رەناخانغا كۆز سالغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم شامالدۇرغۇچنىڭ يېنىك شامىلى بىلەن ماڭلىيدا، يەلكىسىدە ھىلپىرەپ تۇرغان كۈندىشىنىڭ قاپقارا قۇندۇز چاچلىرىنى، تىزىق - تىزىق مەرۋايىت جۇلالاپ تۇرغان ئاق بويىنىنى، كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان يارىشىملىق كۆكسىنى كۆردى...

سادىر بىر قېتىم ئاتىسىغا، بىر قېتىم ئانىسىغا قاراپ ئويغا چۆككەن ھالدا ئولتۇراتتى. شوخ، گەپتان بولۇپ ئۆسكەن بۇرقەت دادىسىنىڭ يېنىدا ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتۇپ جىم ئولتۇراتتى. گۈلنىسا بىكار بولغان تەخسە - قاچىلارنى يىغىشتۇردى. داستىخان ئېلىنىپ بولۇشىغا نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئېغىز ئاچتى:

— مەن يۇرتۇمنى، ھەربىرلىنى كۆرۈپ بۈگۈنكى شۇ سائەتكىچە ماڭا ھاياتلىق ئاتا قىلىۋاتقان پەرۋەردىگارىمدىن چەكسىز رازى بولدۇم، تۇغقانلىرىم شۇدەم دۇئا قىلىش ئالدىدا ھەربىرلىرىگە كۆڭلۈمدىكى سۆزۈمنى ئېيتماقچىمەن، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم سۆزىدىن توختاپ ھەممەيلەنگە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن ئاستا داۋام قىلدى، — چوڭ قىزىم ھۆرنىسانىڭ يۈزىنى كۆرۈشكە خۇدايىم نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ. مانا كىرىپ قالار، ئەنە كىرىپ قالار، دەپ ھازىرغىچە كۈتتۈم، يۈرىكىم

تۇيۇپ سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، قىزىم گۈلنىسانىڭ ئاچىسى توغرۇلۇق سۆزلەپ، يۈرەك يارامغا تۇز سېپىشنى خالىمىدى، بۇنى سېزىپ تۇرغانلىقىم ئۈچۈن مەنمۇ ئۈندىمىدىم. نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرغان گۈلسۈمخانمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى.

— سەۋرى قىلسىلا سىڭلىم، سەۋرى قىلسىلا، گۈلنىسا ۋە تۇغقانلار بىلەن سالامەت كۆرۈشتىلە، ئۆلۈم ياش قېرى دەپ ئايرىمايدىكەن، رەھىمسىز كېلىدىكەن، ئالدىلىرىدا رەھمەتلىك قىزىمىز ھۆرنىسا توغرۇلۇق ئېغىز ئاچالماي قالدۇق. بىز بەندە شۇنداق ئاجىز ئىكەنمىز... — تەسەللى بەردى گۈلسۈمخان كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، رەناخانمۇ ياش لىغىرلاپ تۇرغان كۆزىگە ياغلىقىنى باستى، ئۆيگە قەدەم باسقاندىن بېرى گۈلنىسانىڭ يۈرەك - باغرىنى ئېزىمەي دەپ چوڭ قىزىنىڭ گېپىنى قىلمىغان نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئەمدى ئۇنى ئەسلەپ ياش تۆكمەكتە ئىدى:

نەدىسەن بالام، قايدىسەن بالام،
ئاتا - ئاناڭغا رازىمۇ سەن بالام؟
كېلىپ ھۆسنۈڭنى كۆرمىدىم بالام،
ساڭا كۆزۈمنى سۈرمىدۈم بالام.
تاشلاپ كېتىپسەن ئاتاڭنى بالام،
داغدا قالدۇرۇپ ئاناڭنى بالام.
بولساڭ ئىچەتتۇق چېپىڭنى بالام،
يەيتتۇق رەھمەت دەپ ئېشىڭنى بالام.
ئەي يۈرەك پارەم قايدىسەن بالام؟
قاراڭغۇ گۆردە ياتامسەن بالام؟

بالام ــ بالام، رەھمەتلىك قىزىم ــ ھۆرنىسا بالام...

قوشاق قوشۇپ يىغلاۋاتقان ئانىسىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىۋالغان گۈلنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. گۈلسۈمخان قول ياغلىقى بىلەن ھەدەپ ئانا ــ بالىنىڭ يېشىنى ئېرتىپ ئولتۇرۇپ ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتى.

ــ سەۋرى قىلىسىلا، سەۋرى قىلىشسىلا. خۇدايىم مانا شۇلداق دىدا كۆرۈشكەندە يىغلاپ قاقشىماق ئۆلگەنلەر تىرىلىپ كەلمەيدۇ، ــ يېشىنى ئىرتىپ ھۆل بولۇپ كەتكەن ياغلىقىنى غىجىملاپ تۇتۇپ تەسەللى ئېيتتى رەناخان، شامالدۇرغۇچنىڭ يېنىدىن سەل نېرى سۈرۈلۈپ.

ــ سەن نېمىشقا يىغلايسەن؟ ــ ئاق تور پەردىلىرى قايرىپ قويۇلغان ئوچۇق دېرىزىدىن بېدەشتىكى ئېسىلىپ تۇرغان ساپاق ــ ساپاق ئۈزۈملەرگە قارىغىنىچە سۆز باشلىدى سالاھىددىن ئاخۇن، ــ تاشلاپ كەتكەن بالاڭغا نېمىدەپ يىغلايسەن؟ ئۆز يۇرتۇڭدىن ئايرىلىپ ياقا يۇرتلاردا قانداق ھۇزۇر ــ ھالاۋەتلەرگە ئېرىشىپ كەتكەنسەن! ــ ئۇ سۆزىدىن توختاپ، ياشلىق كۆزلىرىنى ئۆزىگە تىكىپ ئولتۇرغان نۇرنىسا ھاجىخېنىمغا بىر قاراۋالدى، ــ سەن كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەن ھۆرلەردىنمۇ چىرايلىق ئايال ئىدىڭ، ھازىر شۇ ھۆسنۈڭنىڭ ئوندىن بىرىمۇ قالماپتۇ. راست، ھازىر سېنى كۆرگەن كىشىلەر «ئەجەب تىمەن تۇرۇپتۇ، يۈزىگە قورۇقمۇ چۈشمەپتۇ، قارا چاچلىرى، يېشىغا باققاندا ئاقارماپتۇ، دېيىشى تۇرغان گەپ، ئەمما ئۇلار ساڭا زەن قويالمايدۇ، مەن قورام تاش ياكى كالا ئەمەسمەن، ئادەممەن! مەندىمۇ ئويلايدىغان مېڭە، ياخشى ــ يامانىنى كۆرۈپ پەرق ئېتەلەيدىغان كۆز، مېھىر ــ مۇھەببەتكە تولغان نازۇك كۆڭۈل بار، يىگىت چاغلىرىمدا بۇنى ئۆزۈممۇ ھېس قىلالمىغاندەك، سەنمۇ سېزەلمەي مەندىن نەپرەتلەنگەنىدىڭ،

بولدى! مەن ھازىر بالا - چاقام بىلەن خاتىرجەم ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمەن، سەنمۇ قىزىڭغا، تۇغقانلىرىڭغا قان! يۇرتۇڭنىڭ تۇزىنى يەنە تېتىپ كۆر، مېنىڭ ساڭا يەنە باشقا دەيدىغىنىم يوق!

سالاھىددىن ئاخۇن سۆزىنى ئۈزۈپلا ئورنىدىن تۇردى.

— سالاھىددىن ئاخۇن نەگە بارسىلا؟ تېخى گەپ تۈگىمىدى، — دېدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، — ئولتۇرسىلا.

— گەپ تۈگىمىدى؟ — ئۆرە تۇرۇپلا سورىدى سالاھىددىن ئاخۇن بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

— ھەئە! گەپ تېخى تۈگىمىدى. ئوتتۇز بەش يىلدا بىر قېتىم كۆرۈشكەن كىشىلەرنىڭ سۆزلىرى شۇنداقمۇ ئاسان تۈگەپ كەتكەن بارمۇ؟ سىلىنىڭ تۈگىگەن بولسا مېنىڭ بار، ئاۋۋال ئولتۇرسىلا.

نۇرنىسا ھاجى خېنىم بېشىنى ئېگىپ ئىككى قولى بىلەن ئورۇن كۆرسەتتى. سالاھىددىن ئاخۇن ئۇ كۆرسەتكەن جايدا ئولتۇرماي، مورىنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئولتۇردى.

— ئۆزلىرى دېگەنلىرى بەرھەق راست، — سۆز باشلىدى نۇرنىسا ھاجى خېنىم پىيالىدىكى چايدىن بىر ئوتلاپ، ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلار دەپ تىرىكچىلىكنىڭ نىشانىسى سۈپىتىدە ھەربىرلىرىگە ئېلىپ كەلگەن سوۋغاممۇ بار، بىر ئاز تەخىر قىلىپ تۇرۇشسىلا، مەن شۇ ئەرزىمەس سوۋغاتلىرىمنى ئېلىپ چىقاي... دەپ نۇرنىسا ھاجى خېنىم گۈلنىسا بىلەن خۇددى ئادەم يوقتەك تىمتاس بولۇپ كەتكەن مېھمانخانىدىن چىقتى...

نۇرنىسا ھاجى خېنىم قىزى بىلەن دەستە - دەستە سوۋغاتلارنى كۆتۈرۈپ كىردى، ئۆيىنى يەنە جىمجىتلىق باستى.

— تۇغقانلار مەن قۇرۇقلا كېلىپ قالدىم، ئاز بولسىمۇ كۆپكە تاۋاپ قىلىشسىلا.

ئۇ سوۋغات قويۇلغان پەتنۇسنى سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئۆزلىرىگە بىر تونلۇق، شىم - چاپانلىق...

— بولدى رەھمەت! تونۇم، شىم - چاپىنىم بار، — سالاھىدىن ئاخۇن پەتنۇسنى ئالدىدىن ئىتتىرىپ سىڭايان قارىۋالدى، — سوۋغىتىڭنى تۇغقانلارغا قوي، ئۇنىڭغا موھتاج ئەمەسمەن!

— موھتاجلىقتىن چىقىرامەن دەپ ئېلىپ كەلگىنىم يوق، تىرىكلىكنىڭ نىشانى ھۆرمەت قىلغىنىم، چېچىلمىسىلا سالاھىدىن ئاخۇن، بىكاردىن - بىكار ئۆزلىرىنى پاراكەندە قىلمىسىلا، ماقۇل، تۇغقانلارغا قوياي، — نۇرنىسا ھاجى خېنىم پەتنۇستىكى بىر تونلۇق دراپنى، شىم - چاپانلىق كېركوتنى ئېلىپ ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئەينەكلىك تام جاۋەنگە سېلىپ قويدى. ئۇ گۈلنىسا تۇتۇپ تۇرغان ئىككىنچى پەتنۇسنى ئېلىپ، تۇراپ ئاخۇننىڭ ئالدىغا، يەنە بىر پەتنۇسنى ئېلىپ رەناخاننىڭ ئالدىغا قويدى. گۈلنىسا ئارقا - ئارقىدىن سۇنغان پەتنۇسلارنى خەيرىنىسا، مۇھتەبەر، ئايتۇرا، گۈلسۈمخانلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئاخىرىدىكى چوڭ پەتنۇسنى سادىرنىڭ ئالدىغا، كىچىكرەك پەتنۇسنى پۈرقەتنىڭ ئالدىغا قويدى، ھۆرلىقا، ھەلىمەلەرنىڭ ئالدىغىمۇ سوۋغاتلارنى قويدى.

— قىزىم گۈلنىساغا بۇ يەردە قويمىسامۇ بولار، دۇئا قىلىپ بېرىشسىلە!

سالاھىدىن ئاخۇندىن باشقا ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھەشقاللا - رەھمەت ئېيتىشىپ دۇئا قىلىشتى ۋە ئولتۇرۇشتى. رەناخان بەك خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى. چۈنكى

ئۇنىڭغا بىر جۈپ قوش ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقا، بىردانە زەر چۇچىلىق غۇنچەم رومال، بىر گۈللۈك ھەلھەلە رومال قويۇلغانىدى. ئۇ ئۆزىگە قويۇلغان نەرسىلەردىن كۆزىنى ئېلىپ، گۈلسۈمخانىنىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا قارىدى: «غۇنچەم رومال، ھەلھەلە رومال، زەر گۈللۈك دۇخاۋا، تەتىللا، ئىككى ئالتۇن ئۈزۈك...» ئىچىدە نەرسىلەرنىڭ نامىنى بىر - بىرلەپ ئاتاپ چىقتى. ئاندىن تۇراپ ئاخۇننىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا سەپ سالدى، «پەلتۇلۇق دىراپ، شىم - چاپانلىق سارجا ئىكەن. سادىرجانغا نېمە ئېلىپ كەلدىكىن؟» دەپ سادىرنىڭ ئالدىدىكى پەتنۇسقا كۆز يۈگۈرتتى: «دېسەم دېمىسەم ئاۋۇسى پەلتۇلۇق دىراپ، كاستۇم - بۇرۇلكىلىق سارجا. ئاۋۇ ناۋاترەڭ كۆڭلەك بولسا كېرەك. سائەت، قەلەممۇ بار ئىكەن...» ئۇ، ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىشكە باشلىدى. خەيرىنىسانىڭ ئالدىغا قويۇلغان پەلتۇلۇق سارجا، زەر چۇچىلىق غۇنچەم رومال، تەتىللا، ئالتۇن ئۈزۈك، ئالتۇن ھالقىلارغا قاراپ ئىچىدە «ۋاي!...» دەۋەتتى. ئايتۇرا بىلەن مۇھتەبەرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان زەر گۈللۈك شىفۇن دۇخاۋا كۆڭلەكلىككە، ھال رەڭ ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكلەرگە كۆزى چۈشكەندىمۇ سۆزلىشىشنى كۆڭلىدە داۋام قىلدى: «كۈندىشىمنىڭ ماڭا بىر نەرسە ئېلىپ كېلىشى ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدى، ئۆزىنىڭ كېلىشىمۇ ئويلىمىغانىكەنمەن، خېلى ئادەمگەرچىلىك قىلدى، بالىلارنىڭ دادىسىزە تولىمۇ كاج ئادەم، قاراپ تۇرۇپ شۇنچە نەرسىدىن قۇرۇق قالدى، يا مېنىڭ ئالدىمدا ئۆزىنىڭ مەردانىلىكىنى كۆرسەتكۈسى كەلدىمىكىن...»

سالاھىدىن ئاخۇن رەناخان ئويلىغاندەك خوتۇنىنىڭ ئالدىدا مەردانىلىقىنى كۆرسەتمەكچى ئەمەس ئىدى. ئۇ نۇرنىسا ھاجى خېنىمنىڭ سوۋغىتىنى ئېلىشنى ئۆزى ئۈچۈن خورلۇق

دەپ ھېسابلىغاچ ئالمىدى. مانا ھازىر ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاپقارا چېچىنى تال - تال قىلىپ ئۆرگەن، كۆكسى لىغىرلاپ. كۆزلىرى ئويناپ تۇرغان بىر چوكان كۆرۈنگەندەك بولۇپ خىيال دېڭىزىغا چۆكۈپ كەتتى...

ھۆرمەتلىك كىتابخان! ئەمدى مەن بۇ خىيال يىپلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ، ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىر باشتىن يېزىپ چىقاي، بۇ كىتاب تۇرمۇش رېئاللىقىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۇرگەن كىتاب بولۇپ قالسۇن.

* * * * *

ئۈچنچی باب

قارا چاچ قز

بۇنڭدن قرق يللار بۇرۇن، سۈپسۈزۈك سۇ بلەنلق تولغان يۇمۇلاق شەھەر كۆلی قەشقەر شەھرنڭ غەربي چېتدە خۇددی ئاسماننڭ بر پارچسدەكلا كۆكرپ تۇراتتی. كۆلنڭ تۆت ئەتراپدا چوكانتال بولغان سۆگەت ۋە يوتلا تاشلاپ ياپراق چقرشقا باشلغان تېرەكلەر باھار شاملدا شلدرلاپ ئىغاڭشيتتی.

يۇملاق شەھەر كۆلی قەشقەر شەھرددكی چوڭ كۆللەرنڭ برى ھېسابلناتتی. ئۇنڭ شمالی تەرپدە برقانچە ساماۋارخانا بار ئدی، بۇ ساماۋارخانلارنڭ بەزلری ئۇچۇقچلقتا بولۇپ، پەقەت قازان ئېسلغان ئوچاق بلەن قاچا - قومۇچ قويۇلغان شرەلەرنڭ ئۈستی چەللە بارالڭ قلنپ قويۇلغان. كشلەرنڭ سەكدەپ ئولتۇرۇشی ئۈچۈن كارۋاتلار كۆل ئىچگە يېرم - ياتا قويۇلۇپ، قوزۇقلار بلەن چىڭ ئورنتلغاچ مدر - سدر قلمايتتی. كارۋات ئۈستگە گۈللۈك كگز، شرداق، گلەم سېلنغاندی. يەنە بر قسم ساماۋارخانلاردا مېھمانلارنی كۆتدغان ئايرم ئۆيدن تاشقری مەنزەر — مېھمانخانلارمۇ، كۆل بويغا ئورۇنلاشتۇرۇل-

غان كارىۋاتلارمۇ بار ئىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە كۆل بويىدىن ئادەم ئۈزۈلمەيتتى. ساماۋارخانىلاردا راۋاب، دۇتارنىڭ مۇڭلۇق ساداسى دائىم ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئەتىگەنكى شەپەق كۆلنى ھال رەڭ تۈسكە كىرگۈزەتتى. ئۇپۇق قىزىرىپ كۈن چىقىشقا باشلىغاندا كۆلدە سانسىز نۇر تامچىلىرى جۇلالىنىپ كۆزگە ئاجايىپ كۆرۈنەتتى. ئاپتاپ كۆلنىڭ شەرق تەرىپىگە ئۆتكەندە ئۇنبەش - ئون ئالتە ياشلارغا كىرگەن بىر قىز چېلەك كۆتۈرۈپ سۇغا چىقتى.

— ئاداش سايىم ئاۋۇ قاراچاچلىق قىزنى كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى، گۈللۈك شاپاق دوپپىسىنى قىستۇرۇپ چېكىسىگە كىيۋالغان ئاق - سېرىق بىر يىگىت، پىيالىدىكى چاينى داستىخاننىڭ ئۈستىگە قويۇپ، — يېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇ، بولمىسا ئايدەك چىرايىغا بىر قاراۋالاتتۇق - دە!

— ھە، كۆردۈم، — جاۋاب بەردى كارىۋاتقا يۆلىنىپ ئولتۇرغان دىقماقىنا كەلگەن سوغۇق چىراي يىگىت.

— چېچى قىرىق بىر ئۆرۈم بولسا كېرەك، ھە! — دېدى قىزغا تىكىلىپ قالغان ئاق - سېرىق يىگىت.

— ساناپ باقتىڭمۇ بالام؟ — ياشىنىپ قالغان ئاقساقال بوۋاي سۆز قاتتى.

— ساناپ باقمىسام كۆرۈنۈپ تۇرمامدۇ؟

بوۋاي كۈلۈپ قويۇپ ئۈنچىقمىدى. قىز يەردىن كۆزىنى ئالماي ئىككى چېلەك ئىلىنغان بالداقنى مۈرىسىدە كۆتۈرۈپ كۆلنى ياقىلاپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ تۇم قارا تال - تال ئۆرۈم چاچلىرى كۆك ئەتلەس كۆڭلىكىنىڭ ئارقا ئېتىكىنى سەل كۆتۈرۈپ تۇرغان ساغرىسىنى يېپىپ تېقىملىرىغا تېگەتتى. ھەربىر قەدەم تاشلىغاندا قارا چاچلىرى يېيىلىپ - يىغىلاتتى. قارا مەخمەل جىلىتكە قىسىپ تۇرغان قىزنىڭ بېلى بىر تۇتاملا

كۆرۈنەتتى. ئۇ سۇ ئالىدىغان يەرگە يېتىپ كەلدى، بىرنەچچە ئەپكەش چېلەكلىرىنى كۆلگە چۆكتۈرۈپ سۇ ئېلىۋاتاتتى. قىز كۈتۈپ تۇردى.

بۇ قىز يۇمىلاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسىدىكى ئاشچى مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ كەنجى قىزى نۇرنىسا ئىدى. ئۇ داڭقى چىققان موللا ئايال بۆۋى نادىرە خېنىمدا ئوقۇپ «سوپى ئاللايار» نى تۈگەتكەندە ئوقۇشتىن توختىغانىدى. نۇرنىسا ئوقۇشتىن توختاپ قالغان بولسىمۇ، كىتابنى تاشلىمىدى، دادىسى ساقلاۋاتقان «چاھار دەرۋىش»، «خەمسە»، «كەلىلە دىمنە» قاتارلىق كىتابلارنى دائىم ئوقۇيتتى، بولۇپمۇ «چاھاردىۋان»نى قولىدىن چۈشۈرمەيتتى، بۇ دىۋاندىكى ئۆزىگە ياققان غەزەللەرنى يادلىۋالغانىدى، ئىچى پۇشقاندا ئۆزىمۇ باشقىلارغا كۆرسەتمەي بېيىت، غەزەللەرنى يازاتتى.

ئاچىسى گۈلسۈم ئۆتكەن يىلى يازدا ياتلىق قىلىنىپ كەتكەچ، ئۇنىڭ ئاكا ياكى ئىنىسى بولمىغاچقا ئۆيگە سۇ توشۇش ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشكەنىدى. قىزلارغا ئامراق ئانىسى ھەجەرخانىنىڭ ئۇلارنى يىراق - يېقىنغا ئىشقا بۇيرۇشقا كۆزى قىيمايتتى. ئىلاجىسىزلىقتىن ئۆزى ئىشىك ئالدىدا قاراپ تۇرۇپ نۇرنىسانى سۇغا ئەۋەتەتتى، سەللا كېچىكىپ قالسا ئالدىغا باراتتى.

مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام چوڭ قىزى گۈلسۈمنى ياتلىق قىلىپ ئۇزاق ئۆتمەي ساقسىز بولۇپ قالغانىدى. تام قوپۇرۇش، ئۆي سۇۋاش، ناۋاغا گۈللۈك نەقىش ئويۇش بىلەن ئوتتۇز يىلنى ئۆتكۈزگەن بۇ ئۇستام ئەللىكتىن ھالقىغانىدى. كېچىلىرى يۈرىكى سانجىپ ئاغرىيتتى، بەزەن ۋاي - ۋايلاپ تۇرۇپ كەتكەندە، قىزى نۇرنىسا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ تومۇرلىرى كۆپۈپ قالغان چېكىسىنى سىلايتتى. مەگزىنى - مەگزىگە يېقىپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، «خۇدايىم

دادامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا» دەپ كۆز يېشى قىلاتتى. «دادىسىغا نېمانچە ئامراقتۇ» دەيتتى ھەجەرخان مەستلىكى كېلىپ.

مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام يالغۇز ئوغۇل بولغاچ ئاتىسىنىڭ ھۈنىرىگە ئۆزى ۋارىسلىق قىلغانىدى، «بىر ئوغلۇم بولغان بولسا، ھۈنىرىمگە ۋارىسلىق قىلىپ ھەمشىرىلىرىگە سايىۋەن بولغان بولاتتى» دەپ دائىم ئارمان قىلاتتى.

ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك، زېل، ئىنچىكە ئىش مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنى ئاخىر ئورۇندا ياتقۇزۇپ قويدى. ھەمىشە «قانداق كۈن كۆرسەك تەڭ كۆرىمىز، ئۆلسەك تەڭ ئۆلىمىز» دەپ كەلگەن ھەجەرخان ئېرىنى كۆرسەتمىگەن تېۋىپ، باقتۇرمىغان رەمچى، ئوقۇتمىغان داخان قالمىدى، ئەجەل يېتىپ كەلگەنىكەن، مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام كۈزنىڭ بىر ئەتىگىنى ئورنىدا يانتۇ ئولتۇرۇپ، ھەجەرخان ۋە قىزلىرىغا سەھەردە كۆرگەن چۈشىنى ئېيتىپ بەردى، ئۆزىنىڭ خېلى ياخشى بولۇپ قالغانلىقىنى دەپ، قايىنتىلغان بىر پىيالە سۈتكە ئازراق نان چىلاپ ئىچتى. بىر ھەپتىدىن بېرى تاماقتىن قالغان دادىسىنىڭ سۈتكە ئوبدانلا نان چىلاپ ئىچكىنىنى كۆرگەن نۇرنىسا بەك خۇشال بولۇپ كەتتى، ئارىلىقتا بىرنەچچە مىنۇت ئۆتمەي مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستام سۆزلەپ ئولتۇرۇپ بىر يېنىغا قىيسىيىپ قالدى، بېشىدا ئولتۇرغان ھەجەرخان: «دادىسى نېمە بولدىلا، ياتامىلا؟ ئوڭلاپ ياتقۇزۇپ قوياي» دەپ بېشىنى ياستۇققا ئېلىشىغا، مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ قوۋۇزلىرى لىپ - لىپ قىلىپ ئىڭىكى چۈشۈپ كەتتى، پۈتلىرى ئۇزۇن سوزۇلۇپ، قاپىقى تارتىلىپ تورۇسقا تىكىلگەن نۇرسىز كۆزلىرىدىن سارقىغان ئىككى تامچە سۈزۈك ياش سىرغىيىپ كەتكەن مەڭزىگە ئېقىپ چۈشتى...

مۇھەممەت ئاخۇننىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاشقا

باشلىغان ئانىسىغا قاراپ: «دادام ئۆلۈپ كەتتىمۇ، نېمە؟» دەپ قورقۇپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ رەڭگى ئاقىرىپ كەتتى. گۈلسۈمخانمۇ ئالەمدىن ئۆتكەن دادىسىغا تەلمۈرۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

× × ×

شۇ تاپتا ئانىسىنى ئويلاپ كۆپكۆك تىنىق كۆلگە قاراپ تۇرغان نۇرنىسا شاپاق دوپپا كىيگەن، ئاق سېرىق يىگىتنىڭ چايخانا تەرەپتىن ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى نەدىنمۇ بىلسۇن؟ بېشىغا كونىراپ كەتكەن يېڭىسار تۇمىقى كىيىۋالغان، ساقال - بۇرۇت بېسىپ كەتكەن يۈزىدىن ياش قېرىلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئەپكەش سۇ توشتۇرۇۋالغان چېلەكلەرنى كۆتۈرۈپ كەتكەندىن كېيىن نۇرنىسا چېلەكنىڭ بىرىنى كۆلگە سالدى، ئۇ ئېگىشكەندە تال - تال ئۆرۈم چاچلىرى ئىككى كۆكسىنىڭ ئۈستىنى يېپىپ ئالدىغا چۈشتى، شۇ چاغدا:

— خېنىم چېلەكلىرىنى بەرسىلە، سۇنى مەن ئېلىپ بېرەي، — دېگەن خىرقىراق بىر ئاۋاز بىلەن تەڭلا، بىر ياغاچ قول ئۇنىڭ بىلەزۈكى پارقىراپ تۇرغان بىلىكىدىن تۇتتى.

— ئو - ۋۇش! ئۆتكىنە نېرى! سۇنى ئۆزۈم ئالالايمەن! — نۇرنىسا ئاچچىقى بىلەن توۋلاپ جەينىكىنى بىر سىلكىۋىدى ھېلىقى يىگىتنىڭ ئېڭىكىگە جاققىدە تەگدى.

— خېنىم بىزدەك يىگىتنى گول قىلىپ باشلىرىغا قىسىۋېلىشنىڭ ئورنىغا سىلكىۋاتىلىغۇ!

نۇرنىسا گەپ قىلماي سۇغا تولغان چېلەكنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ يەرگە قويۇپ، ئىككىنچى چېلەكنى سۇغا سالدى. ھازىر

ئۇنىڭ سۆزلۈك ئاق چىرايى شەلپەردەك قىزىرىپ، كۆزلىرىدە خەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتكەندى.

— ئۆت نېرى، يولۇمنى توسماي، بالداق بىلەن بېشىڭنى يېرىۋەتمەي يەنە!

— خېنىم بالداق بىلەن ئەمەس، ئاشۇ پاختىدەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن مەيدەمگە ئۇرسىلا.

— يولنى بوشات، لۆكچەك! — دەپ ئاچچىقى بىلەن بالداقنى ئېگىز كۆتۈرگەن ئۇرنىسا يېنىدىلا توختىغان ئاتلىق كىشىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالدى.

— ھە، خانقىز، سۆلىرىنى ئېلىپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىۋەرسىلە، بۇ خۇمسىنىڭ ئەدىبىنى ئۆزۈم بېرىمەن!

ئۇ ئادەم ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپلا يىگىتنى شاپىلاق بىلەن بىرنى سالدى.

— مانا ساڭا دەيۈز! نوچى بولساڭ يېتىم قىزنىڭ ئالدىنى توسماي، ماڭا مۇشت ئېتىپ باقمىغا قېنى!

چاڭگىدە تەگكەن كاچاتتىن يۈزى ئۆتتەك يېنىپ كەتكەن يىگىت بىر ئايلىنىپلا ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرغان كىشىگە مۇشت ئاتتى، مۇشت ئۇ كىشىنىڭ تارغىقىغا تەگدى، ئىككىنچى قېتىم مۇشت ئاتقىچە سۆڭگىغا تەگكەن پەشۋا ئۇنى دۈم چۈشۈردى.

كېتىۋېتىپ ئارقىسىغا قورقۇمسىراپ قارىغان ئۇرنىسا توپىغا مىلىنىپ ياتقان يىگىت بىلەن ئاتنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرغان بۇرۇتلۇق كىشىنى كۆردى.

— ئىككىنچى قېتىم يەنە مۇشۇ قىزغا ئىپلاس ئاغزىڭدىن شالاق چاچىدىغان بولساڭ ئۆلتۈرىۋېتىمەن! ئۇقتۇڭمۇ لامزەللە! — دەپ بازغاندەك مۇشتىنى ئېگىز كۆتۈرگەن ئۇ كىشىنى ئولاشقان ئادەملەر توسۇۋالدى، ئۇلار:

— سالاھىدىن ئاخۇن، خاپا بولمىسىلا، پوقىغا چالما

ئاتسا يۈزگە چاچرايدۇ، — دېيىشىپ ئاتلىق كىشىنى ساماۋارخانا تەرەپكە ئېلىپ كەتتى، يەنە بىرنەچچە كىشى:

— ساۋۇتۇم تۇرسىلا، يىگىت دېگەن ئۆزىنى دەڭسەپ بېقىپ كىشىگە چېقىلسىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزلىرىنى چاغلاپ ئاندىن قىزلارغا سۆز قىلسىلا جۇمۇ! — دەپ ئۇنى يەنە بىر ساماۋارخانىغا ئېلىپ ماڭدى. «خەپ، سەندىن ئەنتىمنى ئالمايدىغان بولسام ساۋۇت دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن» — دېدى ساۋۇتۇم بۇرنىدىن ئېقىۋاتقان قاننى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

× × ×

سالاھىدىن ئاخۇن ئەسلىدە قەشقەرنىڭ ئاۋات يېزىسى بەشكېرەمنىڭ بېگى ھېلىم باياجىمنىڭ يالغۇز ئوغلى ئىدى. ئون يىل بەگلىك دەۋرىنى سۈرگەن ھېلىم باياجىم سالاھىدىن تۇغۇلغاندا بەگلىكتىن چۈشۈپ ئادەتتىكى پۇقرا بولۇپ قالدى. ئوغلۇمنىڭ ئايىغى ياراشمىدى دەپ قارىغان باي سالاھىدىنىغا «ئوغلۇم ماۋۇنى يېگىن، مانى ئوينىغىن» دەپ ئەقەللىسى بىر تۇخۇم ياكى بىرەر ئويۇنچۇقنى ئېلىپ كىرگەنلىكىنى ئانىسى كۆرمىگەن. دائىم سالاھىدىنىغا «ئەنجۈرنى قالايمىقان ئۈزمە، ئانارنى ئالما، ئۈزۈمگە قول تەگكۈزمە» دەپ ئاگاھلاندۇراتتى. كۈندىن - كۈنگە چوڭ بولۇۋاتقان سالاھىدىن بۇنداق چاغلاردا دادىسىغا بىر قارىۋېتىپ، ئاندىن گەپ قىلمايلا دادىسى ئۆيدە بولسا ھويلىغا چىقىپ كېتەتتى، ھويلىدا بولسا ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى. يەتتە يېشىدىن تارتىپ كونا مەكتەپتە ئوقۇپ «ئاتا رازى، خۇدا رازى» دېگەن سۆز دىلىغا سىڭىپ كەتكەن سالاھىدىن ئانىسى زەينەپخاننى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. شۇڭا ئانىسىدىن باشقا كىشىگە ئاز گەپ قىلاتتى. سالاھىدىن ئون

سەككىز ياشقا كىرگەندە يۈز بەرگەن مۇنداق بىر ۋەقە ئۇنىڭ ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىشىغا سەۋەب بولدى.

كەچ كۈز مەزگىلى ئىدى. بىر كۈنى ئامازدىگەردىن كەچ بىر دېهقان سەككىز ئېشەككە ئارتىلغان سەككىز تاغار ئۈزۈمنى قورۇغا ئېلىپ كىردى.

— ھە، قۇربان ئاخۇن ئۆزى - زە، ئۇن ئېلىپ كەلدىلىمۇ؟! — دېدى ھېلىم باياجىم ياقىسى ياغلىشىپ سىدام بولۇپ كەتكەن چىبەرقۇت كەمزۇلىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ.

— خوش باياجىم، — ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ سالام بەردى دېهقان.

— قانچىلىك؟

— خوش، بىر مىڭ ئالتە يۈز جىڭ.

— ئۆزى - زە، گەدىنىڭدىكى ئاشلىقنىڭ ھەممىسى مۇشۇما؟

— خوش، بۇ يىل ئۆستەڭگە سەل كېلىپ، تۈگمەننىڭ كۆلىسى تىنىپ كەتكەندى، بىرنەچچە كۈن كولىدۇق، سۇنۇپ كەتكەن چاقپەلەكنى ياساتتىم، تۈگمەن تېشىنى ئوڭلاتتىم. خوش، بىر قېتىم ئەمەس، بىرنەچچە قېتىم شۇنداق بولدى. خوش، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆستەڭگە بىرەر ئايدەك سۇ كەلمىدى. قاپقىغا ھاشارغىمۇ باردۇق باي غوجام...

— توختا، خوش - خوش دەۋەرمەي گەپنىڭ نان تېگىدىغان يېرىنى قىلماسەن؟ ئۆزى - زە، باشقا ئىشلىرىڭ بىلەن مېنىڭ كارىم يوق، مەن ئىككى مىڭ جىڭ ئاشلىق ئىجارىگە بەرگەن، بىر جىڭ كەم بولسا بولمايدۇ، — دېدى باي.

— خوش، ئىلتىپات قىلسىلا بېگىم، — ئاقىرىشقا باشلىغان ساقىلىنى تىترىتىپ تۇرۇپ يېلىندى دېهقان، — خوش، ھېزدىن كەم ئالسىلا، خۇدايىم سىلىگە ئارتتۇرۇپ بېرەر ئىنشائاللا.

— ئۆزى - زە، بولدى سۆزلىمە! بىر جىڭ كەم بولسا

ئالماي قويمايمەن.

باياجىننىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن دېھقان:

— خوش، بۇ ئۇننى جىگىلىۋالسىلا باياجىم، — دېدى تارتىشىپ تۇرماي.

باياجىم ئۆي خىزمەتچىسىنى چاقىرىپ ئامباردىكى جىگىنى ئالدۇرۇپ چىقتى.

— ئۆزى - زە، تارتىپ كۆرەيلى، بىر جىڭ ئۇياق، بىر جىڭ بۇياق بولۇپ كەتمىسۇن

— خوش، جىڭ دېگەن ئۆزى ئىللا نەرسە، خوش، ئۇنىڭغا ئادەم ھىيلە ئىشلەتمىسىلا بىر جىڭ ئەمەس بىر مىسقالمۇ ئۇياق - بۇياق بولمايدۇ، — دېدى دېھقان.

— ئۆزى - زە، مېنى جىڭغا ھىيلە ئىشلىتىدۇ دەپ ئويلامسەن؟ ۋارقىرىدى باياجىم

— خوش، ئۆزلىرىنى ئۇنداق قىلار دەپ ھەرگىز ئويلىمايمەن باياجىم، — دېدى دېھقان جىڭنىڭ ئىلمىكىنى بالداقىغا ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپ ۋە خىزمەتكار بىلەن بالداقنى دولىسىغا ئېلىپ كۆتۈردى.

— تاھىر ئاخۇن، ئۆزى - زە، بىرمىڭ ئالتە يۈز جىڭ دەۋاتاتتىڭ، ئاران بىرمىڭ تۆت يۈز ئاتمىش ئۈچ جىڭ كەلدىغۇ؟ — دېدى باياجىم قوشۇمىسىنى تۈرۈپ.

— خوش، باياجىم، مەن ئېغىر تارتىپ كەلگەنىدىم، ھەر نۆۋەت مۇشۇنداق كەم كېلىۋەرسە خۇدا راۋا كۆرەرمۇ؟ — دېھقان بىچارىلەرچە ئۈن تارتىپ باياجىمغا مۆلدۈرلەپ قارىدى.

— ئۆزى - زە، زادى نېمە دىمەكچىسەن؟ بۇنىڭغا رازى بولمىساڭ ئېلىپ كېتىپ ئىككى يۈز جىڭ ئۇننى سەق ئېلىپ كەلگىن.

— خوش، رەھىم قىلسىلا ھاجىم، مىڭ تەسلىكتە ئېلىپ

كىرگەن ئاشلىقنى زاۋال ۋاقتى بولغاندا قانداقمۇ ئېلىپ چىقىپ كېتىمەن. خوش، مەن يېقىن يەردىن كەلمىسەم.

دادا، — دېدى باياتىدىن بېرى قاراپ تۇرۇپ دېھقانغا ئىچى ئاغرىغان سالاھىدىن، — كەچ كىرىپ قالدى، ھازىرچە ئېلىپ كەلگەن ئۇننى قويۇپ كېتىپ، قالغان ئۇننى تەييار قىلىپ ئېلىپ كەلسە بولمىدىمۇ؟

— ئۆزى - زە، بالام، بۇنىڭغا ئارىلاشقۇچى بولما! داداڭنىڭ گېپىنى قىلماي، دېھقاننىڭ گېپىنى قىلىۋاتىسەنا! ئۆزى - زە، ماڭ ئۆيگە كىرىپ كەت!

— خوش باياجىم، كىچىك بالىغا ئۇنداق كايىمىسىلا، بىر ھەپتىگە قالماي ئۇننىڭ كېمىنى ئېلىپ كىرىپ تاپشۇراي، خوش، بۇ سۆزۈمگە خۇدا گۇۋاھ بولسۇن.

دېھقاندىن تىلخەت ئالغان باياجىم، ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپ ئۆيگە كىردى.

— ئانىسى، ئۆزى - زە، ماۋۇ بالىلىرىنىڭ بېشى يوغىناپ كېتىپتۇ. ئۆزى - زە، ئاتىسى نەرەپتە تۇرماي، خەقنىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ، نەسىھەت قىلىپ قويۇڭلا.

— تاھىر ئاخۇن ئاكام بىر جىڭ كەم قالدۇرماي ئېلىپ كىرىمەن دېدىغۇ، دادا؟ مەن يامان گەپ قىلمىدىمغۇ؟! سالاھىدىن بوغۇلۇپ سۆزلەپ يوكاندەك قىزىرىپ كەتتى.

— ما ھارامنى قارا!؟ ئۆزى - زە، — يەنە ئاتاڭغا سۆز ياندۇرۇسەنا؟

ھېلىم باياجىم يۈگۈرۈپ كېلىپ سالاھىدىننىڭ قۇلىقىنى تۇتۇپ بۇرىدى.

— ئۆزى - زە، ھارامزادە، ھەممە نەرسە ئالدىڭدا پىشىپ - تېشىپ تۇرغاچ ئۆيگە پاتماي قىلىۋاتىسەن - ھە؟ ھۇ، ھارام تاماق! قېنى بۈگۈن كېچە تاشقىرىدا تۈنەپ باق، شۇ

چاغدا قەدرىمگە يېتىسەن!

ئۇ سالاھىدىننى قۇلىقىدىن تۇتۇپ سۆرىگەن پېتى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى ۋە ئىشىكنى جالاق قىلىپ قاتتىق ياپتى.

× × ×

سالاھىدىن شۇ كۈنى كەچ ھېيتگاھ جامەسىنىڭ گۈمبىزىنى يوتقان، قاتتىق سۇپىسىنى كۆرپە قىلىپ تاڭ ئاتقۇزدى. ئۇ ئۆيگە كىرمەي، نەچچە كۈنگىچە شەھەردە ئاچ - توق ئايلىنىپ يۈردى. ئاخىر ئېشەكچىلەرگە قوشۇلۇپ تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتتى.

سەككىز يىلدىن كېيىن سالاھىدىن قايتىپ كەلدى. ئۇ، ئۇستىخان سۆرۈپ، گەۋدىلىك بىر ئادەم بولۇپ قالغاچ، كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغان دادىسى تونۇيالماي قالدى. سالاھىدىن تونۇشلۇق بەرگەندە، دادىسى ئۇنىڭغا يېپىشىپ بوقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. باياجىم بېخىللىق، قاتتىقلىق قىلىۋەرگەچكە ئۆيدىكى ئەر - خوتۇن خىزمەتكارلارمۇ ئۆينى تاشلاپ كەتكەنىدى. باياجىم:

— ئۆزى - زە، بالام، جېنىم تۇمشۇققا يەتكەندە يېتىپ كەپسەن، ئاناڭ قازا تېپىپ، مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. ئالغان خوتۇنمۇ ئۆزى - زە، ئاناڭدەك چىقمىدى، — دەپ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ قاتتىق يۆتىلىپ كەتتى. سالاھىدىن بوسۇغىدىن قەدىمىنى ئۆي ئىچىگە ئېلىپلا، دادىسىنىڭ يېنىدا ئاق بوسىلاقتىنا جۇۋاننىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالغاندا، ئۇ جۇۋان ناتونۇش ئادەمنىڭ ئۇسۇپ كىرىپ كېلىۋاتقىنىدىن ئەجەبلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ يان ئۆيگە كىرىپ كەتكەنىدى.

«ھە، دادام ئالغان خوتۇن مۇشۇ ئوخشىمامدۇ؟ ئىسىت ئانام...» دەپ ئويلىغان سالاھىدىن لېۋىنى چىشلەپ، دادىسىغا جاۋابمۇ بەرمەي ئورنىدىن تۇردى ــ دە، يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بايىقى چوكان ئەينەككە قارىغان ھالدا كىچىك موچىن بىلەن يۈزىدىكى تۈكلەرنى تېرىپ ئولتۇراتتى. ئۆينىڭ تەكچىلىرىنى چاڭ بېسىپ كەتكەن، يەرگە سېلىقلىق گىلەم، كىگىزدىن تويپا ئۆرلەپ تۇراتتى.

— خېنىم، مەن ھېلىم باياجىمىنىڭ ئوغلى بولىمەن، ئەمدى سىلىنىڭ بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇشلىرى ھاجەتسىز، ئاتا ــ ئانىلىرىنىڭ يېنىغا كېتىپ تۇرسىلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان جۇۋاننىڭ چىرايى ئۆڭدى:

— مەنچۇ بەش يىلدىن بۇيان كېسەل كۆرپىسى دادىلىرىنى بېقىپ كېلىۋاتىمەن. ئەمدىلا كېلىپ نېمە دەيلا؟ قوۋۇرغامنى ئۇنچىۋالا تەگسىلە!

جۇۋان ئىككى قولىنى بەل پۈرمە ئەنگلىشىن كۆڭلىكى قىسىپ تۇرغان بىلىگە تىرەپ سالاھىدىننىڭ ئالدىغا دىۋەيلەپ كەلدى:

— چىق ئۆيدىن، مېنى دېسەڭ قازىخانىغا بېرىپ ئەرز قىل! يەنە گەپ ياندۇرىدىغان بولساڭ قوۋۇرغاڭ سۇنۇپ كېتىدۇ، تولا ۋايسىما!

سالاھىدىن ئىشىك يېنىدىكى ئاسقۇچتا ئېسىقلىق تۇرغان قامچىنى قولىغا ئالدى.

— غوجام، مەن قوغلاپ چىقارغۇدەك يامان خوتۇن ئەمەسمەن. ئويلىنىپراق ئىش كۆرسىلە، كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالالمىسىكەن، — دېدى جۇۋان دەرھال چىرايىنى ئۆزگەرتىپ ۋە سالاھىدىنغا تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ.

— ياخشىلىقچە ھازىرلا كەت. بولمىسا تېنىڭنى سازدەك تىتىپ تاشلايمەن!

— ۋاي ئۆلدۇم، ۋاي توۋا! — جۇۋان توۋلىغىنىچە ساندۇقنى ئاچتى. چوڭ ئىككى بوپىنى ئېلىپ، بىر قىلىپ ئوراپ كۆتۈرگىنىچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا چىققان سالاھىدىن دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئانىسىنى ئەسلەپ ئۈن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.

— ئاھ ئانام، قايدىسەن ئانام! يۈزۈڭنى كۆرەلمىدىم ئانام، خىزمىتىڭنى قىلالمىدىم ئانام، ئاھ ئانام! ۋاي ئانام!

ھېلىم باياجىنىڭ سارغىيىپ قالغان يۈزىدىنمۇ ياش تۆكۈلدى.

— بالام، سەۋرى قىلغىن، ئۆزى - زە، ئاناڭ رەھمەتلىك ياخشى خوتۇن ئىدى. قانداق قىلىمىز، — ھېلىم باياجىم ئوغلىغا شۇ سۆزلەرنى تەستە قىلىپ جىمىپ قالدى. ئۇ خوتۇننى ئوغلىنىڭ ھەيدەپ چىقىرىۋەتكەنلىكىنى تۇيۇپ ياتقانىدى.

ھېلىم باياجىم سالاھىدىنىنىڭ ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قىرقىنى ئۆتكۈزۈپلا شۇ جۇۋاننى ئالغانىدى. ياش جۇۋاننىڭ ناز - كەرەشمىسى بارا - بارا باياجىنى ھالىدىن كەتكۈزدى، ئۆي - بىساتلىرىدىن ئايرىدى. بۇ جۇۋان ھېلىم باياجىنىڭ ئائىلىسىدىكى ئېرىق مالدىن تارتىپ، ئۆي - سەرەمجانلىرىغىچە كۆزىگە ياخشى كۆرۈنگەنلىكى نەرسىنى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە توشۇپ، ئۆي، ھويلا - ئارامنى قۇرۇقداپ قويىدى. بۇ ھەقتە باياجىم ئېغىز ئاچاي دېگىچە ئۇ خوتۇن مىڭ خىل ھىيلە - مىكىر، ھەر خىل قۇۋلۇق - شۇملۇقلارنى ئىشلىتىپ، باياجىنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ كەلدى. شۇڭا ھازىر باياجىم ياش خوتۇننى تۇتۇۋېلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. يىغقان مال - دۇنياسىنىڭ راھەت - پاراغىتىنى قوشنا - قولۇم،

دوست - يار، ئاغىنىلىرى تۈگۈل ئۆزىنىڭ خوتۇن - بالىسىغىمۇ قىلچە كۆرسەتمىگەن، ھەتتا ئۆزىمۇ كۆرمىگەن باياجىسىم، ئەنە شۇ ياش چوكاننىڭ مالىيىغا، ئۇنىڭ ئامبارچىسىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى بىلىپ يەتكەندە، كېسەل بولۇپ ھالىدىن كېتىپ قالغاندى. كېسەل چىقىپ كەتكەن ھېلىم باياجىسىنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ياڭاق سۆڭەكلىرى بۆرتۈپ چىقىپ، ئېڭىكى ئۇچلۇنۇپ قالغاندى، ئۇ ھاسىراپ تىناتتى. زەئىپلىكتىن تېنىنى سىدىرلىتىشقىمۇ ماغدۇرى يەتمەيتتى. ئۇ ئوغلىنى كۆرۈپ بىر ھەپتە شۇنداق شوك ھالىچە يېتىپ ئوغلىنىڭ قولىدا جان ئۈزدى.

سالاھىدىن ئاتىسى ئۆلگەندىن كېيىن ئەرز قىلغان ئۆگەي ئانىسىنىڭ ھەققى - مېھرىنى تولۇق بەردى. ئادەم دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن. ئۆگەي ئانا بولغۇچى مەريەمخان ھەققىنى خالىغانچە ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۆگەي ئوغلى گۈلدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. پات - پات غىزا ئېلىپ كېلىپ سالاھىدىننىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان بولۇپ قالدى. بەزىدە خۇپتەندىن كېيىن ئاش كۆتۈرۈپ كېلىپ كەتكۈسى كەلمەي، تەستە پۇت يۆتكەپ ئارقىسىغا نەچچە قاراپ، تولا تەكەللۇپ بىلەن ئۇزايتتى. سالاھىدىن ئۆگەي ئانىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالدى. بىر كۈنى خۇپتەن نامىزىدىن قايتقان سالاھىدىن كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ تىكىلىپ تۇرغان ئۆگەي ئانىسىنى:

— ئەمدى رەھمەت، مۇشۇنچىلىك بولسا كۇپايە قىلار، خۇدايىم جېنى بار بەندىسىنى ئاش - تاماقسىز قويمايدۇ. يەنە تاماق ئېلىپ كېلىپ بوسۇغامغا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشسىلە قوپالماي قالىلا خېنىم. بىز بىر - بىرىمىزگە نامەھرەم بولسىمىز، ئەمدى كەلمىسىلە، دەپ يولغا سالدى. شۇ كۈندىن باشلاپ مەريەمخان بۇ ئۆيگە ئاياغ باسماس بولدى. سالاھىدىن بولسا دادىسىنىڭ ئەنجان كوچىسىدىكى چوڭ دۇكىنىنى ئاچتى. سالاھى-

دىن تېخى ئۆيلەنمىگەن، ئەمما ئۆيلىنىش ۋاقتى ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن يىگىت ئىدى. ئۇ ئاتىسى ۋاپات بولۇپ ئىككى يىل ئۆتكىچە مەھەللىدە خېلى ئابروي تېپىپ قالدى. ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئۆيلىنىش ھەققىدە بىر قانچە قېتىم مەسلىھەت بېرىپ، بىر مۇنچە لايىقلارنى كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈرۈۋەردى.

بۈگۈن سەمەندىكى بىر ئاغىنىسىنىڭ يېنىغا سەيلىگە چىقىپ قايتىپ كىرگەن سالاھىدىن كۆل بويىدا نۇرنىسا قىزنى ئىزا - ئاھانەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ، خالايىق ئالدىدا ساۋۇتۇمنى يەرگە قاراتتى... ئىشىك ئالدىدا قىزنى كۈتۈپ تۇرغان ھەجەرخان:

— بالام نۇرنىسا، ئەجەب يوقاپ كەتتىڭا، سەن كەلمىگەنسىرى ئىچىم تىتىلداپ، ھېلى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، ھېلى ئۆيگە كىرىپ بەكمۇ ئەنسىرەپ كەتتىم، — دەپ قىزنىڭ قولىدىن چېلەكنى ئېلىپ، ئىككى چامداپلا «غەلىتە بولۇپ كېتىپ بارىمەنا» دەپ چېلەكنى قويۇپ ئولتۇرۇپ قالدى. نۇرنىسا «جېنىم ئانا» دەپ تىوۋلغىنىچە كېلىپ ئانىسىنىڭ سېرىق سەبدەدەك سارغىيىپ كېتىۋاتقان چىرايىغا قاراپ ئەنسىرەپ قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى ۋە ئاستا ماڭدۇرۇپ ھويلىغا ئېلىپ كىرىپ، پېشايۋانغا كۆرپە سېلىپ ياتقۇزدى. ئاندىن كوچىدا قالغان ئىككى چېلەك سۇنى ئېلىپ كىردى. زاۋال ۋاقتى. غۇر - غۇر باھار شامىلى يېشىل ياپراقلىق ئۈجمە شاخلىرىنى شىلدىرلىتاتتى.

نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ قەلەم، دەۋەت، خوتەن قەغىزىدىن تىلىنغان بىر دەپتەرچىنى ئېلىپ چىقتى. چىرايىدىكى سېرىقلىق يوقىلىپ، خېلى ئوڭشىلىپ قالغان ئانىسىنىڭ يېنىدا ھومچىيىپ ئولتۇرغىنىچە يېزىشقا باشلىدى.

— زاۋال ۋاقتىدا نېمە يېزىۋاتىسەن بالام؟

— ھېچنېمە، — نۇرنىسا پىسسىڭدە كۈلۈپ قويۇپ يېزىپ ئۆچۈرۈپ، يېزىپ ئۆچۈرۈپ، توختىماي يېزىشىنى داۋام قىلدى. ھويلىغا قاراڭغۇ چۈشتى، ھەجەرخان ئورنىدىن تۇرۇپ نامازشامغا تەرەت ئېلىشقا كىرىشتى، نۇرنىسا چىراغنى ياقتى، ئۇ يەنە يېزىشقا كىرىشتى، ئانىسى خۇپتەننى ئوقۇپ دۇئا قىلىپ بولغاندىلا قەلەمنى قويۇپ، يازغانلىرىنى ئىچىدە ئوقۇدى:

كۆزلىرى چۈشسە ئايالغا ئۆپكىسى كۆيگەن يىگىت،
كېچىدە كۆرۈپ قېرىنى قىز ساناپ يۈرگەن يىگىت.
بۇرنىغا مەينى ئىچىپ ئېزىپ ھەممىشە ئەقلىدىن،
ئوڭغا دەسسەپ، سولغا داجىپ كوچىدىن ئۆتكەن يىگىت.
بەڭ چېكىپ قايغاندا باش ئايدىڭنى دەريا دەپ بىلىپ —
سەكرىگەندە دۈم چۈشۈپ، يول ئۈزرە ياش تۆككەن يىگىت.
دوست دېگەي كۆرگەن كىشىنى، ھەتتا قۇچاقلار ئىتنىمۇ،
يۇندا تۆككەن ئورىغا بېشىچە چۆمگەن يىگىت.
كۆمۈلۈپ ئەل نەپرىتىگە، يەپ پۇشايمان ئۆمرىدە،
بىر قېتىم تۇغۇلسىمۇ مىڭبىر قېتىم ئۆلگەن يىگىت.

نۇرنىسا «ئۇھ» دەپ ئېغىر تىندى. ئۇنىڭ دەرد - ئەلەمى، غەم - قايغۇسى، ئارزۇ - ئارمىنى قەغەز بېتىگە تۆكۈلگەندە بىرئاز يېنىكلەپ قالاتتى. نۇرنىسا دەپتەر، قەلەم، دۇۋەتلىرىنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئانىسىغا ئورۇن سالدى. جايناماز ئۈستىدىن تۇرغان ھەجەرخان ئورۇنغا كېلىپ ياتتى ۋە ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا پاتتى...

كىشىلەر يېتىش ۋاقتىدا مەرھۇم مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ئاق يوپۇق يېپىلغان جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ ھويلىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتكەندە، ھەجەرخان كەچكىرگىچە ياشاشقا

كۆزى يەتمىگەنىدى. مانا قىشمۇ ئۆتۈپ باھار كەلدى، ھەجەرخان تېخىچە ھايات ئىدى. ئۆزىنى قەدىناسىنىڭ قەبرىسىگە ئۇرۇپ، قار - يامغۇر يىغلاپ قانچە - قانچە قېتىم مۇناجات قىلغان بولسىمۇ ياشاۋاتاتتى. يېقىندىن بۇيان ئېرىنىڭ ئىچ ئاغرىقى، قىزلىرىنىڭ غېمىدە كۆكسى سانجىپ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ياشلىق چاغلىرى كەلدى.

× × ×

ھەجەرخان ياش ۋاقتىدا تىرناقتا توختايدىغان ساھىبجامال قىزلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى خام توقۇپ، سەرگەز بېسىپ جاھاندارچىلىق قىلاتتى، ئانىسى يىپ ئىگىرىپ، بوياق تەگشەپ ئېرىغا ياردەملىشەتتى، ئۇ ئالتە بالا تۇغقان بولسىمۇ پەقەت مۇشۇ بىر تاللا قىزى قاتارغا قوشۇلغانىدى. قالغان باللىرى چېچەكتە، قىزىلدا ئۆلۈپ كېتىشكەنىدى. «ئۇستا بولۇپ تونۇلۇشقا باشلىغان مۇھەممەتنىڭ ئاتا - ئانىسى ئەلچى كىرگۈزگەندە ھەجەرخاننىڭ ئاتا - ئانىسى قۇللۇق قىلىشىپ ماقۇل بولۇشتى، توي كۈنىدىن باشلاپلا ھەجەرخاننىڭ ئۆز ئېرىگە كۆڭلى چۈشۈپ، مېھرى - مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ باردى. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ئانىسىدىن دۇتار چېلىشنى ئۆگىنىۋالغاچقىمۇ، مۇھەممەت ئىشتىن ھېرىپ قايتقانىدا تامقىنى بېرىپ بولۇپ، دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى. ئۇلار سەرگەزدىن زەدىۋال تۇتقان قۇتىدەك كىچىك مېھمانخانىدا كېچىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەتتى. كۈندۈزى بىر - بىرىگە قىيىسغان ھالدا ئايرىلىپ، دىدار كۆرۈشۈش ئىنتىزارلىقىدا بىتاقەت بولۇشاتتى. خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئىشتىن يانغان مۇھەممەتنىڭ

بەلبىغىغا يا سامسا، يا پىششىق تۈگۈگلۈك بولاتتى. ئۈنىڭغىمۇ يا تارىدەك سوزۇلغان لەڭمەن، يا چاچتەك كېسىلگەن ئۈگرە، ياكى ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان مانتا ئېتىلىپ تۇراتتى. بۇ ئەر-خوتۇن ھەرگىز بىر-بىرىگە قاتتىق-يىرىك گەپ-سۆز قىلمايتتى. مۇھەممەت ئاخۇن سىرتتىن كەلگەندە ھەجەرخان ئۇنىڭ توپا بولۇپ كەتكەن ئۇستىباشلىرىنى قېقىپ، يۈزلىرىنى سىلاپ كۈتۈۋالاتتى. ئېرىدىن زادى ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى، شۇڭا «تەڭ ئۆلۈپ كەتسەك» دەپ ئارزۇ قىلاتتى. ھەجەرخاننىڭ چوڭ قىزى گۈلسۈم ئون ياشقا كىرگەندە دادىسى تۈگەپ كەتتى، ئارىدىن تۆت يىل ئۆتكەندە ئانىسى ۋاپات بولدى. بۇ ئارىلىقتا يەنە مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ئاتا-ئانىسىمۇ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئالەمدىن ئۆتتى. مۇھەممەت ئاخۇننىڭ ئىككى ئاچىسى، بىر ئاكا، ئۈچ ئۇكىسى بولغاچ ئاتا مىراس ئۆينى ئۇلارغا قالدۇرۇپ، ئۆزى ھەجەرخانغا ئاتا-ئانىسىدىن مىراس قالغان ئۆيگە كۆچۈپ كېلىۋالدى. شاگىرتلىرى بىلەن كونا ئۆينى چېقىپ چىرايلىق ئۆي، ھويلا ياسىۋالدى. مانا ئەمدى بولسا مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستىنىڭ ئۆزى يوق... ھەجەرخان مانا شۇلارنى ئويلاپ كۆز يېشى قىلدى.

بۈگۈن كەچ ھاۋا بۇزۇلدى. ئاسمان يۈزىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، پېتىپ كېتىۋاتقان كۈننىڭ قىزغۇچ نۇرلىرىنى توسۇۋالغاچ، پاتلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ھەجەرخاننىڭ كۆزلىرىگە ئۈجمە ياپراقلىرىمۇ قارا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. «ئەۋەتمىسەممۇ بولۇپتىكەن، نۇرنىسا ئەجەب يېتىپ كەتتى. يا قۇدىلىرىم تاماققا تۇتۇۋالدىمىكىن؟» ئويلاپ تۇرۇشىغا ھويلىنىڭ ئىشىكى غىچىلداپ ئېچىلدى. ھەجەرخاننىڭ كۆزى بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ كەلگەن نۇرنىساغا، ئاندىن قىزى گۈلسۈمنىڭ قېيىن ئانىسىغا چۈشتى. ئۇ ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ ئايۋان سۇپىسىدىن

پەسكە چۈشۈپ ھويلىغا چىقتى. قۇدسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ رومىلىنى ئالدى، ئاندىن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى.

— ئەسسالام، بۇيان كېلىپلا پاتەم خېنىم، — دېدى ھال سوراپ (ئۇ قۇدسىنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ «خېنىم» دەپ ئاتايتتى).

— ئۆزلىرىنى سوراپ كېلىشىم، نۇرنىسا قىز بارمىغان بولسا بىخەۋەر ئولتۇرۇۋېرىدىكەنمىز، قانداقراق ئەھۋاللىرى ھەجەر خېنىم؟

— خۇداغا شۈكرى، بۈگۈن خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم. تۈنۈگۈن ئۇشتۇمتۇتلا يۈرىكىم ئېغىپ قالغانىدى. ئۆي ئىچى، باللار تىنچلىقتۇ؟ — دېدى ھەجەرخان قۇدسىنى تۆرگە باشلاپ، كۆرۈشمىگىلى ئىككى ھەپتە بولغان چوڭ قىزى گۈلسۈمنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ مەڭزىگە سۆيۈپ قويدى.

— بالام، بارغانسېرى كېلىشىڭ ئۇزىراپ كېتىپ باردۇ. ساقسىز بولۇپ قالغان چېغىمدا پات - پات كېلىپ تۇرساڭ بولاتتى، — دېدى.

— مەنمۇ كۈن ئارىلاپ بېرىپ كەلسىلە دەپ تۇرىمەن قۇدام، كېلىنىمنىڭ ئايىغى ئېغىر، — دېدى پاتەمخان ۋىلىلدە قىزىرىپ كەتكەن گۈلسۈمگە بىر قارىۋېلىپ، ھەجەرخان پاتەمخانىنىڭ قولىغا ئۆزى سۇ قۇيۇپ، داستىخاننىمۇ ئۆزى سالدى.

— بالام نۇرنىسا، پاتەم خېنىمغا ئوخشىتىپ ھالۋا ئېتىپ چىققىن، ئاندىن ئاچاڭ بىلەن ئىككىڭلار تاماق ئېتەرسىلەر، — دېدى.

قۇدسىنىڭ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ كەتكەن ھەجەرخان داستىخان ئۈستىگە مەزە، گېزەكنى قويدى.

— ھازىر ئوبدانىمەن، گۆشنى پېشىندىن كېيىنلا توغراپ قويغانىدىم. نۇرنىسانىڭمۇ تاماق ئېتىشكە قولى بارمىدى. كەچ

بولسىمۇ گۈلسۈمنى چاقىرىپ كەل، دەپ ئەۋەتكەنىدىم. ئۆزلىرىنىڭ كېلىشىنى بىلگەن بولسام ئوبدان تەييارلىق قىلىپ تۇراتتىم. خۇدايىم كەلگەن قەدەملىرىگە بەرىكەت بەرسۇن، — دېدى ھەجەرخان.

— ئۆزلىرىگىمۇ خۇدايىم شىپالىق ئاتا قىلسۇن، — دېدى پاتەمخان ئۆزىدىن خېلىلا كىچىك بولغان ھەجەرخانغا سەپىلىپ. ھەجەرخاننىڭ قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ، كۆزلىرى ئىچكىرىلەپ كەتكەنىدى. ئاقارغان چېكە چاچلىرى چىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا تال - تال كۆرۈنۈپ تۇراتتى. «مۇسىبەت قۇدامنى ئېزىۋېتىپتۇ. ئىچ ئاغرىقى ياماندە، بولمىسا ئىككى مەڭزى ئالمىدەك، نۆۋىتى كەلسە، چاڭ كەلتۈرۈپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان سىلكەتلىك جۇۋان ئىدى...» — پاتەمخان ئويغا چۆمگەن ھالدا ئالدىغا ئۇشتۇپ قويۇلغان قاتلىما ناندىن بىر بۇردا ئاغزىغا سالدى. نۇرنىسا چاي ئېلىپ كىردى. ھەجەرخان بىر نوكچا ناۋاتنى ئىككى پارچە قىلىپ چوڭ پارچىسىنى پاتەمخاننىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە، كىچىك پارچىسىنى گۈلسۈمنىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە سېلىپ قويدى. ئۇ ھازىر ئاغرىقىنى ئۇنتۇغانىدى، يۈرەك سانجىقىمۇ توختاپ قالغانىدى. ئاشخانىدىن ياغنىڭ پىژىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بىردەمدىن كېيىن كىچىك بىر تەخسىگە ئۇسۇلغان ھالۋىنى ئارا تەخسىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ چىققان نۇرنىسا پاتەمخاننىڭ ئالدىغا قويدى. يەنە ئىككى كىچىك تەخسە ھالۋىنى خۇنچىلاپ چىقىپ ئانىسى بىلەن ئاچىسىنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئانا، لەگمەن ئېتەيمۇ، نېرىن چۆپ ئېتەيمۇ؟ — سورىدى نۇرنىسا.

— پاتەم خېنىم كۈندە كېلەمتى بالام، ئاران كەلگەن چېغىدا ئوخشىتىپ نېرىن چۆپ ئەتكىن، يا پېتىر مانتا ئېتەمسەن؟

— ياق ھەجەر خېنىم، كايىمىسلا، كۆڭۈللىرى ئۇنىمىسا ئېرىن چۆپ ئەتسۇن، بۇ ئۆيدە ئەتسكەن نېرىن چۆپنى ياخشى كۆرىمەن.

گۈلسۈم ھالۋىسىنى كۆتۈرۈپ سىڭلىسىنىڭ كەينىدىن ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

— نۇرنىسا قىز ھۆسن - جامالدا ھۆر - پەرىلەردىنمۇ قېلىشمىغۇدەك چىرايلىق چوڭ بولۇپتۇ. خۇدايىم كۆز تەگمىسۇن. باشلىرىنى ئاغرىتىۋاتقانلار خېلى بارغۇ دەيمەن ھەجەر خېنىم؟

— شۇنداق، نۇرنىسا قىزىم بىر چىرايلىق چوڭ بولۇۋاتىدۇ، خۇدادىن بەختىنى تىلەيمەن، ھەر كۈنى دېگۈدەك بىرەر يەردىن كىشى كېلىپ باش ئاغرىقى قىلىۋاتىدۇ، — جاۋاب بەردى ھەجەرخان.

— گۈلسۈم قىزىمنىڭ چىرايلىقلىقىدىمۇ گەپ يوق، — دېدى پاتەمخان، — ئەمما نۇرنىسا قىزنىڭ بويى شەمشادتەك زىلۋا، كۆزى تاغ كېيىكىنىڭ كۆزىدەك ئۆتكۈر، ئۆزى قۇشتەك ھوشيار، يۈرۈش - تۇرۇشى شۇنچە زىبا چوڭ بولدى.

— راست پاتەم خېنىم، — دېدى ھەجەرخان تۆردە بەدەشقان قۇرۇپ ھالۋا يەپ ئولتۇرغان قۇدىسىغا قاراپ. پاتەمخاننىڭ ئىككى قوۋۇزى ئاغزى يۇمۇلغاندا لىغىلداپ تۇراتتى. ھەجەرخان قۇدىسىنىڭ ئالدىدىكى پىيالىگە چاي قۇيۇپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — راست دېدىلە، ئاچىسىمۇ سىڭلىسىدىن قېلىشمايدۇ. — ئۇنىڭ غۇنچە بويى قېنى كىمدە بار؟ ئايدەك چىرايى نۇرنىسا قىزىمنىڭكىدىن كەم ئەمەس.

بۈگۈن ئۆزلىرىدىن ھال سوراپ كەلگەچ بىر ئامانەت گەپنىمۇ ئېيتىپ قوياي دېۋىدىم، — پاتەمخان گەپنى يۆتكىدى، — بۈگۈن كۈنگە پەيشەنبە، بۇ ئامانەت گەپنى ئاڭلىغان كۈن دۈشەنبە ئىدى خېنىم، ئۆزلىرى زۇلەيخانىنى بىلىلا، قەشقەردە

* * *

ئاتقى چىققان دەللال، شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى...

پاتەمخان چەينەكتە چاي ئېلىپ كىرگەن نۇرنىسانى كۆرۈپلا سۆزىنى توختىتىۋالدى. ئۆزگە سۇنۇلغان بىر پىيالە چاينى قولىغا ئېلىپ، نۇرنىسا چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئۇ ماڭا «ئالدىلىرىغا كېلىشىم ئۆز ئىشىم توغرۇلۇق ئەمەس، سالاھىدىن بايۋەچچىنىڭ ئامانەت سۆزىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن كەلدىم، بايۋەچچىنىڭ كۆزى كېلىنلىرىنىڭ سىڭلىسىغا چۈشۈپتۇ، بايۋەچچى نۇرنىسا خېنىمنى كۆرۈپ ئۆزىنى قويىدىغان جاي، سۆزىنى ئېيتىدىغان كىشى تاپالماي قالغان ئوخشايدۇ، ئاخىر كېلىپ مېنى تېپىپ ئۆزلىرىنىڭ يانلىرىغا كىرگۈزدى، ئەگەر خەيرىدارى بولمىسا، ئەلچى سۈپىتىدە قۇدىلىرىنىڭ ئۆيىگە بارماقچىمەن» دەيدۇ، ھەجەر خېنىم، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلمەيلا قالدىم، شۇڭا مەن زۇلەيخانىغا، «نۇرنىسا خېنىمنىڭ بويى ئۆسۈپ كەتكەن بىلەن يېشى كىچىك، شەھەرنىڭ تۆت تەرىپىدىن كېلىۋاتقان ئەلچىلەر ئاز ئەمەس، ئاۋۋال قۇدام بىلەن كۆرۈشەي، نۇرنىسا خېنىمنىڭ قولىغا ئالتۇن ئۈزۈك سېلىنىپ، بېشى بىر يەرگە باغلىنىپ كەتمىگەنلا بولسا سالاھىدىن بايۋەچچى ئەلچى كىرگۈزسە بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردىم. مېنىڭچىمۇ سالاھىدىن ئاخۇن يېڭىدىن باش كۆتۈرۈۋاتقان، قول ئىلكىدە پۇل، يەر مۈلكىمۇ بار بايلاردىن. نۇرنىسا قىز بۇ يىگىتنىڭ قولىغا چۈشسە بەختكە ئېرىشىدۇ.

ھەجەرخان قۇدىسىنىڭ گېپىنى زەن قويۇپ تىڭشىدى.

— بۇ چاغقىچە بىرەر يەرگە ماقۇل دېگەن ئەمەس ئىدىم، تېخى نۇرنىسا قىز كىچىك، مەسلىھەت قىلايلى قۇدام. ئۆزلىرى ئېيتقاندەك سالاھىدىن ئاخۇن بەگنىڭ ئوغلى، ئابروي تېپىۋات-

قان يىگىت، ئەمما قول - ئىلىكىدە بولغان بىلەن مىجەز - خۇيى قانداق؟ ئۇنى خۇدا بىلىدۇ، بىز ئاياللار قول - ئىلىكىدە يار دەپلا ئاتا - ئانىمىز ماقۇل بولغان ئەرگە تېگىپ ئۆمرىمىزنى ئۆتكۈزىمىز. ياخشى كۈن كۆرسەكمۇ، يامان كۈن كۆرسەكمۇ، ئۆزىمىزگە. مەن مۇشۇ بالامنىڭ ئۆزىمىز بىلەن تەڭ تۇرىدىغان ھۈنەرۋەن - كاسىپقا ياتلىق بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتىم. بالام راست كىچىك، كىچىكلىكىدە باقماي ئۆينىڭ ھەممە ئىشىنى قىلالايدۇ. تۆشۈك ئىشلىرىغىمۇ چاققان. خۇي - مىجەزىمۇ ياخشى، ئەقىل - پاراسەتلىك، ئاق كۆڭۈل، — ھەجەرخان تۇرنىسانى سالاھىدىنغا بىرگىسى كەلگەندەكلا ماختاپ كەتتى.

— شۇنداق بولمامدىغان ھەجەر خېنىم، تۇرنىسا قىز سالاھىدىن بايۋەچچىنىڭ خىلى، بۇ توغرۇلۇق تولا ئويلانمىسىلا. بىز بەندە ئەتە قايسىمىز بار، يوق، بۇنى خۇدا بىلىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ مۇشۇنچىلىك تۇرغان چاغلىرىدا تويىنىڭ بولۇپ كەتكىنى ياخشى، دادىسى رەھمەتلىك بولسا ئىشىك ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپ بېرەتتى دىدى، پاتەمخان ھالۋىنى يەپ بولۇپ تەخسىنى ئالدىدىن سۈرۈپ قويدى.

— ئۇنداق بولسا ماقۇل پاتەم خېنىم. ئەلچى كېلىدىغان بولسا ئالدىمىزدىكى پەيشەنبە كەلسۇن. ئاكىمچە يەنە مەسلىھەت قىلارمىز، ئۆزلىرى بۇ سۆزۈمنى زۇلەيخاخانغا ئېيتىپ قويسىلا، قىزىمنىڭ تويىنى قىلىۋېلىپ كۆز يۇمسام گۆرۈمدە خاتىرجەم ياتارمەن.

ھەجەرخاننىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزلىرىدىن ياش قويۇلۇشقا باشلىدى...

× × ×

سالاھىدىن مەنزەر ئۆيدە مىڭبىر كېچە ھېكايىلىرىنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى. يېنىپ تۇرغان پەنەر ئۆينى كاۋا چېچەكى

رەڭگىگە كىرگۈزگەندى. بىردەم ئۆستەڭ قوشۇملىرى كۆتۈرۈلۈپ چىرايىدا كۈلكە پەيدا بولاتتى. بىردەم قوشۇملىرى تۈرۈلۈپ چىرايى تۇتۇلۇپ كېتەتتى. بىردەم بېشىدىكى بادام دوپپىسىنى كەينىگە سۈرۈپ قوياتتى. گويا ئۇ بىرەر شەپىنى سەزگەندەك كىتابتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا قارىدى. مەنزەر ئۆينىڭ ئالدى سالاسۇنلۇق① بولۇپ، نەپىس نەقىش ئويۇلغان تۈۋرۈكلەر ئەگمە ئارقىلىق تۇتاشتۇرۇلغانىدى. ۋادەك ئۈستىگە تىزىلغان راملاردا رەيھانگۈل، نامازشامگۈلى، تاجىگۈل، ئاميۇتا گۈللەر يەلپۈنۈپ تۇراتتى. ۋادەك ئالدىدا تۇرۇپ قارىغان كىشىگە ئۇدۇلدىكى چوڭ مېھمانخانىنىڭ تېمىغا تارتىلغان قىزىل ئىران گىلىمى دېرىزە ئەينىكىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھويلا كەڭ بولۇپ، چوڭ بىر تۈپ ئۈجمە دەرىخىنىڭ سول تەرىپىدە ئۈچ تۈپ ئەنجۈر، ئوڭ تەرىپىدە بىردىشكە ئېلىنغان تال، ئالدىدا گۈللۈك، كەينىدە ئەۋرەز بار ئىدى. مېھمانخانىنىڭ ئىككى يېنىدا ئايۋان، ساراي ئۆي، كىچىك مېھمانخانا، ئاشخانا، قوي ۋە ئات ـ كالا ئېغىلى قاتارلىق ئالتە ئېغىز ئۆينىڭ دېرىزە، پەنجىرىلىرى بۇ ھويلىغا ئالاھىدە كۆركەملىك بېغىشلىغانىدى. سالاھىدىن كۆزىنى كىتابقا تىكىشىگە ئىشىك قېقىلدى.

— كىم؟

— مەن!

سالاھىدىن تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەرھال تۇرۇپ سارجا كەمزۇلىنى يېپىنچاقلاپ خىش پەلەمپەيدىن ھويلىغا چۈشتى. گۈللۈكنى يانداپ مېڭىپ دەھلىزىدىن ئۆتۈپ ئىشىكنى ئاچتى.

— ئەسسالام بايۋەچچە غوجام، بار ئىكەنلا، — قامەتلىك بىر جۇۋان چۈمبىلىنى قايرىپ، چىرايىدىن كۈلكە ياغدۇرغان ھالدا سالاھىدىنغا سالام بەردى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام زۈلەيخان، ھارمىغايلا، ئۆيگە كىرسىلە.

زۈلەيخان ئۆزىنى غىپپىدە دەھلىزگە ئالدى. سالاھىددىن نىمە ئۈچۈندۇر قاراڭغۇ كوچىغا بىر قېتىم قارىۋېتىپ ئاندىن ئىشىكنى ئەتتى.

— قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا.

زۈلەيخان سالاھىددىننىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ دەھلىزدىن ھويلىغا، ھويلىدىن پەلەمپەي ئارقىلىق دەھلىزگە ئاندىن چوڭ مېھمانخانىغا كىردى. سالاھىددىن ئويۇقتىن پەنەرنى ئېلىپ ياقتى، زۈلەيخان خۇددى تويغا جابدۇنغاندەك ياسانغانىدى.

سالاھىددىن مەنزەر ئۆيدىن بىر چەينەك چاي، مەزە گېزەكلەرنى ئېلىپ چۈشتى.

— بۈگۈن بەكرەك كەچ قالدىلا زۈلەيخان.

— كەچ بولسىمۇ بۇ قاراڭغۇ كوچىدىكى ئۆيلىرىنى تېپىپ كېلەلىگەنلىكىمگە خۇش بولسىلا بايۋەچچە.

— خۇش بولغۇدەك خەۋەرلىرى بارمۇ؟ قېنى خەۋەرلىرىنى ئاڭلايلى.

— سۆيۈنچىگە نىمە بېرىلا؟ — دەپ سورىدى زۈلەيخان، ناز بىلەن سالاھىددىنغا تىكىلىپ. سالاھىددىن كۆزىنى زۈلەيخاندىن ئېلىپ:

— سىلە نىمىنى خالىسىلا شۇنى بېرىمەن.

— راستمۇ؟

— راست، قەسەم ئىچۈرەملا؟

— نىمە دىسەم شۇنى بېرىلا ھە؟ — دەپ يەنە سورىدى زۈلەيخان شەھلا كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ئۇ قولىنى ئۇزۇتۇپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان سالاھىددىننىڭ تىزىنى تۇتتى.

— ھەئە! تولا گەپنى ئاۋۇتماي دەيدىغان سۆزلىرى بولسا دېسىلە، — دەپ ئاچچىقلانغاندەك قىلدى سالاھىددىن.

— مەن ئىككى نەرسە سورايمەن، بىرىنچىسى، ئەتە دۇكانلارغا چىقىپ بىر كۆڭلەكلىك رەخت تاللىۋالىمەن.

— بۇنىڭغا ماقۇل، يەنە بىرى نېمە؟

— يىگىت بولسىلا ئۇنى ئۆزلىرى تاپسىلا، ئاۋۋال سىلىگە خەۋەرنى ئېيتاي.

سالاھىددىن قۇلىقىنى دىڭ قىلىپ ئولتۇردى. زۆلەيخان بارماق قولى بىلەن سالاھىددىننىڭ تىزىنى نوقۇپ تۇرۇپ دېدى:

— مۇشۇ ئىككى ھەپتىدىن بېرى پاتەم خېنىم بىلەن ھەجەر خېنىمنىڭ ئۆيلىرىدىگە تولا قاتراپ ھالىم قالمىدى. مانا بۈگۈن سىلە بەرگەن ئۈزۈكنى قىزنىڭ قولىغا سېلىپ كەلدىم.

— راستىما؟ — سالاھىددىن ھاياجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئولتۇرسىلا! — زۆلەيخان سېمىزلىكتىن تېرىسىگە پاتماي قالغان مىخ - مىخ قوللىرى بىلەن سالاھىددىننىڭ قولىغا ئېسىلىپ تارتتى، — ئولتۇرسىلا بايۋەچچە.

سالاھىددىن ئولتۇردى ۋە قولىنى زۆلەيخاننىڭ چىڭ تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ دەرھال تارتىۋالدى.

— نېمانداق قاچىلا بايۋەچچە، خۇش خەۋىرىم سىلىگە ياقمىدىمۇ؟

— زۆلەيخان! — سالاھىددىننىڭ ئاۋازى قاتتىقراق چىقتى، — خۇش خەۋەرلىرى ماڭا بەك ياقتى.

— ئۇنداق بولسا نېمىشقا مەندىن قاچىلا؟

سالاھىددىننىڭ چىرايى بىردىن ئۆڭدى.

— شۇنىڭ ئۈچۈن قاچمەنكى، — دېدى ئۇ، — سىلە مېنىڭ ئاچام سىياقىدىكى ئايال. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر جەھەتتىن سىلى مېنىڭ خىلىم ئەمەس. مېنىڭ ئالدىمدا قاش-قاپاقلىرىنى ئويىنىتىپ تەمەدە بولمىسىلا.

سالاھىدىن مەڭدەپ قالغان زۇلەيخانىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا چوڭ مېھمانخانىدىن ئىتتىك چىقىپ، ئىچكىرىدىكى ھويلىنىڭ ئامبىرىدىكى ساندۇقتىن بىر كىيىملىك خوتەننىڭ يىپەك ئەتلىسىنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

— مانا تاپان ھەققىلىرى ئۈچۈن، بۇنى ئاز دېسىلە ماۋۇ تەڭگىنىمۇ ئالسىلا، — دېدى سالاھىدىن ئۈچ سەر كۈمۈش تەڭگىنى زۇلەيخانىڭ ئېتىكىگە تاشلاپ، — مەن سىلىنى بۇنچىلىك كۆڭلى پەس دەپ ئويلىماپتىكەنمەن. بۇندىن كېيىن دۇكانغىمۇ، ئۆيگىمۇ كەلمىسىلە، سىلىسىزمۇ ئىشلىرىم يۈرۈشۈپ كېتىۋېرىدۇ.

زۇلەيخان ئىككى پۇتىنى كېرىپ غەزەپ بىلەن قاراپ تۇرغان سالاھىدىنغا سۆزمۇ قىلماي ئەتلەس بىلەن تەڭگىلەرنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

قېيىن ئانىسى بىلەن كېلىپ ھەجەرخاننى كۆرۈپ كەتكەن ئاشۇ ئاخشامدىن بۇيان، گۈلسۈم كۈن ئارىلاپ كېلىپ تۇرىدىغان بولدى، بۇ قېتىم تۈنۈگۈن كەچ كېلىپ قونۇپ قالغانىدى.

— تاق-تاق قىلىپ كىمدۇ بىرى ئىشىكنى قاقتى.

ھەجەرخان يا ئۆزى تۇرالماي، ياكى قۇچىقىدا باش قويۇپ يېتىشقان قىزلىرىدىن بىرىنى «قاراپ باقسىن» دەپ بۇيرۇشقا كۆزى قىيماي ئولتۇراتتى. نۇرنىسا ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى.

— ئانا ئىشىكنى قېقىۋاتامدۇ-نېمە؟

— ھەئە بالام.

نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كەتتى. ئۇ قەدەم ئالغاندا قاپقارا چاچلىرىنىڭ ئاپئاق پاقالچاقلىرىغا يۆگىشىپ يەنە يېيىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن ھەجەرخاننىڭ ھەستىلىكى كېلىپ كەتتى.

نۇرنىسا ئىشىكنى ئاچقاندا، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك قېچىپ كىردى.

— ۋاي ئانا، غەلىتىلا ئايال مېھمان! دەپ ئايۋاننىڭ سول تەرىپىدىكى كىچىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. گۈلسۈمۈ ئورنىدىن تۇردى. ھەجەرخان ھويلىغا چىقىپ، سالاپەتلىك، ئېگىزغىنا ئايالنىڭ ئاق پەرەنجە چۈمبىلىنى ئېلىپ كۆرۈشتى.

— ئەسسالام خېنىم، خۇش كېلىپلا؟

— ئەسسالام ھەجەر خېنىم، بىۋاخ كېلىپ ئۆزلىرىنى بىئارام قىلدىم، — دېدى ئايال تەزىم بىلەن. ئۇنىڭ جىگەردەك قىزىل يۈزىدە چېچەك ئىزلىرى كۆرۈنەتتى.

— ئۇنداق بولامدىغان، قېنى ئۆيگە ئىلتىپات قىلسىلا!

مېھمان تۇزۇت بىلەن ئۆيگە كىرىپ، سېلىپ قويغان لەمپۇق كۆرپىنىڭ ئۈستىدە چوقچايدى. ئۇ كىچىك مېھمانخانىدىن ئىتتىك ئاشخانىغا كىرىپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ كەينىدىن تىكىلىپ قاراپ:

— قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدايىم، تويىدىن كىشىنى مۇنداقمۇ چىرايلىق ياراتقان بارمۇ؟ ۋاي - ۋاي، چاچلىرى دەريا، نازۇك بەدىنى بېلىق ئىكەندە بۇ قىزنىڭ!

ئاپتۇۋا - چىلاپچى كۆتۈرۈپ كىرگەن گۈلسۈمگە مېھماننىڭ سىڭلىسىنى ماختاشلىرى ياقمىدى. «ھەقچان سىڭلىمنى دەپ ئانامنىڭ بېشىنى ئاغرىتقىلى كەلگەن دەللال ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، ئۆزىگە تىكىلىپ تۇرغان يانىق بۇرۇن ئۈستىدىكى

چىقىر كۆزىدىن، كۆزىنى قاچۇرۇپ يەرگە قارىۋالدى.

— بارىكاللا قىزىم! — دېدى مېھمان قوللىرىنى ئاق لۆڭگە بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ.

ھەجەرخان داستىخان سالدى. مېھمان ئالدىغا گېزەك، مەزە قويدى، نان ئۇشاتتى. گۈلسۈم ئانىسى بىلەن بىر كۆز بېقىشتۇرۇۋېلىپ، ئاشخانىغا چىقتى.

— سېنىڭ تويۇڭ بولغۇچە تولا مېھمان كۈتۈپ، ئانامنىڭ ھالى قالمايدىغان بولدى، — دېدى ئۇ، ئوچاق ئالدىدا زوڭ ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتكەن سىڭلىسىنىڭ بېقىنىنى نوقۇپ.

— مانى، سېنىڭ تويۇڭ بولغۇچە مېھمان كەلمىگەنمىدى؟ كەلسە - كېلىۋەرمەمدۇ، نېمە كارىم، — دېدى نۇرنىسا ئاچىسىغا قاراپ ھەييارلىق بىلەن كۈلۈپ.

— خۇش بولۇۋاتامسەن؟ — سورىدى ئاچىسى.

— نېمىگە خۇش بولىدىكەنمەن؟

— كۈلۈۋاتىسەنغۇ؟

— يىغلىسام يىغلىدىڭ دەرسەن؟ بۇ سارىڭ خوتۇنلار كېلىۋەرگەندىن كېيىن كۈلگۈم كېلىدىغان بولۇپ قالدى. دىسلەپ كىشى كەلگەندە مېنى شۇ زامانلا ئېلىپ كېتىدىغاندەك. ئانانى ئىككىنچى كۆرەلمەيدىغاندەك بىر تۇيغۇ كۆز ئالدىمنى قاراڭغۇلاشتۇراتتى، كۆز يېشىمنى توختىتالمايتتىم، ئەمدى كۆنۈپ قالدىم، — نۇرنىسا كىچىك بالىدەك ئەركىلەپ، ئېگەكىنى گۈلسۈمنىڭ تىزلىرىغا تىرەپ، مەڭزىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە ياقتى.

— ئۇكام، مەن چاينى ئەكىرىپ بېرەي، سەن ھالۋىغا تەييارلىق قىلىپ تۇرغىن، — دېدى گۈلسۈم پۇرۇقلاپ قاينىغان چەينەكنى كۆتۈرۈپ چىقىپ مېھماننىڭ ئالدىغا قويدى.

گۈلسۈم ئاشخانىغا يېنىپ كىرگەندە نۇرنىسا ھالۋىدىن

ئاچىسىغا بىر پىيالە ئۇسۇپ قويۇپ، ئۆزى داڭقانىنىڭ ئاستىغا تۇتۇپ قالغان قىزماقلارنى قوشۇق بىلەن قىرىپ ئېلىپ يەۋاتاتتى.

— نۇرنىسا قىزماق يېمە، توييۇڭدا قار يېغىپ كەتسە قانداق قىلىسىز؟ لاي كېچىپ كەلگەن مېھمانلارنى ئۇزىتىمەن دەپ بىچارە ئانامنىڭ يىلىكى ئۈزۈلۈپ كەتسۇن يەنە! — چاقچاق قىلىپ كۈلدى گۈلسۈم سىڭلىسىنىڭ مەڭزىگە - مەڭزىنى يېقىپ.

— ئوھۇش! دەۋرىدىكەنسەن.

نۇرنىسا قوشۇقنى پاقىدە داڭقانغا تاشلاپ قويۇپ، قېيدىغاندەك قىلىسىمۇ، ئىككى قولى بىلەن ئاچىسىغا گىرە سېلىۋالدى. ئۇ بىردەم شۇنداق تۇردىدە نېمىسىدۇ ئويلاپ، گۈلسۈمنىڭ مەڭزىدىن بىر چىمدىۋېلىپ ئاشخانىدىن تېز چىقىپ، ھويلىدىكى ئۈجمە دەرىخىنىڭ تۈۋىدە تۇرۇپ مېھمانخانىغا سەپسالدى ۋە پەردىسى قايرىقلىق دېرىزىدىن ھە دەپ سۆزلەۋاتقان مېھمانغا كۆز تىكتى - دە، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ دېرىزىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. دېرىزە تەكچىسىدىكى چوڭ يامىدا شاخلاپ ئۆسكەن سۆگەتگۈلنىڭ دالدىسىدا زوڭ ئولتۇرۇپ ئىچكىرىدە بولۇۋاتقان گەپلەرنى تىڭشاشقا باشلىدى.

— ... ھەجەر خېنىم سالاھىدىن غوجام قىچقارسا ئېتى بار، تۇتسا سېپى بار بايۋەچچىلەردىن. قەشقەردىكى قايسى ھاللىق ئائىلىنىڭ قىزىنى سورىسا، ئىككى قوللاپ تۇتسا بولىدىغان يىگىت، ھەرگىز ئىككى خىيالدا بولماي[1] جاۋاب بەرسىلە. مەندىن بۇرۇن بۇ يەرگە زۇلەيخان شەپشەك بىر قانچە قېتىم كەلگەنىكەن. بايۋەچچىم ئالدىدا ئالاجوقا سۆزلەپ قويغان چېغى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ، ئەمدى بۇ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقىشنى ماڭا تاپشۇردى. مېنى چاسلىق خانلار-

نىڭ تونۇمايدىغىنى يوق، مەنمۇ كەلگەنلا كىشىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە دوقۇرۇۋەرمەيمەن. ھەربىرلىردەك ئىپسللارنىڭ ئىشىنى ئۆز ئىشىم دەپ بىلىپ بىر باشقا ئېلىپ چىقالىغاچ، كىشىلەر ئالدىدا ئابرويۇم بار...

— شۇنداق تاجىخېنىم، شۇنداق، سالاھىدىن ئاخۇنمۇ شۇڭا سىلىگە ئىشىنىپ ھۆرمەتلىرىنى قىلغانىدە! — دېدى ھەجەرخان، — قېنى ھالۋىغا باقسىلا، سوۋۇپ قالمىسۇن.

تاجىخېنىم تەخسىدىكى ھالۋىنى پارچە نان بىلەن ئېلىپ بىرقانچە قېتىم ئاغزىغا سالدى. «يەنە شۇ سالاھىدىن بايۋەچچى دېگەن كىشىنىڭ ئالدىدىن كېلىپتۇ - دە. ئاشۇ كۈنى ئۇ كىشى كېلىپ قالمىغان بولسا ھېلىقى ئاۋاق لۈكچەك خېلى ئاۋارە قىلاتتى، ئاچچىقى يامانراق يىگىت كۆرۈنىدۇ» خىيالىغا كەلتۈردى تۇرنىسا كۆل بويىدا بولغان ئىشنى ئەسلەپ، ئۇ قولىقىنى دىڭ قىلىپ ئانىسىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى.

— زۇلەيخان ئاخىرقى قېتىم كەلگەنىدە قۇللۇق قىلىپ رازىلىق بىلدۈرگەنىدىم، ئالتۇن ئۈزۈكىنىمۇ ئېلىپ قالغانتىم، دېگەنبىلەن مەرھۇم دادىسىنىڭ يىل نەزىرىسىنى ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ توينى قىلىشقا رايىم بارمايۋاتىدۇ. قىزىم تۇرنىسامۇ تېخىچە ھازىسىنى بۇزمىدى، ئۈزۈكنى ئېلىپ قالغىنىم ماقۇل بولغىنىم، سالاھىدىن ئاخۇن كېلەر باھارغىچە سەۋرى قىلىپ تۇرسا، ئۈجمىنىڭ بىرىنچى پەيشەنبىدە توينى قىلساق دەيمەن. ھازىر مېنىڭمۇ ساقلىغىم يوق. تېخى قىزىمنىڭ كەم - كۈتلىرى خېلى بار، تەييارلىقىمۇ قىلىۋالساق، قانداق دەيلا تاجىخېنىم؟

ھەجەرخاننى بۇ يىل توي قىلىشقا كۆندۈرەلمىگەن تاجىخېنىم:

— ماقۇل خېنىم، سۆزلىرىنى سالاھىدىن بايۋەچچىگە

يەڭگۈزدى، ئەگەر باشقا بىر يەردىن كىشى كېلىپ باشلىرىنى ئايلاندۇرسا، سالاھىددىن ئاخۇندەك مەردانە بايۋەچچىنى قولدىن چىقىرىپ قويمىسىلا، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر!

نۇرنىسا ئىشتىك ئارقىسىغا يېنىپ ئاشخانىغا كىرىۋالدى. ھەجەرخان مېھماننى ئۇزىتىپ چىقتى.

— خۇدايىم بۇيرۇسا تويىنى كېلەر يىل ئۇچىمە پېشىشىقىدا ئۆتكۈزىمىز. ئالىمھادىن ئۆتكەپ قالسام، جىنازامنى توختىتىپ قويۇپ، قىزىمنىڭ نىكاھى قىلىنىۋېتىلگەندىن كېيىن مېنى يەرلىكتە قويسا بولىدۇ.

— ھەجەرخېنىم، سالامەت تۇرۇپ بېرەلا، خۇدايىم ئۆمۈرلىرىگە بەركەت بەرسۇن، — دېدى تاجىخېنىم خۇشلىشىپ.

ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان نۇرنىسانىڭ يۈرىكى جىغغىدە قىلىپ كەتتى. تاجىخېنىم ئەمدى ئاقىرىشقا باشلىغان ئۇچىملەرگە كۆز سېلىپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى، بۇ چاغدا كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى.

× × ×

كۆلنىڭ بويىدا ساۋۇتۇمنى بىرئاز ئۇچۇقداپ قويغان كۈندىن باشلاپ، سالاھىددىن نېمە ئۈچۈندۇر شۇ قارا چاچلىق قىزنى تولا ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ تاغ ئارقىسىدىن قايتىپ كەلگەن كۈنلەردە بۇ قىزنى كۆل بويىدا بىر قانچە قېتىم كۆرگەن، شۇ چاغدىن باشلاپلا ئۇ قىزغا يىراقتىن تىكىلىپ قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى. بەزى ياشلارنىڭ ھەر تەرەپتىن كېلىپ، كۆل بېشىدىكى ساماۋارخانىلاردا بىكاردىن - بىكار قۇرۇق چاي ئىچىپ ئولتۇرمايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ كۆزىمۇ قارا چاچلىق قىزدا ئىكەنلىكىنى

بىلگەنىدى. سالاھىدىننىڭ نەزەرىدە شۇ ۋاقىتتا قىز تېخى كىچىك ئىدى. ئۆزى بولسا ئېرى پەسىت بولۇپ قالغان چوپچوڭلا ئادەم ئىدى. ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بىر مەزگىل ساماۋارخانىغا كەلمىدى. ئەنجان كوچىسىدىكى يېپەك ماللار تولۇپ كەتكەن دۇكىنىدىن ئۆيگە، ئۆيدىن دۇكىنىغا قاتراپ يۈرۈپ ئىككى يىلنى ئۆتكۈزدى. بۇ چاغقىچە ئۆيلىنىپمۇ ئالغان بولاتتى، نېمە ئۈچۈندۇر باشقا قىز-چوكانلارنى كۆڭلى تارتمىدى. قارا چاچلىق قىز ئېسىگە كەلسىلا يۈرىكىنىڭ بىر يېرى تارتىشىپ جىغىلداپ كېتەتتى. قارا چاچلىق قىزنىڭ مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى، ئانىسى ھەجەرخاننىڭ ئۆگلۈك ئاياللىقىنى ساماۋارخانىدا بولغان پاراڭلاردىن بىلىپ بولغانىدى.

يۇملاق شەھەر كۆلبېشى مەھەللىسى — نوبېشىغا تۇتىشىدىغان ئۇزۇن كوچا، باغچا كوچىسىغا چىقىدىغان كىچىك كوچا ۋە بىرقانچە خالتا كوچىلاردىن ئىبارەت ئىدى. سالاھىدىن ھېچكىمگە سەزدۈرمەي، قارا چاچلىق قىزنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، ئۈجمە دەرىخى سايە چۈشۈرۈپ تۇرغان ھويلىسى بار ئۆيىنىمۇ كۆرۈۋالدى. ئۆزىنىڭ ئۆيى بولسا قارا چاچلىق قىزنىڭ ئۆيىدىن ئىككى يۈز قەدەمچە نېرىدىكى ئۇستى يېپىق خالتا كوچىدا ئىدى. ئۇ توي كۈنىنى كۈتۈپ بەكمۇ بىتاقەت بولاتتى. بۈگۈن مەزىن ئاخۇنۇم بامدات نامىزىدىن كېيىن مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ يىل نەزىرىسىگە چاقىرغان باغاقچىنى سالاھىدىنغا بەرگەندە ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشاللىق قاپلىدى. چۈنكى بۇ باغاق تويىنىڭ يېقىنلاشقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇ نامازشامغا يېقىن ئۆزىنىڭ يېقىن بۇرادىرى تۇرسۇن ئاخۇن زەرگەر بىلەن بىر چوڭ قارا قويىنى ئېلىپ قارا چاچلىق قىزنىڭ ئۆيىگە كەلدى. بۇلارنى ھەجەر-

خانىنىڭ چوڭ قىزى گۈلسۈمنىڭ ئېرى تۇراپ كۈتۈۋالدى. ئۇنىڭ بۇرۇنلا سالاھىددىننى كۈيئوغۇل قىلىشقا قېيىن ئانىسىنىڭ رازى بولغىنىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ئۆزىمۇ مەسلىھەت بەرگەنىدى، ئەمما سېمىز بىر قوينى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— بۇ لازىم ئەمەس ئىدى، ئۆزىمىزمۇ بىر چوڭ قوينى ئېلىپ قويغانىدۇق، — دېدى تۇراپ گەدىنىنى قاشلىغان ھالدا. ئۇنىڭ قولى ھەر قېتىم گەدىنىگە بارغاندا بىر گەپ ئويغا كېلەتتى.

— ئۇنداق ئەمەس بۇرادەر. ھەربىرلىرىنى قوي ئالالمايدۇ، دەپ ئېلىپ كەلمىدىم، مەرھۇم مۇھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ئېلىپ كەلدىم، — دېدى سالاھىددىن. تۇراپنىڭ ئۇزۇنچاق يۈزى قىزىرىپ، چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئۇنىڭ قولى ئىختىيارسىز گەدىنىگە ئۇزۇتۇلدى.

— يوقسۇ، سالاھىددىن ئاخۇن، نەزەرلىرىنىڭ ئۇستۇن ئىكەنلىكى جامائەتكە مەلۇم، — دېدى تۇراپ قولىنى گەدىنىدىن ئېلىپ، ئۇ سالاھىددىننىڭ مىجەزىنىڭ چۇس ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، — بۇمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئۆيى ئەمەسمۇ. قېنى مەرھەمەت قىلسىلا!

سالاھىددىن تۇرسۇن ئاخۇن بىلەن پېشايۋانغا كېلىپ ئولتۇردى. تۇراپ قوينى ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئوتۇنخانىنىڭ ئىشىكىدىكى ھالقىغا باغلاپ قويۇپ، پېشايۋاننىڭ ئالدىغا كەلدى. سالاھىددىن دۇئاغا قول كۆتۈردى.

ئاشخانىدا ھەدەپ قازانغا ئاش تاشلاۋاتقان نۇرنىسا دېرىزىدىن پېشايۋانغا كۆز تاشلاپ، ئانىسىنىڭ دەزە كۆتۈرۈپ چىقىپ سالاھىددىن بىلەن تىنچلىق سوراشقىنىنى كۆردى. خېمىرلى پىلتە قىلىپ بېسىپ بېرىۋاتقان ئاچىسى نۇرنىسانىڭ

دېرىزىدىن تىكىلىپ قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ:

— كىمگە قاراۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچكىمگە.

— تويۇڭنى قىلىۋالساق ئانامۇ ئۇھ دەيتتى، — دېدى ئاچىسى، سىڭلىسىنىڭ خىيالچان ئاش تاشلاۋاتقان تۇرقىغا قاراپ.

— خۇدايىم بۇيرۇغان كۈنى بولار، — دېدى كالپۇك سوزۇپ نۇرنىسا، — ھە دېسىلا تويىنىڭ گېپىنى قىلىدىكىنا!

ئاشخانىغا كىرىپ كەلگەن ھەجەرخان:

— بالام گۈلسۈم، سالاھىدىن ئاكاڭ كېلىپتۇ، ھالىۋا ئېتىپ بەرگىن. تۇراپ ئاخۇنىڭمۇ قورساقى ئېچىپ قالدى. مانتا ئېتىڭلار دېسەم ھارغان ئادەمگە سۇيىقاش ئوبدان دەپ ئۇنىمىدىڭلار، — دېدى چوڭ قىزىغا، ئاندىن كىچىكىگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ، — سالاھىدىن ئاخۇن بىر قوي ئېلىپ كېلىپتۇ، بەكمۇ خىجالەتچىلىكتە قالدىم.

— نېمىگە شۇنچە خىجالەت بولىسەن ئانا، ئېلىپ كەلگەن ئادەم يەنە ئېلىپ كېتەلەيدۇ. ھالۋىسىنى يېگۈزۈپ، چېيىنى ئىچۈرۈپ، قويىنى يېتىلىتىپ قويغىن، — دېدى نۇرنىسا.

— ئېلىپ كەلگەننى يېتىلىتىپ قويساق سەت ئەمەسمۇ؟ دېدى گۈلسۈم.

— بالام نېمە دېگىنىڭ، — دېدى ھەجەرخان نۇرنىساغا سىنچىلاپ قاراپ، جۇلاپ ئۈچۈن چىنىگە قۇيۇلغان قايناق سۇغا قەنت چىلاۋېتىپ، — ئاغزىڭنى ئۇنداق ئىتتىك قىلما بالام، ئەركىلەيدىغان ۋاقتىڭ ئەمدى ئۆتۈپ كەتتى. چوپچوڭ بولۇپ قالدىڭ.

— مەن نېمە دېدىم ئانا؟ — نۇرنىسا كۆزىگە ياش ئالدى، — ماۋۇ ئاچام ئادەمنىڭ چىشىغا تولا تەگسۇن.

ھەسرەت قىلىپ قويغىن، — ئۇ كۆزلىرىدىكى ياشنى يېڭى بىلەن ئېرتتى، — مېنىڭ سەندىن زادى ئايرىلغۇم يوق.

— بالام، مەن زورلاۋاتمايمەنغۇ، ئۆزۈڭگە نەچچە قېتىم دېسەم «ماڭا سېنىڭ رازىلىقىڭ ئەۋزەل، سەنلا لايىق كۆرگەن بولساڭ مەن ھېچنېمە دېمەيمەن» — دېمىگەن بولساڭ مەن ماقۇل دېمەيتتىم بالام. ئەمدى يىغلاۋاتامسەن؟ ئوقۇمىغان، بىلمىگەن قىز بالىلاردىن ئەمەسسەن.

— جېنىم ئانا، مېنى چۈشەنمەيۋاتىسەن، مەن تەرسا ئەمەسقۇ، بىلگىنىم ئۇچۇن سەندىن ئايرىلغىم كەلمەيۋاتىدۇ، سېنى يەرگە قارىتىش ئويۇم يوق، سېنىڭ كۆڭلۈڭ تىنىدىغانلا بولسا نېمە دېمەڭ شۇنىڭغا رازىمەن...

نۇرنىسا سۆزلەپ تۇرۇپ قىزىغان ياغقا ئۇن سالدى. ئانا قىزىنىڭ مەڭزىگە تامغان ياشلىرىنى قولى بىلەن ئېرتىپ ئېغىر تىنىدى.

— بالام ئالدىڭدا ئېيتاي، خۇدا كۆرۈپ تۇرۇپتۇ، ئەگەر سېنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلماي ئۆلۈپ كەتسەم كۆزۈم يۇمۇلمايدۇ.

— ئانا، جېنىم ئانا! سېنى يىغلاتمايمەن، بەرگىن ئانا، ئۆزۈڭ خالىغان ئادەمگە بەرگىن، نېمە ئۈچۈندۇر سەندىن ئايرىلغىم كەلمەيۋاتىدۇ.

نۇرنىسا ئانىسىنىڭ بويىنغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

— بالام، ھالۋا كۆيۈپ كەتمىسۇن، مەنمۇ سەندىن ئايرىلىشنى خالىمايمەن... بۇ تۇرمۇش دېگەن شۇنداق، بىرەيلەننى بىرەيلەنگە قوشىدۇ، قىزنى ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىيدۇ... بالام ھالۋىنى ئۇسسۇغىن.

نۇرنىسا ھالۋىنى كىچىك تەخسىلەرگە ئۇسسۇپ خونچىلىدى. بۇ چاغدا مېھمانلار شام نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ،

ئورۇنلىرىغا قايتىپ كېلىشكەندى. پەنەر داستىخاننى يورۇتۇپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى سالاھىدىن ئۆزىنىڭ ئانا تەرەپ ھاممىسى نىساخان بىلەن دادا تەرەپ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرسىمانگۈلنى بولغۇسى قېيىن ئانىسىنىڭ ھازىسىنى ئوشتۇشقا ئەۋەتتى. ئۇلار ھەجەرخانغا بىر ئىچلىق كىمخاب، نۇرنىساغا خۇاڭجۇنىڭ شىفىن دۇخاۋىسىدىن بىر كۆڭلەكلىك، گۈلسۇمغا بىر ئىنگلىشىن كۆڭلەكلىك ئېلىپ كەلدى. نۇرنىسا قۇلىقىغا ھالقا ئېسىپ، قارا كۆڭلىكىنىڭ ئورنىغا شاپتۇل چېچىكى رەڭگىدىكى گىرىپتىشىن كۆڭلىكىنى كىيدى. نەزىر بولۇپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن نىساخان بىلەن نۇرسىمانگۈل «تويلۇق»نى كۆتۈرۈشۈپ كەلدى. مېھمانلار مېھمانخانىدا بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ ھالۋا بىلەن پىتىر مانتىنى يەپ بولۇشقاندىن كېيىن چىنىدىكى قايماقلىق چاينى ئىچىشتى.

— نۇرنىسا خېنىمنىڭ لايىقىدا بولمىسىمۇ ھەربىرلىرىنىڭ يېزىپ بەرگىنى بويىچە تويلۇقنى ئېلىپ كەلدۇق. قوبۇل قىلغايلا، — دېدى نىساخان ئوچۇق چىراي بىلەن يوغان لەمپۈق بوغچىنى ئېچىپ.

— قۇللۇق - قۇللۇق، كۆكسىگە قولىنى ئېلىپ قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلدۈردى ھەجەرخان، قىزىنىڭ ئۆز تويلۇقىنى ئۆزى يازغانلىقى ئېسىگە كېلىپ.

× × ×

... گۈلسۇم دادىسىنىڭ يىل نەزىرىسى تۈگەپ ئەتىسى ئۆينى بېسىقتۇرۇپ بېرىشىپ ئۆز ئۆيىگە كەتتى. ئۆگۈنى سالاھىدىننىڭ ئەر تۇغقانلىرىدىن ئىككى كىشى تويلۇق ياز-

خېلى كەلدى. بۇ تەرەپتىن گۈلسۇمنىڭ ئېرى تۇراپ بىلەن قېيىن ئاتىسى هاشىم ئاخۇن قاتناشتى. ئۇلار تۆت سائەت قالاش - تالىتىش قىلىپ بىر يەرگە كېلەلمىدى. ئەر كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىشنى نامەھرەم دەپ بىلگەن ھەجەرخان دېرىزىدە ماراپ «بۇ ئارتۇق كېتىدۇ، بۇ كەم بولسا بولمايدۇ» دېيىشىپ تالىشىپ ئولتۇرغانلارغا قاراپ ئىچى پۇشتى. «دادىسى بولسا قانچە ياخشى بولاتتى. ئەجەب قەدرى ئۆتۈلۈۋاتىدۇ...» — دەپ ئويلاپ، كۆز يېشىنى ئېرتىپ ئاشخانىدا پېتىر مانتا تۈگۈۋاتقان قىزىنىڭ يېنىغا كىردى. نۇرنىسا لىپ ئېتىپ ئانىسىغا قارىدى.

— نېمىشقا يىغلايسەن ئانا؟

— نېمىشقا يىغلىماي؟ داداڭنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈۋاتىدۇ، ئاچاڭنىڭ تويىنى ھېچقانچە قىينالماي قىلىۋالغانىدىم. ئۇ چاغدا داداڭ بار ئىدى. هازىر شۇ جانكۆيەر داداڭنىڭ بولمىغىنىغا يىغلاۋاتىمەن. ئۇلار تېخىچە بىر يەرگە كېلەلمىگەن ئوخشايدۇ، داداڭ بولاردەك غىلجىڭ ئەمەس ئىدى.

ھەجەرخان مەرھۇم ئېرىنى ئەسلەپ، ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇق قىلىۋاتقىنىغا ھەسرەتلىنىپ يىغلاپ كەتتى. نۇرنىسا ئانىسىغا قاراپ نېمىنىدۇ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى - دە:

— سېنىڭ نامىڭدىن مەن يېزىپ بېرەي، — دېدى ئانىسىغا ئىچ ئاغرىتىپ. ئۇنىڭ قارا كۆزلىرىدە بىر قەتئىيلىكنى كۆرگەن ئانا بېشىدىكى ئاق رومىلىنى تۈزەشتۈرۈپ كەڭ يېيىپ قايتىدىن بېشىغا ئارتتى. بۇ رومال گويا ئانىنى بولۇت توسۇغاندەك مۈڭلۈق چىرايىنى توستى. نۇرنىسا پانتا تىزىلغان جىجىلىنى قازانغا سېلىپ، ئاغزىنى دۈملەپ ياپقاندىن كېيىن كىچىك مېھمانخانا ئۆيىدىكى ئىشكاپتىن قەغەز - قەلەمنى ئېلىپ چىقىپ ئانىسىغا.

— مەن ئاۋۋال يېزىپ باقاي، ئارتۇق - كەم بولۇپ قالغان بولسا تۈزىتەرمىز، — دېدى ئۆزىنىڭ تويلۇقىنى ئەمەس، باشقا بىرسىنىڭ تويلۇقىنى يېزىپ بېرىدىغاندەك ھېچبىر قىسىلماي، سۇپىنىڭ ئالدىدا زوڭ ئولتۇرۇپ پەتنۇسنى ئۆرۈپ قەغەزنى ئۈستىگە قويۇپ يېزىشقا باشلىدى.

ئانىسى ئاستا يېزىلىۋاتقان سۆزلەرنى ئوقۇدى:

ئالتۇن بىلەزۈك، قىل تىرىكە پەلتولۇق، ناۋات رەڭ غىجىم رومال، خۇرۇم ئۆتۈك، ئىنگىلىشىن كۆڭلەكلىك، تۇفلى، يۇڭ رومال.

— مۇشۇلار بولار ئانا؟ — سورىدى نۇرنىسا خىيالچان ھالدا!

— قىزىم، ساڭا شۇ نەرسىلەر مەزۇر كەلگەن بولسا مەن ھېچنېمە دېمەيمەن. ئاچاڭغا توققۇز تۈرلۈك تويلۇق سالغانىدۇق، سەن يەتتە تۈرلۈك نەرسە يېزىپسەن. ئالتۇن بىلەزۈكلا دەپ قويۇپسەن، قانچىلىك ئالتۇندا ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى يازماپسەن؟

— مەن تويلۇقنىڭ ياندۇرۇقىنىمۇ كۆزدە تۇتۇپ يازدىم. ئۈچتىن بىرىنى ياندۇرىمىز ئەمەسمۇ؟ سېنىڭ خەلقئالەم ئالدىدا يەرگە قاراپ قالماسلىقىڭ، كىشىلەرگە موھتاج بولۇپ قالماسلىقىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ ئاز يازماقچىدىم. يەنە بىر تەرەپتىن مەن كىشىنىڭ ئۆيىگە قۇل بولۇپ سېتىلمىغاندىن كېيىن ئارتۇق يېزىپ نېمە قىلىمەن. كىيىم - كېچەكلىرىم خېلى بارغۇ ئانا؟

— جېنىم بالام، سەن ئوقۇغان، ئەقىللىق قىزسەن. مەن نېمىنى بىلەي، ئايال خەقلەر كىيىم - كېچەك دېسە ھوشىنى بىلمەي قالىدۇ، ھەممە نەرسىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ يېزىپسەن. ئاتاڭدىن قالغان ئانچە - مۇنچە نەرسىلەر بارە

ياندۇرالىغۇچىلىكىمۇ بار ئىدى، ھېلىمۇ بولۇپتۇ.

— جېنىم ئانا! — دېدى نۇرنىسا ئانىسىنى چىڭ قۇچاقلاپ، — مەيلى جېنىم ئانا، مەيلى، سەن قىيىنىلىپ قالما، ئۇلار پۈتىۋېشكىچە كۆز كەچ كىرىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ قەغەزنى ئېلىپ چىقىپ پەسكويغا چۈشۈرۈپ قويغىن.

ھەجەرخان تىتىرەك ئولاشقان قوللىرى بىلەن قەغەزنى ئالدى. ھويلىغا چىقىپ، ياپراقلىرى سارغىيىپ تۆكۈلۈشكە باشلىغان ئۈجمە دەرىخىنىڭ يېنىدا بىر پەس تۇردى. ئاسمان گىرىمسەن، كۈننىڭ سۇس نۇرى مېھمانخانا دېرىزىلىرىنىڭ ئۈستۈنكى راملىرىغا چۈشكەنىدى. ھەجەرخان پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئايۋانغا كىردى. ئۇ رومال بىلەن يۈزىنى توسۇپ تۇرۇپ:

— بالام تۇراپ ئاخۇن، — دەپ ئاستا چاقىردى. تۇراپ ئورنىدىن تۇرۇپ قېيىن ئانىسىنىڭ يېنىغا چىقتى.

— قۇدامنى چاقىرىپ چىقسىلا ھويلىدا كىچىككىنە مەسلىھەتلىشىۋالايلى، — دېدى ھەجەرخان ۋە ھويلىغا چىقىپ ئۈجمە دەرىخىنىڭ تۈۋىگە بېرىپ تۇردى. تۇراپ مېھمانخانىغا كىرىپ دادىسىنى باشلاپ چىقتى. ھەجەرخان چەكمەن تون كىيگەن چارساقال قۇدىسىغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، تويلۇقنىڭ تىزىملىكىنى بەردى.

— ئەتىگەندىن بېرى بىكار تالىشىپ ئولتۇرۇپتۇق، ئۆزلىرى بۇ تىزىمدىكى نەرسىلەرگە رازى بولغان بولسىلا بىز نېمە دەيمىز؟ سالاھىدىن ئاخۇنمۇ بۇنىڭغا ئەلۋەتتە قوشۇلىدۇ، — دېدى قۇدىسى ھاشىم ئاخۇن تىزىملىككە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن.

ئاشخانا دېرىزىسىدىن ياشلىق كۆزلىرىنى ئۆزىگە تىكىپ تۇرغان قىزىغا قاراپ، ھەجەرخاننىڭ يۈرىكىگە بىرنەرسە سانـ

جىلغاندەك بولدى. كۆكسى زىڭىلداپ كەتتى.

ھەجەرخان شۇلارنى ئويلاپ ئولتۇرۇپ ئىساخانغا چاي قۇيدى.

× × ×

توي ئۈجمە پىششىقىدا ئەمەس، ئۇنىڭدىن يەتتە ئاي بۇرۇن خازانلار تۆكۈلۈپ، تۇرنىلار ئىسسىق ياقلارغا كېتىپ بولغان كەچ كۈزدە بولدى. ھەجەرخان ئۆزىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئېرىنىڭ يىل نەزىرسىنى ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىنلا نۇرنىسانىڭ تويىنى قىلىۋېتىش قارارىغا كەلگەنىدى. ھەجەرخانىنىڭ بۇ تويى سالاھىدىننى بەك خۇشال قىلدى. شۇنىڭ بىلەن دەررۇ تويغا تۇتۇش قىلىندى.

ئۆتكەن يىل يىغا - زارىغا تولۇپ بولمىغان ھويلىدا داپ - تەمبۇر ئاۋازى ياڭراشقا باشلىدى. «ئۆلۈمنىڭ يارىشىقى يىغا، تويىنىڭ يارىشىقى ساز» دەپ بۇرۇنقىلار بىكار ئېيتمىغان بولسا كېرەك. چېلىنىۋاتقان داپ، راۋاب، تەمبۇر، ئىسكىرىپكا، نەينىڭ ئاۋازى ھويلىنى جانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. مېھمان كۈتۈۋاتقانلارمۇ، تاشقىرىدىن توپ - توپ بولۇپ كىرىۋاتقان جامائەتمۇ خۇشال كۆرۈنەتتى. كۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلىدا ئىرغاڭلاپ تۇرغان ئۈجمە دەرىخى خۇددى سازغا تەڭكەش قىلىۋاتقاندەك شادىرلىماقتا ئىدى. ھاۋا ئوچۇق، ئەمدى كۆتۈرۈلگەن كۈننىڭ نۇرى ئۆگزىگە چۈشكەنىدى.

ئىشىك ئالدىدا ئۈستىگە مەللە چەكمەن تون، بېشىغا سەللە ئورىغان ھاشىم ئاخۇن كەلگەن مېھمانلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلاتتى، چىققان مېھمانلارنى ئۇزىتاتتى.

تۇراپ يەنە بىر قانچە تۇغقانلار بىلەن مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ، قولىغا سۇ بېرىش، داستىخان سېلىش، ئاش تارتىش، دۇئا ئېلىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. پېشايۋاندا، ئايۋاندا، چوڭ مېھمانخانا، كىچىك مېھمانخانىلاردا لىق مېھمان ئولتۇرۇشاتتى. مېھمانلارغا ئاۋۋال مەزە، ئاندىن ئۈزۈم، ئۇنىڭدىن كېيىن پولۇ تارتىلاتتى. دۇئانى سالاھىدىن تەرەپتىن ھامىسىنىڭ يالغۇز ئوغلى ياسىن ئاخۇن، ھەجەرخان تەرەپتىن تۇراپ ۋە باشقا تۇغقانلار ئالماقتا ئىدى.

پولۇنى قەشقەردىكى مەشھۇر پولۇپەز — موللا ئاخۇن ئۇستام ئۆزىنىڭ ئوغلى نۇراخۇن بىلەن بىللە ئەتكەچ تولىمۇ ئوخشىغانىدى. پۇرىقى ھويلىغا توشۇپ، دىماغلارغا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلاتتى.

تۇراپ چىنە تاۋاقتىن ئىككىگە پولۇ ئۇسۇتتى. ئۈستىگە گۆشنى جىق باستۇرۇپ، ئىككى ياش بالىغا كۆتۈرگۈزۈپ سالاھىدىنغا ئەۋەتتى.

مېھمانلار رىزا بولۇشۇپ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇزاشقا باشلىدى. ساز ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپ ناخشا ياڭرىماقتا ئىدى:

ئالما، ئانار پىشقاندا،
توي قىزىيدۇ قەشقەردە.
ھۆجرىسىغا يىگىتنىڭ،
تارتىلىدۇ قوش پەردە.

مۇشۇ دەم نۇرنىسا قازناقتا ئېسەدەپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە قورقۇش سېزىمىغا قارىغاندا، ئانىسىدىن ئايرىلىشنى قىيىمىغانىدەك بىر خىل ئوتلۇق ھېسسىيات كۈچلۈكرەك ئىدى. رەسىدە بولغان ھەممە قىزلارغا ئوخشاش نۇرنىسا چى-

رايلىق، بەردەم ئاق كۆڭۈل بىر يىگىت بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدى. ئۇ كۆڭلىدە شۇنداق ئارزۇ قىلسىمۇ، تويدىن كېيىن نېمىلەر بولىدىغىنىنى ئويلىغاندا ھەم قىزىقىش، ھەم قورقۇشتەك بىر خىل سېزىم ۋۇجۇدىنى ئورىۋالاتتى، لېكىن تويى بولسا زادى قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمىسىگەچ، خىلمۇ خىل ئويلار ئۇنى بەزىدە تەقەززا قىلسا، بەزىدە تېنىنى شۈركەندۈرۈۋېتەتتى. مانا ئاخىر تويى بولدى. ئۇ شۇدەم ئۆزىنى كىچىكىدىن ئارزۇلاپ بېقىپ چوڭ قىلغان مېھرىبان ئانىسىدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ھەسرەتلىنەمەكتە.

تويى كۈنى يىغلاش قىزلارغا ئەلمىساقتىن بۇيان ئادەت بولۇپ قالغانىمىش. «پالانى قىز تويى كۈنى يىغلىماپتۇ» دېگەن سۆزنى ئىشىتكەن كىشى بولسا كېرەك. نۇرنىسا يىغلاۋاتاتتى، ئاچىسى ئېلىپ كىرگەن ئاشنىمۇ يېمىدى، نېمە ئۈچۈندۇ كېلىدىن تاماق ئۆتمىدى، قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتى نامەلۇم، ھويلىدىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئازايغان چاغدا ئۇنى قاتتىق ئۇيقۇ تۇتتى... چۈنكى ئۇ، ئۆلۈشكۈن كېچە سەۋزە توغراپ تۈزۈكرەك ئۇخلىمىغانىدى. تۈنۈگۈن كېچىسىمۇ ئېشىپ قالغان ئازراق سەۋزىنى توغرىشىپ بېرىپ، ئانىسىنىڭ قىستىشى بىلەن ياتقان بولسىمۇ، كېچىچە ئوي - خىيال دەرياسىدا ئۈزۈپ يەنە ئۇخلىيالمىدى. ئانىسى «يېنىمدا ئولتۇرۇۋەرگىن» دېسىمۇ ئۇنىماي ئەتىگەندىلا قازناققا كىرىۋالغانىدى. بۇ كىچىك ئاراڭغۇ ئۆيدە بىر سائەت بىر يىلدەك تۈيۈلۈپ كەتتى. «بۇ ئۆيدىن يات بىر ئۆيگە كېتىمەن» دېگەن خىيالنى كۆڭلىگە كەلتۈرگەندە بۇرۇتلۇق، قامچا تۇتقان بىر كىشى كۆز ئالدىغا كېلەتتى - دە، ئۆزىچە قورققاندەك بولۇپ چۆچۈپ كېتەتتى. ئۇ شۇ تاپ ئەسنەك تۇتۇپ كېرىلدى، ئىككى قاتلاپ سېلىپ قويغان كىگىزنىڭ ئۈستىدە سۇنايلىنىپ يېتىپ كۆزىنى يۇمدى.

قارا چاچلىرى زىلۋا قەددىگە خۇددى يوتقاندەك يېيىلدى، چۈشىدە «ئانا ـ ئانا!» دەپ ئويغىنىپ كەتكەن نۇرنىسا قازناق ئۆيدىن چىققاندا ئايال مېھمانلار كېلىشكە باشلىغانىدى.

ھويلا پاتىپاراق بولۇپ، ئەھۋال سوراش، باللارنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭى، قاچا ـ قۇچىلارنىڭ جاراڭ ـ جۇرۇڭى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. ھەجەرخان ئاچا كەلگەن مېھمانلارنىڭ داستىخىنىنى قولىدىن ئېلىپ تايىنلىق يەرگە قويۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. گۈلسۈم مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاۋاتاتتى. يەنە بىرنەچچە ئايال ھويلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قازان ئېسىلغان بۆلۈكدا تۇرۇشاتتى. شۇ تاپتا نۇرنىسا بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ھەسرەتلىك نۇرنىسا ئاچچىقلىنىپ يىغلىۋەتتى.

— نۇرنىسا!

نۇرنىسا كەينىگە قاراپ دوستى مۇھەببەتنى كۆردى. سارجا پەلتو كىيگەن ياشقىنا چوكان كۈلۈمسىرەپ كەلگىنىچە ئۇپىداپ ئاپئاق قىلىۋەتكەن مەگزىنى، نۇرنىسانىڭ ياش بىلەن يۇيۇلغان زىنىقىغا يېقىپ تۇرۇپ پىچىرلىدى.

— يىغلاپسەنغۇ، قورقۇۋاتامسەن؟

— نېمىدىن قورقىمەن، ئانامنى قىيماۋاتىمەن.

ئاغزىدا ئۇنداق دېگەن بىلەن، ئىچىدە قورقۇپ تۇرغان نۇرنىسا دوستىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئاشخانىغا ئېلىپ كىردى. بىرنەچچە ئايال پىيالە، تەخسىلەرنى يۇيۇپ دەستىلەۋاتاتتى. ئوچاقتا ئوت ئۇلۇغ، قايناۋاتقان ساماۋارنىڭ ئەتراپىدىكى چوغقا يەتتە ـ سەككىز چەينەك قويۇلغانىدى.

نۇرنىسا مۇھەببەتنىڭ قولىدىن تۇتۇپ بۇ يەردىن سۆرىگىنىچە ئېلىپ چىقىپ، ئاشخانىنىڭ يېنىدىلا تامغا قويۇلغان شوتا بىلەن ئۇنى ئۆگزىسىگە ئېلىپ چىقتى. ئۆگزىسىدە مېھمانلارنىڭ باللىرى بولسا كېرەك، بىرنەچچە ئوغۇل، قىز

ئوينىشىۋاتاتتى، نۇرنىسا بىر ۋارقىراپلا باللارنى پەسكە چۈشۈرۈۋەتتى، ئۆگزىدە ئىككى دوستلا قالدى.

— ئەجەپ كەلمەي كەتتىڭا؟ — دېدى نۇرنىسا دوستىنىڭ سولغۇن چېھرىسىگە قاراپ، — ئەرنىڭ ئۆيىدىن چىققىلى كەلمىدىمۇ يا؟

— ئەتە - ئۆگۈن سەنمۇ بىلىپ قالىسەن، ئەر دېگەننىڭ ئۆيىدىن تاشقىرىغا ئاسانلا چىققىلى بولمايدۇ ئاداش، — جاۋاب بەردى كۆزلىرىنى ئوينىتىپ مۇھەببەت.

— شۇنىڭ ئۈچۈن ئەر دېگەننىڭ ئۆيىگە زادى بارغىم كەلمەيۋاتىدۇ، دەسلەپ خىيالى قىزىقتانىتىم، مۇشۇ ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى نېمە ئۈچۈنكىن تالاق كۆڭلۈم قايتىپ كەتتى، غەلىتە چۈشلەرنى كۆرۈپ قورقۇنچۇم ئېشىۋاتىدۇ. ساڭا راست گېپىمنى ئېيتىۋاتىمەن، ئاداش، قانىتىم بولغان بولسا يۇرتىدە ئۇچۇپ كېتەتتىم.

— خۇدايىم شۇڭا بىز ئاياللارغا قانات بەرمىگەن ئاداش. ئەمدى بېشىڭنى تامغا ئۇرساڭمۇ سېنى كۈتۈپ تۇرغان ئىسسىق ئەر قوينىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن.

— توختا ئاداش، — دېدى نۇرنىسا سۆزمەن بولۇپ قالغان بۇرۇنقى ياۋاش دوستىغا ھەيران قېلىپ، — راست بەك قورقۇنچلۇق بولامدىكەن؟

— قورقۇۋاتىمەن دېسەڭچۇ، — قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى مۇھەببەت.

— بوشراق كۈلگىن ئاداش، سەن قورقمىغانىدىڭ؟ ئەر بىلەن بىر ئۆيدە يېتىش قورقۇنچلۇق ئەمەسمۇ؟ — سورىدى نۇرنىسا.

— تويۇم بولغاندا بەك كىچىك ئىكەنمەن، شۇ كۈنى مەنمۇ بەك قورققانىدىم، كېيىن ئاستا - ئاستا كۈنۈپ قالدىم.

جارغانسىرى كۆڭۈللۈك تويۇلىدىكەن...

— ۋاي قويە بۇ گېپىڭنى، — دېدى نۇرنىسا قاشلىرىنى ئۈچۈرۈپ، — ساۋاقداش ۋاقتىمىزدىكى مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە كېلىدىغان، ئاتا - ئانىمىزنى ئالداپ قويۇپ، ھېيتگاھتا لەڭپۇڭ يەپ كېلىدىغان ۋاقتىلىرىمىز ئەمدى يەنە كەلمەيدىكەندە؟

— يەنىلا قىزسەندە نۇرنىسا، — دېدى مۇھتەبەر ئىككى يىل بۇرۇنقى قىز چاغلىرىنى ئەسلەپ. بۇ ئىككىيلەن جانقۇرغاندىكى مولىلا خېنىم دېگەن بۇۋىدە ئوقۇغانىدى. يۇملاق شەھەر بىلەن جان قورغان ئارىلىقىدا ھېيتگاھ جامەسى، ئۇردا ئالدى بازىرى بار ئىدى. ئۇلار كەلگەچە، كەتكىچە «قۇرئان»، «سوپى ئاللا يار» نى، ناۋايىنىڭ بەزى شېئىرلىرىنى بىللە يادا ئېلىشاتتى... شۇ كۈنلەرنى ئويلاپ تۇرۇپ قالغان مۇھتەبەرنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىدى. ئاتا - ئانىسى ئۇنى ئون ئۆت ياشتىن ئاشقاندىلا ياتلىق قىلغاچ، جىسمانىي جەھەتتىن كىچىك چېغىدىلا زەربىگە ئۇچراپ، تېنى زەئىپلىشىپ قالغانىدى، روھىي چۈشكۈن ئىدى، ئەمما دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ مىسكىنلىكىنى ھەرگىز بىلدۈرمەيتتى.

— سەن نېمىدەپ يىغلايسەن ئاداش؟ — سورىدى نۇرنىسا مۇھتەبەرنىڭ خۇش خۇي چىرايىنى غەم - قايغۇ قاپلىغانلىقىنى كۆرۈپ.

— ئۆزۈمچە، — مۇھتەبەر دوستىنىڭ سوئالىغا جاۋاب ئىزدەپ تۇرۇپ قالدى ۋە قوشۇپ قويدى، — ئەجەپ كۈنلەر ئىكەن شۇ.

— مەنمۇ ھازىرغىچە شۇ كۈنلەرنى ئارزۇ قىلىمەن، — دېدى نۇرنىسا تېخىمۇ غەمكىنلىشىپ ۋە مۇھتەبەرنىڭ ئىنچىكە ھېلىدىن قامالاپ قۇچاقلىدى.

— سېنى بەك كۆرگۈم كېلىپ كېتىپتىكەن ئاداش، قۇرۇق

گەپكە ئۇتتۇم، ئۆزۈمنىڭ بۇنداق بىر قىسما بولۇپ قېلىشىم، ئىككى كۈندىن بېرى تۈزۈك ئۇخلىيالمىغانلىقىم ئۈچۈن، بايا قازاندا ئۇخلاپ قاپتىمەن، ئاجايىپ قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرۈپ ئويغىنىپ قازاناقتىن ئېچىپ چىقىپ تۇرۇشۇمغا سەن كەلدىڭ، بۇ چۈش بۇ تويدىن رايىمنى پۈتۈنلەي ياندۇرۇۋەتتى.

نۇرنىسا قايغۇرغان هالدا كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ بەردى.

— چۈشۈڭدە قورققانلىقىڭ خۇشاللىقىڭنىڭ ئالامىتى، — تەبىر بەردى مۇھتەبەر ئادەمنىڭ كۆز ياشلىرىنى ياغلىقى بىلەن ئېرتىپ.

— ئاداش، مەن ئاش ئېلىپ چىقاي، — دېدى نۇرنىسا هويلىغا قاراپ، هويلىغا ئاياللار تولۇپ كەتكەنىدى.

— تويى بولۇۋاتقان قىز ئۆگزىگە چىقىۋالسا تازا ياخشى بولمايدۇ، پەسكە چۈشۈپ قازناق ئۆيگە كىرىۋالايلى، كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن نېرىراق تۇرغىنىڭ ئوبدان، — دېدى مۇھتەبەر ۋە رومىلىنى بېشىدىن ئېلىپ نۇرنىسانىڭ بېشىغا ئارتىپ قويدى. شۇ چاغدىلا قازناقتىن رومال ئارتمايلا قېچىپ چىققانلىقىنى بىلگەن نۇرنىسا ئىزا تارتىپ قالدى. ئۇلار پەسكە چۈشۈپ قازناققا كىرىۋېلىشتى، بۇ قازناق مېھمانخانىنىڭ قازنىقى بولماستىن ئاشخانىغا يانداپ سېلىپ قويغان كىچىككىنە دېرىزىسىز ئۆي ئىدى. بۇ ئۆيدە ئوتياش، قوغۇن - تاۋۇز، يەل-يېمىش ساقلىناتتى. ياز كۈنلىرى سالقىنداپ مۇشۇ ئۆيدە ئۇخلاپ ئۆگەنگەن نۇرنىسا بۈگۈن ئەتىگەندىلا كىرىۋالغانىدى. ئانا ئەمدى مۇھتەبەر بىلەن كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن:

— ئاداش مەن قورداق ئېلىپ كىرەي، — دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ هويلىغا چىقىپلا قايتىپ كىردى، — ئاچامغا دەپ قويدۇم، هازىر ئەكىرىپ بېرىدۇ.

ھايال ئۆتمەستىن گۈلسۇم بىر لېگەن ئاش ۋە گۆشلۈك قورداق ئېلىپ كىردى.

— قورداق ئاچچىق - چۇچۇك بولۇپتۇ، ئاشمۇ ئوخشاپتۇ، قېنى ئالسىلا مۇھتەبەر، — دەپ تەكلىپ قىلدى گۈلسۇم.

× × ×

كۈگۈم چۈشكەندە قۇدا تەرەپنىڭ مېھمانلىرى يېتىپ كەلدى. ھەجەرخان بۇلارنى چوڭ - كىچىك مېھمانخانىغا باشلاپ، ئېشىپ قالغانلارنى ئايۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ قولىغا سۇ بەرگۈزگەندىن كېيىن داستىخان سالدى. قۇدا داستىخىنى ئايرىم تەييارلىنىپ سېلىندى. قۇدىلىق كۆرپىسىدە غادىيىپ ئولتۇرغانلارنىڭ ئالدىغا سامبۇسا، قۇيماق، ناۋات، قەنت، ھەسەل، مۇراببا، يەل - يېمىشلارنى قويدى. زۇمرەتتەك سۈپسۈزۈك ئۈزۈملەر تەخسە - تەخسىدە كەلتۈرۈلدى، قوغۇن - تاۋۇزنى كاسا قىلىپ تەخسىدە ئېلىپ كېلىشتى. داستىخاننىڭ ئالا يېرى قالمىدى. رىشاننىڭ پىيالىسى بوشىغاندىن كېيىن داستىخان بىر يىغىلىپ، قايتا سېلىندى. ئاندىن مېھمانلارغا جۈپلەپ نان ئالدۇرۇپ قورداق تارتىلدى.

— ۋاي ئالسىلا، باقسىلا، ئېغىز تېگىشسىلە، — دەپ ھەجەرخاننىڭ ھالى قالمىدى.

نىساخان قۇدا ئورنىدا — تۆردە ھېچكىمنى مەنسىتمەي گىدىيىپ ئولتۇراتتى. نۇرسىمانگۈل پات - پات نىساخاننىڭ قۇلقىغا بىرنېمە دەپ پىچىرلاپ كالپۇكىنى پۈرۈشتۈرۈپ قوياتتى. ئاش تارتىلدى، قۇدىلار ئۈچۈن دەپ، دۆۋىلەپ ئۇسسۇلۇپ، جىق گۆش بېسىلغان چوڭ لېگەندىكى پولۇ نىساخان بىلەن نۇرسىمانگۈلنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. ھەجەرخان قېنىق دەملەنگەن

چايدىن ئىككى پىيالىغا قۇيدى، ئۈستىگە ئىككى نوكچا ناۋات سېلىپ، نىساخان بىلەن نۇرسىمانگۈلگە تۇتتى.

نىسا خېنىم، نۇرسىمانگۈل خېنىم، ئوخشىمىغان بولسىمۇ ئاشتىن ئېلىشسىلا، — دېدى ھەجەرخان تەۋەززۇ بىلەن.

ئوخشاپتۇ، تازا پىدۇق، — نىساخان چايدىن بىر ئوتلاپ پىيالىنى داستىخان ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

داستىخان يىغىلغاندا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. ھويلىغا ئىككى گازۋاي چىراغ، ئۆيلەرگە پەنەر، شاملار يېقىلدى. شۇ چاغدا «ئاللالا» دېگەن ياش يىگىتلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ۋاي يىگىتلەر كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى نۇرسىمانگۈل ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇ ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ، قاما تۇمقىسىنى قولى بىلەن ئوڭلاپ باستۇرۇپراق كىيىۋالدى، باشقا چوكان - جۇگانلارمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ دېرىزىدىن قاراشتى. يىگىتلەر كۆيئوغۇلنى ئارىغا ئېلىپ ھويلىغا كىرگىچە ئىشىك ئالدى، دالاندا نەچچە قېتىم توختاپ «ئاللالالا» توۋلىدى، ھويلىغا كىرىشكەندىن كېيىن بەزى شوخ يىگىتلەر «زوق - زوق ئاللالا» دەپ ۋارقىرىشىپ چاپاك چىقىرىۋېتىشتى. سازەندىلەر داپ، راۋاب، ئىسكىرىپكا، نەيلىرىنى بىر - بىرىگە تەڭكەش قىلىپ ئەۋجىگە كۆتۈردى.

— ئاللالا توۋلىغۇدەك ياش يىگىت ئەمەسكەن، بۇرۇتلۇق چوڭلا ئادەمكەنغۇ، — دەپ كۇسۇرلىدى رەستە بولۇپ قالغان چىرايلىققىنا بىر قىز يېنىدىكى ئانار گۈللۈك رومال ئارتىۋالغان ئىككىنچى بىر قىزغا، بېشىغا بادام دوپپا، ئۇچىسىغا بەقەسەم تون كىيگەن، قاپقارا بۇرۇتى بىلەن سالاپەتلىك كۆرۈنگەن سالاھىدىننى ئىشارەت قىلىپ.

— خېنىم، گېزى كەلگەندە سەكسەن ياشلىق بوۋايمۇ يىگىت بولالايدۇ، ئەمما ئوتتۇز ياشلىق جۇگان قىز بولالمايدۇ، —

دېدى ئۇلارنىڭ كەپىنى ئاڭلاپ قالغان چېچەن دوپپىلىق يىگىت. بىر قانچەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. ھېلىقى قىز:

— بېشىڭنى يەيدىغان، — دەپ تىللىدى - دە، مېھمانخانىغا قىچقىرىپ كىرىپ كەتتى. ئىككى يىگىت ئۇسسۇلغا چۈشتى. سالاھىدىن ئۇسسۇلغا چۈشكەنلەرنىڭ بېشىدىن پۇل ئۆرۈپ سازچىلارنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. بۇ ئۇن ئۈچىنچى قېتىم پۇل ئۆرۈشى ئىدى. ئۇ بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۆز ئۆيىدە باشلانغان يىگىت ئولتۇرۇشىدا قورداق، پولۇ تارتىلىشتىن بۇرۇن ۋە كېيىن ئۇن ئىككى قېتىم پۇل ئۆرىگەنىدى. ئاغىنىلىرىمۇ كەينى - كەينىدىن پۇل ئۆرۈپ، سازچىلارنى پۇلغا كۆمۈۋېتىشكەنىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، سازچىلارنىڭ قولى مىنۇتمۇ توختاپ قالمىدى، يارغانسېرى شوخ پەدىلەرگە چېلىپ كەتكۈپلى ياڭرىتىۋەتتى.

ئۇۋاپ بىر چوڭ پەتنۇستا لۆڭگە، گۈلدار ياغلىقلارنى ئېلىپ چىقىپ سازچىلارنىڭ ئالدىغا قويدى...

نۇرىساخاننى كىچىك مېھمانخانىدا مۇھتەبەر قاتارلىق بىر قانچە دوستلىرى كېيىندۈرۈۋاتاتتى، ئۇ ئېسەدەپ يىغلاپ، دوستلىرى ئەكەلگەن كېيىمنى كىيگىلى ئۇنىمايتتى.

— جېنىم ئاداش، ئۇنداق قىلمىغىن، كۈيئوغۇل بىلەن يىگىت قولداشلىرى كېلىپ قالدى، ئاناڭنى ئاپا، — دېدى مۇھتەبەر ئېگىچى ئاق، گۈلسۈمۇ ئاق شىفون دۇخاۋا كۆڭلەكنى ئۇنىڭغا كىيگۈزۈۋېتىپ، ھاۋا رەڭ سارجا كاستيۇم بىلەن پەلتۇسىنى كىيگۈزۈپ بولدى. شۇ چاغدا مېھمانخانىدىن نىكاھ ئوقۇۋاتقان موللىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ھويلىنى جىمجىتلىق ۋە سۈر باستى. بىر چاغدا:

— سالاھىدىن ئاخۇن ھېلىم باياجىم ئوغلى، نۇرىساخان مۇھەممەت ئاخۇن قىزىنى ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن ئەمرىلىرىگە

ئالدىلىمۇ؟ — دېگەن ئاۋاز نۇرنىسانىڭ قۇلىقىغا كىرگەندە ئەندىكىپ كەتتى. مىنۇت ئۆتمەي سالاھىدىننىڭ قاتتىقمۇ ئەمەس، يۇمشاقمۇ ئەمەس بىر خىل ئاۋازدا ئېيتىلغان «ئالدىم» دېگەن سۆزى ئاڭلاندى.

— نۇرنىساخان مۇھەممەت ئاخۇن قىزى، ئۆز رازىلىقلىرى بىلەن سالاھىدىن ئاخۇن ھېلىم باياجىم ئوغلىغا ئۆزلىرىنى قوبۇل كۆرەمسۇ؟ — دېگەن موللامنىڭ بوڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندا، نۇرنىسانىڭ ۋۇجۇدىدىن قىيانىدەك كەلگەن ياش كۆز بولاقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقتى.

— ئانام، جېنىم ئانام، — دەپ ھەسرەت بىلەن زارلاندى نۇرنىسا.

— قوبۇل كۆردۈم دېسىلە، ئاخۇنۇم كۈتۈپ قالدى، ھە، دېسىلە، — دېگەن دەۋەت قىلىشلار بىرقانچە قېتىم ئاڭلاندى. ھەجەرخان:

— جېنىم بالام، خۇدا ھەققى قوبۇل كۆردۈم دېگىن، ھەممەيلەن ساڭا قاراپ قالدى، — دېدى قازناق ئۆينىڭ ئىشىكىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، ئانىسىنىڭ ھەسرەتلىك ساداسى ئاڭلانغاندا، نۇرنىسانىڭ يۈزلىرى لاپپىدا ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئاۋازىنى ئاستا چىقىرىپ:

— قوبۇل كۆردۈم، — دېدى. قىزنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇش ئىككى نەپەر كىشى بۇ سۆزنى ئېنىق ئاڭلىغانلىقىنى موللامغا يەتكۈزدى.

ياش موللام ئالدىغا قويۇلغان تون ۋە پۇلنى رەھمەت ئېيتىپ قايتۇردى. بۇ، ئۆتكەن يىل ھىندىستاننىڭ دېھلى شەھىرىدە ئوقۇپ كەلگەن مەۋلىۋى جالالىدىن مەخدۇم ئىدى. ئۇ:

— ئاللا ئۆمۈرۋايەت بىر - بىرىڭلاردىن ئايرىماي مۇرادىڭلارغا يەتكۈزسۇن! — دەپ دۇئا قىلدى.

كۆيئوغۇلنى ئارىغا ئالغان يىگىتلەر «ئاللالىلا» توۋلاپ ھويلىدىن چىقىپ كېتىشتى.

نۇرنىسا ئەگمىسىگە قىزىل تاۋار تارتقان مەپىگە چىققىچە ئانىسىنىڭ بويىنىغا نەچچە قېتىم گىرە سېلىپ ھۇقۇيتۇپ يىغلاپ كەتتى.

— نېمانچە يىغلاش، بىزنىڭمۇ تويىمىز بولغان، يىغىسىنى بىر ئاز پەسلەتسە بولمامدۇ، ئەھلىمەھەللە ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ؟ — دەپ چالۋاقىدى نىساخان.

— يىغلىمىسىلا خانقىز، بۈگۈن يىغلىغان بىلەن ئەتە كۈلۈپ قويىلا، — دېدى بىر ئايال.

نۇرنىسانىڭ يىغىسى زادى توختىمىدى. ئاي قاراڭغۇسى بولغاچ كوچىدا ھېچكىمنى كۆرۈپ بولمايتتى. جامائەت خۇپتەندىن يېنىپ بولغانىدى. ئارىلىق ئانچە ئۇزۇن بولمىسىمۇ، سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغىچە ھەجەرخاننىڭ كۆزى تۆت بولۇپ كەتتى.

سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە قايرىلىدىغان خالتا كوچىنىڭ ئاغزىغا كەلگەندە مەھەللە ئۆسمۈرلىرى غۇلا سېلىپ كۆتۈۋالدى. ھەجەرخان بىرقانچە ياغلىقنى بالىلارغا بەردى، قىزلار، ئوغۇللار «چاچالمايدۇ ھاھ - ھاھ»، — دەپ چۇرقىراشقا باشلىدى. ئىككىنچى مەپىدە ئولتۇرغان گۈلسۈم بىر خانتىغا ئېلىۋالغان ياڭاقنى ئارقا - ئارقىدىن چېچىپ تۇرگەنتى. بۇ چاغدا نۇرنىسا، ھەجەرخان، نىساخان ۋە يەڭگىلەر چۈشكەن مەپە سالاھىدىننىڭ ئىشىكى ئالدىغا يېتىپ كەلگەنىدى. ئىشىك تاقىغان بىر يىگىت بىلەن بىر ئايال ئىكەن، بىر لۆڭگە، ئىككى مېتىر چىت ئېلىپ ئىشىكنى ئاران ئاچتى.

نۇرنىسانى گىلەم ئۈستىگە چۈشۈرۈشتى. ئۆيگە ئېلىپ كىرگىچە نەچچە قېتىم يەرگە دوقۇسلىتىپ ئۇنىڭ بىر يىغىسىنى

ئۇن قىلىۋەتتى.

— شۇنداقمۇ سەت يىغلىغان بارمۇ؟ نىساخان ئاچا، ئېيتىپ قويسىلا، يىغىسىنى توختاتسۇن! — دېدى بىرنەچچە ئۇرۇق - تۇغقان، قولداشلىرى بىلەن ساراي ئۆيدە ئولتۇرغان سالاھىدىن.

— قىز دېگەن يىغلايدۇ. توي كېچىسى يىغلىغان قىز يۈز ئاچقۇ كۈنى كۈلۈپ قوپىدۇ. يىغلىمىغان قىز يىغلاپ قوپىدۇ. سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى نىساخاننىڭ ئېرى مەنسۇر ئاخۇن.

— سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى ئاغىنىسى تۇرسۇن ئاخۇنمۇ، — بۇقىدەك ھۆكىرسەڭلار، بولمىسا غۇنچىنى قېچىپ كېتىدۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان سالاھىدىننىڭ قولداشلىرى پاراققىدە كۈلۈپ كېتىشتى.

نۇرنىسا ئانىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقاندا تۆت يېرىم بولاي دېگەنىدى.

— خۇدايىمغا تاپشۇردۇم بالام!

— خۇدايىمغا ئامانەت سىڭلىم!

— خوش، جېنىم ئانا، ئاچا... خوش.

ھەجەرخان، گۈلسۈم ئۆزلىرى بىللە كەلگەن مېھمانلار بىلەن بىللە تۇردى. نۇرنىسانى يەڭگىلەر مەنزەر ئۆيگە ئېلىپ چىقتى.

— يىغلىمىسىلا، — دېدى بىر يەڭگىسى، — قىزلارنىڭ ھەممىسى ياتلىق بولىدۇ بالام، ياتلىق بولمايدىغان قىز بالا يوق، بۇنداق يىغلاۋەرسىلە يامان بولىدۇ.

يەنە بىر يەڭگىسى نۇرنىسا ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن مەخمەل كۆرپىنى سېلىپ تويلۇق يوتقانىنى ئۈستىگە ياپتى.

يەڭگىلەرنىڭ چىقىپ كېتىشىگە، بىر پىيالە چاي كۆتۈرۈپ

سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. تېخى روسلىنىۋ بېشىدىن ئالماي
گىلەم تارتىلغان تامغا قاراپ ئولتۇرۇۋالغان نۇرنىسانىڭ
يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— چاي ئىچسىلە خېنىم، — ئۇ ئىترەپ تۇرغان قوللىرى
بىلەن نۇرنىسانى ئۆزىگە تارتىپ قۇچاقلىدى ۋە ئۇنىڭ غۇنچە
دەك قىزىرىپ تۇرغان لەۋلىرىگە سۆيدى، نۇرنىسانىڭ بەدىنىگە
ئوت كەتكەندەك بولدى.

* * *

تۆتىنچى باب

كۈيئوغۇلنىڭ پەيلى

ھەجەرخان تويدىن كېيىن ھايات چېغىدا قىزىنى ياتلىق قىلىۋالغانلىقىنىڭ خۇشلۇقىدىنمۇ خېلىلا تېتىكلىشىپ قالدى. تويىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى نىساخان، نۇرسىمانگۈللەر ئوندىن ئارتۇق مېھمان بىلەن نۇرنىسانى ھەجەرخانغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەندە، ئىنتىزار بولغان ئانىنىڭ بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بولدى. ئون بەش كۈن بىر يىلدىن ئۇزاق تۇيۇلۇپ قىزىم قانداقراق بولۇپ قالغاندۇ دەپ غەمگە چۆمگەن ئانا يېڭى ئېچىلغان قىزىلگۈلدەك كۈلۈپ تۇرغان نۇرنىسانى باغرىغا تاڭدى. كۆز ياشلىرىنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ ئەھۋال سورىدى. شۇ كۈنى ئەتىگەندىن كەچكىچە تىنىم تاپمىدى. ئۆزىنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان تونۇش - بىلىشلىرىدىن خىللاپ ئېيتقان ئون كىشىنى قوشقاندا يىگىرمە نەچچە مېھماننى رازى قىلىپ ئۇزۇتۇپمۇ ئۆزىدە قىلچە ھارغىنلىق سەزمىدى.

نۇرنىسانىڭ خۇشلۇقى بولسا يۈز ئاچقۇ كۈنىلا ئايان بولغانىدى. سالاھىدىن بىر ياغلىق سۈپسۈزۈك مۇز پارچىسىدەك نوكچا ناۋات بىلەن بىر شىشە ئەترە، يۈز سوپۇنى ئېلىپ كىرىپ، نۇرنىسانىڭ قولىغا رەڭ ئالتۇندىن ئىشلىگەن

ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك سېلىپ قويغىنى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئېرىنىڭ ئۆزىگە ياققانلىقىدىن نۇرنىسانىڭ كۆڭلى خۇشاللىققا تولغانىدى. توي بولغان كۈنىنىڭ ئەتىسى نۇرنىسا ئاپتاپتەك ئېچىلىپ ئۆز مېھمانلىرىنى كۈتتى. ئۇ مەنزەر ئۆيدە مۇھتەبەر قاتارلىق ئون نەچچە دوست - تونۇشلىرى بىلەن دۇتار چېلىشتى، ئۇسسۇل ئويناشتى. ناخشا ئېيتىشتى. بۇ ئۆي چىرايلىق بېزەلگەنىدى. ئىككى تامدا گىلەم، مەرەپتە دۇخاۋا ياپقۇچ بولغاچ ئۆينىڭ ئىچى چوغدەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئانىسى ئەتىگەندە ئىسسىقلىق ئۈچۈن ئىككى لېگەن پىتىر مانتا، ئىككى لېگەن پولۇ ئەۋەتكەنىدى. ئىسسىقلىق ئېلىپ كەلگەن گۈلسۇم قاتارلىقلارغا نىساخاننىڭ نېمە قويغىنى بىلەن نۇرنىسانىڭ كارىمۇ بولمىدى. ئەتىگەندىلا كەلگەن دوستى مۇھتەبەر بىلەن مەنزەر ئۆيدە سۆزلىشىپ ئولتۇردى. كېيىن دوستلىرى يىغىلغاندا ئانىسى ئەۋەتكەن ئاش - مانتىنى داستىخانغا قويدى. ئاش - مانتىنى يەۋېتىپ نېمە ئۈچۈندۇر گېلى سىقىلغاندەك بولدى.

سالاھىدىن بولسا پەستىكى كىچىك مېھمانخانىدا ھۇجرا تويىغا كەلگەن ئاغىنىلىرى بىلەن خۇشال ئولتۇراتتى. پاكىز چۈشۈرۈلگەن ئېڭىكى پارقىرايتتى. قارا بۇرۇتلىرى ئۆزىگە يارىشىپ تۇراتتى. ئۇ مېھمانخانىدىن چىقىپ ئامبارغا چۈشتى. قاتار تىزىپ قويۇلغان قوغۇنلارنىڭ ئىچىدىن سەرخىللىرىنى تاللاپ پىچتى، مەنزەر ئۆيگە، كىچىك مېھمانخانىغا پىچىلغان شېرىن قوغۇنلارنى كىرگۈزدى، ئاشخانىغا كىرىپ:

— نىساخان ئاچا، نۇرسانگۈل ئۇكام، نېمە كېرەكسە ماڭا دېيىشسىلە، يەتكۈزۈپ بېرىمەن. نەرسە - كېرەكلەرنى قىسىپ مېھمانلارنى يامانلىتىپ قويمايلى، — دېدى نىساخاننىڭ قىستىرلىقىنى، قاتتىقلىقىنى بىلگەن سالاھىدىن، — مەنزەرگە قەنت - گېزەك، مېزەلەرنى كۆپرەك چىقارتىپ بەرسىلە.

— بالام، بۇنداق كەڭتاشا بولغان تويىنى ئۆمرۈمدە كۆرمىگەنىمەن. شۇنداقمۇ بۇزۇپ - چاچقان بارمۇ؟ ھېلىمۇ مېنىڭ بولغۇنۇم. ھەممە نەرسە يېتىشىۋاتىدۇ، خاتىرجەم بولسىلا بالام، — دېدى نىساخان بىر قىزىرىپ، بىر سارغىيىپ.

— مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، مېھمانلار چىرايلىق ئۇزۇسۇن.

سالاھىدىن ئاغىنىلىرىنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئۇسسۇل قىزىغانىدى.

چۈشتىن كېيىنلا كەلگەن ئەھلىمەھەللە، ئۇرۇق - تۇغقانلار نامازدىگەرگە يېقىن ئۇزاشقا باشلىدى. مانا شۇ چاغدا ئۆز مېھمانلىرىنى باشلاپ، چوڭ بىر ئورۇس ساندۇقىنى كۆتەرتىپ ھەجەرخان يېتىپ كەلدى. ئۇزاۋاتقان مېھمانلارنىڭ بىر قىسمى كەتمەي ھويلىدىكى پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ قېلىشتى.

— ۋاي قۇدىلار يېتىپ كەلدى! — دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىغان نۇرنىسا مەنزەردىن يۈگۈرۈپ چۈشۈپ ئانىسىنى قۇچاقلىۋالدى. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ يىغلايتتى.

قىزىنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ، ھەجەرخان ئىشنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ كۆڭلىدە مىڭبىر قېتىم شۈكۈرلەر قىلدى ۋە قىزىنىڭ بېشىغا ئىككى مېتىرچە ئۇششاق گۈللۈك يالتىراپ تۇرىدىغان تاۋار رەختنى ئارتىپ قويدى.

— بالام يۈزلىرىنى مۇنداق ئېچىۋېلىپ ھويلىدا يۈرمىسىلە. ھازىر ئۆيگە كىرىپ كەتسىلە، ئوت تۇتۇپ ئاغرىپ قالىلا.

ئانىسىنىڭ سۆزىگە كۈلگۈسى كەلگەن نۇرنىسا تاۋار رەخت بىلەن يۈزىنى ياپقىنىچە مەنزەرگە چىقتى، قىز دوستلىرى دۇتار چېلىشىپ ئۇسسۇلنى قىزىتىۋەتكەنىدى.

نىساخان، نۇرسىمانگۈللەر ھەجەرخان ۋە ئۇنىڭ مېھمانلىرىنى چوڭ مېھمانخانا بىلەن ساراي ئۆيگە باشلىدى. نۇرنىسانى

قىچقىرىپ چۈشۈپ ھەجەرخاننىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. سازەندە ئاياللار داپ، دۇتار چېلىپ «غېرىب – سەنەم» داستانىدىكى ناخشىلارنى ئوقۇشقا باشلىدى. كەينى – كەينىدىن ئۇسسۇلغا چۈشكەن چوكان – جۇۋانلارنىڭ بېشىدىن ئۆرۈلگەن پۇللار سازەندە ئاياللار ئالدىدىكى پەتنۇسقا لىق توشۇپ كەتتى. تۇرسۇنگۈلنىڭ توققۇز ياشلارغا كىرىپ قالغان قىزى رەشىدە بويىغا ئېسىلغان مارجانلارنى شىرىقلىتىپ ئۇسسۇل ئويناپ كېلىپ تۇرسۇننىڭ يۈزىگە يېپىلغان تاۋارنى تارتىۋالدى – دە، ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇ تۇرسۇنگۈلنىڭ ئون ئالتە ياش چېغىدا تۇغقان تۇنجى قىزى ئىدى.

– تولۇن ئاينىڭ ئۆزىكەن!

– ئادەمزاتى دېگەن شۇنداقمۇ چىرايلىق بولامدۇ؟

– سالاھىدىن ئاخۇننىڭ ئۆلمەي تۇرۇپ ھۆرگە ھەمراھ بولغىنىنى...

– سالاھىدىن ئاخۇنمۇ قاۋۇل يىگىت، قىزنىڭمۇ بەختى بار ئىكەن.

مېھمانخانا ئىچىنى ياقىلاپ كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇشقان چوكان – جۇۋان، موماينلار بىر – بىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاشقا باشلىدى. يۈزى ئېچىلغاندىن كېيىن تىرناق تاتلاپ يەرگە قاراپ ئولتۇرغان تۇرسا ۋاللىدە قىزىرىپ، يېنىدا ئولتۇرغان مۇھەببەتنىڭ قولتۇقىغا بېشىنى تىقىۋالدى، ئۇ – قىزارغىنىدىن قىزىلگۈلنىڭ ئۆزىلا بولۇپ كەتكەنىدى. قولغا سۇ بېرىلىپ داستىخان سېلىندى. مېھمانلارغا رىشالە سۈركەلگەن نان ئالدۇرغاندىن كېيىن قورداق قويۇلدى، قورداقنىڭ يېيىلىپ بولۇشىغا ئاش تارتىلدى، بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇشقا ئاز قالغانىدى.

داستىخان يىغىلىپ قولغا سۇ بېرىلدى، ئاندىن نىساخان بىر بوغچىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ھەجەرخاننىڭ ئالدىغا قويدى.

ئىككى ئايال كۆتۈرۈپ كەلگەن ئۇرۇس ساندۇقىنى ئېلىپ كىردى. نۇرسىمانگۇل بوغچىنى ئېچىپ:

— بۇ پەلتۇسى، بۇ كۆڭلىكى، بۇ تۇفلىسى، بۇ كاستۇمى، — دەپ كىيىملىكلەرنى ئېلىپ ساندۇققا سالدى، — بۇ ساپ ئالتۇندا ئېتىلگەن بىلەزۈكى...

نۇرسىمانگۇل جۇلالىنىپ تۇرغان ساپسېرىق ئالتۇن بىلەزۈكنى نۇرنىسانىڭ قولىغا سېلىپ قويدى، ھەجەرخان ئورنىدىن تۇرۇپ «ھەشقاللا رەھمەت» دەپ قۇللۇق قىلدى.

— كۈيئوغۇل قېيىن ئانىسىغا سالام بەرگىلى كىرىۋاتىدۇ، — دېدى بىر چوكان دېرىزىدىن ھويلىغا بىر قارىۋېلىپ، ئۇنىڭ زىل ئاۋازى ھەجەرخاننى ئىشىككە قاراتتى، سالاھىدىن كۆرۈنىدى. نىساخان:

— سالاھىدىن ئاخۇن ئىزا تارتىپ كىرەلمەيۋاتىدۇ، ئۆزلىرى چىقسىلا بولامدىكىن، — دېدى.

ھەجەرخان نۇرسىمانگۇلنى چاقىرىپ قۇلىقىغا پىچىرلىۋىدى نۇرسىمانگۇل چوڭ بىر پەتنۇس ئېلىپ كىردى. ھەجەرخان ئولتۇرغان يېرىگە قويۇپ قويغان تۈگۈنچەكنى يېشىپ بىر بەقەسەم تون، ئۇن نەچچە پاكچو ياغلىقنى ئېلىپ پەتنۇس ئۈستىگە قويدى. ئاندىن پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى، كۈيئوغۇل دەھلىزدىمۇ كۆرۈنىدى، ئۇ ھويلىغا چىقتى، بىرقانچە دوستلىرى سالاھىدىننىڭ قول-يەلكىلىرىدىن تارتىپ ھويلىنىڭ ئۇ چېتىدە ماڭغۇزماي تۇرۇۋالغانىدى. بۇنى كۆرگەن ھەجەرخان توختاپ قالدى.

— بارسىلا، — دېدى نىساخان ھەجەرخانغا.

— ئەمدى بولا، مېھمانخانىدىن چىققاندىن كېيىن كۈيئوغلۇم ئۆزى كەلسۇن، — دېدى ھەجەرخان بوش كەلمەي.

— قېيىن ئانىسى ئالدىغا كەلمىگۈچە قويۇپ بەرمەيمىز.

— بۇنداق قاۋۇل يىگىتنىڭ ئالدىغا كەلمەي كىمنىڭ ئالدىغا كېلەتتى؟

— ئالدىغا كەلگۈچىلىكى بار بەگزادە يىگىت - بۇ!

سالاھىدىننىڭ ئاغىنىلىرى جاۋۇلدۇشۇپ ئۇنى ھەدەپ ئارقىغا تارتتى. يوغان پەتنۇسنى كۆتۈرگەن ھەجەرخاننىڭ قوللىرى تىلىپ كەتتى، ئۇ يەنە ئىككى قەدەم ئالدىغا ماڭدى.

— بولدى ماڭمىسىلا ئانا، ئۆزى كەلسۇن، نېمىدىگەن چوڭچىلىقبۇ؟ — دېدى گۈلسۈم باشقىلارغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ. سالاھىدىن بىتاقەت بولدىمۇ، يا دوستلىرىنىڭ قىلىقلىرىنىڭ بىر ئاز ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىمۇ، بىر سىلكىنىپلا بوشىنىپ، قېيىن ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— قۇللۇق بالام، ئامان بولسىلا، ئاددىي بولسىمۇ ئۆزلىرىگە بىر تونلۇقۇم بار ئىكەن، — دېدى ھەجەرخان سەل ھاسىراپ، ئۇنىڭ چىرايى ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— رەھمەت خان ئاپا.

سالاھىدىن پەتنۇسنى قولىغا ئېلىپ ئاغىنىلىرىگە ئۇزاتتى - دە، ئۆزى ھەجەرخانغا بىر كۆڭلەكلىك ئەنگىلىشىن، ئىككى بولاق قەنت، بىر بولاق ناۋاتنى تۇتتى.

— ھەشقاللا ئوغلۇم.

ھەجەرخان ئىككى قەدەم كەينىچە مېڭىپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ نىساخانغا بىر چاپانلىق قارا دۇخاۋا، نۇرسىمانگۈلگە بىر كۆڭلەكلىك شىفون دۇخاۋا، يەنە بىرقانچە ئاياللارغا رەخت قويدى.

سالاھىدىن ئاغىنىلىرىگە بىردىن ياغلىق ئالغۇزدى. ئۇ دېرىزىدىن مېھمانخانىغا كۆز سېلىپ ئاناردەك قىزىرىپ ئولتۇرغان ياش خوتۇننى كۆرگەندە يۈرىكى ئويناپ كەتتى.

... نۇرنىسا ئۇچىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن،

ھەجەرخان يەنە ئۆزگىرىپ قالدى، يۆتىلى كۈچىيىپ كەتتى، كۆكسىدىكى سانجىق قوزغالدى. مانا بۈگۈن يېتىپ قالغىنىغا ئۈچ كۈن بولغانىدى. باياتىن دېرىزىگە قارىغىنىچە توي كۈنىدىكى مالىمانچىلىقنى، يۈز ئاچقۇ كۈنىدىكى يىگىت قولداشلىرىنىڭ قىلىقلىرىنى ئويلاپ «خۇدا! ئۆزۈڭگە ئامانەت، شۇ يېتىم قىزنى نائەھلىلەرگە خار قىلمىغايسەن» دەپ دۇئا قىلدى. ئۇنىڭ سارغىيىپ قورۇلۇپ قالغان يۈزىدىن ياشلىرى سىرغىپ ئېقىشقا باشلىدى.

ئىشىك قاتتىق چېقىلدى. «ۋاي خۇدايىم كىمدۇ بۇ؟» دەپ ئورنىدىن ئىتتىك تۇرماقچى بولغان ھەجەرخان بېلىنى بىرى قاماللاپ تۇتۇۋالغاندەك بولۇپ قوپالماي قالدى. ئۇ ئىككى قولىنى يەرگە تىرەپ تەستە ئورنىدىن تۇردى، ئاستا مېڭىپ قار چۈشۈپ ئاقىرىپ كەتكەن ھويلىغا چىقتى، بىردىن يۆتىلى تۇتۇپ كەتتى. ئۇ ئالدىغا ئېڭىشىپ قولى بىلەن ئاغزىنى تۇستى، ئىشىك يەنە چېقىلدى.

— مانا! — ھەجەرخان كۈچەپ توۋلىغان بولسىمۇ، ئۇنى خىرقىراپ ئاستا چىقتى. ئۇ كەشىنى سۆرەپلا چىققانلىقى ئۈچۈن ئايىغى قارغا پېتىپلا كەتتى. «نۇرنىسامىدۇ، گۈلسۈممىدۇ؟ ئىسمەتمۇ بۇ؟» دەپ ئىشىكنى ئېچىۋىدى، نۇرنىسا ئىكەن. ئۇنىڭ قولىدا يۆگەكلىك بىر نەرسە بار ئىدى.

— جېنىم بالام كەلدىڭمۇ؟

— ئانا!

ئۈستىبېشى ئاپئاق قار بولۇپ كەتكەن نۇرنىسا بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ ئانىسىنى قۇچاقلىدى، ئۇ ئانىسىنىڭ پۈتلىرى دىرىلداۋاتقانلىقىنى تۇيدى، قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— ۋىيەي جېنىم ئانا، كەشىڭنىڭ ئىچىگە قار تولۇپتۇ

كېتىپتىمغۇ؟ — دېدى نۇرنىسا ھەجەرخاننى ئايۋاننىڭ سۇپىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ كەشنى سالغۇزدى، — ئوت ياقالمىغان ئوخشىماسەن، ئۆي ئىچى ئەجەپ سوغۇققۇ؟

— بەكلا مىجەزىم يوق بالام، ئوت ياقالمىدىم، قېرىغاندا يالغۇزلۇق يامان ئىكەن، — زارلاندى ئانا.

— تويۇمنى قىلمىغان بولساڭ ساڭا ھەمراھ بولاتتىم، يالغۇزمۇ قالمايتتىڭ ئانا.

— تويۇڭنى قىلىۋېلىپ كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى. تېخىچە تويۇڭنى قىلالمىغان بولسام غەمدىن باش كۆتۈرەلمەيتتىم بالام. تويۇڭنى قىلىۋالغاندىن كېيىن يەلكەمنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك بولۇپ، ئارام تېپىپ قالدىم. يالغۇزلۇق تارتساممۇ كۆڭلۈم خاتىرجەم، خۇداغا مىڭ شۈكرى.

نۇرنىسا ئانىسىنىڭ مەڭزىگە يۈزىنى يېقىپ بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن يۆلەپ كىچىك مېھمانخانىغا ئېلىپ كىردى. مۇھەممەتئاخۇن ئۇستام سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ قورۇلۇشىنى قىلغاندا سېتىۋالغان چويۇن مەش مۇشۇ ئۆيدە قويۇقلۇق ئىدى. نۇرنىسا مەشكە ئوت ياقتى.

— سېنى بەكمۇ سېغىندىم ئانا، ھەر كۈنى كېلىپ كۆرۈپ كەتكۈم كېلىدۇ، شۇنىسى كۈيئوغلۇڭ قويمايدۇ.

— كۆڭلۈڭنى بۇزما قىزىم، ئايال ئەردىن بىسوراق ئىش قىلسا بولمايدۇ، سالامەت تۇرساڭلا كۇپايە، ئېرىڭ رۇخسەت قىلغاندا مېنى كۆرۈپ كەتسەڭمۇ بولىدۇ. بۈگۈن كېلىپ ئوبدان قىلىپسەن، بەك خۇش بولدۇم، مىجەزىم يوق بولۇپ قالغان كۈنلىرى ئۆزۈمدىن بەكرەك ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدىم.

ھەجەرخان مېھرىلىك كۆزلىرى بىلەن كۆكتات ئىلغاۋاتقان قىزىغا قارىدى، نۇرنىسانىڭ سوغۇقتىن گىردە ناندەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزلىرى ئاقىرىشقا باشلىغانىدى، ئۇنىڭ

چىرايى غەمكىن ئىدى، ئانا ئۇھ تارتتى.

— بالام سەن كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئاچاڭمۇ كېلىپ كەتتى. خۇدايىم كۆپرەك پەرزەنت بەرمەپتىكەن. بىر ئوغلۇم بولسىمۇ يالغۇز قالمايتتىم، — ھەجەرخان يىغلامسىراپ ياستۇققا يۆلەندى.

— ئانا بىرئاز گۆش، كۆكتات ئېلىپ كەلگەن ئىدىم، نېمە تاماق ئېتىپ بېرەي؟ — دەپ سورىدى نۇرنىسا.

— نېمىشقا بىر نەرسە كۆتۈرۈپ كېلىدىغانسەن بالام، «تىنچ كۆڭۈل، تۈزسىز ئاش» دەپتىكەن. مەن ئۈچۈن سەن قىممەتلىك، مېنى دەپ ئازار يەپ قېلىشىڭنى خالىمايمەن قىزىم.

— ئانا، ئۇ كىشى ئۆزى ئانىلىرىغا نەرسە - كېرەك ئالغاچ بارسىلا، — دەپ پۇل بەرگەنىدى. شۇڭا ئالغاچ كېلىۋىدىم، لەگمەن ئېتىپ بېرەيمۇ ياكى نېرىن چۆپمۇ؟

— قېرىغان، كېسەلمەن چېغىمدا خېمىرنى يىلتە قىلىش، سوزۇش تەس كېلىدىكەن. سەيمۇ ئېلىپ كەپسەن بالام، لەگمەن ئېتىپ بەرگىن.

— ماقۇل ئانا، — نۇرنىسا ھەجەرخاننىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ ئورنىدىن تۇردى.

— بالام، ئاران كەلگىنىڭدە ئىشقا سالىدىغان بولدۇم، مەنمۇ بېقىشاي، — ئورنىدىن تۇردى ھەجەرخان.

— ياق ئانا، سەن ئاغرىق ئەمەسمۇ؟ ساق چېغىڭدا ماڭا قىلغۇزمىدىڭ، ئاغرىپ ياتقىنىڭدىمۇ قىلغۇزمامسەن! بۇ نۆۋەت سەن ساقايغۇچە كەتمەيمەن، بۇنداق يالغۇزلۇقتا يېتىپ قالغىنىڭنى كۆرۈپ ئاجايىپ بولۇپ كېتىۋاتىمەن.

قىزىنىڭ بۇ سۆزىدىن ھەم تەسىرلىنىپ، ھەم نېمە ئۈچۈندۇر گۇمانلىنىپ:

— ھازىر ئەھۋالىڭ قانداقراق بالام؟ — دەپ سورىدى ئانا.

— ئەھۋالىم يامان ئەمەس، — دېدى قىزى خىيالچان ھالدا مۇڭلىنىپ، — كۆيئوغلۇڭ كۆنچىدەك قىلىدۇ.

— قانداق بىلدىڭ؟ — سەگەكلىشىپ سورىدى ئانا.

— توي ئۆتكەندىن كېيىن ئون بەش كۈننى توشتۇرۇپ بۇ ئۆيگە كېلىپ كەتكىچە يېڭىياچىلىقتا ماڭا ھېچ ئىش بىلىنمىدى، — قازانغا ياغ قۇيۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى نۇرنىسا. — بۇ ئۆيدە قېيىن ئاتام، قېيىن ئانام، قېيىن ئاچا، قېيىن ئىنىلىرىم بولمىغاندىن كېيىن ئۇ كىشى دۇكىنىغا چىقىپ كەتسە مەنمۇ ھوقۇشتەك يالغۇز قالىمەن. ھەر كۈنى ئۇ كىشى بىر ئەپكەشنى باشلاپ كېلىپ ئۆيدىكى كۆپكە سۇ توشقازغۇزۇپ بېرەتتى. بىر قېتىم كۆپتە سۇ تۈگەپ كېتىپتۇ، ئۇ كىشى ئەپكەشكە سۇ ئەكەلدۈرۈشنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ - قانداق بىلمىدىم، چۈشتە كېلىپ تاماق يەپ، تاھارەت ئېلىپ ئاندىن چىقىپ كەتتى. مەن ئىككى چېلەك سۇ ئېلىپ كىردىم. نېمە ئۈچۈندۇر يۈرىكىم پوكۇلداپ سېلىپ كەتتى. سۇنى كۆپكە قۇيۇپ تۇرۇشۇمغا ئىشىك ئېچىلدى، قارىسام تويۇم بولماستىن بۇرۇن كۆل بېشىدا ماڭا چېقىلىپاقچى بولغان ھېلىقى يۇنۇس ھەتتانىڭ ئوغلى ساۋۇت ھويلىغا كىرىپ كېلىۋاتىدۇ.

— نېمىدەپ خەقنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىسەن؟ ھازىر چىقىپ كەت! — دەپ تۇۋلىدىم. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— خېنىم ئاچچىقلانمىسىلا، ئەرلىرى ھازىر كەلمەيدۇ. بىر ئايدىن بېرى ئىشىكلىرىنى ماراپ تاقتىم - تاق بولغاندا ئۆز ئاياغلىرى بىلەن سۇغا چىقىپتىلا، ئەگەر ۋارقىرايدىغان بولسىلا خەلقى - ئالەم ئالدىدا ئۆزلىرىنى شەرمەندە قىلىمەن، مەن بولسام ئەر كىشى، خەلق ئالدىدا ئۆزلىرى رەسۋا بولىلا. ھى - ھى ھى، — دېدى. ئانا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، تاپىنىدىن كىرگەن ئوت، مېڭەمدىن چىقىپ كەتتى. ئەگەر مۇشۇ ھالەتتە ئېرىم كىرىپ

قالدىغان بولسا ئىككىمىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايتتى. قانداق قىلىشىم كېرەك؟ ئالدىمغا كۈلۈپ كېلىۋاتقان ساۋۇتقا:

— ساۋۇت ئاكا، — دېدىم مەنمۇ كۈلۈمسىرەپ، — ھەر قانداق ئىش بولسا لايىقىدا بولغىنى ياخشى، ئۆيگە كىرسىلە بولمايدۇ. كەلسىلە، ھاۋا سوغۇق بولسىمۇ پېشايۋاندا ئولتۇرسىلا، بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بېرەي.

ساۋۇتنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. ئۇ:

— جېنىم خېنىم شۇ بىر پىيالە چايلىرىنى ئىچەي دەپ ئىككى يىلدىن بېرى ئاۋارە بولۇپ يۈرۈپتىمەن. كېچىلىرى كۆزۈمدە ئۇيقۇ يوق، — دەپ لاۋزىلاشقىلى تۇردى. مەن ئاشخانىغا كىردىم، كۆزۈم چەينەككە ئەمەس پالتىغا چۈشتى. مەن پالتىنى كۆتۈرگىنىمچە ھويلىغا چىقتىم:

— سەن نا ئەھلىنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولۇپ ئېرىمنىڭ قولىدا ئۆلگىچە، سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ ئاندىن ئۆلگىنىم ياخشى، — دېدىم ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ.

— ئۇ-ئۇ... خېنىم، — دېدى ئورنىدىن تۇرغان ساۋۇت چىرايى ئۆڭۈپ، — قىيامەتكىچە قۇللىرى بولاي. نېمە دېسىلە ماقۇل دەپ، نېمە كىيسىلە ئېلىپ بېرەي. دىدارلىرىدىن مەھرۇم قىلمىسىلا، سىلىسىز ماڭا بۇ ئالەم ھارام، ساۋۇت خۇپسەنلىك بىلەن يىغلامسىرىدى. ئۇ ماڭا سىناش نەزەرى بىلەن ئاستىرتتىن تىكىلىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى چېپىۋېتىش قارارىغا كېلىپ ئالدىغا يۈگۈردۈم. ئۇ قېچىپ چىقىپ كەتتى، مەن ئىشىكنى يېپىپ زەنجىرلىدىم. بۇنىڭغىمۇ كۆڭلۈم قانائەت قىلماي دەمىنىمۇ سېلىپ ئۆيگە كىرىپلا ئۆزۈمنى تاشلىۋەتتىم، بۇ ئىش ماڭا ھار كېلىپ قاتتىق يىغلاپ كېتىپتىمەن، ئاش ئىچىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن.

— كېيىن نېمە بولدى بالام؟ — دەپ سورىدى ھەجەرخان كەپىنىڭ ئاخىرىنى بىلىشكە ئالدىراپ.

نۇرنىسا داڭقاندىكى سەينى ئارىلاشتۇرۇپ، جاۋاب بەردى:

— ئۇ كىشى كەلگەندە كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ. ئىشىك قېقىلدى، مەن ئىشىك ھويلىغا چىقىپ:

— كىم؟ دېدىم.

— مەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ كىشى، ئالدىن بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم. ئۇ كىشى ماڭا قاراپ:

— نېمە بولدۇڭلا، رەڭگىڭلا بىر قىسىملىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— مىجەزىم يوق، — دېدىم يەرگە قاراپ.

— ئېغىر ئاياق بولۇپ قالدىڭلىمۇ نېمە؟ — سورىدى يەنە. قەغەزگە يۆگەلگەن بىر نەرسىنى ماڭا بېرىپ، ئېچىپ قارىسام ساماسا ئىكەن، ھەر قېتىم ئۆيگە كىرگەندە بىر نەرسە ئالغاچ كېلەتتى، تاشقىرىدىن قۇرۇق قول كىرمەيتتى...

نۇرنىسا سۆزىدىن توختاپ داڭقاندا پىژىلداپ قورۇلۇۋاتقان سەينى بىرقانچە قېتىم ئارىلاشتۇرۇپ ئۈستىگە ئازراق سۇ قۇيۇپ قويدى. ئۇ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ جەينىكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئانىسىغا قاراپ دېدى:

— مەن ئۇ كىشىنىڭ سوئالىغا ئۇنداقمۇ ئەمەس، — دەپ جاۋاب بەردىم.

— ئاماق ئەتمەيسىلەرغۇ؟ — دېدى ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن.

— سۇ يوق ئىكەن، ئۆزۈم ئىككى چېلەك سۇ ئېلىپ كىرىپ ئاش ئېتەي دەپ تۇرسام قورسىقىم ئاغرىپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردىم. ساۋۇتنىڭ ئۆيگە بېسىپ كىرگىنىنى ئېيتاي دەپ، ئېرىمنىڭ چىرايى ھاۋادەك تۇتۇلۇپ كېتىۋاتقاچقا، تىلىمنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گېپىنى ئىچىمگە يۇتۇۋەتتىم.

— نېمىشقا ماڭا ئەتگەن سۇ يوق دېمىدىڭلار؟ — دېدى ۋە قاپىقى تۈرۈلۈپ كۆزلىرى ماڭا قادالدى، بىرى كەلدىمۇ

نېمە؟ — دەپ سورىدى.

— سۇنىڭ تۈگەپ قالغىنىنى بىلمەپتىمەن، — دېدىم.

ئۇ ئىككى دولامدىن قاماللاپ تۇتۇپ كۆزۈمگە تىكىلىپ بىر قاراپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن ئۇ كىشىنىڭ كەينىدىن مېھمانخانىغا كىردىم، ئۇ كىشى ئىككى قولىنى بوينىدىن ئالماشتۇرۇپ، تۇرۇسقا تىكىلگىنىچە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. مەن بېرىپ يېنىدا ئولتۇردۇم، نېمە ئۈچۈندۇر ماڭا قاراپمۇ قويمىدى، گۇمانلانغان ئوخشايدۇ، بىردەم ياتقاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي ئەپكەشنى باشلاپ كەلدى. ئەپكەش كىيىملىرى جۇل - جۇل، ساقىلى سارغۇچ بىر ئادەم ئىدى. ئۇ دۈگدىيىپ تۇراتتى. ئىچىم ئاغرىپ:

— ماۋۇ ئاكامغا چاي بېرەيمۇ؟ بەك توڭلاپ كېتىپتۇ، — دېدىم.

— نان چىلاپ بېرىڭلار، — دېدى.

مەن بىر توقاچنى چىنىگە چىلاپ چاي قۇيۇپ كۆتۈرۈپ مېڭىشىمغا، ئۇ كىشى چىنىنى قولۇمدىن تارتىۋېلىپ ئۆزى ئەپكەشكە ئاچىقىپ بەردى، ئەپكەش چاينى ئىچتى. ئۇ مۆڭ ئادەممۇ، يا يوقسۇزلۇقتىن كەمگەپ قىلامدۇ، رەھمەتمۇ دېمەي چىقىپ كەتتى. ئۇ كىشى شۇنىڭدىن كېيىن ئۇدا بىر نەچچە قېتىم چۈشتە ئەمەس چاشكا ۋاقتى بىلەن دۇكاندىن يېنىپ كەلدى. بۇرۇن كەچتە نامازشامغا ئۈلگۈرۈپ كېلەتتى، كېيىن نامازدىگەر بولماستىن قايتىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ئانا بۇنىڭغا قاراپ مەندىن گۇمانلىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئويلاپ سىقىلىدىغان بولۇپ قالدىم...

نۇرنىسا داڭقاننى چەتكە ئېلىپ، ئوچاقتا قازاننى ئاستى، سۇ قۇيدى، ئوتنى ئۇلغايتتى، گەپنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى پەملىگەن ئانا بىتاقەت بولۇپ:

— گەپ قىل بالام، كېيىن ئېرىڭ بىلەن بىر نېمە

زېرىكىپ قالمىغانسەن؟ — دەپ سورىدى. نۇرنىسانىڭ نېمە ئۈچۈندۇر «ئېرىم» دەپ ئېيتىشقا تىلى بارمايتتى. ئېھتىمال ئىزا تارتىدىغاندۇ، ياكى بولمىسا قانداقتۇر بىر تۇيغۇ «ئېرىم» دېگەن سۆزنى ئاغزىغا ئېلىشقا توسقۇن بولۋاتاندۇ؟ ئۇ تىترەك ئاۋاز بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— شۇ ئىش بولۇپ ئۈچىنچى كۈنى بۇ ئۆيگە كەلگەنىدىم ئېسىڭدىمۇ ئانا؟ ئۇ كۈنى نامازدىگەر بولماستىنلا قايتىپ كەتتىم. يولدا مۇھەببەتنىڭ ئۆيىگە باش تىقىپ ئۆتتۈم، ئۇ مېنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇنىمىسام ئۇنىماي تۇتۇۋېلىپ جۇۋاۋا توكۇپ سېلىپ بەردى. ئۇ مېنىڭ باشقا قىزلارغا قارىغاندا جۇۋاۋىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلەتتى، دېرىزىدىن ھويلىغا قارىسام قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ، ئورنۇمدىن تۇردۇم.

— ۋاي نېمانچە قورقىسەن ئاداش؟ — دېدى مۇھەببەت ئالدىمنى توسۇپ، — ھېلىتىنلا ئېرىڭدىن بۇنداق قورقساڭ كېيىن قانداق قىلارسەن؟

— بۇ قورققانلىقىم ئەمەس، — دېدىم ئۇنىڭغا، كېتەي ئاداش كەچ كىرىپتۇ.

مەن ئۆرە تۇرۇپ ساۋۇتنى قانداق ھەيدەپ چىقارغانلىقىمنى، ئېرىمنىڭ ئەلپازىنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇ:

— ئاپىرىپ قوياي، — دېدى، مەن ئۆزۈم كېتەي دەپ خوشلاشتىم. ئۆيگە كەلسەم ئۇ كىشى تەت - تەت بولۇپ ئولتۇرغانىكەن، مېنى كۆرۈپلا:

— بۇنداق كەچتە يول ماڭماڭلا، — دېدى. بۇ قېتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئوچۇق - يورۇق يۈرۈۋەردىم. ئۇ كىشىنىڭ مۇئامىلىسىمۇ ياخشىلاندى. لېكىن دوكىنىدىن بىمەھەل قايتىپ كېلىپ، بىمەھەل كېتىپ قالاتتى. ئۈلۈشكۈن ئۆزى ھېلىقى

ئەپكەشنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئەپكەشنىڭ كۆڭلى تولدۇردى، قارسام تۇتۇلغانلىقىدىن چىرايى كۆكىرىپ كېتىپتۇ، ئىچىم ئاغرىدى. بىر چىنىگە نان چىلىدىم، چايغا قوشۇپ ئۈستىگە قورۇۋالغان سېيىدىن ئازراق سېلىپ بەرگەنىدىم، خۇش بولۇپ ئىچىۋالدى. «رەھمەت خېنىم» دەپ مېڭىشىغا ئۇ كىشى كىرىپ كەلمەسمۇ!

— سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — سورىدى ئەپكەشتىن چىرايى ئۆزگىرىپ.

— سۇ ـ سۇ ... — دېدى تىلى تۇتۇلۇپ ئەپكەش، ئۇ كىشى ئۇنىڭ ھۇزۇرىدىن قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

— بۇ كىشى يوق ئۆيگە نېمىدەپ كىردىڭ؟ — دەپ سورىغاندا پۈتۈن ئەزايىم تىكەنلىشىپ كەتتى، جېنىم ئاغا بۇ ھاقارەت ئەمەسمۇ؟ ئەپكەشنىڭ ئورنىغا مەن جاۋاب بەردىم.

— ئۆزلىرى باشلاپ كىرگەنغۇ. كۆڭلى تولۇۋدى، تۇتۇلۇپ كېتىپتىكەن، بىر ئاز نان چىلاپ بەردىم. يامان بولۇپتىمۇ؟

ئۇ كىشى مېنىڭ سۆزۈمگە پەرۋا قىلماي:

— ئىككىنچى بۇ ئۆيگە پۇت تىققۇچى بولما! — دەپ قاتتىق ۋارقىراپ، ئۇنى سۆرەپ چىقىپ ئىشىكتىن كوچىغا ئىتتىرىۋەتتى، چېلەك، پالاقلىرىنى كوچىغا تاشلىۋەتتى. چىداپ تۇرالماي مەنمۇ ئۆگدۈم:

— نېمە بولدىلا! مېنى نېمىدەپ ئويلاۋاتىدىلا؟ سىلە ئويلىغاندەك پەس تەبىئەتلىك ئايال ئەمەسمەن! ئۇ غېرىبقا ئازار بەرگەنلىكلىرى ماڭا ئازار بەرگەنلىرى ئەمەسمۇ؟

ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا غەزەپ بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىپ چاچلىرىمنى قاماللاپ تۇتتى ـ دە، سۆرەپ ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— ئاستاراق گەپ قىل. مەن ئېرىڭمەن! سەن مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشما، بولامدۇ! — دېدى قاتتىق ئاۋاز بىلەن

ۋارقىراپ.

— مەن نېمىگە ئارىلاشتىم شۇنچىۋالا ئاچچىقلانغۇدەك؟ — دېدىم. ئۇ كىشىگە كاچىسىنىڭ چاكىدا بىرنى سالدى. مەن دەلدۈگۈنۈپ ئىشىكنى تۇتۇۋالدىم. جىنىم ئانا، راستىنى ئېيتسام ئۇ كىشىنى خاپا قىلىش نىيىتىم يوق ئىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە، ئاخشامدىن تاڭ ئاتقۇچە ئۇ كىشىنىڭ خۇش بولۇشى ئۈچۈن رايىغا باقاتتىم، دۇكاندىن كېلىشىگىلا تونىنى سالدۇرۇپ قاقاتتىم، ئۆتۈكلىرىنى سۆرتەتتىم، تەرىتىگە سۇ بېرەتتىم، ئاشقىنى ئېتىپ، كىرىنى يۇياتتىم، هاردىم — ئاچتىم دېمەيتتىم. ئۇ كىشىمۇ هالىمغا يېتىپ هەر قېتىم ئۆيگە كىرسە قۇرۇق كىرمەيتتى، كىرگەندىن كېيىن چاچلىرىمنى سىلايتتى، ئەركىلىتەتتى. مەن ئۆزۈمنى بەختلىك سېزەتتىم. كۈنچىلىك قىلىشقا باشلىغاندىن كېيىنمۇ مېنى بۇنداق خورلىمىغانىدى. مەگزىمگە كاچات تەگكەندىن كېيىنمۇ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. كۆزۈمدىن ياش چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ ئۆزۈمنى باستىم، گەپمۇ قىلماي كېيىم - كېچەكلىرىمنى بوغچىغا يۆگەپ كۆتۈرگىنىمچە ئىشىككە قاراپ ماڭدىم. ئانا، ئۇ كىشى مېنى هەرقانچە رام قىلۋالغان هالەتتىمۇ، خورلىنىپ تۇرۇپ ئالدىدا بېزىرىپ ئولتۇرۇشنى نومۇس بىلدىم.

— توختا! — ۋارقىرىدى ئۇ كىشى ئالدىمنى توسۇپ ۋە كۆتۈرۈۋېلا كورپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، — نەگە بارىسىلە؟ — ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن سورىدى.

— ئۆز ئۆيۈمگە — ئانامنىڭ يېنىغا!

— مېنى تاشلاپ كېتەمسىلە؟

— تاشلاپ كەتمەيدىغاننى تېپىۋالالا!

— خاپا بولماڭلا.

ئۇ كىشى بېشىمنى سىلىدى، كۆز يېشىمنى قولى بىلەن

ئېرىتتى، مەن ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتىم، شۇنداق قىلىپ ئۇ كىشى مېنى يامانلىغىلى قويمىدى.

سۆزلەپ تۇرۇپ خېمىرنى پىلتە قىلىپ بولغان نۇرنىسا ئانىسىنىڭ كۆز ياشلىرىنى ئالىقىنى بىلەن ئېرىتتى.

— كېيىن يەنە باشقا گەپ قىلمىدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئانا قىزىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ.

— ياق، ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك ئامراقلىق قىلىدىغان بولدى، ئەمما، كۈندۈزلىرى دۇكاندىن تۇيۇقسىز يېنىپ كېلىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۆگزىگە چىقىپ سەپسالىدىغان، كېچىسى مېھمانخانا ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ ياتىدىغان ئىشنى چىقاردى.

نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ قاينىغان قازاننىڭ تۈۋىقىنى ئېلىۋېتىپ، لەگمەن سوزۇشقا باشلىدى.

— بالام، — دېدى ھەجەرخان، — بۇنداق ئىش كىچىك چېغىمدا مېنىڭمۇ بېشىمدىن ئۆتكەن. ئەر خەقلەرنىڭ كۈنچىلىك قىلىشى ئۇلارنىڭ ئەرلىك ۋىجدانىنىڭ كىچىكلىكىدىن بولىدۇ. سەن بىلەمسەن قىزىم، داداڭ تا ئۆلۈپ كەتكىچە سەرگەزچى قوشنىمىزدىن مېنى كۈنلىگەنىدى. ئۇ ھەر كۈنى نەچچە قېتىم ئۆگزىگە چىقىپ قارايتتى. ئەگەر گۈل بېسىپ چىققان سەرگىزىنى ئۆگزىدىكى تامغا يېپىشۋاتقان سېرىق بۇرۇت ئۇستامنى كۆرسە جېنى چىقىپ كېتەتتى. بولمىسا مەن ئۇ ئۇستامنى بىر قېتىممۇ سۆز قىلىپ باقمىغانىدىم. ئۆزۈممۇ ئۇ ئۇستام ئۆگزىدىكى چاغدا ھويلىغا چىقىشتىنمۇ ئېھتىيات قىلاتتىم. بالام «ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلىدۇ، خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلىدۇ» — دېگەن ماقال بار. سېنى كۈنلىگەن بولسا سالاھىدىن ئاخۇنۇمنىڭ ۋىجدانى بار ئىكەن. كىشىلەر ياخشى كۆرگەن نەرسىنى باشقىلارغا تارتقۇزۇپ قويۇشنى خالىمايدۇ. ئەمىسە، سەن بۇنىڭغا خاپا بولما، ھەرگىز كۆڭلۈڭگە

قالما قىزىم.

— ئانا! — دېدى، — قازانغا ئاش سېلىۋاتقان نۇرنىسا قاشلىرىنى يىمىرىپ، — بىكار - بىكاردىن كۆڭلىگەن ئوبدان ئىشمۇ؟ ئەر دېگەن خوتۇنغا ئىشەنمىسە خوتۇن كىشى قانداقمۇ بەختلىك بولالايدۇ؟ خوتۇن ئەرگە ئىشەنگەندىن كېيىن، ئەرمۇ خوتۇنغا ئىشەنسە، كەلسە - كەلمەس كۆڭلىمىسە ئۇ چاغدا تۇرمۇش ھەقىقىي كۆڭۈللۈك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئەر كۆڭلىسە خوتۇن ئۈچۈن ئازاب بولىدىكەن.

ھەجەرخان كىچىكىدىن سۆزمەن، بىر ئىشنىڭ تېگىگە يەتمىگۈچە سوراشتىن توختىمايدىغان، كىتابقا ئامراق قىزىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ «ئەر كىشى بىلەن ئايال كىشىنىڭ تەڭ بولالمايدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيدۇ - دە، بۇ قىزىم، شۇڭا ئۆزى بىلگەنچە ئويلايدۇ» — دېدى ئىچىدە.

— قىزىم، جېنىم بالام، ئەر كۆڭلىسە يامان ئالغان خوتۇن ئەرنىڭ نېنىنى يېيەلمەيدۇ، سالاھىدىن ئاخۇنغا قىيدىما، ھەرگىز كوچا - كويغا ئىختىيارىڭچە چىقىپ قالما. ئېرىڭ نېمە دېسە شۇنى قىل، سۆز ياندۇرما. سۆز ياندۇرغان خوتۇن ئەردىن ياخشىلىق كۆرمەيدۇ. بالام، بۇ سۆزۈمنى ئېسىڭدە تۇتقىن، — دېدى ھەجەرخان قىزىنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ.

— يەنە بىر گەپنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئانا، — دېدى نۇرنىسا سۆز ئۇلاپ، — ئۇ ئۆيدە «مىڭبىر كېچە» دېگەن كىتاب بارئىكەن، بىر كۈنى ئۇنى بەكمۇ قىزىقىپ ئوقۇپ كېتىپتىمەن، بىر چاغدا مېھمانخانا ئىشىكى غىچچىدە ئېچىلىپ ئۇ كىشى كىرىپ كېلىۋاتىدۇ. ماڭا باشقا گەپ قىلمىغان بولسىمۇ كىتابنى قولۇمدىن ئېلىپ كىتابدانغا سېلىپ قۇلۇپلاپ

قويدى، سورىسام بەرمىدى، يېقىندىن بۇيان دۇتارمۇ چالغۇزمايدۇ، بۇنىڭغا چىدىماق تەس ئىكەن ئانا.

نۇرنىسانىڭ ئاۋازى بوش، مۇڭلۇق چىقتى، ئۇ يېرىم تەخسە ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى، ھەجەرخان ئاشنى يەپ ئولتۇرۇپ:

— بەك ئوخشاپتۇ بالام، خېلىدىن بېرى ئىشتىيىھىم تۇتۇلۇپ تاماقمۇ يېگۈم كەلمەيتتى، بۇ ئېشىڭ ماڭا بەك تېتىدى، — دېدى.

نۇرنىسا ئۆزىگە ئاش راسلاپ داستىخاننىڭ يېنىغا كەلدى، ئۇ، ئانىسىنىڭ ئۆزىگە كۆيۈنۈپ قىلىۋاتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىمۇ غەمگە پاتتى. قىزىنىڭ ئۈندىمىگەنلىكىدىن كۆڭلى خاۋاتىرلەنگەن ئانا ئاشنى يەپ بولغۇچە قانداق قىلىپ قىزىغا تەسەللى بېرىش، ئۇنىڭ بېشىدىكى غەم بۇلۇتلىرىنى تارقىتىش توغرۇلۇق خىيال سۈردى. ئۇ قاچىنى داستىخانغا قويۇپ دېدى:

— بالام، ئەر كىشى ئۈچۈن ئايال ئالتۇندىنمۇ ئەتىۋار! ئايال ئۈچۈن ئەر — گۆھەردىن قىممەتلىك. بۇنى بىلىپ يەتكەنلەر ياخشى تۇرمۇش كەچۈرەلەيدۇ، بۇنى بىلىپ يېتەلمىگەنلەر ھەر كۈنى جەڭگى-جېدەل قىلىدۇ، تۇرمۇشى تۇرمۇش بولمايدۇ. سەن ئوقىغان، ئاق-قارىنى پەرق قىلالايسەن، سالاھىدىن ئاخۇننىڭ مىجەزىگە قاراپ ئىش تۇت، كېيىنگە قارىغاندا سېنى كۈنلەشكە باشلاپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەممە نەرسىدىن كۈنلىشى مۇمكىن، كىشىلەر: «بەزى ئەرلەر خوتۇنىنى ئاپتاپتىنمۇ كۈنلەيدۇ» دېيىشىدۇ، بۇنىڭغا خاپا بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق جېنىم بالام.

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئادەم سىقىلىپ كېتىدىكەن ئانا، — نۇرنىسا شۇنداق دېدى-دە، پىلتىنى سوزۇشقا باشلىدى. ئۇ ئانىسىنىڭ گېپىگە قايىل بولمىغانىدى. ھەجەر-

غان قىزنىڭ ئېيتقان بۇ سۆزىدە ھەممە ئاياللارنى ئويغا سالىدىغان چوڭقۇر مەنا بارلىقىنى چۈشىنەتتى، ئۇ قىزنىڭ تىزىغا قولىنى قويۇپ:

— بالام نېمىشقا سىقىلىسەن؟ سىقىلماي يايراپ يۈرۈۋەرگىن، — دېدى، قىزنى قايىل قىلغۇدەك باشقا سۆز تاپالماي.

نۇرنىسا يەنە ئازراق ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى، تويىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن بۇنداق سىردىشىشى ئۈچىنچى قېتىم ئىدى.

× × ×

كۈندۈزى ياققان قار كەچقۇرۇن توختىغانىدى. نۇرنىسا ۋېشىلگە يېقىن ئەتكەن ئېشىنى ئانىسىنىڭ ئاشۇرماي يېگەنلىكىدىن سۆيۈندى. داستىخاننى يىغىپ ئاندىن كۈرجەكنى ئېلىپ ھويلىغا چىقتى. يەرنى ئاپئاق ئاقارتىۋەتكەن قارنى كۈرەپ، ئۇچىيە دەرۋازىنىڭ تۈۋىگە ۋە ئىشىك تۈۋىگە دۆۋىلىدى. ئىشىك ئالدىنىمۇ پاكىز سۈپۈرۈپ قويدى، ئاچچىق سوغۇق ئادەمنى ھەرىدەك چاقاتتى. سوغۇقتا مەڭزى قىزىرىپ، قوللىرى ئۈشۈشۈپ قالغان نۇرنىسا مېھمانخانىغا كىرگەندە ئانىسى تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ جۇدەپ قالغان ئانىسىغا ئىچ-ئىچىدىن كۆيۈنۈپ قاراپ ئولتۇرۇپ: «ئانام بۇنداق يېتىپ قالغاندا تاشلاپ كەتسەم زادى بولمايدۇ، بىركۈن ئۆيگە بارمىسام ئۇ كىشى كېچىنى ئۆرە ئولتۇرۇپ ئۆتكۈزۈشى، ئۆلگۈدەك جېدەل بولۇشى تۇرغان گەپ، مەيلى، نېمە بولسا شۇ بولمامدۇ؟» — دەپ ئويلىدى نۇرنىسا. ناماز شامغا ئەزان ئېيتقاندا ھەجەرخان ئويغاندى.

نۇرنىسا ئۆزىگە مۆلدۈرلەپ قاراپ ياتقان ئانىسىنىڭ پۇت ـ قولىنى تۇتۇپ، بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. «ئەجەپ ياداپ كېتىپتۇ، — ئويلىدى ئۇ، — داۋام بولسا بۇنچىلىك كېسەل بولۇپ كەتمەس ئىدى، جېنىم ئانام، دەردىڭگە دەرت قوشۇپ، غېمىڭنى ئاشۇرۇپ قويغان ئوخشايمەن ...» ئانا قىزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك:

— بالام ئويلانما، ھەسرەتلەنمە، خۇدايىم تىنچ ـ ئامانلىقنى بەرسۇن، — دېدى. نۇرنىسا ئۆزىنى ئوڭشاپ كۈلۈمسىرىدى:

— دېگىنىڭ كەلسۇن ئانا، — نۇرنىسا ئورنىدىن تۇردى، مەشتىكى ئۈچۈشكە باشلىغان چوغنىڭ ئۈستىگە ئوتۇن سېلىپ ئوتنى ئۇلغايتىپ، قازاننى ئېسىپ گۆش سالدى. ئىشىك قېقىلدى، نۇرنىسا ئىشىكنى ئاچقىلى ماڭغانىدى، ھەجەرخان ئۆزى توختىتىۋالدى.

— يېڭى چوكان ئىشىك ئاچقىلى چىقمىغان ياخشى، كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قېلىشى مۇمكىن، مەن ئۆزۈم ئاچاي.

ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ نۇرنىسانىڭ نېمە ئۈچۈندۇ يۈرىكى ئاغقاندەك بولۇپ، مەشنىڭ يېنىدىكى كۆرسىدا ئولتۇرۇپ دېرىزىدىن ھويلىغا سەپسالدى. ئىشىكنى ئاچقان ئانىسى سالاھىدىننى باشلاپ كىردى. سالاھىدىننى كۆرگەن نۇرنىسانىڭ ھەم ئاچچىقى تۇتتى، ھەم خۇشلۇقى كەلدى. «ئۇ كىشى مېنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن كەلگەن ئوخشايدۇ، ئانام ساقايغىچە كەتمەيمەن».

ئۆيگە كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان خوتۇنىغا قاراپمۇ قويماي، تۆرگە ئۆتۈپ ئولتۇرۇپ دۇئا قىلدى. قېيىن ئانىسىدىن سوغۇقلا تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى، ئېرىنىڭ بۇ پەيلىگە قاراپ نۇرنىسانىڭمۇ خۇيى تۇتتى. ئۇ تۇخۇم سېلىپ يۇغۇرغان خېمىرنى ئىككى كالىلەك قىلىپ سۇپىرىسىدا

پېيىشقا باشلىدى.

كۆيئوغلىنىڭ كەلگىنىگە تولىمۇ خۇش بولغان ھەجەرخان داستىخان سېلىپ مەزە، گېزەك قويدى. چاي قۇيۇپ، ناۋات سېلىپ سالاھىدىنغا سۇندى.

— بالام، ئۆزلىرىنى كۆرگۈم كەلگەنىدى، كېلىپ كېتەيمۇ دېسەم، بىرنەچچە كۈندىن بېرى ساقلىقىم يوق ياتتىم، بۈگۈن نۇرنىسانى ئەۋەتكەن ئىكەنلا، ناھايىتى خۇشال بولدۇم، ئۆمۈرلىرىگە دۇئا قىلدىم. قىزىم بىر كېچە قونۇپ قېلىپ ئەتە ئەتىگەن سىلىنى ئىچقىرىپ كەلمەكچى ئىدى. كەلگەنلىرى ئوبدان بولدى، ئالسىلا، مەزىگە باقسىلا، — دېدى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي.

— ئۆزلىرىنىڭ مۇنداق ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقلىرىدىن خەۋەر تاپماپتىمەن. نۇرنىسا كەچ قالغاچ ئۆزۈم بېرىپ باقاي دەپ كېلىشىم، — قاپىقىنى ئاچماي جاۋاب بەردى سالاھىدىن.

— ئوبدان قىلىپلا بالام، پات - پات يۈرىكىم قوزغىلىپ يېتىپ قالىدىغان بولۇپ قالدىم، يالغۇزلۇق يامان ئىكەن. خۇدايىم ئىككىلىرىگە ئارمانىدا قالمىغىدەك قىز - ئوغۇل پەرزەنتلەرنى ئاتا قىلغاي، بالام مەزىدىن ئالسىلا.

ھەجەرخان يىغلامسىراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى، ئۇ ئاش كېسىۋاتقان قىزىغا قاراپ:

— بالام، ھالۋا ئەتسىلە، — دەپ جورىدى.

— خان ئاچا، ھالۋا ئەتمىسۇن، ھالۋىغا زوقۇم يوق، تەييار تاماققا ئۈلگۈرۈپ كېلىپتىمەن. شۇنىڭدىن يەي، — دېدى سالاھىدىن نۇرنىساغا كۆز قىرى بىلەن قاراپ، نۇرنىسا ئانىسىغا قارىدى، ھەجەرخان:

— سەت بولىدۇ، بۇ ئۆيگە ئاران بىر كەلگەندە ھالۋا ئەتمىسەك قانداق بولىدۇ؟ — دېدى تەكەللۇپ بىلەن.

سالاھىددىن:

— رەھمەت خان ئاچا، ھالۋا ئەتمىسۇن، ئاش يەي، — دېدى يەنە. ئويۇقتىكى پەنەرنى يېقىپ قويغان نۇرنىسا قايتا ئولتۇرۇپ ئاش كېسىشنى داۋام قىلدى. ھەجەرخان دۇشە ئۈستىدىكى گۆشنى توغراپ نېرىن قىلدى.

«خان ئاچامنىڭ ئاغرىقى بەك ئېغىر بولمىغاندىن كېيىن نۇرنىسانى ئېلىپ كېتەي. كۈندە كېلىپ خەۋەر ئېلىپ تۇرارە ئەر كىشى يوق ئۆيدە قونۇپ قالسا ياخشى بولماس» دېگەن ئويغا كەلگەن سالاھىددىن نۇرنىساغا ئاستىرتتىن زەن سالدى. قازانغا سالغان ئاشنى ئېلىشتۇرۇۋاتقان نۇرنىسانىڭ ئۆرۈم - ئۆرۈم چاچلىرى ئىككى بېقىنىدىن چۈشۈپ ئاپئاق پاقالچىقىغا تېگىپ تۇراتتى. سالاھىددىن كۆزىنى داستىخانغا تىكتى، نۇرنىسا چۆپنى تەخسىگە ئۈسۈپ شورپا قويدى، ئۈستىگە نېرىن سېلىپ قارا مۇچ چاچتى. ئىككى پارچە چامغۇرنى ئۈستىگە بېسىپ سالاھىددىننىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئۆزلىرىدىن كەلسۇن، — دەپ تەخسىنى قېيىن ئانىسىنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى سالاھىددىن.

— ياق بالام، ئۆزلىرى باقسىلا، — دېدى ھەجەرخان ئاشنى سالاھىددىننىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ.

نۇرنىسا يەنە بىر تەخسىگە ئاش راسلاپ ئانىسىنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۆزىگىمۇ بىر تەخسە ئاش راسلىدى، نۇرنىسا ھەرقانداق نەرسە يېسە ئاۋاز چىقارماي نازاكەت بىلەن يەيتتى، بۇنىڭغا ئانىسىمۇ ھەيران قالاتتى. سالاھىددىنمۇ خوتۇنىنىڭ بۇنداق سىلىق تاماق يېيىشىگە قاراپ مەستلىكى كېلەتتى. بۇ قېتىممۇ تامىقىنى يەپ بولغان خوتۇنىغا زوقلىنىپ بىر قارىۋالدى. نۇرنىسامۇ ئېرىگە قاراپ قىزارغىنىچە چىنىنى قويدى، نۇرنىسا ئېرىنىڭ قارىشىدىن «قونۇپ قالسەن دېمە، كېتىمىز

جۇمۇ!» دېگەن مەنىنى ئۇقتى. سالاھىددىن بولسا خوتۇنىنىڭ قىيا بېقىشىدىن «قېنى مېنى ئېلىپ كېتىپ باقە؟ ئەمدى كەتمەيمەن» دېگەن مەنىنى ئۇقۇپ، قاپىقى بەتتەر سېلىنىدى. سالاھىددىن دۇئا قىلىپ بولۇپلا:

— خان ئاچا، رۇخسەت قىلسىلا، بىز كەتسەك، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. ئانىسىدىن بۇرۇنراق نۇرنىسا جاۋاب بەردى:

— مۇشۇ كېسەل ئانامنى تاشلاپ كەتسەم خۇدا راۋا كۆرەرمۇ؟

— سىلىگە گەپ قىلغىنىم يوق، خان ئاچامغا دەۋاتمەن، — دېدى سالاھىددىن ئەرلىك سالاپىتى بىلەن خوتۇنىنىڭ گېپىنى پىسەنتكە ئالماي. ھەجەر خان كۇيئوغلىنىڭ پەيلىگە قاراپ ئالدىراپ قالدى.

— بىللە قايتىشسىلا بالام، ھازىر خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم، ئەتىگىچە گۈلسۇممۇ كېلىپ قالار، — دېدى ئۇ قىزنىڭ پەلتوسى بىلەن روملىنى مەرەپتىن ئېلىپ.

— ئانا كەتمەيمەن، سەن كېسەل ياتساڭ قانداقمۇ سېنى تاشلاپ كېتىمەن؟

— كەتكىن قىزىم، كەتكىن، سالاھىددىن ئاخۇن ئالاھىدە كەلگەندە كەتمىسەڭ خاتىرجەم بولالمايمەن.

— قارىسىلا، — دېدى نۇرنىسا سالاھىددىنغا، — بۈگۈن ئانامغا ھەمراھ بولاي، ئەتە بامداتتىن يېنىپلا ئاچامنى چاقىرىپ بېرىپ، ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ ئۆيگە باراي، ماقۇل دېسىلە.

— بۈگۈن كېتىدىلى خوتۇن، ئەتە تۇراپ ئاخۇنغا دەپ قويسام، گۈلسۇم كېلىپ خان ئاچامدىن خەۋەر ئالار، — دېدى سالاھىددىن ۋە ئىشىككە قاراپ ئىككى قەدەم تاشلىدى.

ھەجەرخان قىزىغا پەلتوسىنى زورلاپ كىيگۈزدى، غىجىم رومىلىنى بېشىغا ئارتىپ قويدى.

— بالام، ئانام مەندىن رازى بولسۇن دېسەڭ، سالاھىدىن ئاخۇن بىلەن كەتكىن، — دېدى. نۇرنىسا ئانىسىنى قۇچاقلاپ ئىسسىق ياشلىرىنى ئېتىكىگە ئاققۇزدى. ئاندىن ئاستا ئاجرىلىپ ئېرىنىڭ كەينىدىن دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

— خۇدايىمغا ئامانەت سالاھىدىن ئاخۇن.

— خەير، خوش.

— خۇدايىمغا ئامانەت قىزىم.

— خۇدايىمغا تاپشۇردۇم ئانا.

ئاسمان بۇلۇتلۇق بولسىمۇ، ياققان قارنىڭ جۇلاسىدىن ئاقارغان يەرلەر خۇددى ئايدىڭدەك كۆرۈنەتتى. ھەجەرخان قىزى بىلەن كۈيئوغلىنىڭ غاچىلدىغان ئاياغ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ قالدى.

* * *

بەشىنچى باب

ھەسرەت

كۆل بويىدىكى سۇۋادان تېرەكلەر پوتلا تاشلاپ، سۆگەت شاخلىرى بىخلىنىپ يېشىل تۈس ئالدى. تېرەك شېخىدا قاغا قاقىلداپ، قۇشقاچلار سۆگەت تاللىرىدا ۋىچىرلىشاتتى. بۇ يىل باھار كېچىكىپ كەلگەچ دەل - دەرەخ تېزلا كۆكىرىشكە باشلىغانىدى. قىشنىچە ئەينەكتەك مۇز تۇتۇپ كەتكەن كۆل سۈيى باش باھاردىلا ئېرىپ ئازلاپ كەتكەچكە كۆلدىن سۇ ئالماق خېلىلا تەسكە چۈشەتتى. ئاخىرى ئېرىقتا پاتماي كەلگەن لاي سۇ كۆلگە قويۇلدى، بىر ھەپتىدە كۆل توشۇپ ئايغى چىقتى. يەنە ئۈچ كۈن ئۆتتۈۋىدى، كۆل سۈيى بۇلۇتسىز ئاسماندەك سۈزۈلدى. ساۋۇت بىرەر ئايدىن بۇيان كۆل بويىدىن ئۆتمەيدىغان، ساماۋارخانىنىڭ كارىۋىتىدا پۈتلىرىنى كۆلگە ساڭگىلىتىپ ئولتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنى «تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كېتىپتۇ» دەپ ئاڭلىغان سالاھىدىن «مەھەللىمىز بىر بىكار تەلەپتىن قۇتۇلۇپتۇ» دەپ قويدى خالاس. خۇدۇكسىنىپ يولدا خاتىرجەم ماڭالمايدىغان نۇرنىسا تېخى ساۋۇتنىڭ قەيەرگە كەتكىنىدىن خەۋەرسىز ئىدى.

نۇرنىسا باھار كىرگەندىن كېيىنلا كۆل بويىدىن كۆپرەك ئۆتىدىغان بولۇپ قالدى. قىش بويى ئەلمەھەللە تۇغقان-

لار، تونۇشلار توي سودىرىقىنى قىلىشتى. پولۇ، پېتىرمانتا، سامسا، سامبۇسا، قۇيماق قاتارلىق نەرسىلەر ھەر كۈنى لىگەن ـ لىگەنلەپ كېلىپ تۇرغانىدى. نىساخان كۈن ئارىلاپ بالا ئەۋەتىپ يېپىلمەي تۇرۇپ قالغان نازۇ ـ نېمەتلەرنى ئالدۇرۇپ كېتەتتى. نۇرسىمانگۈلمۇ پات ـ پات كېلىپ «بۇ يەردە قېتىپ، كۆكىرىپ تۇرغۇچە باللارغا ئالغاچ كېتەي» دەپ تەخسە ـ لېگەندىكى يېمەكلىكلەرنى چوڭ داستىخانغا تۆكۈپ ئېلىپ كېتەتتى. سالاھىدىن باشقا تۇغقانلىرىغا قارىغاندا ئۆزىنى كۆپرەك يوقلايدىغان نۇرسىمانگۈلنى ئۆز سىڭلىسىدەك كۆرۈپ ئۇنىڭغا كۆيۈنەتتى. كەلمەي قالسا ئۆزى بېرىپ قىچقىرىپ كېلىپ مېھمان قىلاتتى. بەزى كۈنلىرى قانداقتۇر باللارنى باشلاپ كېلىپ يېمەكلىكلەرنى كۆتەرتىپ قوياتتى. سودۇرۇق ئاخىرلىشىپ چىللاق باشلاندى. شۇڭا نۇرنىسا كۆل بويىدىن كۈندە بولمىسىمۇ ئىككى كۈندە بىر قېتىم ئۆتىدىغان بولۇپ قالدى. دەسلەپ نىساخان قىچقىرىۋالدى. ئاندىن نۇرسىمانگۈل ۋە باشقا تۇغقانلار قىچقىرىۋالدى، بۇ چىللاقلارغا ھەجەرخان ماڭالىغۇدەكلا بولسا باردى. گۈلسۈم كۆپىنچە قېيىن ئانىسىنى ئېلىپ سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئاندىن بىللە بېرىشتى. سالاھىدىننىڭ تۇغقانلىرى ۋە بىر قىسىم يېقىن تونۇشلىرى قىچقىردۇۋالغاندىن كېيىن، جاۋابەن ھەجەرخاننىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمۇ قىچقىرىۋالدى. باھار ۋە قايناق يازنىڭ يېرىمى شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈپ كەتتى.

نۇرنىسا يەنە كىتاب ئوقۇشقا تۇتۇندى. سالاھىدىننىڭ بەگ دادىسىدىن قالغان كىتابلار كىتابدانىدىمۇ، مېھمانخانا تاملىرىنىڭ ئۇستۇنكى ئويۇقلىرىدىمۇ بار ئىدى. سالاھىدىن ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى ئوقۇيتتى. نۇرنىسا كىتاب ئوقۇشقا باشلىسىلا ئاچچىقى كېلەتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئايال دېگەن

كىتاب ئوقۇپ موللا بولمىسىمۇ، تاماقنى ئوبدان ئېتەلىسىلا بولاتتى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ بۇ تونۇشىنى بايقاپ جىملە بولدى، ئاچچىقى كەلدى، قانداق قىلسۇن؟ ئۇ «نېمە دېسەڭ دە، ئوقۇيمەن، ئىلىم ئۆگىنىش — پەرز. بۇنىڭغا قارشى تۇرساڭ گۇناھكار بولىسەن» دېگەن ئوي بىلەن كىتاب ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئەمما ئېرى دۇكاندىن كەلسىلا كىتابنى جايىغا ئېلىپ قوياتتى. نۇرنىسا بۈگۈن ئەتىگەنلىك چاينى بېرىپ ئېرىنى يولغا سالغاندىن كېيىن «مىڭبىر كېچە» كىتابىنى ئېلىپ ئوقۇپ ناھايىتى قىزىقىپ كەتتى. نۇرنىسا بۇ كىتابنىڭ تەسىرىدە روھلىنىپ خېلىدىن بېرى ساندۇقتا سېلىپ قويغان قەلەم، قەغەز، سىياھلىرىنى ئېلىپ كىتاب ھەققىدە بۇ غەزەلنى يازدى.

مەھلىيا قىلدى كۆزۈم يار كىرپىكىدەك خەتلىرىڭ،
سالدى ئۆچمەس ئوت دىلىمغا يار لېۋىدەك بەتلىرىڭ.
قوزغىدى زەۋق بۇ ھاياتقا سەن ماڭا بەرگەن ھۇزۇر،
تۈگىمەس بايلىقتا يەتكەي ھەر زامان ئۆلپەتلىرىڭ.
بۇ جاھاندىن ھېچ زېرىكتۈرمەس گۈزەل ۋەسلىڭ مېنى،
ئۆتسە مەيلى بۇ بېشىمدىن خۇشلۇقىڭ، كۈلپەتلىرىڭ.
بەخش ئېتەر ئۈمىد ـ ئىشەنچ، ھەسرەتكە بولسام مۇپتىلا،
ماڭا بەرگەن داۋا ـ شىپا، غەيرىتىڭ، جۈرئەتلىرىڭ.
ئى ۋاپادار ئامرىقىم دىلدار كىتاب، گۈلزار كىتاب،
چىقمىغاي ئۆلسەممۇ ئەستىن خۇش ناۋا سۆلكەتلىرىڭ.

نۇرنىسا ئېرىنى بىر خۇش قىلىش ئۈچۈن كەچلىك تاماقنى ئېتىپ بولۇپ بۇ غەزەلنى ئوقۇپ بەردى. سالاھىدىن ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ـ دە:

— غەزەل - پەزەل يازىمەن دەپ ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما، ئايال خەق دېگەن ئۆي ئىشىنى ياخشىراق قىلىشنىڭ كويىدا بولسا بولىدۇ، — دەپ ئۆزىنىڭ تونۇشىنى ئاشكارىلاپ قويدى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەن ناھايىتى روشەن چۈشەندى. ئۇ تاتىرىپ كەتتى، يازغىنىنى پۈكلەپ يانچۇقىغا سالدى.

× × ×

بۇ يىل سالاھىدىننىڭ سودىسى يۈرۈشكەن يىل بولدى. دۇكىنىغا بېسىلىپ كەتكەن ھەرخىل گەزماللار كۆزگە بارمايلا شالاڭداپ قالدى، باش باھاردىلا ئەر - ئاياللارنىڭ ئاياغ كىيىمىنى ئەۋەتىش ئۈچۈن غۇلجىدىكى تونۇشىغا خەت يېزىۋەتكەندى. ئايالچە ئۆتۈكلەر، بەتىنكە، توپلەيلەر تاي - تېيى بىلەن كەلگىلى تۇردى. ئۈرۈمچىگە ماتا، چەكمەن ئېلىپ كەتكەن شېرىكىمۇ ھەرخىل رەڭدىكى دۇخاۋا، خادىدىن تاۋارلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئۈرۈمچى ۋە ئىچكىرىگە بېرىپ كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ قانداق مال ئېلىپ كەلگەنلىكىنى تىڭ - تىڭلاپ، مۇۋاپىق مال بولسىلا سېتىۋېلىپ ناھايىتى كۆپ پايدا تاپتى. مۇشۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، رامىزان ئېيى كىرىشى بىلەنلا مال - مۈلكىنىڭ قىرىقتىن بىرىنى ئايرىپ بىر ھەپتىگىچە زاكات بەردى. دىۋانە، غېرىب - مىسكىنلەر بىر ھەپتىگىچە ئۇنىڭ ئىشىكىدىن ئۈزۈلمىدى. تۇغقانلارنى، يار - بۇرادەرلىرىنى قولۇم - قوشنا، ئەھلى مەھەللىنى ئايرىم - ئايرىم ئۈچ نۆۋەت ئىپتارغا قىچقىرىۋالدى. نۇرنىسانىڭ ئۆز نامىدىن ئاياللارنى چاقىرىپ ئىپتار قىلدۇردى. ھەر قېتىمقى ئىپتار ئۈچۈن بورداق قويدىن بىرنى سويدۇردى. سالاھىدىن سەمىرىپ كەتكەنىدى، قاپقارا بۇرۇتى قىزىرىپ

كەتكەن يۈزىگە يارىشىپ تۇراتتى.

روزى ھېيتتىن كېيىن ئۇنىڭ خېرىدارى ئاۋۇپ، دۇكىنى ئالدىدىن كىشىلەرنىڭ ئايىغى بېسىقمىدى، بولۇپمۇ ئۇزۇن ئاق پەرىجە ئارتىپ يۈزىگە چۈمبەل تارتقان قېرى ئاياللار، جۇۋانلار، چوكانلار ۋە يۈزى يېرىم ئوچۇق رەسىدە قىزلار ئۈزۈلمەي كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى.

بۈگۈن شەنبە چۈشتىن كېيىن ھاۋا بۆلەكچىلا ئىچىلىپ يەر - جاھان بەكلا ئىسسىپ كەتتى. سالاھىدىن پاكىچۇ يەكتىكىنى سېلىپ تاشلاپ سودا قىلىشقا كىرىشتى. كەلدى - كەتتى خېرىدارلارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇنىڭ قولى زادى بوشىمىدى. شۇڭا ئارىلىقتا ئۆيگە بىر قېتىم بېرىپ كېلەي دېدىيۇ، بارالمىدى. كۈن پېتىشقا يېقىن قولى بىر ئاز بوشىدى. ئۇ، ئۆيگە بېرىشقا ئالدىراپ توپ - توپ دۇخاۋىلارنى دۇكاننىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىردى، شۇ چاغدا قوشنا دۇكاندىكى سودىگەرنىڭ:

— خېنىم، ئاي يۈزلىرىنى ئاچسىلا، بىر كۆرۈۋالاي دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئەجەبلىنىپ تۇرۇۋىدى، ياش بىر ئايالنىڭ:

— ماڭا قارايمەن دېگىچە گۆرگە قارسىلا، قېرى، — دېگەن زىل ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. سالاھىدىن «قانداقراق ئايالدۇ، بۇ؟» دەپ دۇكاندىن بېشىنى چىقىرىشىغا ئاۋات رەڭ غىجىم رومال ئارتقان، بويلۇق بىر چوكان قوشنىسىنىڭ دۇكىنىدىن ئۆز دۇكىنىغا ئۆتتى.

— قېرىغىنىنى تۇيمىغان ئابدال، ئۆزىنىڭ يېگىنىگە قارىنى ئاغرىيدىغان پىخسىق، قىزىدەك ئايالغىمۇ چاقچاق قىلىدىكىنا، ئۆلمەيدىغان!

— بولدى خېنىم ئازار بولىدۇ، — دېدى سالاھىدىن، ئاق ساقىلىنى سىلاپ دۇكىنىدا خىرىلداپ كۈلۈپ ئولتۇرغان قوشنىسى داۋۇت ھاجىم ئۆردەككە ئالىيىپ قاراپ، ئۇ

ئادەم سەل خىجىل بولدىمۇ شۇ ئانلا دۇكىنىنى ئېتىپ كۆزدىن يوقالدى.

— ئۆزلىرىنىڭ دۇكانلىرىدا قىزىل مەخمەل بارمىكىن؟ سورىدى چوكان، دۇكاندىن چىقاي دەپ تۇرغان سالاھىدىنغا باشتىن ئاياغ سەپسېلىپ.

— بار.

— بىر گېزى قانچە پۇل؟

— مەن كۈمۈش تەڭگىگە ساتىمەن، پۇلغا ساتمايمەن، — دېدى سالاھىدىن كېتىشكە ئالدىراپ.

— قورقمىسىلا بايۋەچچە. دۇكانلىرىنىڭ ئالدىغا كەلگەن خېرىداردا كۈمۈش تەڭگىلا ئەمەس، ئۇنىڭدىنمۇ قىممىتى ئۈستۈن نەرسىنىڭ بار ئىكەنلىكىگە ئىشەنسىلە بولىدۇ، ئاۋۋال كۆرۈپ باقاي، قېنى ئالسىلا.

چوكاننىڭ ئۈنى جانان چىنىدەك جاراڭلاپ چىقتى. سالاھىدىن ئەجەبلىنىپ قالدى. ھېلىقى داۋۇت ھاجىم ئۆردەكنى بۇرنى - قۇلىقىغىچە تويدۇرۇپ قويغان بۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە مۇنچىۋالا مەردانىلىق قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ نامراتلاردىن ئەمەسلىكىنى كۆرسەتكۈسى كەلدى.

— كۆرۈپ باقسىلا، — بىرقانچە توپ ھەرخىل رەڭدىكى مەخمەلنى، بىرنەچچە خىل خاڭجۇ دۇخاۋىلىرىنى چوكاننىڭ ئالدىغا يېيىۋەتتى. چوكان غىجىم رومىلىنى خېلىلا كۆتۈرۈپ مەخمەل - دۇخاۋىلارنى تۇتۇپ كۆرۈشكە باشلىدى. ئاق يۇمىلاق، قوشۇماقاش، تازا تولغان بۇ چوكانغا سالاھىدىن قاراپلا قالدى.

— ئادەمگە ئۇنداق تىكىلىپ قارىمىسىلا يىگىت، يامان بولىدۇ، — دېدى چوكان رومىلىنى تېخىمۇ كۆتۈرۈپ سالاھىدىنغا كۈلۈپ قاراپ.

سالاھىدىننىڭ ئۆيگە كېتىش ئويى كاللىسىدىن ئۇچقاندەك بولدى. چوكان روملىنى بېشىغا قايرىۋەتتى. قارا كۆزلىرىنى سالاھىدىنغا تىكىپ كىرپىكلىرىنى چۈپلەشتۈرگەندە، يادىن ئېتىلغان ئوق كۆكسىگە تەگكەندەك ئۇنىڭ يۈرىكى زىڭ ئېتىپ كەتتى. چوكان مەخمەل، دۇخاۋىلارنى ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈپ كۆردى. ئۇ پوكەيگە يېنىچە يۆلىنىپ بىر كۆزىدە ماللارغا قارىسا بىر كۆزىدە سالاھىدىنغا تىكىلەتتى. نېمە ئۈچۈندۇر سالاھىدىن چوكانغا قىزىقىپ قالدى. چوكان كەينىگە بىر قارىۋېلىپ بىر توپ دۇخاۋىنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان سالاھىدىننىڭ قولىنى تۇتتى - دە، بىگىز قولىنىڭ تىرنىقىنى پاتۇرۇپلا شۇنداق تېز تارتىۋالدى. سېكۇنت ئارىلىقىدا بولغان بۇ ئىش سالاھىدىننىڭ شەھۋانە ھەۋىسىنى قوزغىدى. ئۇنىڭ تازا بىتاقەت بولۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن چوكان:

— نەدىكى قېرىلارغا ئۆزۈمنى ئۇپرىتىپ، چۈشۈپ قالىمەن. سىلە كۆزۈمگە بۆلەكچىلا ئىسسىق كۆرۈندىلە، شۇڭا ئەتەي دۇكانلىرىغا كېلىشىم. ئۇزۇندىن بېرى سىلىگە كۆيۈپ سەكپارە بولغان مەشۇقلىرىدىن خەۋەرلىرى يوق. ئەگەر ماقۇل كۆرسىلە ئۆيگە ئېلىپ بېرىپ، گۆپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان يۈرىكىمنى قۇلاقلىرىغا يېقىپ رەھەتلىرىنى كەلتۈرەتتىم، — دېدى چوكان، قولىدا ئويناپ تۇرغان قارا چاچلىرىنى سالاھىدىننىڭ قولىغا ئۇرۇپ قويۇپ.

— ئۆزلىرىگە دۇخاۋا، مەخمەل لازىم ئەمەسمۇ؟ — سورىدى بۇ ئايالغا قىزىقىپ قالغان سالاھىدىن.

— ئايال كىشىگە لازىم بولمايدىغان رەخت يوق، ھەممە رەخت لازىم بولىدۇ، باشقا كۈنى ئالسامۇ بولار.

سالاھىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ «ئاشنا قىلىۋالغۇچىلىكى بار، كېپى ئوچۇق ئايال ئىكەن» دەپ قالدى كۆڭلىدە.

ھەر كۈنى ئالدىغا نەچچە ئون قىز ـ چوكان رەخت ئالغىلى كېلەتتى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى نۇرنىساغا تەڭ قىلالمايتتى... شۇ دەم ئالدىدا تۇرغان چوكان شېرىن سۆزە ناز ـ كەرەشمىسى بىلەن ئۇنى بىردىنلا ئۆزىگە ئەسىر قىلىۋالدى. بۇ ئېھتىمال سالاھىدىننىڭ كۆڭلىگى كۆچەيگەنسىرى نۇرنىسانىڭ مۇئامىلىسى سوغۇقلىشىپ، ئۇنىڭ رايىنى ياندۇرۇپ قويغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولسا كېرەك. سالاھىدىن بۇرۇتلىرىنى سىلاپ، مەستانە كۆزلەرنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قارىدى. چوكان خىرىلداپ كۈلۈپ يەرگە لەپپىدە بىر قارىۋالغاندىن كېيىن يۈزىنى يېرىم يېپىپ قويىدى. ئۇ كۈلگەندە قىپقىزىل ئالتۇن چىشلىرى پارقىراپ كەتتى.

سالاھىدىن بىر كۆڭلەكلىك شىفون دۇخاۋا، ئۈچ گەز قىزىل مەخمەلنى ئۆلچەپ بىرىپ سامان قەغەزگە ئورىدى.

— بۇنى ئېلىۋالسىلا، پۇلىنى ئۆيگە بېرىپ ئالارمەن، — دېدى.

— ۋاي رەھمەت، ئۆزلىرىدىن پۇل ئايانسۇن بايۋەچچە! — چوكان قەغەزگە ئورالغان رەختنى ياغلىقى بىلەن چىگىپ، — دۇكانلىرىنى ئېتىپ كەينىمدىن كۆز يېتىم يەردە ماڭسىلا، — دېدى ـ دە، كېتىپ قالدى.

سالاھىدىن ھاپىلا ـ شاپىلا دۇكىنىنى تاقاپ يولغا چۈشكەندە چوكان قاراڭغۇ رەستە تەرەپكە بۇرۇلۇپ غىپىلا ئۇزاپ كەتكەنىدى. سالاھىدىن ئەنجان رەستىسىدىن چىقىپ سولغا بۇرۇلۇپ قاراڭغۇ رەستىنى ئارىلاپ ئۆتتى. بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەنىدى. چاسىغا كەلگەندە چوكاننىڭ قارىسىنى يىتتۈرۈپ قويغان سالاھىدىن توختاپ قالدى. «ۋەي پېلى شەيتان، دەپ ئويلىدى ئۇ، — نېمىشقا بۇ خوتۇننىڭ كەينىدىن مېڭىپ قالدىم، ئەستاغپۇرۇللا...»

سالاھىدىن يا ئارقىسىغا، يا ئالدىغا مېڭىشىنى بىلمەي ئىچى تىتىلداشقا باشلىدى. «ئەستاغپۇرۇللا» دېدى ئىچىدە، جەزمەن ئالدانغانلىقىنى بىلىپ تۆت تەرىپىگە قاراپ يەنە بىردەم تۇردى. ئۇ ئايال يەرگە كىرىپ كەتكەندەكلا غايىپ بولغانىدى. ئادەم شالاڭلاپ قالغاچ كوچىدا ھۇقۇشنىڭ ئۇرۇۋېرىشىنىڭ ئورنى يوق ئىدى. شىفۇن دۇخاۋا بىلەن مەخمەلگە ئەمدى ئىچى سىيرىلىشقا باشلىدى. «بۇ چاغقىچە ھەرقانداق شەرەنداز، شەيتان خوتۇنلارغا ئالدانمىۋىدىم، بۈگۈن قارا باستى-دە. بۇرنىنى كېسىپ تاشلايدىغان بىر نېمىكەن ئۇ!» ئاچچىقلىنىپ ئويلىدى. ئاندىن ئارقىسىغا يېنىپ بارا-بارا قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ ھېيتگاھقا كەلدى. ھەممە تەرەپتە شام، پەنەر گازۋاي، جىنچىراغلار يېقىلىپ كەتكەنىدى، كاۋاپنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلدى. قوغۇن-تاۋۇز، شاپتۇل، ئەنجۈر سېتىۋاتقان باققاللارنىڭ ئاۋازى ھەر تەرەپتىن ئاڭلىناتتى. ئۇ خاراموش ھالدا ھېيتگاھ مۇنارىسىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتتى. ئۆستەڭ بويى كوچىسىنى بويلاپ مېڭىشىغا ھاۋا گۈلدۈرلەپ يالت قىلىپ چاقماق چېقىلدى، سالاھىدىن ئايغىنى ئىتتىكلىتىپ قۇم دەرۋازىسىغا كەلدى. ئىككىنچى قېتىم چېقىلغان چاقماق يورۇقىدا قارىيىپ تۇرغان دەرۋازىدىن ئۆتتى. بۇ شەھەر سېپىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى دەرۋازىسى ئىدى. سېپىل ئۆستىدىكى پوتەيدە تۇرغان چېرىك نەيزە بېكىتىلگەن مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئېسىۋالغانىدى. سالاھىدىن ھېچ نەرسىگە نەزەر سالماي قۇم دەرۋازا گۈزەرىدىكى ئىشىك بېشىغا قىزىل قەغەز پانۇس ئېسىپ قويغان قاۋاقخانىغا كىردى. ئۇ، بۇ يەرگە قەدەم باسمىغىلى بىر يىلدىن ئاشقانىدى. تاغ ئارقىسىدىن يېنىپ كەلگەندە بويتاقلىق ھەۋىسى بىلەن كۈندە كەلمىسىمۇ، كۈن ئارىلاپ بۇ قاۋاقخانىغا كېلىپ تۇراتتى. ئۇ

قاۋاقخانىنىڭ ئىشىكىدىن ئېڭىشىپ كىرىشىگە:

— كەلسىلە، سالاھىدىن ئاخۇن، — دېدى ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى قارا قۇمچاق، سېمىز چوكان ئىچكىرى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، — بۇ يەر خالىي، كەم دىدار بولۇپ كەتتىلىغۇ بايۋەچچە؟

— ھەي، دۇڭ خېنىم، — دېدى سالاھىدىن بەندىگە ئولتۇرۇپ، — مەن قاۋاقخانىغا كىرىشنى تەرك قىلغانىدىم. نېمە ئۈچۈندۇ بۈگۈن كەچ كۆڭلۈم بۇ يەرنى تارتىپ قالدى. خوتۇن ئالغاندىن بېرى ئۆي ئىشىدىن بوشىيالمىدىم.

— چوكان ئاغىچىلىرىنىڭ يېنىدىن چىققىلىرى كەلمەيدىغاندۇ؟ — چاقچاق قىلىپ كۈلدى نىيازخان. بۇ ئايالنى كىشىلەر كۆپىنچە دۇڭ خېنىم، — دەپ ئاتايتتى... ئېرى گۆرۈكەش، تىجارەتچى خەنزۇ بولۇپ، ئۆتكەن يىل ئۇشتۇمتۇت قان قۇسۇپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى. دۇڭ خېنىمنىڭ خۇش خۇيلۇقى، نازلىنىپ قاراشلىرى قاۋاقخانىنىڭ خېرىدارلىرىنى كۈندىن - كۈنگە كۆپەيتىۋەتكەنىدى. ئۇ گاھىدا سېمىز پاقالچىقىغا يېپىشىپ تۇرىدىغان تامبال، بېلىنى قورۇپ تۇرىدىغان تاۋار جۇيازا كىيىۋېلىپ، يامپىشنى تېكىيدەك تومپايتىپ، كۆكسىنى كۆتۈرۈپ، بېلىنى تولغاپ ماڭغاندا ئۇنىڭغا قادالغان كۆزلەردە شەھۋانە ھەۋىسىنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. دۇڭ خېنىم بەزى كۈنلىرى يەنە ئېتىكى كەڭ بەل پۈرمە ئاق شايى كۆڭلەك كىيىۋالاتتى. بۇنداق چاغلاردا يانپىشى تېخىمۇ يوغىناپ بېلى بىر تۇتاملا بولۇپ قالاتتى. بۇ قاۋاقخانىنىڭ يەنە بىر دەسمايىسى — ئۇنىڭ ئاق يۈزلۈك، قارا كۆز چىرايلىق كەلگەن قىزى توختىگۈل ئىدى.

دۇڭ خېنىم مېھرى ئىسسىق ئاياللار قاتارىغا كىرەتتى. قىزى چىرايلىق بولغان بىلەن سوغۇق تەلەتلەردىن ئىدى. ئۇ

دائىم قاشلىرىنى سوزۇپ، لەۋلىرىنى مەنسىتمەسلىك بىلەن پۇرۇشتۇرۇپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدا قانداقتۇر ئاچچىقلىنىش ئەكس ئېتىپ تۇراتتى.

سالاھىدىن قاۋاقخانىنىڭ ئىچكىرى - تاشقىرىقى ئۆيلىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، توختىگۈل كۆرۈنمەيتتى.

— جۇن - جۇنىدىن بىر جاڭ بەرسىلە، — دېدى ئۇ دۆڭ خېنىمغا قاراپمۇ قويماي. ھازىر ئۇنىڭغا دۆڭ خېنىمنىڭ قۇرۇق نازى ئەمەس ھاراقى كېرەك ئىدى. دۆڭ خېنىم پۈتۈن بەدىنىنى لىغىلدىتىپ دەسسەپ يان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىر پەستىن كېيىن بىر تەخسە پىشۇرۇلغان تۇخۇم، بىر تەخسە يالپاغلاپ توغرالغان سوغۇق گۆش، بىر شىشە ھاراق ئېلىپ كىردى.

— قىزىم چارچاپ كەتتىمۇ ئۇخلىغىلى خېلى بولۇپ قالدىمۇ قوپمايۋاتىدۇ. سىلىگە ئۆزۈم ھەمراھ بولاي، — دېدى شىشىدىكى ھاراقنى رومكىغا قۇيۇپ تۇرۇپ.

— تاشقىرىدىكى مېھمانلارچۇ؟ — دېدى سالاھىدىن تاشقىرىقى ئۆيدە ئولتۇرۇشقان خېرىدارنى كۆرسىتىپ.

— ئۇلار پۇلنى تۆلەپ بولغان. ئىچىپ - ئىچىپ مەست بولغاندىن كېيىن بىر - بىرىنى سۆرىشىپ ئۆزلىرى چىقىپ كېتىدۇ. خاتىرجەم بولسىلا بايۋەچچە، يەنە قۇيايمۇ؟

— قۇيسىلا، — دېدى رومكىنى بىر كۆتۈرۈشتە بوشاتقان سالاھىدىن. ئۇ قىزىل، كۆك، سېرىق بويالغان تۇخۇملارغا قاراپ قويۇپ ئىككىنچى رومكىنىمۇ كۆتۈرۈۋەتتى. دۆڭ خېنىم بىر قىزىل بويالغان تۇخۇمنى ئاقلاپ سالاھىدىنغا ئۇزاتتى. سالاھىدىن تۇخۇمنى ئېلىپ دېدى:

— دۆڭ خېنىم ئۆزلىرىگىمۇ قۇيسىلا، پۇلى مەندىن.

دۆڭ خېنىم مۇرىسىگە چۈشۈپ تۇرغان چاچلىرىنى قولى بىلەن

سىيپاپ قويۇپ رومكىغا هاراق قۇيدى.

— ئىككىمىز بىر رومكىدا ئىچەيلى، هاراق تاتلىق تېتىيدۇ، — دېدى دۇڭ خېنىم قىزىپ قالغان سالاھىدىنغا قاراپ قاش ئېتىپ. سالاھىدىن تۇخۇمنى يەپ بولۇپ كەينى - كەينىدىن ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ كەيىپ بولدى، كۆزلىرى قىزىرىپ، يۈزلىرى ئىسسىلىپ كەتتى. دۇڭ خېنىم ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويدى، كۆكسى سالاھىدىننىڭ جەينىكىگە مامۇق ياستۇقتەك تېگىشىدى، سالاھىدىن دۇڭ خېنىمنى ئۆزىدىن نېرى ئىتتىرىۋەتتى.

— ئەمدى قالغان هاراقنى قىزىڭىز قۇيۇپ بەرسۇن، ئىككى ھەسسە ئارتتۇرۇپ پۇل تۆلەيمەن! — دېدى ئالىيىپ.

— مەن قۇيۇپ بەرسەممۇ ئوخشاش، كۆڭۈللىرىنى ئالالايمەن.

— ماڭە، جادۇگەر قېرى! قىزىڭنى چاقىر، بولمىسا چىنىدىكى هاراقنى ئاغزىڭغىمۇ، بۇرنۇڭغىمۇ قۇيۇپ ساراڭ قىلىۋېتىمەن!

سالاھىدىن شىرە ئۈستىگە بىر مۇشتلىۋىدى، تەخسىدىن چاچراپ چىققان ئىككى تۇخۇم يەرگە چۈشۈپ مىجىلىپ كەتتى. دۇڭ خېنىم شۇ هامان:

— توختىگۈل تېز چىققىن، — دەپ توۋلىدى. ئون ئالتە - ئون يەتتە ياش چامىسىدىكى بۇ زىلۋا قىز ئىچ كۆڭلەك بىلەنلا كۆزىنى ئۇۋۇلاپ ئۆيىدىن چىقتى.

— ھە، نېمە دەيسەن؟ — دېدى ئانىسىغا ئاچچىقلاپ.

— ئۇكام بالىخان، هاراقنى ئۆزۈڭ بىر قۇيۇۋەتكىنە، — دېدى سالاھىدىن قىزنىڭ قولىدىن تارتىپ، بۇنداق ئىشلارغا كىچىكىدىن كۆنۈپ كەتكەن توختىگۈل قاپىقىنى ئاچماي سەنتۈرۈلۈپ سالاھىدىنغا يۆلەندى.

سالاھىدىن ئۇنىڭ قولىغا بىر سەر كۈمۈشنى تۇتقۇزۇپ قويدى. توختىگۈل ھاراق قۇيدى، سالاھىدىن كۆتۈرۈپ ئىچىۋەتتى. شىشىدىكى ھاراق تۈگىگەنىدى.

— يەنە گۆش، تۇخۇم، ھاراق ئېلىپ چىق، — دەپ بۇيرۇدى سالاھىدىن. توختىگۈل ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئېلىپ چىقىپ پىيالىغا ھاراق قۇيدى.

— سەن ئاشۇ غۇنچىدەك ئېچىلغان ئاغزىڭ بىلەن بىر سۈمۈرۈۋېلىپ ماڭا بەر، — دېدى سالاھىدىن پىيالىنى توختىگۈلگە تەڭلەپ، دۈڭ خېنىم قولىنى ئۇزىتىپ:

— قىزىم ھاراق ئىچمەيدۇ، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا مەنمۇ ئىچمەيمەن، — سالاھىدىن پىيالىنى جاققىدە قويدى.

— مەن سۈمۈرۈپ بېرەي، — دۈڭ خېنىم پىيالىنى قولىغا ئېلىپ بىر سۈمۈرۈپ ئاندىن سالاھىدىنغا بەردى. سالاھىدىن كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى. ئۇ مەست بولۇپ قالدى. توختىگۈلنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ كۆكسىنى مىجىقلىدى. دۈڭ خېنىم سالاھىدىننىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

— بايۋەچچە، تۇخۇمنىڭ قىزىلىنى يەملا، سېرىقىنىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ شەھلا كۆزلىرىنى ئوينىتىپ.

— ھەممىسى ئوخشاش تۇخۇم، ئىككىسىنى يەيمەن! — دېدى سالاھىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ. ئۇنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ قالغاچ قولىغا ئالغان تۇخۇمنى مىجىپ يەرگە تاشلىدى. پىيالىنى يەرگە ئۇردى - دە، بىر سەر كۈمۈشنى دۈڭ خېنىمنىڭ ئېتىكىگە تاشلاپ قاۋاقخانىدىن دەلدۈگۈنۈپ چىقىپ كەتتى.

× × ×

ئېرى كەلمىگەنبېرى نۇرنىسا ئەنسىرەشكە باشلىدى. توي بولغاندىن بېرى سالاھىدىن بۇنداق كەچ قالمىغانىدى.

ئادەتتە چۈشكىچە ۋە كەچقۇرۇنغىچە ئۆيىگە بىر ـ ئىككى نۆۋەت كېلىپ يوقلاپ كېتىدىغان ئىدى، بۈگۈن چۈشلۈك تاماقنى يەپ، تەرەت ئېلىپ چىقىپ كەتكەنچە كەلمىگەنىدى. مانا خۇپتەندىن ياندىغان ۋاقىت بولدى، تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى، پەنەر ئۆينى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى، ھويلا قاپقاراڭغۇ بولۇپ كەتتى. نەچچە كۈندىن بېرى شىلدىر قىلىپ باقمىغان ئۈجمە دەرىخى بۈگۈن كەچ تۇيۇقسىز چىققان دەسلەپكى كۈز شامىلىدا ئىرغاڭلاپ قورقۇنچ سىلىنىشقا باشلىدى. بايا ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چاقتاندىمۇ نۇرنىسا سەل قورققانىدى. شۇ تاپ ئۇنى تېخىمۇ قورقۇنچ باستى. سىم ـ سىم يېغىۋاتقان يامغۇر دېرىزىگە ئۇرۇلاتتى.

«نېمە بولغاندۇ؟ بۇنداق كەچ قالمايتتى. بىرەر يەردە ئىچىپ ياكى چېكىپ قالدىمىكىنە؟ — ئويلىدى نۇرنىسا، ئېرىنىڭ تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ھاراق ئىچىپ يا بەڭ چېكىپ مەست كېلىدىغانلىقىنى ئەسلەپ، — بىرەر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ قالغانمىدۇ؟ نېمە بولغاندۇ ـ ھە!؟» نۇرنىسا ئويلىغانسېرى ئەنسىرەپ ۋەھىمىدە قالدى. دېرىزىدىن قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۈجمە شاخلىرى ھەر خىل قىياپەتتە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ ئېگىز تەكچىدىكى قۇرئاننى قولىغا ئالدى. شۇنىڭدىمۇ ئەندىشىسى بېسىلمىدى. «كېچىچە يالغۇز ئولتۇرالمايمەن، ئانامنىڭ ئۆيىگە كەتسەممىكىن؟ كوچىمۇ قاراڭغۇ. يولدا بىرەر سايىققا ئۇچراپ قېلىشىم مۇمكىن؟ قانداق قىلسام بولار؟» ھەر خىل ئويلار ئۇنىڭ غېمىنى ئاشۇردى. تام سائىتى ئون بىرگە جاڭ ئۇردى. نۇرنىسا ئەمدى ئولتۇرالماي قالدى، ئۇنى قارا تەر باستى. ئۇ يېلىك كەمزۇلىنى كىيىپ، غىجىم رومىلىنى بېشىغا ئارتتى. قولۇپىنى قولىغا ئېلىپ چىراغنى ئۆچۈردى. ئۆينى گۆردەك قاراڭغۇلۇق

ئىلكىگە ئالدى. نۇرنىسا تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ ھويلىغا چىققاندا ئىشىك قېقىلدى.

— كىم؟ — دېدى نۇرنىسا ۋەھىمە بىلەن ئۈجمە تۈۋىدە توختاپ. سالاھىدىننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈرىكى جايىغا چۈشتى.

— ئوھ! دەپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئاغزىدىن كۆپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇرغان سالاھىدىن بوسۇغىدا يىقىلىپ ئولتۇرۇپ قالغانىدى.

— ۋاي نېمە بولدىلا، قوپسىلا، — دېدى ئۇنى يۆلەپ. سالاھىدىن تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ بوسۇغىدىن دالانغا ئۆتتى. نۇرنىسا ئىشىكنى قۇلۇپلاپ دەمنى سالدى - دە، ئېرىنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ، كۆرپىدە ئولتۇرغۇزدى. يانچۇقىدىن سەرەڭگىنى ئېلىپ پەنەرنى ياقتى.

— خوتۇن مانا شۇنداق يىرىك يارايدۇ، — دېدى سالاھىدىن ھىجىيىپ. ئۇ پەنەر يورۇقىدا ئولتۇرۇپ نۇرنىساغا سەپسالدى ۋە ئاستا ئورنىدىن تۇردى. يېقىن كېلىپ خۇددى يەۋەتىدىغاندەك ئالىيىپ قارىدى.

— قەيەرگە بېرىپ كەلدىڭ؟ — سورىدى غىجىم روملىنى بېشىدىن ئېلىپ قوزۇققا ئېسىۋاتقان نۇرنىسادىن.

— ھېچ يەرگە بارمىدىم.

— نېمىشقا رومال ئارتىۋالدىڭ؟

— سىلە كەلمىگەندىن كېيىن ئۆزۈم يالغۇز قورقۇپ ئانامنىڭ يېنىدا قونۇپ كېلەي دەپ ھويلىغا چىقىشىغا سىلە كەلدىلە، — خورلانغان نۇرنىسا ئاچچىقلىنىپ جاۋاب بەردى.

— راستىڭنى ئېيتمىدىڭ. سەن كېچىدە قورقۇپ كېتىدىغان ئاياللاردىن ئەمەس، — سالاھىدىن خىرقىراپ نۇرنىساغا يېقىنلاشتى، — راستىڭنى دە، بولمىسا...

نۇرنىسا قاتتىق جىلە بولدى، ئېرىنىڭ بىر تۇرۇپ ياخشى بولۇپ كېتىدىغان، بىر تۇرۇپ ئوساللىشىپ كېتىدىغان خۇيىنى بىلگەچ ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

— مەست بولۇپ قاپتىلا، يېتىپ ئۇخلىسىلا، ھەرقانداق گەپ بولسا ئەتە قىلىشايلى، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— سەنزە مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن؟ ئاڭلاپ قوي، كەينىڭدىن مارىلاپ كەلدىم. كىمنىڭ ئۆيىگە قاچان بېرىپ قاچان يېنىپ چىققانلىقىڭنىمۇ بىلىمەن! سالاھىدىن قارىسىغىلا سۆزلىدى. نۇرنىسا غەزەپلەندى، ئۆزىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ بېسىۋالالمىدى.

— مەستلىكلىرىدە چۈش كۆرۈپلا، دېدى ئۇ ئۆپكىدەپ، — خىيالىمدا يوق گەپنى قىلىۋاتىسىلا. خۇداغا راست، قىيامەت كۈنى قارا يۈز بولۇپ قوپسىلا يەنە.

— مەن قارا يۈز بولسام، سەن ئاقيۈز بولۇپ قوپامتىڭ قانجىق! — سالاھىدىن غولچىنى كېرىپ نۇرنىسانىڭ غولىغا بىرنى قويدى. نۇرنىسا سەنتۈرۈلۈپ كەتتى، كۆزىدىن ياش قۇيۇلدى. ئۇ بايا تەكچىگە ئېلىپ قويغان قۇرئاننى قولىغا ئېلىپ:

— ئەگەر بىر يەرگە بارغان بولسام مېنى مۇشۇ قۇرئان ئۇرسۇن، — دەپ قەسەم ئىچتى.

سالاھىدىن لەسسىدە بولۇپ قالدى. بىردەمدىن كېيىن نۇرنىسا يوتقاننىڭ ئىچىگە كىرىپ بېشىنى چۈمكەپ يېتىپ ئىسەدەپ يىغلاشقا باشلىدى.

سالاھىدىن ئۇزۇنغىچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى. پەنەرنىڭ يىغى تۈگەپ چاراسلاشقا باشلىغاندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىملىرىنى سالدى-دە، ئاغزىنى سوغۇق سۇ بىلەن چايقاپ يوتقانغا كىردى. نۇرنىسا تەتۈر قاراپ يېتىۋالدى،

سالاھىدىن قولىنى ئاستا ئېلىپ بېرىپ خوتۇنىنىڭ بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى، نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى نېرى ئىتتىرىۋەتتى. سالاھىدىن شۇ ياتقان پېتى ئۇخلاپ قالدى.

سالاھىدىن ئەتىسى نۇرنىسانىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى. تۈنۈگۈنكى قىلىقلىرىدىن ئىزا تارتقان بولسا كېرەك ئەتىمالىم. قاۋاقخانىدىكى ئىشلار خىيالىغا كىرىۋېلىپ ئۆزىدىن — ئۆزى خىجىل بولۇۋاتاتتى. قاۋاقخانىدىن چىقىپ ھېيتگاھقا كەلگەندە نىشە چەككەنلىكىنى، ئۆيىگە كېلىپ خوتۇنىنى ئورۇنسىز ھاقارەتلەپ ئۇرغانلىقىنى، نۇرنىسانىڭ قۇرئان تۇتۇپ قەسەم قىلغانلىقىنى ئويلاپ، نومۇس قىلدى. نۇرنىسا بىرىنچى قېتىم ئېرىنىڭ تەرىتىگە سۇ بەرمىدى. ئۇ بەكلا خاپا قوپقانىدى. مۇشت تەگكەن غولى سىرقىراپ ئاغرىغانسېرى ئۇنى يىغا تۇتاتتى. چايمۇ قايناتمىدى. خوتۇنىغا نېمىدەپ ئۆزرە ئېيتىشنى بىلمەي سالاھىدىننىڭ ئىچى تىتىلداۋاتقاندا ئىشىك قېقىلدى، ئۇ ئىشىكنى ئاچتى. كەلگەن نۇرنىسانىڭ ئاچىسى گۈلسۈم ئىدى.

— كەلسىلە ئۇكام، ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى سالاھىدىن گۈلسۈمنىڭ ياش ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن بىر ھەسرەتنىڭ ئالامىتىنى سېزىپ.

— تۈنۈگۈندىن بېرى ئانامنىڭ ئاغرىقى قوزغىلىپ، بۈگۈن ئەتىگەندە ئۆزگىرىپ قالدى، شۇڭا سىلەرگە خەۋەر قىلاي دەپ ئالدىراپ كېلىشىم...

گۈلسۈم سۆزىنى تۈگەتكىچە يىغلاپ تاشلىدى.

— خۇدايىم ساقلىسۇن، — دېدى سالاھىدىن ۋە نۇرنىسانى چاقىردى، — ھاي خوتۇن بۇ ياققا چىقىڭلار، گۈلسۈمخان كەلدى.

نۇرنىسا ئۆيدىن ئىتتىك چىقىپ ئاچىسى بىلەن ئامانلاشتى.

— جېنىم ئاچا، ئانام قانداقراق؟ — سورىدى ئەندىشە بىلەن.

— ساق ئۇكام، تۈنۈگۈندىن بېرى ئاغزىغا ھېچ نەرسە ئالماي ياتقانىدى، بۈگۈن ئەتىگەن رەڭگى كاۋا چېچىكىدەك سارغىيىپ كېتىپتۇ. قېيىن ئاتام بىلەن قېيىن ئانام قېشىدا قالدى، باشقا تۇغقانلارمۇ بار، — دېدى گۈلسۈم كۆز يېشى قىلىپ.

نۇرنىسا ئۇچقاندەك ئۆيگە كىرىپ كىيىنىپ چىقتى.

— مەن ئاچام بىلەن كېتىۋېرەي، سىلىمۇ بارالا، — دېدى ئېرىگە.

ئىشىككە قاراپ ياتقان ھەجەرخان نۇرنىسانى كۆرۈپلا تەبەسسۇم بىلەن بېشىنى كۆتۈردى، بىراق ئاغزىنى ئۆمەللەپ گەپ قىلالمىدى، ئۇنىڭ چىرايى بەكمۇ سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئانىسىنىڭ بۇنداق تېز ئۆزگىرىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن نۇرنىسا يىغلاپ كەتتى. ئۇ ئانىسىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ:

— جېنىم ئانا، نېمە بولدىلا؟ ئۆتكەن قېتىم كەلگىنىمدە ساق ئىدىلە، جېنىم ئانام، گەپ قىلسىلا ئانا! — دېدى.

نۇرنىسا بۇقۇلداپ يىغلاپ ھەممەيلەننى يىغلىتىۋەتتى. ھەجەرخان قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان قوللىرىنى ناھايىتى تەسلىكتە قىزىنىڭ بېشىغا قويدى. نۇرنىسا ئانىسىنىڭ ئىسسىق قوللىرىنى كۆز يېشى بىلەن يۇيۇلۇپ تۇرغان يۈزىگە ياقتى.

— ئانا، جېنىم ئانا! گەپ قىلسىلا. بالام، قىزىم دېگەن ئاۋازلىرىنى ئاڭلاي، گەپ قىلسىلا جېنىم ئانا!

گۈلسۈم ئانىسىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە تەلمۈرۈپ:

— ئانا، نۇرنىسا كەلدى، سۆزلىرى بولسا دېسىلە، گەپ

قىلسىلا، — دەپ ياش تۆكمەكتە ئىدى.

ھەجەرخان كۆزىنى يوغان ئېچىپ بېشىنى سەل ئېگىپ تۇردى. كۆز قارىچۇقى ئارقىغا تارتىلىشقا باشلىغانىدى. گۈلسۈمنىڭ قېيىن ئاتىسى ھاشىم ئاخۇن:

— «ياسىن» ئوقۇيمەن، ھەممىلىرى سەما بولۇشسىلا، — دېدى - دە، سۈرە «ياسىن» نى قىرائەت قىلىشقا باشلىدى.

ھەجەرخان بىردەم تۇرنىساغا، بىردەم گۈلسۈمگە تەلمۈرەتتى. ئىككىلا قىزى ئانىسىنىڭ بەدەنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى. شۇ چاغدا:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دەپ سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. ھەممەيلەن ئۈنسىز سالام بەردى. ئۇ قېيىن ئانىسىنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇردى. «ياسىن» ئۈچ قېتىم ئوقۇلۇپ بولدى. ھاشىم ئاخۇن پىيالىدىكى بىر ئوتلام سۇغا «سۇف» دېدى - دە، ھەجەرخاننىڭ ئاغزىغا تېمىتتى. ھەجەرخان چاڭقاپ كەتكەنىدەك گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى تامشىتىپ ئاغزىنى سەل - پەل ئاچتى. دىمىدە سۇ جاۋغىيىدىن سىرغىپ، لىپىلداپ تۇرغان گېلىغا چۈشتى. تىنىقى بەكلا ئىتتىكلەپ قالغانىدى.

— ۋاي ئانامنىڭ پۇتى مۇزلاپ كېتىۋاتىدۇ، — دەپ ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلاپ كەتتى گۈلسۈم.

— ئانا، بىزنى تاشلاپ كەتمە، ئاجىز قىزلىرىڭنى تاشلاپ كەتمە ئانا، سەنسىز قانداق قىلىمىز ئانا، — دەپ بېشىنى ھەجەرخاننىڭ كۆكسىگە قويدى تۇرنىسا. ھاشىم ئاخۇن:

— ھەممەيلەن تەسبىھ ئېيتايلى، شاھادەت ئېيتايلى، — دەپ ئۆزى ئاۋۋال ئۈزۈپ - ئۈزۈپ ئوقۇشقا باشلىدى:

— لائىلاھە ئىللاللا، مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللا! ھەممەيلەن تەكرارلىدى. شاھادەت ئاۋازى ئۆينى بىر ئالدى.

— رازىلىق ئالايلى،— دېدى ھاشىم ئاخۇن:

رەڭگى ساپسېرىق بولۇپ كەتكەن ھەجەرخانغا تەلمۈرگەن گۈلسۈم:

— رازى بولغىن ئانا. رازى بولغىن،— دېدى.

— رازى بولغىن ئانا، خىزمىتىڭنى قىلالمىدىم، سېنى يالغۇز قويدۇم، رازى بول ئانا! نۇرنىسامۇ قان يىغلاپ رازىلىق سورىدى. ھەممەيلەن بىر - بىرلەپ رازىلىق سوراشتى.

ھەجەرخان كۆزلىرىنى بىر يۇمدى، ئاندىن يوغان ئېچىپ بىردىنلا تۈپتۈز بولۇپ رۇسلىنىپ ياتتى، بېشى بىر يېنىغا قىيسىيىپ قالدى. سارغىيىپ كەتكەن مەڭزىدە ئىككى تامچە ياش تۇراتتى.

— ۋاي ئانام، ئارماندا كەتكەن ئانام، باللىرىنىڭ خۇۋلۇقىنى كۆرمىگەن ئانام، يېتىم بولدۇم ئانام!— دەپ ئاھ ئۇردى گۈلسۈم.

— قانداق قىلىمەن ئانام. نەگە كەتكەنلا ئانام، نېمىشقا گەپ قىلمايلا ئانام. نېمىشقا كۆز ئاچمايلا ئانام؟— دەپ نۇرنىسامۇ ئۈن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى.

تۇراپ ئاخۇنمۇ كەلدى. گۈلسۈم ئېرىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ:

— ئانام، قانداق قىلاي ئانام، يالغۇز قالدىم ئانام، مېھرىبان ئانام،— دەپ بارغانسېرى ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ يىغلاپ كەتتى.

كۆيۈغۇلار «ئاھ ئانام، مېھرىبان ئانام» دېيىشىپ يىغىغا قوشۇلدى.

دەم ئۆتمەي ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئەھلىمەھەللە، ئۇرۇق - تۇغقانلار فاتىھە ئۈچۈن كىرىشكە باشلىدى.

يۇيۇپ، كېپەنلەپ پېشىن نامىزىغا تەييار قىلىنغان

مېيىت چۈش مەزگىلىدە جىنازىغا سېلىندى. جىنازا ئاق خەسە بىلەن يۆگىلىپ، ئۈستىگە كۆك تاۋار يوپۇق يېپىلدى.

كىشىلەر جىنازىنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندا نۇرنىسا ئېسەدەپ ۋىلىپ تاكى كوچا بېشىغىچە بىللە چىقتى. ئۇرۇق - تۇغقانلار مىڭ تەسلىكتە ئاجرىتىپ ھوشىدىن كەتكەن نۇرنىسانى ئۆيىگە ئېلىپ كىردىشتى.

بۇ جۇدالىق نۇرنىساغا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلغانىدى. تېخى ئاتىسىنى ئۇنتۇپ كېتەلمىگەن نۇرنىسا ئانىسىغا قانداقمۇ چىدىسۇن؟ نەچچە - نەچچە تۈننى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزدى. شۇنداق ئۇيقۇسىز كېچىلىرىنىڭ بىرىدە ئانىسىغا بېغىشلاپ بىر مەرسىيە يېزىپ چىقتى.

مەن يېتىم قالدىم ئانا كۆز ياشلىرىمغا غەرق بولۇپ،
جۇدۇندا قالغان غۇنچىدەك بىر ئېچىلماي ئۇن سۇلۇپ.
ئەمدى مەن نەدىن تاپاي سەندەك ئەزىز غەمخانىنى،
ئىزدىگەيمەن بىر ئۆمۈر دائىم دىلىمغا غەم تولۇپ.
ئاڭلىسام بالام دېگەن سۆزۈڭنى، دىل يايرار ئىدى،
ئەمدى ئۆتكەيمەن جاھاندىن مەن پاناھسىز مۇڭلۇنۇپ.

نۇرنىسا بۇ مەرسىيىنى ئاچىسى ۋە تۇغقانلارغا ئوقۇپ بېرىپ ھەممەيلەننى ھەسرەتلىك مۇسىبەت دەرياسىغا غەرق قىلىۋەتتى.

ئالتىنچى باب

«بىلۈرىمۇ ياكى تۈلكىمۇ؟»

مۇھتەبەر ھويلىنى سۈپۈرۈپ بولۇشغا كىمدۇ بىرى ئىشىكنى قاقتى.

— كىم؟— بېلىنى رۇسلاپ سورىدى مۇھتەبەر.

— مەن.

— مۇھتەبەر سۈپۈرگىسىنى بىر چەتكە قويۇپ ئىشىكنى ئاچتى. ئىشىك ئالدىدا نۇرنىسا تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى غەمكىن، كۆزلىرى ياشلىق ئىدى. مۇھتەبەر تۇيۇقسىز كەلگەن دوستىنىڭ بېلىدىن قاماللاپ قۇچاقلىدى. نۇرنىسانىڭ غەمكىن چىرايىدا تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

— ۋاي جېنىم دوستۇم نۇرنىسا، بۈگۈن كۈن قاياقتىن چىققاندۇ - ھە؟— سورىدى مۇھتەبەر نۇرنىسانىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ تۇرۇپ، — تىنچلىقمۇ؟

— كۈن سېنىڭ ئۆيۈڭ تەرەپتىن چىقىپتىكەن.— دېدى نۇرنىسا جاۋابەن.— ئاپتاپ سۇنغىلى كەلدىم ئاداش.

مۇھتەبەرنىڭ يېشى يەتمىشتىن ئاشقان، بېشىغا ئاق داكا رومال ئارتىۋالغان قېيىن ئانىسى قەمەرخان ئۆيىدىن چىقىپ دالانغا ئۆتۈپ:

— كىم ئىكەن دېسەم نۇرنىسا قىزىم ئىكەنسىغۇ، — دەپ كېلىپ كۆرۈشتى.

— ئوبدان تۇرىلمۇ قەمەرخان ئاچا؟ — تىنچلىق سورىدى نۇرنىسا. — خېلى بولدى كېلەلمىدىم، بۈگۈن ئۆزلىرىنىڭ ئامانلىقىنى سوراپ كېلىشىم.

— خۇداغا شۈكرى بالام، خۇداغا شۈكرى، ئۆيگە كىرسىلە بالام.

نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ مۇھتەبەر سېلىپ بەرگەن كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇردى.

— قەمەرخان ئاچا، دۇئا قىلىپ بەرسىلە، — دېدى ئۇ.

— خۇدايىم بېشىڭلارغا كۈن چۈشۈرمىسۇن، چىرىغىڭلارنى بىۋاخ ئۆچۈرمىسۇن، ئامىن، — دەپ قولىنى چۈشۈردى موماي.

مۇھتەبەر داستىخان سېلىپ مەزە ئېلىپ كەلدى.

— رەھمەتلىك ھەجەرخان ۋاپات بولغاندىن بېرى سىلىنى، ئاچىلىرىنى دۇئادا يادلاپ تۇردۇم. ھەر قېتىم كەلسىلە بەك خۇشال بولىمەن. مۇھتەبەرمۇ باشقا كېلىنلەرگە ئوخشىمايدۇ. بەك مۇلايىم، بەك ئىشچان. باشقا بالىلىرىمنىڭ ئۆيىنى بۆلەك قىلىۋەتكەن بولسامۇ بۇ بالامنى ئۆز يېنىمدا ئېلىپ قالدىم. مۇڭدىشىپ كەچلەپ كەتسىلە بالام. قېرىغان چېغىمدا تۈزۈك ئولتۇرالمايدىغان بولۇپ قالدىم، چىقىپ ئارام ئالاي، ئۆزلىرى بەھۇزۇر ئولتۇرسىلا، — دېدى قەمەرخان. ئۇ ئىككى قولى بىلەن يەرگە تايىنىپ ئورنىدىن تۇرغان چېغىدا مۇھتەبەر بىر چەينەكتە چاي ئېلىپ كىردى.

— نۇرنىسا خېنىم بالامنىڭ نېمە يېگۈسى كەلسە شۇنى ئېتىپ بەرسىلە، — دەپ تاپىلاپ چىقىپ كەتتى.

— بۇ قېيىن ئانام تېپىلغۇسىز خوتۇن، — دېدى مۇھتەبەر. قەمەرخاننى قولتۇقلاپ يۆلەپ ئۆيىگە ئېلىپ چىقىپ قويۇپ،

يېنىپ كىرگەندىن كېيىن، — ئاغزى يۇمشاق، كۆڭلى ئاق. بۇ ئۆيدە ھەرقانچە ئىش قىلسامۇ ھارغىنلىق ھېس قىلمايمەن. زادى ماۋۇ ئىش بولۇپتۇ، ماۋۇ ئىش بولماپتۇ — دېمەيدۇ، ئىشقىمۇ بۇيرۇۋەرمەيدۇ.

— راست بەكمۇ ئوبدان خوتۇن، — دېدى نۇرنىسامۇ كۆزىگە ياش ئېلىپ. ئۇنىڭ يادىغا رەھمەتلىك ئانىسى كەلگەندى، ئۆتكەن يىلى مانا شۇنداق ياز كۈنلىرىدە ئانىسى ھايات ئىدى. كۈزلۈك يىغىم ۋاقتىدا تۈگەپ كەتتى. شۇندىن بېرى نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇرىماي كېلەتتى. ئېغىرئاياغ بولغىنىدىن كېيىن ئانىسىنى تېخىمۇ كۆپرەك ئويلايدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن ھېلىغىچە ئۇنىڭ ھەربىر ئىشىغا گۇمان بىلەن نەزەر سالاتتى. نۇرنىسانىڭ باش تارتىشىنى كۆرسىلا قاپىقىنى تۈرەتتى. ئۇنىڭ كۈچلۈك مۇھەببەت بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرىدە رەشىك ئوتى چاقنايتتى. بىر يەرگە بارغىلى قويمايتتى. ھەتتا ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە بېرىشىنىمۇ تەستە ئۇنايتتى. نۇرنىسا ئاچىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ سەللا كېچىكىپ قالسا سوراققا تارتاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ ئىچى سىقىلىپ ئېرىگە ئوچۇق چىراي ئاچمايتتى. خوتۇنىنىڭ دائىم چىرايى تۇتۇلغان ھالدا يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن سالاھىدىن «ھە ماڭا مەيلىڭ يوق. سەن بۇ ئۆيدە تۇرۇشنى خالىمايسەن، مەيلىڭ باشقا كىشىدە» دەپ گۇمانلىناتتى – دە، يۈرىكىگە يىڭنە سانجىلغاندەك بولۇپ كۈندەشلىكى تۇتاتتى.

نۇرنىسا ئېغىرئاياغ بولغاندىن بۇيان ئېرىنى كۆرسە بەدىنى تىكەنلىشىدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ ئېغىرئاياغلىقىنى بىلگەندە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز خۇشال بولدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي نۇرنىسانىڭ قورسىقىنى سىلىغانىدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ چىرايىغا زادى قارىمىدى، قارىسىلا ئىچى ئې-

لىشىپ قۇسقۇسى كېلەتتى. نۇرنىسا قورساق كۆتۈرگىنىگە ئۈچ ئاي بولغاندا ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغىنىمۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن بۇنىڭغا چىداپ تۇرالماي، «بۇ خوتۇنىنىڭ قورسىقىدا گەپ بار» دەپ باشقىچە ئويلاپ ئەتىگىنى جۇدۇنى ئۆرلەپ قوپىدىغان، دۇكاندىن ئاچچىقى تۇتۇپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى.

بۈگۈن ئېغىرئاياغ بولغىنىغا ئالتە ئايدىن ئاشقان نۇرنىسا دوستى بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە، دەردىنى ئېيتىپ قورسىقىنى بوشىتىشقا كەلگەنىدى. مۇھتەبەر نۇرنىسانىڭ ئەلەملىك سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى.

× × ×

نۇرنىسا ئەنجۈرنىڭ ئۈچىنچى پىشىشقىدا — جۈمە كۈنى چاي ۋاقتىدا تەۋەللۇت قىلدى. تۇغۇت ئانىسى زەيتۇنىخان بوۋاقنى ئاپئاق زاكىغا يۆگىدى. ئىككى قوللاپ كۆتۈرگىنىچە سالاھىدىننىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. بوۋاققا ئىنتىلىپ قارىغان سالاھىدىن.

— بۆرىمۇ - تۈلكىمۇ؟— دەپ سورىدى.

— بۆرىمۇ ئەمەس، تۈلكىمۇ ئەمەس،— دېدى زەيتۇنىخان، مەنىلىك ئىرجىيىپ،— قىزىلگۈل، قارىسىلا چىرايلىقلىقىنى!

پىتلە - پىتلە قارا چاچلىرى گەردىنىگە چۈشكەن، يۈزى قىپقىزىل. تېخى كۆز ئاچمىغان بوۋاققا قاراپ غۇژژىدە بولغان سالاھىدىن جايناماز ئۈستىدىن تۇردى. ئۇ تام جاۋىنىنى ئېچىپ، زەيتۇنىخانغا بىر كۆڭلەكلىك چىت ئېلىپ بەردى.

— خۇش خەۋەرلىرى ئۈچۈن، — دېدى ئۇ سوغۇققىلا. پېشىندىن دۇنياغا كۆز ئاچقان بوۋاققا ئاتا بولغان ئادەم

ىنىڭ شۈكرى قىلىش ئورنىغا ئۆكۈپ، ئۆزىگە سوغۇق مۇئامىلە قىلىۋاتقىنىدىن ئەجەبلەنگەن زەيتۈنىخان بوۋاقنى باغرىغا تاڭغىنىچە «ھەشقاللا – رەھمەت» دەپ چىقىپ كەتتى.

«ئوغۇل تۇغارمىكىن دەپ شۇنچە ئۈمىدلەنگەنىدىم، قىز تۇغۇپتۇ. ھەممە ئىش مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولمايۋاتىدۇ...» سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ قىز تۇغقىنىغا خۇشال بولمىغان بولسىمۇ، بىرنەچچە كۈندىن بېرى تولغاق ئازابى تارتقان ئايالىنىڭ يېنىغا بىر كىرىپ قويۇش لازىملىقىنى ھېس قىلىپ، كىچىك مېھمانخانىدىن چوڭ مېھمانخانىغا چىقتى. گۈلسۈم نۇرنىسانىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. ئۇ ئىككى كۈندىن بېرى سىڭلىسىغا ھەمراھ بولۇپ، ئۆيىگە بارمىغانىدى. نۇرنىسا تۇغۇت ئالدىدا ئاچىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تەۋەللۇت قىلىپ كېلىشنى ئېيتقانىدا،— ئاناڭلا بولسىغۇ شۇ ئۆيدە يەڭگىپ كەلسەڭلار بولاتتى. ئاچاڭلىمۇ ئېغىر ئاياغ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېيىن ئانا، قېيىن ئاتىسى بار، مەشەدە تۇغقۇنۇڭلار ياخشىراق. مەن تۇراپ ئاخۇنغا ئېيتاي، گۈلسۈمخان كېلىپ ھەمراھ بولسۇن،— دەپ سالاھىدىن قويمىغاچ، ئۆز ئۆيىدە كۆز يورۇغانىدى. گۈلسۈم ئىككى كۈندىن بېرى سالاھىدىن، نۇرنىسا ۋە تۇغۇت ئانىسىغا تاماق ئېتىپ بەردى، چېيىنى قايناتتى، ھويلا – ئارامنى سۈپۈردى، بىردەم سىڭلىسىنىڭ يېنىدا بولسا، بىردەم ھويلىدا، بىردەم ئاشخانىدا بولاتتى.

سالاھىدىن كىرىپ كەلگەندە، نۇرنىسا سەل كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا قارىدى. خوتۇنىنىڭ ئۇيقۇسىز كۆزلىرى، سالاھىدىننىڭ ئېلىشاڭغۇ، خۇمارلاشقانىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. چۈۋۈلۈپ كەتكەن قارا چاچلىرى ئىككى يەلكىسىنى يېپىپ تۇراتتى. نەچچە كۈندىن بېرى تاتىرىپ قالغان چىرايى سۇزۇلۇشكە باشلىغانىدى. سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ يېنىدا ئولتۇردى. زەيتۈنىخان ئاشخانىدا تاماق ئېتىۋاتقان گۈلسۈمنىڭ يېنىغا چىقىپ كەتتى.

— مۇبارەك بولسۇن، — دېدى سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ باش - كۆزىنى سىلاپ، كۆكسىگە چۈشۈپ قالغان چاچلىرىنى يان تەرەپكە ئېلىپ قويدى. نۇرنىسا ئېرىسىدىن ئەمدى سەكەنمەيتتى، سېزىكلىكى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئېرىگە ئامراق بولۇپ قالغانىدى.

— خوش بولدىڭمۇ؟ — سورىدى ئۇ بالىسىغا قارىماي ئۆزى بىلەن بولۇپ كەتكەن ئېرىگە بوۋاقنى كۆرسىتىپ.

— ھەئە، — ئاستا جاۋاب بەردى سالاھىدىن خۇش ياقمىغاندەك. ئۇ يەنە نۇرنىسانىڭ كۆكسىگە قول ئۇزاتتى، نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ يېنىغا ئېلىپ قويدى.

سالاھىدىن قوالىرىدىن قاس چىمىقىرىشقا باشلىدى، ھەرقاچان ئاچچىقلانسا، ئۇ شۇنداق قىلاتتى.

— قىز تۇغقانلىقىم ئۈچۈن كۆڭۈللىرى يېرىم بولغان ئوخشىمامدۇ؟

— ئوغۇل تۇغقان بولساڭلا ئوبدان بولاتتى، قىز تۇغۇپ قالدىڭلا.

— بۇمۇ خۇدانىڭ ئىلتىپاتى. بۇ قېتىم قىز تۇغقان بولسام، يەنە بىر نۆۋەت ئوغۇل تۇغارمەن، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا، سالاھىدىن كۈلدى.

— خۇدا تىلىكىڭلارغا يەتكۈزسۇن.

— بۇ قىزىمىزنىڭ ئىسمىنى نېمە قويسام بولار؟

— مەن كىتابقا قاراپ باقاي، — دېدى سالاھىدىن.

— مېنىڭ ئېسىمغا كەلتۈرۈپ ھۆرنىسا قويۇپ بەرسىلە، — دۈتۈندى نۇرنىسا ئېرىنىڭ قولىنى سىلاپ.

— ئوغۇلنىڭ ئىسمىنى تۇغۇلۇپ ئەتىسى قويسا بولىدۇ، قىزنىڭ ئىسمىنى تۇغۇلۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىن قويسا بولىدۇ، — دېدى سالاھىدىن.

بۇ كىتابتىن ئالغان پەتىۋاسىمۇ ياكى ئۆزى چىقارغان پەتىۋامۇ نۇرنىسا بىلەلمەيدى.

— ھەممە ئىشتا، ھەتتا ئات قويۇشتىمۇ بىز ئاياللار كېيىن تۇرىدىكەنمىزدە؟ — دېدى نۇرنىسا چاقچاق ئارىلاش ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

گۈلسۇم نۇرنىساغا شۇڭغۇرۇچ، باشقىلارغا لەگمەن ئېتىپ بېرىپ، كەچ پېشىن بىلەن ئۆيىگە كەتتى. شامىغا يېقىن بىر تەخسە پېتىر مانتا ئېلىپ كەلگەن مۇھتەبەر سالاھىدىن خۇپتەندىن يېنىپ كىرگەندىن كېيىن ئۆزىدى.

× × ×

گۈلسۇم قېيىن ئانا، قېيىن ئاتا ھەم ئېرىنى باشلاپ دۈشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا نۇرنىسانى مۇبارەكلەپ كەلدى. قارايدىغان باشقا ئادەم بولمىغاچقا ئۈچ كۈندىن بېرى تۇغۇت ئانىسى زەيتۇنىخان نۇرنىساغا قاراپ ئۆيىگە كەتمىگەنىدى. دېگەنبىلەن بۇ ئايال نۇرنىساغا ئۆز ئانىسىدەكلا ئەسقاتتى. زەيتۇنىخان مېھمانلارغا ھالۋا ئېتىپ چىقتى.

— بالام، ئېتىنى نېمە قويۇشلا؟ — سورىدى گۈلسۇمنىڭ قېيىن ئانىسى پاتەمخان.

— تېخى قويمىدۇق، — ئۇنى ئاران چىقتى نۇرنىسانىڭ. بالىنىڭ ئېتى تۇغرۇلۇق گەپ بولۇنغاندىن كېيىن بۇ تۇغرۇلۇق ئېرىگە يەنە ئېغىز ئاچمىغانىدى.

— بۇ بولماپتۇ، — دېدى گۈلسۇمنىڭ قېيىن ئاتىسى ھاشىم ئاخۇن، — تۇغۇلغىلى بەش كۈن بولدى ئەمەسمۇ؟

— ياق، دادىكا، — دېدى گۈلسۇم سىڭلىسىنىڭ ئورنىغا جاۋاب قايتۇرۇپ، — سىڭلىسىنىڭ جۈمە كۈنى كۆزى يورۇغانىدى.

بۈگۈن تۆت كۈن بولدى.

— خان ئاچا ھالۋا ئوخشاپتۇ، يېسىلە.

— قىزىم ئۆزلىرىڭىز باقسىلا،— دېدى كېلىنىگە باش لىڭشىتىپ قويۇپ، ئاندىن نۇرنىساغا قارىدى،— تۇغۇتتىن كېيىن تاماقنى ئوبدان يېمىسە ئادەم ئۆزە بولالمايدۇ بالام، جىق - جىق يەپ ئەسلىرىگە كېلىۋالسىلا. ئون تۆت كۈنلۈك ئايدەك چوكانتىلە، تارتىلىپ قاپلا قىزىم، بۇ ھالۋىنى ئىسسىقىدا يېۋالسىلا.

نۇرنىسا شۇ دەم بامداتتىن بېنىپلا چېيىنى ئىچىپ چىقىپ كەتكەن ئېرىنى ئويلاپ قالغانىدى: «زەيتۇنىخان ئاچام قىچقىرىپ كەلسە بولامدىكىن؟ تۇغقانلار بار ۋاقتىدا بالىنىڭ ئېتىنى قويۇپ بەرسە بولاتتى.»

نۇرنىسا ئىككىنچى قېتىم چاي ئېلىپ كىرگەن زەيتۇنىخانغا:

— بالىنىڭ دادىسى قاچان كېلىدىغانلىقىنى سىلىگە ئېيتقانمىدى؟— دېدى ئۇ، «بالىنىڭ دادىسى» دېگەن سۆزنى بىرىنچى قېتىم ئاغزىغا ئېلىپ، گۈلسۈم سىڭلىسىنىڭ بۇ سۆزىگە پىسسىڭىدە بىر كۈلىۋالدى.

— ياق خېنىم بالام،— دېدى تۇغۇت ئانىسى،— ھېلى كېلىپ قالار.

پاتەمخان نۇرنىسانىڭ بىتاقەت بولۇۋاتقانلىقىنى پەملەپ، بىكار بولغان ھالۋا تەخسىسىنى داستىخانغا قويدى. ئۇ ساقىلىنى سىلاپ ئولتۇرغان ئېرىگە قاراپ:

— ھالۋىنى ئاشۇرماي يېسىلە دادىسى،— دېدى، تۇراپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مەن مەكتەپكە باراي، چۈشتە سالاھىدىننى بىللە ئېلىپ كېلىمەن،— دېدى.

— سەت بولىدۇ، ئولتۇرسىلا،— تەكلىپ قىلدى نۇرنىسا،

ئىچىدە نېمە ئۈچۈندۇر خۇش بولۇپ.
دۇئادىن كېيىن تۇراپ مەكتەپكە كەتتى.

× × ×

بوينى ئىنچىكە تانا بىلەن باغلانغان، قۇيرۇقى لىغىرلاپ تۇرغان قارا قوي كەينىگە داجىپ بوسۇغىدىن زادى ئۆتكىلى ئۇنىمىدى. سالاھىددىن قوينىڭ قۇيرۇقى ۋە كېيىلى ئاستىدىن ئىككى قولىنى سېلىپ كۆتۈرۈپلا ھويلىغا ئېلىپ كىردى. ئۇنىڭ كەينىدىن تۇراپ كىردى. ياپراقلىرى سارغىيىپ قالغان ئۈجمە دەرىخىگە قوينى باغلاپ قويۇپ، تۇراپنى ئۆيگە باشلىدى ۋە:

— ھاشىم ئاخۇن ئاكا، قېنى پاتىھە بەرسىلە، سالامەت تۇغۇلغان قىزىمىز ئۈچۈن بىر قوي ئېلىپ كېلىۋىدىم، — دېدى قول قوشتۇرۇپ.

— ھىممەتلىرىگە بارىكاللا! — دېدى ھاشىم ئاخۇن، — ئامىن خۇدايىم بۇ سەبىي ئاجىزەنىڭ رىزقىنى زىيادە قىلىپ، بەختى بىلەن ئۆمرىنى بەرسۇن!

سالاھىددىن دۇئانى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ھويلىغا چىقتى. قوي تانىسىنى ئۇياق - بۇياققا تارتىپ، ياتسىراپ توختىماي مەرەۋاتاتتى. ئۇ كەينىدىن چىققان تۇراپقا:

— بولدى ئۆزۈم يېتىشىمەن، ھاشىم ئاكاملار بىلەن پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇسلا، — دېدى.

تۇراپ سالاھىددىننىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىدىن رەنجىگەندەك بولۇپ ئۆيگە يېنىپ كىردى.

سالاھىددىن دادىسىنىڭ پىخسىقلىقىنى، گىجگىلىقىنى دورىمىغان بولسىمۇ، ئۆينىڭ مۇھىم ئىشلىرىنى قىلىش دادىسىدىن ئۆدۈم بولۇپ قالغانىدى. بۇ چاغقىچە قۇربانلىق قىلىدىغان قوينى

ئۆزى سۆيۈپ كەلگىنىدەك، ھەر يىلى كۈزدە تالنى، ھويلىدا پاراقسانلاپ ئۆسكەن بىر تۈپ قىزىلگۈلنى ئۆزى كۆمۈپ، ئەتىيازدا ئۆزى ئاچاتتى، كىشى ياللاپ ئىشلەتمەيتتى. ياندىكى قىشلىق گۈللەرنىڭ بىر قىسمىنى ئامبارغا، بىر قىسمىنى ئايۋان، چوڭ - كىچىك مېھمانخانىلارنىڭ دېرىزىلىرىگە قويۇپ قوياتتى. ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى تونۇرنىمۇ ئۆزى سالغانىدى. ياغاچچىلىقمۇ، تامچىلىقمۇ قولىدىن كېلەتتى. ھويلا تاملىرى ۋە ئۆگزىنىڭ قەيىرى ئوپۇرۇلۇپ كەتسە ئۆزى ئوڭشىۋالاتتى. ياغاچچىلىق، تامچىلىق سايمانلىرىدىن بىر يۈرۈش بار ئىدى.

سالاھىدىننىڭ ئاتا - بوۋىلىرى مۇشۇ قورۇدا ئولتۇرۇپ ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. ئۇلار ئوتتۇرا ھال كۈن كەچۈرۈپ كەلگەن كىشىلەر بولۇپ، پەقەت سالاھىدىننىڭ دادىسى ھېلىم باياجىم بەگ بولغان چاغلىرىدا بۇ قورۇنى ئىچكىرى - تاشقىرى ھويلىغا بۆلۈپ ياساتقانىدى. شۇ چاغدىن تارتىپ، ئىچكىرىدىكى ھويلىدا قىشلاپ، تاشقىرىقى ھويلىدا باھار، ياز ئايلىرىنى ئۆتكۈزۈش ئادەتكە ئايلانغانىدى. سالاھىدىن ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن قورۇسىنى يەنە بىر قېتىم تۈزەشتۈردى. ئۇ ھەممە ئىشنى ئۆزى قىلسىمۇ، پەقەت ئۆيىگە ئۆزى سۇ توشۇشنى ياقتۇرماي، ئەپكەشكە سۇ توشۇتاتتى. ئۇ پۇلنى تېپىشنىمۇ، خەجلەشنىمۇ، تۇتۇشنىمۇ بىلەتتى. ئەھلىمەھەللىدىكىلەرنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا نوچى، مېجەز، مەرد ئادەم ئىدى. نۇرنىساغا ئېرىنىڭ مانا شۇ مەردانىلىقى يارايتتى. ئەمما سالاھىدىننىڭ كۈنچىلىكى ئۇنى رەنجىتكەنلىكى تۈپەيلىدىن، ئېرىنىڭ ھەممە نۇقسانلىرىنى كەچۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ، مۇشۇ خۇيىنى كەچۈرەلمەيتتى. چۈنكى بۇ كۈنچىلىك ئۇنىڭ ساپ مېھرىنى خورلىغانىدى.

نۇرنىسا شۇدەم دېرىزىدىن ئېرىنىڭ كەكە بىلەن قوينىڭ

سان، قوۋۇرغىلىرىنى پارچىلاۋاتقانلىقىغا زەن سېلىپ تۇرغان چېغىدا، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غۇملار، ئاچچىقلار كۆتۈرۈلۈپ كېتىشكە باشلىدى. كۆڭۈل ئاسمىنىدىكى تۇمانلار تارقىلىپ، شۇنداق قاۋۇل ئېرى بارلىقىدىن سۆيۈندى. سالاھىدىن بىرقانچە كۈندىن بېرى نۇرنىسانىڭ قىز تۇغقانلىقىغا نارازى بولۇپ ئۇچۇق چىراي ئاچماي خاپا يۈرۈۋاتقان بولسىمۇ ئۇنىڭ بۈگۈن قوينى ئېلىپ كىرىپلا سويۇۋەتكىنىدىن نۇرنىسا خۇرسەن بولۇپ كۆزىگە ياش ئالدى. شۇ تاپتا يۈگۈرۈپ چىقىپ ئېرىنىڭ ئۈستىبېشىنى قاققۇسى، قولىغا سۇ قويۇپ بەرگۈسى كەلدى.

سالاھىدىن قوينىڭ گۆشىنى، گۆش - يېغىنى ياغ قىلىپ ئايرىپ، ئاشخانىغا ئېلىپ كىردى.

— زەيتۇنىخان ئاچا، ماۋۇ پارچىلاقلىق گۆشنىڭ ھەممىسىنى قازانغا سېلىۋەتسىلە، ئاندىن ماۋۇ لوق گۆشنى، يۈرەك، جىگەر بىلەن قوشۇپ يالپاقلاپ توغراپ بەرسىلە، مېھمانلارغا، نۇرنىساغا كاۋاپ قىلىپ بېرەي، — دېدى ئۇ، ئوچاقتا گۈركىرىتىپ ئوت قالاۋاتقان زەيتۇنىخانغا.

مېھمانلار كاۋاپنى يەپ، شورپىنى ئىچىشتى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن:

— ھاشىم ئاخۇن ئاكام، پاتەمخان ئاچاملار بار ۋاقتىدا بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇپ بەرسىلە ئوبدان بولاتتى، — دېدى نۇرنىسا ئۆيگە كىرىپ كەلگەن ئېرىگە ئۆتۈنۈش نەزەرى بىلەن قاراپ.

— قېنى، سالاھىدىن ئاخۇن بالام، بوۋاقنى قوللىرىغا ئالسىلا، — دېدى ھاشىم ئاخۇن.

سالاھىدىن تەرەت ئېلىپ كىرىپ، بوۋاقنى قولىغا ئالدى. بوۋاق كىچىك قارا كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ ئاتىسىغا تەلپۈندى. سالاھىدىن ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان، سول قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتىپ،

— ئىسسىلىرى ھۆرنىسا بولسۇن قىزىم، — دەپ، جايناماز ئۈستىدە دومىلاتتى. مېھمانلار — مۇبارەك بولسۇن، مۇبارەك بولسۇن دېيىشىپ بوۋاقنى قولدىن قولغا ئېلىشتى. نۇرنىسانىڭ چىرايىدا خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلەندى.

× × ×

نۇرنىساغا تۇغۇت ئانىسى بولغان زەيتۇنىخان ئوپاللىق بولۇپ، سالاھىدىنىنىڭ ئانىسى بىلەن بىر يۇرتلۇق ئىدى. ئۇ چىراي دېسە ھەرقانداق كىشىگە يارىغۇدەك چىرايى بار، ناخشىمۇ ئېيتالايدىغان، دۇتارمۇ چالالايدىغان ئوچۇق كۆڭۈل قىز بولسىمۇ، بىراق نامرات بىر ئوتاقچىنىڭ قىزى بولغاچ يىگىرمە ياشقىچە تۇرمۇشقا چىقماي، ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالغانىدى. ھاللىقراق كىشىلەر ئەلچى كىرگۈزۈشسىدى، ئۆزىگە ئوخشاش كەمبەغەللەرگە ئاتا - ئانىسىنىڭ بەرگۈسى كەلمىدى. زەيتۇنىخانىنىڭ بىر ئاكىسى، ئۈچ ئىنىسى بار ئىدى. ئاكىسى گاچا، بىر ئىنىسى گاس ئىدى. قالغان ئىككى ئىنىسىنىڭ بىرى تۇغما قارىغۇ، بىرى تەلۋە تۇغۇلغانىدى. گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسى كىچىكىدىنلا مۇزدۇزلۇققا شاگىرتلىققا بەرگەن، ئۇلار كېيىن ئۆتۈك، كەش، سەندەل تىكىپ سېتىپ ئاتا - ئانىسىغا ياردەم قىلىپ كەلدى؛ قارىغۇ ئىنىسى بەكمۇ تېرىككەك ئىدى، بىكاردىن بىكار ھۆركىرەپ يىغلايتتى - چىرقىرايتتى. مېنى بازارغا ئېلىپ بار، دەپ تۇرۇۋالاتتى. بۇنى پەقەت ئاچىسى زەيتۇنىخانلا بەزلەپ پەسكويغا چۈشۈرەلەيتتى. زەيتۇنىخان بولسا خۇدانىڭ بىرى - بىرىدىن كاز بۇ بەندىلىرىنىڭ خىزمىتىگە ئۇلگۇرەلمەيتتى. كىشىلەر «ئەر - خوتۇن ئىسىلداش بولغاچ پەرزەنتلىرى ناكا تۇغۇلغان» دېيىشەتتى. بىرلا زەيتۇنىخان سەللىمازا تۇغۇلغانىدى.

ئۇلارنىڭ ناكار بولۇپ قېلىشىغا يەنە قانداق سەۋەبلەر بولغان بۇنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

زەيتۇنەمنىڭ تەلۋە ئىنىسىنىڭ جېدىلى ھەممىدىن كۆپ ئىدى. ئەگەر ئۇنىڭ تەلۋىلىكى تۇتسا ئاۋۋال قولىنىڭ دۇمبىسىنى، بىلىكىنى چىشلەپ، قاساپ، ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك قىيما ـ ياما قىلىۋېتەتتى. ئاندىن قولىغا نېمە چىقسا شۇنى ھەر تەرەپكە ئاتاتتى، قاچا ـ قومۇچلارنى سۇندۇراتتى، ئاكا ـ ئىنىلىرىنى ئۇراتتى، بۇمۇ بىرلا ئاچىسىغا چېقىلمايتتى. شۇڭلاشقا زەيتۇنەمنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ياتلىق قىلىشقا ئالدىرىمايتتى، ئەگەر زەيتۇنەم ياتلىق قىلىنىپ كەتسە، بۇ بالىلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئاتا ـ ئانىسىغا تەس چۈشەتتى.

زەيتۇنەم يىگىرمە ياشقا كىرگەندە ئوپال ئويى چولپانلىق دەرۋىش ئاخۇن ساتىراش بىلەن يازنىڭ بىر كېچىسى قېچىپ كەتتى. ئاتا ـ ئانىسى ئىككى يىلغىچە ئىز ـ دېرىكىنى ئالالمىدى ۋە كېسەل بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆلۈپ كەتتى. زەيتۇنەمنىڭ تەلۋە ئىنىسى بىر كۈنى ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ يامانيار دەرياسىغا چۈشۈپ ئېقىپ كەتتى. قارىغۇ ئىنىسى ئاچلىق ۋە كېسەل بىلەن دۇنيادىن ئۆتتى. گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسىلا ھايات ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرى تىككەن ئاياغلىرىنى بەزىدە ئوپال بازىرىدا ساتسا، بەزى چاغلاردا قەشقەر شەھىرىگە ئاپىرىپ سېتىپ كېلەتتى.

شۇ يۇسۇندا يىللار كەينى ـ كەينىدىن ئۆتتۈۋەردى. باھار ۋاقتى ئىدى، زەيتۇنەمنىڭ گاچا ئاكىسى بىلەن گاس ئىنىسى ئۆزى تىككەن ئۆتۈك، بەتىنكىلەرنى خۇرجۇنغا قاچىلاپ قەشقەرگە كېلىپ ئۆتۈك بازىرىدا يايما ئاچتى. ئۇلار چۈش بىلەن پېشىن ئارىلىقىدا ئۈچ سەندەل ئاياغ، ئالتە بەتىنكە ساتتى. پېشىن بولدى، قورساقلىرى ئېچىپ گىردىسى دۇغقا چىلىشىپ

چەپ ئولتۇرغاندا ئەر - خوتۇن ئىككى خېرىدار كېلىپ ئۇلارغا قاراپمۇ قويماي، سەندەل، بەتىنكىلەرگە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى. بۇ ئىككى خېرىدارغا ئۈمىد بىلەن تىكىلگەن گاچا، گاس ئاكا - ئۇكىنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا يوغان ئېچىلدى، گاچا ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ بەتىنكە، سەندەللەرگە سىنچىلاپ قاراۋاتقان ئايالنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى. زەيتۇنەم ئاكىسىنى تونۇدى، لېكىن ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان شاپاق دوپپىلىق قاتمال كەلگەن شاپ بۇرۇتلۇق يىگىت غەزەپ بىلەن گاچىنىڭ قولىغا بىرنى ئۇرۇپ زەيتۇنەمنى ئاجرىتىۋالدى.

— ماۋۇ هارامزادىنىڭ قاراپ تۇرۇپ كىشىنىڭ خوتۇنىغا چېقىلىۋاتقىنىنى! — دېدى ئۇ، لاغ - لاغ تىترەپ، چىرايى ئۆڭۈپ، زەيتۇنەم بولسا سەبدەدەك سارغىيىپ زۇۋان سۈرەلمەي قالدى. شۇ ئاندا گاچا بازغاندەك مۇشتى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ يىگىتنى تىك موللاق چۈشۈرۈۋەتتى. يىگىت ئورنىدىن تېزلا تۇردى - دە، بېلىگە ئېسىقلىق غىلاپتىن پىچاقنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ گاچىغا ئۆزىنى ئاتتى.

— هوي، بۇ مېنىڭ ئاكام، پىچاقنى غىلاپقا سېلىڭلار، — دېدى زەيتۇنەم، — دەرۋەش ئاخۇننىڭ قولىغا ئېسىلىپ.

زەيتۇنەم ئاكىسىغا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنچاق - مۇنچاق ياشلار تۆكۈلۈۋاتاتتى.

— مەن ئاتا - ئانامغا، قېرىنداشلىرىمغا ۋاپاسىزلىق قىلدىم. سىلەرنى تاشلاپ كەتتىم، گۇناھ مەندە، مەن ئاسىي هەمشىرەڭلارنى ئۆلتۈرۈپ، دۇنيا ئازابىدىن قۇتقۇزۇڭلار، — دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ، ئۇلارغا قول، كۆزلىرى بىلەن ئىشارە قىلىپ چۈشەندۈردى. زەيتۇنەم بىردەم ئاكىسىنىڭ بىردەم ئىنىسىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ يىغلىدى. ئاكا - ئىنىسىمۇ

يىغلاشتى. زەيتۇنەمنىڭ ئېرى دىدار كۆرۈشۈشنىڭ مۇنداق ئۇشتۇمتۇت ھەم كۈتمىگەن دەرىجىدە يۈز بەرگىنىدىن ھەيران بولۇپ ئۇلارغا قاراپ قالدى.

گاس① — گاچا ئاكا — ئۇكىلار ئاتا — ئانىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى تەلۋە ئىنىسى بىلەن قارىغۇ ئىنىسىنىڭ قانداق ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئىشارەت تىلى بىلەن زەيتۇنەمگە بىلدۈردى. ئاكا — ئۇكىلار كالىدەك ھۆكۈرەپ يىغلاپ نەرسە — كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. زەيتۇنەم بىلەن ئېرى ئۇلارنى باشلاپ ئەبرىشىمكار كوچىسىدىكى ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى.

بۇ ئىشلارنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە مانا ئوتتۇز يىلدىن ئېشىپتۇ. خۇدا زەيتۇنىخانغا پەرزەنت يۈزى كۆرۈشنى بۇيرۇمىغانىكەن. ئېرى بىلەن بىر جۈپ بولۇپلا ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. ئېرى ئوردا ئالدىدا كىچىككىنە بىر ساتىراشلىق دۇكىنى ئېچىۋالغانىدى. زەيتۇنىخان كىشىلەرنىڭ نانلىرىنى يېقىپ، كىرىنى يۇيۇپ، گېزى كەلسە توخۇت ئانىسى بولۇپ، بۇ ۋاقىتقا قەدەر موھتاجلىق ئازابىنى تارتماي، جانلىرىنى بېقىپ كېلىشتى. زەيتۇنەمنى ئاياللار ھۆرمەتلەپ «كىندىك ئانا، زەيتۇنىخان ئاچا» دەپ ئاتىشىدىغان بولدى. ئۇ دۇرنىسانىڭ يالغۇز ئىكەنلىكىنى، مەجەزىنىڭ ئوبدانلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، گۋاسۇملارمۇ مۇبارەكلەپ كەتكەن ئاخشىمى ئولتۇرۇپ:

— جېنىم بالام، سىلىگە بىر ھەمراھ بەك لازىم ئىكەن. ئوپالدا بىر گاچا ئاكام بار، ئۇنىڭ يىگىرمە ياشلاردىن ئاشقان بىر ئاجىز قىزى بار، بەك ھوشيار، قاراپ قويغان كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىدۇ، سالاھىدىن ئاخۇنغا دەپ باقسىلا، ماقۇل بولسا بىرنەچچە كۈن ئىچىدە بېرىپ ئېلىپ كېلەي، سىلىنىڭ ئىشلىرىغا ئەسقاتىدۇ؟— دېدى.

نۇرنىسا خۇشال بولدى. ئۆزىگە ھەمراھ تېپىلغىنىدىن سۆيۈنگەنىدى.

— دادىسىغا دەپ باقاي، ماقۇل دەر، زەينۇنىخان ئاچا، سىلىگە كۆپ رەھمەت. ماڭا ئانامدەك قاراۋاتىلا، — دېدى ۋە ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئايۋاندا ياتقان ئېرىنىڭ يېنىغا چىقتى ئۇ ئېرىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يىرىك چاچلىق بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، زەينۇنىخانىنىڭ ياخشى تىلىكىنى يەتكۈزدى.

— گاچا قىزىمكەن؟ ئون ئىككى، ئون ئۈچ ياش بولسىمۇ يەتتە ئەزاسى ساق بولغان بولسا ياخشى بولاتتى، بوپتۇ سىلە مەيلى دېسەڭلا ئېلىپ كەلسۇن. بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ باقسۇن، چىقىشىپ قالساڭلار تۇرار، چىقىشالمىساڭلار كېتەر، — دېدى سالاھىدىن.

* * *

يەتتىنچى باب

ئايتۇرا

ھۆرلىسانىڭ ئايغى ياراشتىمۇ بۇ يىل كۈز سالاھىدىنىڭ تاشقىرىقى ھويلىسىدىكى ئۈزۈم تېلى ساپاق ـ ساپاق ئۈزۈملەرنى كۆتۈرەلمەي يىقىلىپ كېتىدىغاندەكلا بىر يانغا قىيسىيىپلا قالدى. سالاھىدىن «تالنى كۆمۈۋالسام، بىدىشنى ئەتىيازغىچە ئوڭلاپ قويىمەن»، — دەپ ئويلىدى. ئۈزۈمنى ئۈزۈپ ئامبارغا ئاسىدىغان پەيتمۇ كېلىپ قالدى، كۈن ئوبدان ئىدى. چۈش مەزگىللىرىدە پېشايۋاندا ئولتۇرغان كىشىگە ئاپتاپ ھۇزۇر بېغىشلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ ئىچكىرىكى ھويلىغا كۆچۈپ كىرىپ كەتكۈسى كەلمەيتتى. چۈنكى نۇرنىسا ھەر كۈنى ياغلىنىپ بىر ـ ئىككى سائەت ئاپتاپقا قاقلىناتتى. زەيتۇنىخان بىر كۈندە ئىككى ۋاق، بەزى كۈنلىرى ئۈچ ۋاق ئۇنىڭ دېگەن تامىقىنى ئېتىپ بېرىپ ياخشى قارىدى. نۇرنىسا تۇغۇپ ئون بەش كۈن بولغاندا، زەيتۇنىخان ئاكىسىنىڭ قىزىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئوپالغا يولغا چىققاندا نۇرنىسا ئۇنىڭغا يېشىل دۇردۇن كۆڭلەكلىكنى، بىر نىمكەش مەخمەل كەمزۇلنى، بىر رومالنى بېرىپ ئۇزاتتى. سالاھىدىن بەش سەر كۈمۈش تەڭگە بەردى.

گۈلسۇم ھەر كۈنى كېلىپ سىڭلىسىغا تاماق ئېتىپ بېرىپ تۇردى. مۇھتەبەرمۇ كۈن ئارىلاپ كېلىپ نۇرنىسانىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى. سالاھىدىن ناماز بامداتتىن يېنىپ كىرىپلا ئۇنىڭغا ئىككى تۇخۇمنى يىلىتىپ ئىچۈرۈپ قوياتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن نۇرنىسا كۈن ئۆتكەنسېرى ئايدەك تولۇپ باراتتى. بوۋاقمۇ ئاغرىپ قالماي بىر ئوبدان چوڭ بولۇۋاتاتتى.

زەيتۇنىخان ئالتىنچى كۈنى نامازشام بىلەن ئاكىسىنىڭ قىزىنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. بۇلار ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە گۈلسۇم بىلەن مۇھتەبەرمۇ بار ئىدى. زەيتۇنىخان ئوپالنىڭ كۆزلۈك يەل - يېمىشلىرىدىن ئېلىپ كەلگەنىدى.

نۇرنىسا ناھايىتى خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ يەۋاتقان لەگمىنىنى قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، زەيتۇنىخان بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى. ئاندىن كېيىن قارا قۇمچاق، قويكۆز، چاچلىرى ئۇششاق ئۆرۈلگەن قىزنىڭ قان تېپىپ تۇرغان مەڭزىنى ياقتى. زەيتۇنىخان كۆز يېشى قىلدى ۋە تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن بوۋاققا قاراپ مەستلىكى كەلدى.

مۇھتەبەر گۈلسۇم راسلاپ بەرگەن ئىككى چىنە لەڭمەننى ئېلىپ كىرىپ زەيتۇنىخان بىلەن قىزنىڭ ئالدىغا قويدى.

— بۇ قىزىمنىڭ ئىسمى ئايتۇراخان، ئاكامنىڭ تۇنجى قىزى. ئۇنى ئۆيدە ئايتۇرا دەپ ئاتىشىدۇ. يەڭگەم ئوغۇل تۇغسام دېگەن ئارزۇدا ئايتۇرادىن كېيىن ئۈچ بالا تۇغقان. ئۈچىلىسى قىز تۇغۇلغان، بۇلارنىڭ ئاتلىرى يەتتەخان، بولاخان، ئەنبولاخان ئىدى...

— ئاش سوۋۇپ قالدى، — دېدى نۇرنىسا، — قوساقلىرى ئېچىپ قالغاندۇ، ئاشقا بېقىشسىلا.

ئايتۇرانىڭ شەھەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىشى بولغاچ ھەممەيلەندىن تارتىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ چىنىنى قولىغا ئېلىپ،

ئاشنى بىر تالدىن - بىر تالدىن ئاغزىغا سېلىپ يېيىشكە باشلىدى. ھەممىيلەن ئۆزىگە سەپسېلىۋاتقاندەك سىزىلىپ يەرگە قارىۋالدى. ئاھۇ كۆزلىرىدە قانداقتۇر چۆچۈشنىڭ شەپىسى بار ئىدى، يېقىملىق چىرايىدىن بولسا ياتسىرىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. بويى ئېگىز، قاش - كىرپىكى جايىدا قىز ئىدى. زەيتۇنىخان ئاشنى يەپ بولۇپ قاچىسىنى يەرگە قويغاندىمۇ، ئايتۇرا قولىدا تۇتۇپ تۇراتتى. زەيتۇنىخان «تېزرەك يېگىن» دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلدى. ئايتۇرا يانغا قارىۋالدى.

— ئالدىرىماي يېسۇن، — دېدى نۇرنىسا، — زەيتۇنىخان ئاچا، ئايتۇرانىڭ سىڭىللىرىغا ئەجەپ قىزىق ئاتلارنى قويۇپتىغۇ، بىز ئاڭلىمىغان غەلىتە ئىسىملار ئىكەن.

— ۋاي بالام، — دېدى زەيتۇنىخان، — بۇ ھەر ئىسمىنىڭ ئۆز ئالدىغا مەنىسى بار. ئوغۇل ئارزۇسىنى يەپ تۇرغان ئاكام ئايالى جىنەستىخاننىڭ ئىككىنچى قېتىم يەنە ئېغىر ئاياق بولغىنىدىن بەكمۇ خۇشال بولۇپتۇ. ئاخىرى بۇ بالىمۇ تۇغۇلۇپتۇ. قارىسا يەنە قىز. تۇنجى قىزىغا تۇرۇپ قالسۇن دەپ «تۇراخان» قويغان بولسا بۇ قىزىغا «ئەمدى قىز پەرزەنت يېتىدۇ، بۇ قېتىم ئوغۇل پەرزەنت بەرگىن» دېگەن مەنىدە «يېتەخان» دەپ ئىسىم قويۇشۇپتۇ. ئاكام يەنە ئايىلىنى «ئوغۇل تۇغسىكەن» دەپ ئارزۇ قىلىپ يۈرگەندە جىنەستىخان ئۈچىنچى قېتىممۇ قىز تۇغۇپتۇ. «بولدى، ئۇنىڭدىن كېيىن پەرزەنت بەرسەڭ ئوغۇل بەرگىن» دېگەن مەنىدە «بولاخان» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. ئاكامنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ئارزۇسى پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەندە جىنەستىخان يەنە ئېغىر ئاياق بولۇپتۇ. «نائۈمىت - شەيتان» دېگەندەك ئاكام يەنە ئۈمىدلىنىپ بالىنىڭ تۇغۇلۇشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپتۇ، ئاخىر بالا تۇغۇلۇپتۇ. بوۋاققا قاراپ

«سۆكە» ئورنىدا «تۇما» كۆرگەن ئاكام بېشىنى چايقاپتۇ. ئۇلار ئاخىرى «ئەمدى بولدى، پەرزەنتكە بولغان تەشنالىقىمىز قاندى» دېيىشىپ، بالىغا «ئەنبولاخان» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. كەينى - كەينىدىن تۇغۇلغان قىزلىرىنىڭ تۇنجىسى بولغان تۇراخاننىڭ تىلى چىقماي چوڭ بولۇۋاتقىنىدىن دادىمۇ، ئانىمۇ قايغۇرۇپتۇ. «بۇ بالا تىلسىز، گاس چوڭ بولارمۇ؟ خۇدايا بىزگە نېمە ئازتقۇلۇق؟ غەم - غۇسسىسىز ئازمىتى...» دېيىشىپ ھەسرەت چېكىپ كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشۈپتۇ. «بىتەخان» نىڭ «ئانا، دادا» دەپ تىلى چىققاندا ئاكام بىچارە ئۆزى ئاڭلىمىسىمۇ جىنەستىخاننىڭ ئىشارەتلىرىدىن چۈشىنىپ بېشى كۆككە يەتكۈدەك بولۇپتۇ. بولاخان، ئەنبولاخانمۇ تىلى چىقىپتۇ. بۇ كىچىك نارەسىدىلەر گاس، تىلسىز دادىسىنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ مۇرىسىگە يامىشىپ چۇرۇلدىشىپ ئوينىغىنىنى كۆرگەن تۇراخان ئانىسىنىڭ يېنىدا ھەيران بولۇپ قاراپ قالىدىكەن. ئۆزى بەك چىرايلىق بولغاچ، ئاكامنىڭ ئايالى تۇراخاننىڭ ئىسمىنىڭ ئالدىغا ئاينى قوشۇپ قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى «ئايتۇرا» دەپ ئاتىشىدىغان بولۇپتۇ. «بىتەلەيگە سۇ كەلسە ئاللاكۈدىن يا كېتىپتۇ» دېگەنىدەك تىلى چىقىپ قىزىلگۈلدەك چوڭ بولۇۋاتقان قىزلارنىڭ ئىككىنچى، ئۈچىنچىسى قىزىل چىقىپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. تۆتىنچىسى شامالداپ ئاۋۋال يۆتەل بولۇپ قىزىتىپ يېتىپ قالدى. بىر ھەپتىگىچە قىزىتمىسى سوۋۇمايدۇ. ئاتا - ئانىسى ۋەم سالدۇرىدۇ، داخانغا ئوقۇتىدۇ، سۈپلىتىدۇ، ئوت كۆچۈرىدۇ. بالا ساقايماي، ئاتا - ئانىسىنى داغدا قالدۇرۇپ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدۇ. يالغۇز قالغان ئايتۇرا، يۈرەك - باغرى ئېغىر مۇسىبەتتىن ئېزىلگەن ئاكام ۋە يەڭگەم ئۈچۈن گۆھەردىن ئەتىۋار بولۇپ قالدى. «گاس - گاچا بولسىمۇ رەڭگى بار. خۇدايىم نېسىپ قىلىپ شەھەرلىك بىر ھۈنەرۋەنگە ياتلىق بولسا،

سەھرايى قىيامەتنىڭ مۇشەققەتىدىن قۇتۇلۇپ قالاتتى» دەپ ئارمان قىلىشىدۇ. بۇنى بىلگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ، سالاھىدىن ئاخۇننىڭ تەرىپىنى قىلىپ بېرىپ ئاكام بىلەن يەڭگەمنى مېنىڭ تەسلىكتە كۆندۈردۇم. ئۇلار ئايتۇرانى بەك ياخشى كۆرگەچ يىغا - زار قىلىشىپ ئۇزىتىپ قالدى...

گۈلسۈم بىلەن مۇھتەبەرمۇ تامىقىنى يېگەچ زەيتۇنخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋاتاتتى، نۇرنىسا بولسا ئايتۇراغا قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى، ئايتۇرانىڭ بوينىغا بىر تىزىق كەھرىۋا ئېسىلغانىدى. بېشىدىكى چىمەن دوپپا ئۆزىگە يارىشىپ تۇراتتى. دۇنيادا ئېغىزدىن چىققان تىل قانچە - قانچە ساھىبجامالارنى سەتلەشتۈرۈپ، قانچە - قانچە كۆرۈمسىز خۇنۈك چىرايلارغا گۈزەللىك بېغىشلىغان دەيسىز؟ ئەگەر شۇ تاپتا ئۇ گەپ قىلسا، ئېھتىمال كىشىگە مۇنچىۋالا چىرايلىق كۆرۈنمەس ئىدى.

× × ×

ھۆرنىسانىڭ قىرقى تويى بولغانىدا ھويلىدىكى تال كۆمۈلۈپ، گۈللەر ئۆيلەرگە كىرگۈزۈلۈپ بولغانىدى. نىساخان، نۇرسىمانگۈللەر كېلىپ نۇرنىسانىڭ تاشقىرىقى ھويلىدىن ئىچكىرىكى ھويلىغا كۆچۈۋېلىشىغا ياردەملەشتى.

مانا بۈگۈن ئايتۇرا بەشكە ئۇت قالدى. نۇرنىسا زەيتۇنخان تەۋرىتىپ تۇرغان بۆشۈكتىن بوۋىقىنى ئالدى. ئۇ ھويلىغا تۇشۇپ كەتكەن گۈدەكلەرنىڭ ۋاڭ - چۇڭىنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ تېزرەك چوڭ بولۇپ ئاتارغا قوشۇلۇشىنى ئارزۇ قىلغان ھالدا، پېشانىسىگە سۆيدى ۋە ئۇنى كۆرپىگە ياتقۇزدى. بىلەكلىرى بوغۇم - بوغۇم، ئاق پوسسىلاققىنا، قوش ئېڭەك

بوۋاقنى پۇتىنى كۆتۈرۈپ كۆرپىگە ئوراشقا باشلىدى.

— قارا چاچ ئىكەن.

— پۇت ئېتىۋاتىدۇ، — دېيىشەتتى باللار دېرىزىدىن بويۇندىشىپ قاراپ.

— دېرىزە ئەينىكىنى سۇندۇرۇۋەتمەڭلار باللىرىم، — دەپ توۋلىدى زەيتۇنىخان.

شۇ چاغدا كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن قولىدىكى نەرسە - كېرەكلەرنى ئايۋان تەكچىسىدىكى پەتنۇسقا قويۇپ، ئۆيگە ئېلىپ كىردى. ئايتۇرا ئولتۇرغان يېرىدىن ئىتتىك قوپۇپ يەرگە قاراپ تۇردى، زەيتۇنىخان سالام بەردى.

— قىرىقىنى ھازىر چىقىرامسىلەر ياكى پېشىندىن كېيىنمۇ؟ — دەپ سورىدى سالاھىدىن ھۆرنىسانى ئېمىتىۋاتقان خوتۇنىدىن.

— ھانا ھازىر، ئۆيمۇ ئىسسىق، باللارغا بىر قازان ھالۋىنىمۇ ئېتىپ قويدۇق. ئوبدان چاغدا كەلدىلە، — نۇرنىسا ئېرىغا جاۋاب بېرىپ ئورنىدىن تۇردى.

زەيتۇنىخان داسقا يىلمان سۇ قويۇپ، ئۇنىڭغا كۆۋرۈك ياغىچىنىڭ شىشىغى، مەسچىت تېمىنىڭ كاكولىنى سالدى، ئاندىن بىر پىيالىدىكى سۇغا تۇز، بىر پىيالىدىكى سۇغا ناۋات، بىر پىيالىدىكى سۇغا چوغ سالدى، بىر چىنىدىكى سۇغا بولسا بىلەزۈك، ئۈزۈك، سۆكىلەرنى سالدى، ئازراق يىلمان سۇ قويۇلغان داسقا بوۋاقنى ئولتۇرغۇزدى. ئەندىكىپ كەتكەن ھۆرنىسا يىغلاشقا باشلىدى. زەيتۇنىخان بوۋاقنىڭ بېشىنى سىلاپ ھەزلەپ يىغىدىن توختاتتى. بىرىنچى بولۇپ سالاھىدىن بامدات نامىزىدىن كېيىن دەمدە قىلىپ قويغان پىيالىدىكى سۇنى ئەگشەپ قىزنىڭ بېشىغا قۇيدى. بالا قىرقىراپ يىغلاپ كەتتى.

— ياۋاش - ياۋاش، — دېدى زەيتۇنىخان بوۋاقنىڭ

بېشىنى، بەدەنلىرىنى سىلاپ، نۇرنىسا ئالتۇن ئۈزۈك، سۆكە سېلىنغان چىنىدىكى سۈنى قىزىنىڭ بېشىغا قۇيدى، ئايتۇرا ناۋات چىلانغان سۈنى قۇيدى. كەينى - كەينىدىن مېھمانخانىغا كىرگەن بالىلار «مەن، مەن» دەپ تالىشىپ بەس - بەس بىلەن بوۋاقنىڭ بېشىغا ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن، ئالىم بولسۇن، بەختلىك بولسۇن، ياۋاش بولسۇن دېيىشىپ سۇ قۇيۇشتى. بوۋاق كۆزلىرىنى يۇمۇپ - ئېچىپ تەلپۈنۈپ قارايتتى. زەيتۇنىخان توختىماي «بىسمىللا» دەپ شاھادەت ئېيتىپ:

— ياۋاش - ياۋاش، يىغلىمىسىلا بالام، ياۋاش - ياۋاش خۇدايىم بەختلىرىنى بەرسۇن، ياۋاش - ياۋاش، ئۆمۈرلىرىنى بەرسۇن، ياۋاش - ياۋاش... — دەپ بوۋاقنىڭ بۇدرۇق - بۇدرۇق قول - پۇتلىرىنى يۇياتتى. زەيتۇنىخان بالىنى سۈزۈك سۇ بىلەن ئاخىرقى قېتىم يۇيۇپ داستىخان ئېلىپ نۇرنىساغا بەردى. نۇرنىسا بوۋاققا قاراپ ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. بوۋاق قارا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئەتراپقا قارايتتى. نۇرنىسا بوۋاقنى يېڭى لۆڭگە بىلەن ئورىتى. پىتىلە - پىتىلە قارا چاچلىرى پارقىراپ تۇراتتى. زەيتۇنىخان بوۋاقنى يەنە ئېلىپ سېرىق تۈك باسقان پېشانە - قول - ئاياغلىرىنى سېغىز بىلەن سېغىزلىدى. قىزىل دۇردۇن كۆڭلەك، نېپىز پاختا سېلىنغان ئاغلىق ئىشتان كىيدۈردى. بېشىغا گۈللۈك تاۋاردىن تىكىلگەن پوپما، كۆڭلەك ئۈستىگە خورما رەڭ مەخمەل جىلىتكە كىيدۈرگەندە بوۋاققا شۇنداق ياراشتىكى ئاتا - ئانىسى كۆزىنى ئۈزەلمەي قالدى.

— مۇبارەك بولسۇن قىزىم! — دېدى سالاھىدىن نۇرنىسادىن بوۋاقنى ئېلىپ باغرىغا بېسىپ.

ئايتۇرا ئۈستىگە ھالۋا ئېلىنغان توقاچلارنى ئېلىپ چىقىپ ھەربىر بالىغا مۇۋاپىق ئۈلەشتۈردى.

× × ×

كۈز كۈنلىرى ئاخىرلاشماقتا ئىدى. پېشىندىن كېيىن چىقىشقا باشلىغان سوغۇق شامال ئامازدىگەرگە يېقىن بورانغا ئايلىنىپ كەتتى. خازانلار، چاڭ ـ توزانلار ئوگزىدىن ئۇچۇپ چۈشۈپ ھويلىنىڭ يۈزىنى ياپتى. ھويلىنىڭ كوچىغا چىقىدىغان ئىشىكى جالاقشىپ تۇراتتى. سالاھىدىن چۈشتىن كېيىن دۇكىنىغا بارماي پېشىن نامىزىنى ئۆتەپ بولۇپلا بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقان قىزىنىڭ يېنىدا قىڭغىيىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالغانىدى. نۇرنىسا ئېپېززەك يازلىق يوتقاننى ئېرىنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويۇپ، كەچلىك تاماق ئېتىش ئۈچۈن ئاشخانىغا چىقتى. ئاشخانا سۇپىسىدا بىر قولىنى تەكچى قىلىپلا ئايتۇرامۇ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قاپقارا ماڭلاي چاچلىرى توغاچتەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىگە چۈشۈپ تۇراتتى، بىر قولى ئەمدىغىنا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان كۆكسىنىڭ ئۈستىدە ئىدى. نۇرنىسا ئاستا كېلىپ سۇپىغا ئولتۇردى. ئەمما چۆچۈپ ئويغانغان ئايتۇرا گۈللۈك چىت كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى تىزلىرىغا يېپىپ سۇپىدىن پەسكە چۈشتى. نۇرنىسا ئىشارەت ئارقىلىق سۆزلىشىشنى تېخى ئۆگىنىپ كېتەلمىگەچكە، «يېتىپ ئۇخلاۋەرگىن» دېگەن سۆزنى قانداق ئۇقتۇرۇشنى بىلەلمىدى.

ئايتۇرا كەلگەنىدىن بېرى ھەممە ئىشنى ئۆزى تېپىپ قىلىۋاتاتتى، قىلغاندىمۇ ھەر قانداق كىشىگە يارىغۇدەك قىلاتتى. ئۇ ئەتىگەندە تۇرۇپ بامدات نامىزىدىن بۇرۇن ھويلىنى سۈپۈرۈپ بولاتتى. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن چېيىنى

ئېچىپلا كۆلدىن سۇ ئېلىپ كېلەتتى. بازارغا ئوتياشقا، گۆشكە باراتتى. ئازراق بىكار بولۇپ قالسا ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالاتتى. ئۇنىڭمۇ بىر كىشى بىلەن مۇڭداشقۇسى، سۆزىنى ئاڭلىغۇسى، جاۋابىنى بەرگۈسى كېلىدىغاندۇ؟ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى ئۆمۈلدەپ تۇرغان بىر جۈپ قوي كۆزلىرىدە ئىپادە قىلاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىگە قاراپ، خۇشاللىنىۋاتامدۇ، ھەسرەتلىنىۋاتامدۇ، ئىچى تىتىلداۋاتامدۇ؟ ئاز ـ تولا سېزەتتى ۋە ئايتۇرانىڭ زېرەكلىكىگە ھەيران قالاتتى. ھازىر بۇ ئۆيدە قولىغا قول، پۇتىغا ـ پۇت بولۇۋاتقان بىردىنبىر ھەمراھى ئەنە شۇ گاچا قىز ئىدى. سالاھىدىننى ياخشى كۆرسىمۇ ئۇنىڭدىن ئەيمىنەتتى. قورۇناتتى، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرالمايتتى. نۇرنىسا چېلەكنى ئېلىپ سۇغا ماڭغان ئايتۇرانىڭ ئالدىنى توستى. ئۇ «بوران توختىسۇن، ئاندىن سۇ ئېلىپ كىرگىن» دېمەكچى ئىدى، بىراق ئۇقتۇرالماي چېلەكنى ئېلىۋالماقچى بولدى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ ئۆيدە بىر تېمىم سۇ قالمىغانلىقى ئۈچۈن، نۇرنىسانىڭ توسقىنىغا قارىماي سۇ ئېلىپ كەلگىلى چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا كۆپكە قارىغانىدى، ھەقىقەتەن كۆپتە بىر تېمىممۇ سۇ قالماپتۇ. ئۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ تۇرغان ئىشىكنى ئېتىپ زەنجىرلەپ قويدى. ئۆيدە گۆش يوق ئىدى. سالاھىدىن ئۇخلاۋاتاتتى. نۇرنىسا ئامباردىن سەي ئېلىپ چىقىپ ئادالىدى. ئاندىن ئاشخانىنى سۈپۈردى. ئايتۇرا كەلمىگەنسېرى نۇرنىسا ئەندىشە قىلىشقا باشلىدى، يېرىم سائەت ئۆتتى، ئايتۇرا تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى، گۈركىرەپ چىقىۋاتقان قاتتىق بوران ئۆجىسىنىڭ ئېگىلىپ قالغان بىر شېخىنى قارسىدە قىلىپ سۇندۇرۇۋەتتى. نۇرنىسا چۆچۈپ بىئارام بولۇشقا باشلىدى. «ئايتۇرا نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ بوراندا سۇ ئېلىۋېتىپ كۆلگە چۈشۈپ كەتكەن-

سىدۇ ياكى بىرەر نائەھلى ئالدىنى توسۇۋالغانمىدۇ؟ خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت...»

— بالا يىغلاپ كەتتى، ھاي قېنى سىلە!

سالاھىدىننىڭ ئاۋازى نۇرنىسانىڭ خىيالىنى بۆلدى. نۇرنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك چىقتى. سالاھىدىن ھويلىدا تۇراتتى. تۇغۇتتىن قوپۇپ كۈندىن ـ كۈنگە ئايدەك تولۇپ كېلىۋاتقان خوتۇنىغا قاراپ ئۇنىڭ مەستلىكى كەلدى.

— ئايتۇرا قېنى؟ — دەپ سورىدى سالاھىدىن.

— سۇغا چىقىپ كەتتى.

— بوراندا چىقارمىساڭلار بولمامتى؟

— ئالدىنى توسسام ئۇنىماي چىقىپ كەتتى، كۆپتە بىر ئىچىم سۇ قالمىغانىكەن.

— ھە، — دەپ قويدى سالاھىدىن ژىرىلىپ لەپپەڭشىپ قالغان ئۈجمىنىڭ شېخىغا قول ئۇزىتىپ، ئۇ بىر تارتىپلا شاخنى يەرگە چۈشۈردى. كۆزىگە ئاچچىق توپا كىرىپ كېتىپ ئاچالماي قالدى.

— نۇرنىسا، — دەپ توۋلىدى ئۇ.

— مانا ھازىر چىقاي، — دېدى نۇرنىسا ۋە ئېمىشتىن توختاپ ئۆزىگە تەلپۈنۈپ ياتقان قىزىنىڭ پېشانىسىدىن بىرنى سۆيۈپ قويۇپ تاشقىرىقى ھويلىغا چىقتى.

— كۆزۈمگە بىر نەرسە كىرىپ كەتتى، پۈۋلەپ چىقىرىۋېتىڭلا، — دېدى سالاھىدىن ياغلىقى بىلەن سول كۆزىدىن قۇيۇلۇپ تۇرغان ياشنى ئېرتىپ تۇرۇپ. نۇرنىسا ئىككى قېتىم پۈۋلىدى ھەم ياغلىق بىلەن ئېرىنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىك قاپاقلىرىنى ئېرتتى. سالاھىدىن بىردىنلا ئۇنى دەس كۆتۈرىۋالدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ باغرىدا كىچىك بالىدەك تىپىرلاپ كەتتى. شۇ چاغدا ئىشىك چېكىلدى.

— ئايتۇرا كەلدى، قويۇۋەتسىلە، ئىشىكنى ئېچىۋېتەي، — دېدى نۇرنىسا مەگزىنى قاچۇرۇپ.

سالاھىددىن ئۇنى يەرگە دەسسىتىپ قويدى. نۇرنىسا لاچىندىن قۇتۇلغان كەپتەردەك ئۆزىنى تۈزەپ يۈگۈرگەن پېتى ئىشىك ئاچقىلى باردى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ ئىككى چېلەك سۇنى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئايتۇرانى كۆردى. سۇ ئېلىپ كەلگىنىگە خۇشال بولدىمۇ ياكى باشقا بىرەر ئىشقا خۇشال بولدىمۇ ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ قوي كۆزلىرى كۈلۈپ تۇراتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدىنى خۇشاللىق چۇلغىۋالغان ئايتۇرا سۇنى ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىپ كۆپكە قويدى. نۇرنىسا ئۇنىڭ خۇشاللىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلمىدى. بوران تىنماي گۈركىرەيتتى.

× × ×

1947 - يىلىنىڭ قاتتىق قىشى يامىدىن ھويلىنىڭ بىر بۇرجىكىگە كۆچۈرۈلگەن ئەنجۈرنىمۇ، يازلىقى پۈتۈن ھويلىغا ئاپتاپ چۈشۈرمەيدىغان تالنىمۇ ئۈششۈتۈپ چىقىپ كەتتى. كۆمۈكلۈك ئەنجۈر بىلەن ئۈزۈم تېلىنى باش باھاردا ئاچقان سالاھىددىن بۇ مېۋىلەرگە ئۈششۈك تەگكەنلىكىنى بىلەلمىدى. تالنى باراڭغا ئالدى، ئەنجۈرگە ئاچا يۆلىدى، لېكىن ھەر ئىككىلىسى كۆكلىمىدى. قېلىن ياغقان قار ئۈجمىگىلا پايدا قىلغانىدى. ئۈجمىنىڭ شاخلىرى تېزلا يوپۇرماق چىقىرىپ، باھارنىڭ غۇر - غۇر شامىلىدا شىلدىرلاشقا باشلىدى. سالاھىددىن كۆكلىمىگەن ئەنجۈر كۆچىتى بىلەن ئۈزۈم تاللىرىنى قومۇرۇۋېلىپ ئۆگزىنىڭ سىرەج تاملىرىغا يۆلىۋەتتى. باھارنىڭ جۇدۇنلۇق كۈنلىرىمۇ كۆپىيىپ، باغلاردىكى مېۋىلەرنىڭ چېچەكلىرىنى قېقىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ 5 - ئاينىڭ ئاخىرىغا بارمايلا بازار

ئىچىنى ئۈجمە قاپلاپ كەتتى ئايتۇرا ھويلىدىكى ئۈجمىگە ئوغۇل بالىدەك يامىشىپ چىقىپ چوڭ بىر شاخنى ئىرغاتقانىدا، ئىككى بېشىنى سالاھىدىن بىلەن نۇرنىسا تۇتۇپ تۇرغان شالدىرشاپقا ئۈجمە مۆلدۈردەك تۆكۈلەتتى. يەتتە ئايلىق بولغان ئوماق قىز ھۆرنىسامۇ ئۈجمىگە ئېغىز تەگدى. نىساخان ئۇرسىمانگۇللەر ھەر ھەپتىدە بىر- ئىككى قېتىم كېلىپ ئۈجمە يېيىشىپ كېتەتتى. نۇرنىسا ئىككى كۈندە بىر قېتىم «ئۈجمە يەپ كەتسۇن» دەپ مۇھتەبەرنى قىچقىرىپ كېلىشكە ئايتۇرانى ئەۋەتەتتى، زەيتۇنىخانمۇ پات- پات كېلىپ تۇراتتى، كەلمەي قالسا ئايتۇرا تاماق ياكى ئۈجمە ئېلىپ بېرىپ يوقلاپ باراتتى.

ئۈجمىنىڭ ئىككىنچى پىشىشقىدا نۇرنىسا بىر كۈنى بامداتتىن كېيىن ئايتۇرانى ئەۋەتىپ مۇھتەبەر بىلەن زەيتۇنىخاننى چاقىرىپ كەلدى.

— بۈگۈن ساڭا ئۈجمە قېقىپ بېرەي، — دېدى نۇرنىسا دوستىنى قۇچاقلاپ، — قورسىقىڭمۇ خېلى يوغىناپتۇ.

— يەنە ساڭا يېتەلمىدىم، — دەپ كۈلدى مۇھتەبەر، — سېنىڭكى مېنىڭكىدىن يوغانىراق تۇرمامدۇ؟ بىر بالاڭ بۆشۈكتە قورسىقىڭدىكى ئالتە ئايلىق، مېنىڭ ئەمدى بەش ئاينىڭ قارىسىنى ئالدى.

— توغۇۋالسۇن خېنىم، توغۇۋالسۇن، — دېدى زەيتۇنىخان سۆز قېتىپ، — چوكان ۋاقتىدا كەينى- كەينىدىن توغۇۋالسا باللار ئاسانلا چوڭ بولۇپ ئەسقاتىدۇ. ماڭا خۇدايىم پەرزەنت نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ. مۇشۇ ئايتۇرا بالام ئىنساپلىق بىر كىشىگە ياتلىق بولۇپ، پەرزەنت كۆرسە دەپ ھەر كۈنى خۇدايىمدىن تىلەيمەن، بالا دېگەن ئۆينىڭ چىرىغى چوكانلىرىم.

ئايتۇرا ھامىسىنىڭ ئۆزى توغرۇلۇق گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئېغىر تىندى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر نەرسىنى ئويلاۋات-

قانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— خۇدايىم دېگەنلىرىڭگە يەتكۈزسۇن، — دېدى ئۈجمە دەرىخىگە ياماشقان نۇرنىسا بالا ۋاقتىدا شاخقا ياماشقاندەك پۇتاقلارغا ئېسىلىپ. ئايتۇرا بىلەن مۇھتەبەر ئۇنىڭ پۇتلىرىدىن يۆلىدى.

— قايسى شاخنى ئىرغىتاي؟ — دەپ سورىدى نۇرنىسا.

— ئاۋۇ چوڭ شاخنى، — مۇھتەبەر قولى بىلەن كۆرسەتتى. نۇرنىسا ئىرغاتتى، ئۈجمىلەر مۇھتەبەر بىلەن ئايتۇرا ئىككى چېتىدىن تۇتۇپ تۇرغان شالدىرشاپقا يامغۇردەك تۆكۈلدى. نۇرنىسانىڭ قارا چاچلىرى ئۈجمىنىڭ شاخلىرىغا يىلاندەك يۆگىشىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلدى، نۇرنىسانىڭ يۈرىكى ئاغقاندەك بولۇپ كەتتى، گەرچە ئايتۇرا ئىشىكنىڭ قېقىلغانلىقىنى ئاڭلىمىغان بولسىمۇ، ھەممىسىنىڭ قارىشىدىن پەملەپ ئىتتىك چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى. سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ شاخ ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي زەيتۇنىخان بىلەن مۇھتەبەردىن ئەھۋال سورىدى، ئاندىن داستىخان ئۈستىدىكى ئاپئاق ئۈجمىلەرگە قول ئۇزاتتى.

— سىلىگىمۇ ئۈجمە ئىرغىتىپ بېرەيمۇ؟

سالاھىدىن بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈردى، ئۇنىڭ كۆزى ئۆگزىنىڭ سىرەج تېمىدىن بېشىنى چىقىرىپ نۇرنىساغا تىكىلىپ قالغان قوشنىسىنىڭ تامچى ئوغلىغا چۈشتى. بادام دوپپا كىيگەن قارامتۇل يىگىت ھېچنېمىنى سەزمىگەن ھالدا ئۈجمە دەرىخىگىلا تىكىلىپ تۇراتتى. غۇززىدە ئاچچىقى كەلگەن سالاھىدىن ئاشخانىغا يۈگۈردى. ھاۋانچا تېشىنى كۆتۈرۈپ چىقتى - دە، ئاتتى. ھاۋانچا تېشى گۇرس قىلىپ سىرەج تامغا تەگدى، تام لەرزىگە كەلدى. ھېلىقى يىگىت چۈچۈپ كۆزدىن

غايىپ بولدى.

نۇرنىسانىڭ ۋۇجۇدىنى تىترەك بېسىپ چىرايى سارغىيىپ كەتتى. سالاھىدىن خوتۇنىنىڭ ئېتىكىدىن قاتتىق تارتتى.

— ۋايجان! — دەپ توۋلىۋەتتى نۇرنىسا، ئۇ ئۈجمىنىڭ شېخىغا چىڭ ئېسىلىۋالمىغان بولسا يىقىلىپ چۈشەتتى. مۇھەببەر بىلەن زەيتۇنىخان نېمە قىلارىنى بىلمەي مەڭدەپ قالغاندا، ئايتۇرا بارغىنىچە، ئۈجمىگە ياماشقان سالاھىدىننىڭ پېشىنى بىر تارتىپ ئۇنى يەرگە چۈشۈردى. ئۇ سالاھىدىنغا شۇنداق غەزەپ بىلەن تىكىلدىكى، ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن بېشىغا ئۆلۈم كەلسىمۇ پىسەنت قىلمايدىغان قەتئىيلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئورغاقتەك قارا قاشلىرى يىمىرىلىپ، جىنەستىدەك لەۋلىرى چىڭ چىشلەنگەنىدى. يەتتە ئايدىن بېرى بۇ گاچا قىزنىڭ ئىما ـ ئىشارەتلىرىنى ئانچە ـ مۇنچە چۈشىنىدىغان بولۇپ قالغان سالاھىدىن كەينىگە بىر قەدەم چېكىندى. ئۇ تىلسىز، گەپ ئاڭلىمايدىغان بۇ تەرسا قىزنى ئۇرۇۋېتىشنى، يا ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدى. بۇ چاغدا نۇرنىسامۇ ئۈجمىدىن چۈشتى:

— دادىسى، سىلە نېمە بولدىلا؟ مېنى نېمە كۆرۈۋاتىلا ـ ھە؟! سىلە ئويلىغاندەك تەبىئەتسىزلەردىن ئەمەسمەن! ئىشەنمىسىلە ئېغىزلىرىدىن چىقىدىغىنى بىر ئېغىز سۆز، ئۆيلىرىدىن چىقىپ كېتىۋېرىسەن، ماڭىمۇ خۇدايىم بار. بالىغىمۇ ئىچلىرى ئاغرىمايدىغان ئوخشايدۇ.

سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قارىدى.

— مەن ئەر، سەن خوتۇن، نېمە دېسەم شۇنى قىلىشقا مەجبۇرىيىتىڭ. مەن قانچە قېتىم ئۆگزىگە چىقما، پىشايۋاندا تولا ئولتۇرما، خەقنىڭ كۆزى يامان دەپ ئېيتمىدىممۇ؟ كىچىك

بالىدەك ئۈجمىگە چىقىۋالغىنىڭنى قارا! زادى نېمە مەقسەت بىلەن چىقتىڭ؟ سىرەج تامنىڭ كەينىدە قاراپ تۇرغان كىم؟ راستىڭنى ئېيت!

— راستىڭنى ئېيت؟ بۇنىڭدىن باشقا قانداق راستىمنى ئېيتسام بولاتتى؟ — دېدى نۇرنىسا سول كۆكسى ئۈستىدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ پۈتمىنىڭ لېپىكىگە تېگىپ تۇرغان بىر ئۆرۈم چېچىنى ئاچچىقى بىلەن غىجىمداپ، — ئۈجمىگە ھېچقانداق باشقا مەقسەت بىلەن چىقمىدىم. زەيتۇنىخان ئاچام، مۇھتەبەرلەرگە ئۈجمە ئىرغىتىپ بېرەي دەپ چىقتىم. بۇنىڭ بىلەن ئاسمان باشلىرىغا ئۆرۈلۈپ چۈشمىگەندۇ؟ تامنىڭ كەينىدە دۆۋازمۇ، جىن بارمۇ! نەدىن بىلەي، نېمانچە يۈرىكىمنى سىقىلا؟ نېمانچە كىشىنى خورلايلا، مېنى دادىسى يوق، يېتىم كۆرۈۋاتاملا؟ — نۇرنىسا يىغلامسىراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن ھېلىسى دېدىم، ماڭا ئىشەنمىگەن بولسىلا بىر ئېغىز گەپنى ئېغىزلىرىدىن چىقارسىلا بولدى. مەن كەتكەندىن كېيىن ئۆگزىگە چىقمايدىغان، پېشايۋاندا ئولتۇرمايدىغان، قازناقتا سولاپ قويسىلا ماقۇل دەيدىغان خېنىمدىن بىرنى ئېلىۋالالا.

سالاھىدىننىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا قويۇق قاشلىرى بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشۈپ قىزىل مەڭزى قارىداپ كەتتى. ئۇ خوتۇنىدىن بۇنداق تېگى بار قاتتىق سۆزنى بىرىنچى قېتىم ئىشتىۋاتاتتى.

— زادى سېنى ئارامىڭدا قويمايۋاتقان مۇشۇ خوتۇنلار، — دېدى ئۇ گۇناھنى بۇنداق جېدەلنىڭ بولۇشىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان مۇھتەبەر بىلەن زەيتۇنىخانغا ئارتىپ، — بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ ئۆيۈمگە بۇلار يولىمسۇن! — سالاھىدىن قولىنى سىلكىپ ئايۋانغا كىرىپ كەتتى. نۇرنىسا رومىلىنى ئارتىپ يېڭىشقان مۇھتەبەر، زەيتۇنىخاننىڭ ئالدىنى توستى،

— ھەربىرلىرىنى نېمىشقا چاقىرتىپ كەلگەندىمەن. بۇنداق ئىزا - ئاھانەتنى تارتقاندىن كۆرە ئۆلۈپ كەتكىنىم ياخشى ئەمەسمۇ؟ مۇختەبەر، جېنىم ئاداش خاپا بولما، خاپا بولمىسىلا زەيتۇنىخان ئاچا. ئۇ كىشىنىڭ مىجەزى شۇنداق، ئەمدى مەنمۇ بۇ ئۆيدە تۇرمايمەن.

— ئۇنداق دېمىگىن ئاداش، — تەسەللى بەردى مۇختەبەر، — ئەر كىشى دېگەننىڭ مىجەزى شۇنداق بولىدۇ. بۈگۈن ئاچچىقى تۇتۇپ قالدى، بىز كېتەيلى، خوشلۇقى تۇتقان كۈنلىرى بالا ئەۋەتكىن يەنە كېلىمىز. بىزنىڭ ئۆيگىمۇ بېرىپ تۇرغىن، — مۇختەبەر نۇرنىسانىڭ مەڭزىگە تىزىلغان ياش تامچىلىرىنى ئېرتتى.

— بالام، ئەر دېگەننىڭ ئاچچىقى بىردەملىك، ئۇنى كۆتۈرمىسىلە ئۆينى - ئۆي قىلىپ تۇتقىلى بولمايدۇ، خاپا بولمىسىلا قىزىم، بۇ كىچىككىنە ئىشنى دەپ كېتىپ يۈرسىلە قانداق بولغان بىلەن خوتۇن ئۈچۈن ئەرنىڭ ئۆيى ياخشى، بالام يىغلىمىسىلا، خۇدايىم خاتىرجەملىك ئاتا قىلسۇن. زەيتۇنىخان نۇرنىسانىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ خوشلاشتى. مۇختەبەر دوستىنى قىيمىغاندەك:

— خوش، خۇدايىمغا ئامانەت ئاداش، بىزنىڭ ئۆيگىمۇ بارغىن، ئىچىڭ پۇشۇپ قالسا ئايتۇرالى ئەۋەتكىن، كېلىمەن. ئۆزۈڭنى ئايا، — دېدى ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ.

نۇرنىسا بۇلارنى ئۇزىتىپ ھويلىغا كىرگەندىن كېيىن ئۆزىنى توختىتالماي ئايۋانغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى.

× × ×

كۈندىن - كۈنگە قورسىقى ئېغىرلىشىپ قېلىۋاتقان نۇرنىسا ئۆي ئىشلىرىغا ئۆزىنى ئۇرۇپ كۈنلەرنى ئۆتكۈزەتتى. سالاھىدىن

ئالاھىدە بېرىپ چاقىرىپ كەلگەن نىساخان بىردەم «ۋاي پۇتۇم» بىردەم «ۋاي بېلىم» دەپ، تۆشۈك ئىشلىرىغا ئانچە ئارىلاشمايتتى، نۇرنىسادىنمۇ نېرى بولمايتتى. كۈنچىلىكى كۈچىيىپ كەتكەن سالاھىدىن ئۇنى ھېچ يەرگە چىقارمىدى. مۇھەببەتنىڭ ئۆيى بۇياقتا تۇرسۇن، بىر قورساقتىن چىققان ئانا ئورنىدىكى ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگىمۇ بارغۇزمىدى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپلا تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. يېڭى تۇغۇتتىن تۇرغان گۈلسۈم بىرقانچە قېتىم كېلىپ كەتتى. زەيتۇنىخان ئىككى قېتىم كەلگەن بولسىمۇ سالاھىدىن ئىشىكتىن كىرىشكە قوغلىۋەتتى. ھازىر ئۇنىڭغا بىردىنبىر ھەمراھ ئايتۇرا ئىدى.

شۇ كۈنى زەيتۇنىخان بىلەن مۇھەببەتنى ئۇزىتىپ ئايتۇراغا ئېسىلىپ يىغلاۋاتقان نۇرنىساغا:

— ماۋۇ تەرسا گاچىنىمۇ بۈگۈنلا كەتكۈزۈۋەت، — دېدى سالاھىدىن ئۆيدىن چاچراپ چىقىپ.

— نېمىشقا كەتكۈزۈۋېتىمەن؟ خۇدايىمنىڭ مۇشۇ مۆمىن بەندىسىدىن باشقا كۆڭلۈم سۇ ئىچىدىغان، ھەمدەرد بولىدىغان يەنە كىم بار ئىدى؟ ئەگەر ئايتۇرانى كەتكۈزۈۋەتسىلە ئەزىرايى خۇدا مۇنىمۇ شۇ مىنۇتلا كېتىمەن!

نۇرنىسانىڭ خۇدانى شېپى كەلتۈرۈپ قىلغان قەسىمى ئايتۇرانى بۇ ئۆيدە ساقلاپ قالغانىدى. ئۇ يېرىم يىلدىن بېرى ئايتۇراغا بەكمۇ ئىچىكىپ كەتتى. بالىنى نۆۋەتلىشىپ باقاتتى، تاماقنى بىللە ئېتەتتى. ئايتۇرانى خىزمەتكار ئورنىدا ئەمەس سىڭلىسى ئورنىدا كۆرەتتى. ھالبۇكى نۇرنىسا ئەمدى ئون سەككىز ياشقا كىرگەنىدى. ئايتۇرا بولسا يىگىرمە ياشتىن ئاشقانىدى. نۇرنىسانىڭ ئېرى بولغانلىقىدىن ئايتۇرا ئۇنى ئاچا ئورنىدا كۆرەتتى. بىللە كىر يۇيۇپ، ئۆي ھويلىنى بىللە سۈپۈرۈشەتتى. پەقەت سۇغىلا ئايتۇرا يالغۇز چىقاتتى. بولۇپمۇ

ھۇشۇ باھاردىن بېرى سۇنى ئەتىگىنى ۋە چۈشتىن كېيىن ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىپ گۈل يامىلىرىغا، ئۆجمىگە سۇ قۇياتتى. ھويلىغا سېپەتتى، كۆپىنى تولدۇراتتى، ئايتۇرا ھاردىم دېمەيتتى، شۇڭا سۇغا كېتىپ خېلى ئۇزۇن ۋاقىت يوقىلىپ كەتسىمۇ نۇرنىسا ھەرگىز يۈزىگە سالمايتتى. يولدا ئۇنى - بۇنى كۆرگەندۇ دەپ كۆپايىلىنەتتى. ئۇ ھەر قېتىم سۇدىن كەلگەندە خۇشال، كۆڭلى يايراپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. نۇرنىسادىن نېمە ئۈچۈندۇر ئۇياتقاندەك قىلىپ كۆزلىرىنى قاچۇرغاندا ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خۇشاللىق چىقىپ تۇراتتى. نۇرنىسا بۇنىڭدىن گۇمانلاندى. «ھەرقانداق يىگىتكە يارايدىغان چىرايى بار، بىرەر يىگىت بىلەن كۆل بويىدا تونۇشۇپ قالدىمۇ نېمە؟ سۇغا بېرىش ئالدىدا يېڭى كۆڭلىكىنى كىيىپ، چاچلىرىنى تارايدىغان بولۇپ قالدى. خۇدايىم، ئىنساپلىق بىر يىگىت بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشقا نېسىپ قىلغىن» دەيتتى ئۇ ئىچىدە.

نۇرنىسا قىزى بىر ياشقا كىرمەي يەنە تۇغۇدىغانلىقىنى ئويلىسا كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى. ھۆرنىسانى تۇغقاندا خۇشال بولۇپ يەنە تۇغقىسى كەلگەنىدى. ئېغىر ئاياق بولۇپ ئۆجمە پىششىقىدا ھېلىقى ۋەقە بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىن، ئەپسۇسلىنىدىغان بولدى، ئېرى دۇكاندىن ئۇشتۇمتۇت كېلىپ قارايدىغان بولۇپ قالغاندىن كېيىن تېخىمۇ سىقىلىشقا باشلىدى، ئېرى ئۇنى كىتاب كۆرگىلىمۇ قويمايتتى. نۇرنىسا كىتابىنى ئوغرىلىقچە ئوقۇيتتى.

سالاھىدىلىچە بولغاندا نۇرنىسا كىچىك مېھمانخانىدىن زادىلا چىقماسلىقى كېرەك ئىدى. بۇنداق كۈن كەچۈرۈشكە نۇرنىسا قانداقمۇ كۆنسۇن؟ «خەمسە»، «چاھار دەرۋىش»، «چاھار دىۋان»، «مىڭبىر كېچە» قاتارلىق كىتابلارنى ئوقۇغاندا ئۇ خاتىرجەم كۆڭۈللۈك تۇرمۇشنى خالايتتى، ئېرىنىڭ

ئۆزىگە ئىشىنىشىنى ئېستەيتتى. بۇ ئارزۇسىغا يېتەلمىگەنسېرى ھەممىگە چۆچۈپ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلاتتى. ئېرى كىتابلارنى جاۋۇنىگە سېلىپ قۇلۇپلىۋالغاچقا، گۈلسۈم، مۇھەببەتپەرلەر ئوغرىلىقچە ئەكىلىپ بەرگەن كىتابلارنى يوشۇرۇپ ئوقۇيتتى. سالاھىدىندىن بىرقانچە قېتىم ئازار يېگەن مۇھەببەتپەر كەلمەيدىغان بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىچى تېخىمۇ پۇشۇدىغان بولۇپ كەتتى. سالاھىدىن كۈندە بولمىسىمۇ، كۈن ئاشۇرۇپ ھاراق ئىچىپ كېلەتتى. بەگنى ئېغىر چېكىپ كۆزلىرى ئېلىشقان ھالدا كېلىپلا ئايالىغا ئېسىلاتتى. نۇرنىسانى تۆغقىچە سالاھىدىننى ئۆزىنىڭ ئېرى، قولدىشى، ئۆمۈرلۈك جۈپتى بىلىپ ياخشى كۆرگەن نۇرنىسا ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، ھەتتا نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالدى. سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ بۇ ھالىتىنى — نازى دەپ قارايتتى. شۇڭا خوتۇنى سىلكىشلەپ، دۈشكەرلەپ تۇرسىمۇ، ئۆزىگە تارتىپ باغرىغا باساتتى.

دۇنيادا پۈتۈنلەي خاتىرجەم ئائىلىلەر بولمىسا كېرەك. ھەربىر ئائىلىنىڭ ئۆزىگە چۇشلۇق خاپىلىقى، خۇشلۇقى بولىدۇ. خۇشلۇقىنى سوتقا يېيىپ، خاپىلىقىنى تۆت تامنىڭ ئىچىدىن چىقارمايدۇ. چىقىرىشقا توغرا كەلگەندە تۆت تام ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ ئۇنىڭدىن پاشقىسى بولىدۇ. بۇ ئائىلىدىكى ئىشلاردىن ئانچە خەۋىرى يوق يېقىن — يىراقتىكى قوشنا — قولۇملار سالاھىدىننىڭ ئائىلىسىنى بەختلىك ئائىلە دەپ ھېسابلايتتى. چۈنكى خېلى چوڭ جېدەلمۇ تۆت تامنىڭ ئىچىدىن چىقمايتتى. نۇرنىسا نومۇسچان بولغاچ ئەھلىمەھەللىدىكى ئاياللارغا ئېرىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ بەرمەيتتى. سالاھىدىن ئۆزىنىڭ نۇرنىسانى كۆڭلەيدىغانلىقىنى ئىچىدە بىلەتتى، تاشقىرىغا چىقارمايتتى. ئەڭ يېقىن بۇرادەرلىرىگە ئېيتىشنىمۇ يىگىت ئۈچۈن نومۇس دەپ ئويلايتتى. ئايتۇرا گاچا - گاس بولمىغاندا بۇ

ئۆينىڭ سىرتى كوچىغا يايغان بولاتتىمكىن، تاڭ؟ ئۇ ئاڭلىيالمىسىمۇ نۇرنىسا بىلەن سالاھىدىننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بولۇۋاتقان دە تالاشنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى، كۈن ئۆتكەنسېرى سالاھىدىنغا ئۆچ، نۇرنىساغا ئامراق بولۇپ كەتتى. ئۇ يېڭى كەلگەندىلا نۇرنىسانىڭ باشقا نەرسىگە ئەمەس، كىتابقا ھەۋەس بىلەن بېرىلگەنلىكىگە قىزىققان ۋە يېڭنە ئىش قىلىشنى، كەشتە توقۇشنى، رەشلىيە ئىشلەشنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە باشلىغانىدى. نۇرنىسا بۇنى كېيىنرەك چۈشەندى. ئۇ ئايتۇرا كېلىپ ئۈچ ئاي ئۆتكەندە ئىما - ئىشارەت بىلەن مەقسىتىنى بۇ گاچا قىزغا ئۇقتۇرالايدىغان بولدى. مانا شۇ چاغدا ئايتۇراغا خەت ئۆگىتىش ئىشتىياقى تۇغۇلدى. بۇنى نۇرنىسا ئىشارەت ئارقىلىق بىلدۈرگەندە، ئايتۇرا ھەددىدىن زىيادە خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ كۆتۈرۈۋالدى، يۈزلىرىدىن سۆيدى. بۇ باش باھار مەزگىلى ئىدى. نۇرنىسا دەسلەپ «ئا» نى يېزىپ تونۇتتى. لېكىن تونۇش ئاسانغا چۈشمىدى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ «ئا» نى يېزىپ قىلغان ئىشارەتلىرىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمىدى، بېشى قاتقان نۇرنىسا ئويلا - ئويلا ئاخىرى بىر چارە تاپتى، بۇ دەل خاسىيەتلىك پەيشەنبە ئاخشىمى بولۇپ ھاۋا ئوچۇق ئىدى، سەككىز - توققۇز كۈنلۈك ئاي كۆكتە نۇر چېچىپ تۇراتتى. نۇرنىسا سالاھىدىن خۇپتەنگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئايتۇرانى قولىدىن تارتىپ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى ۋە قولى بىلەن ئاينى كۆرسەتتى. ئايتۇرا ئايغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى، شۇ چاغدا نۇرنىسا خوتەن قەغەزىگە قېرىنداش بىلەن يوغان قىلىپ «ئاي» دېگەن سۆزنى يېزىپ، ئۇنىڭغا ئاسماندىكى ئاينىڭ خەت بىلەن يېزىلىشى دېگەن مەنىنى ناھايىتى تەسلىكتە چۈشەندۈردى. ئايتۇرا ئاسماندىكى ئايغا بىر قاراپ قەغەزدىكى يېزىققا بىر قاراپ كۈلدى ۋە

چۈشەنگەنلىكىنى بىلدۈردى. ئەگەر **سالاھىدىن خۇپتەندىن** كىرمىگەن بولسا ئۇلار خىلىغىچە ئۆگىتىش ۋە ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرغان بولاتتى. مۇشۇ ئاخشامدىن باشلاپ ئايتۇرا يېزىق ئۆگىنىشنى باشلىدى. نۇرنىسا ھەرپ بويىچە ئەمەس نەرسە - كېرەك ۋە ھەرىكەت نامى بويىچە خەت يېزىشنى ئۆگىتىشكە تۇتۇندى. ئايتۇرا ھەربىر سۆزنى ئون - يىگىرمە قېتىمدىن، ھەتتا ئەللىك، يۈز قېتىمدىن يازاتتى. قولى بوش بولسىلا نۇرنىسانىڭ كۆرسىتىپ يېزىپ بەرگەن سۆزلىرىنى ئېرىنمەي قايتا - قايتا يازاتتى. ئۇ كىچىك چېغىدا، ئانىسىدىن دوپپا تىكىشنى ئۆگەنگەندەك بىر ھېسسىيات بىلەن خەت يېزىشنى ئۆگىنىشكە بېرىلىپ كەتتى. نۇرنىسا پۈتۈن ياز بويى بىكار ۋاقتىنىڭ ھەممىسىنى ئايتۇراغا خەت ئۆگىتىشكە سەرپ قىلدى، ئايتۇرا كېچىسىمۇ ئۆگىنەتتى. نۇرنىسا يېزىپ بەرگەن «ئادەم، ئاسمان، ئالەم، سۇ، شەھەر، باغ، تاغ...» قاتارلىق يۈزلىگەن ئىسىملارنى كۆڭلىدە ئوقۇپ يازاتتى. ئۆگەنگەنسېرى پىكرى ئېچىلىپ، تەبىئەت ۋە تۇرمۇشنى چۈشىنىشكە باشلىدى. شۇنداق قىلىپ زېرىكىشلىك، ئادەمنىڭ قەلبىنى مۇجۇيدىغان بۇ ئۆيدە نۇرنىسا ئۈچۈن ئايتۇراغا خەت ئۆگىتىش ئىبارەت بىر ئەمەل تېپىلىپ، ئۇنى جاندىن ۋاز كېچىش ئويىدىن قايتۇردى.

× × ×

ئايتۇرا بۈگۈن سۇغا كېتىپ خېلى ئۇزۇندا كەلدى. ئۇ بەكرەك كېچىكىپ قالغاچ نۇرنىسا ئەنسىرىگەنىدى. ئۇ ئىشارەت بىلەن نېمە ئۈچۈن كېچىككەنلىكىنى سورىدى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ تۈرۈلگەن قوشۇمىسىدىن گۇمانلانغانلىقىنى سېزىپ

قىزىرىپ كەتتى. ئۇ تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇردى، تىرنىقىغا خىنە قويغانلىقى ئۈچۈن قىپقىزىل ئىدى. ئايتۇرا توم قارا چاچلىرىنىڭ ئۈچىنى ئويناغىلى تۇرغاندا نۇرنىسا راستىنلا ئاچچىقلاندى، گۇمانى كۈچەيدى. نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ يىمىرىلىپ تۇرغان قاشلىرى ئاستىدىكى ئويچان كۆزلىرىگە نەزەر تاشلىۋىدى، ئايتۇرا كۆزىنى ئېلىپ قاچتى. ئۇ كۆڭلىدىكىنى ئېيتىشتىن تارتىنىۋاتاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭدىن نېمە ئۈچۈن كېچىككەنلىكىنى يوشۇرماي ئېيتىپ بېرىشنى ئىشارەت بىلەن يەنە سورىدى. ئايتۇرا ئىككى كۆزىنى ئۇجمە دەرىخىگە تىكىپ جىم ئولتۇرۇپ كەتتى - دە، بىر چاغدا ئۆزىچە نۇرنىساغا شۇنداق بىر قارىۋېلىپ پىخىلداپ كۈلۈپ تۇرۇپ ئىما - ئىشارەت بىلەن ئۇقتۇرۇشقا باشلىدى. نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ قول، پۇت، ئېغىز، قاش، كۆز ۋە باش ھەرىكەتلىرىگە بىرنەچچە مىنۇت زەن قويۇپ قاراپ ئولتۇردى.

ئايتۇرا دەسلەپكى بىر قېتىم سۇدىن كېچىكىپ كەلگەندە، كۆل بويىدا بىر ئەپكەش يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى، ئۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ ئۇ يىگىت بىلەن يولدا، كۆل بويىدا بىرقانچە قېتىم ئۇچرىشىپ قالغاندا يىگىتنىڭ تىكىلىپ قارىشىدىن ئايتۇرا ئىزا تارتىپ يەرگە قاراۋالدى. يىگىت ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ چېلەكلىرىنى يەرگە قويۇپ، قولىنى ئۇزىتىپ «خېنىم چېلەكلىرىنى بەرسىلە سۇنى ئېلىپ بېرەي» دېگەندە، ئايتۇرا ئۆزىنىڭ گەپنى ئاڭلىيالمايدىغانلىقىنى، سۆز قىلالمايدىغانلىقىنى ئىشارەت بىلەن چۈشەندۈردى. يىگىتنىڭ چىرايىدىن شۇنداق بىر مۇلايىملىق ۋە كۆيۈنۈش ئەكس ئەتتى، بۇنى كۆرگەن ئايتۇرانىڭ يۈرىكى زىڭىلداپ يىگىتكە تىكىلىپلا قالدى. يىگىت گەپمۇ قىلماي ئايتۇرانىڭ قولىدىن ئىككى چېلەكنى ئېلىپ كۆلدىن سۇ ئېلىپ بېرىپ، ئۆز چېلىكىنى قۇرۇق پېتى

كۆتۈرۈپ ئايتۇرانىڭ كەينىدىن ماڭدى. يىگىت كۆل بويىدىكى ساماۋارخانا ئالدىغا كەلگەندە ئايتۇرانى توختىتىپ، بىر ياغلىققا بەش سامسىنى چىگىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى. يىگىت سامسىنى بەرگۈچە ئايتۇرانىڭ بارماقلىرىنى بىردەم تۇتۇپ تۇردى. ئايتۇرانىڭ قوللىرىغا بىرىنچى قېتىم ئەر كىشىنىڭ قولى تەگكەچ پۈتۈن بەدىنى ئوتتەك قىزىپ، تېنىگە ئىسسىق سىزىم تارىدى. يىگىت ئايتۇرا سامسىنى يەۋالسۇن دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ سۇ تولدۇرۇلغان چېلەكلىرىنى كۆتۈرۈۋالغان بولسىمۇ، بىراق ئايتۇرا يولدا سامسىنى يېيىشتىن نومۇس قىلىپ، چاپىنى ئىچىدىن قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالدى. سالاھىدىنىنىڭ ئۆيى تەرەپكە قايرىلىدىغان كىچىك كوچا ئاغزىغا كەلگەندە ئايتۇرا توختاپ، يىگىتتىن چېلەكنى ئالغاچ ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. ئايتۇرا سۇنى كۆتۈرۈپ تاكى ئۆيگە كىرىپ كەتكۈچە يىگىت ئۇنىڭ كەينىدىن كۈلۈمسىرەپ قاراپ قالدى. ئايتۇرا شۇ كۈندىن باشلاپ سۇ ئېلىپ كېلىشكە ئالدىرايدىغان، سۇنى كۈنىگە چۈشتىن بۇرۇن ۋە چۈشتىن كېيىن ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ يىگىت بىلەن كۆل بويىدا ھەر كۈنى ئىككى قېتىم كۆرۈشەتتى. يىگىت كاۋاپ، شورپا، گۆش، لەڭپۇڭ ئېلىپ بېرەتتى. ئايتۇرا كۆل بويىدىكى سۆگەتنىڭ دالدىسىدا ئولتۇرۇپ يەپ بولغاندىن كېيىن تەزىم قىلىپ يىگىتكە رەھمەت ئوقۇيتتى. يىگىت ناھايىتى سەممىي بولۇپ، ئايتۇراغا ھېچقانداق غەيرىي ئويدا بولماي، ئۇنىڭغا يانىمۇ يان ئولتۇرۇپ تەلمۈرۈپ قارايتتى. ئايتۇرانىڭمۇ بۇ يىگىتنى دائىم كۆرگۈسى، ئۇنىڭ بىلەن ئولتۇرۇپ مۇڭداشقۇسى كېلەتتى. بۈگۈنمۇ شۇ يىگىت بىلەن سۆگەت دالدىسىدا ئولتۇرۇپ قېلىپ، كېچىكىپ قالغانىدى. يىگىت ئۇنىڭغا ئىككى قولىنىڭ بىگىز بارماقلىرىنى بىر يەرگە قىلىپ «توي قىلساق» دەپ تەكلىپ

قىلغاندا ئايتۇرامۇ قوشۇلغانىدى.

نۇرنىسا ئايتۇرانىڭ سۆزلىرىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ تاشلىدى. بۇ ئۇنىڭ ئايتۇراغا چىن قەلبىدىن ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى. بۇ كۈلكىدىن چۆچۈپ ئويغانغان ھۆرنىسا يىغلاشقا باشلىدى.

× × ×

ئايتۇرا توي قىلىپ، ئۆزى بولسا ئۇسسۇل ئويناپ چۈش كۆرگەن نۇرنىسا يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ، ئايتۇرانىڭ سىرىدىن خەۋەردار بولغاندىن بېرى، ئۇنىڭغا بەكرەك كۆڭۈل بۆلىدىغان، ھېسداشلىق قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئايتۇرانىڭ ئەپكەش يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالغىنىغا خۇشال بولدى. «خۇدا، بۇ ئاجىز بەندەڭنىڭ بەختىنى بەرگىن، شۇ يىگىت بىلەن مەڭگۈلۈك جۈپ قىلىۋەتكىن» دەپ تىلەيتتى. ئۇ ئىچ كۆڭلىكى ئۈستىدىن چاپىنىنى يېپىنىپ پەنەرنى كۆتۈرگەن پېتى ھويلىغا چىقتى ۋە شۇ چاغدا كوچىغا چىقىدىغان ئىشىكنىڭ زەنجىرلەنمىگەنلىكىنى كۆرۈپ: «ئېرىم ھەر كۈنى ئىشىكنى بىر قېتىم يوقلاپ ياتاتتى. ئاخشام يوقلىماپتىكەندە، ئايتۇرامۇ ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ھاجەتخانىدىن چىقىپ ئىشىكنى زەنجىرلىدى. ئاندىن ئايتۇرا يېتىپ - قوپۇۋاتقان ئاشخانا ئۆيگە قاراپ باقماقچى بولۇپ چىراغنى ئاشخانا دېرىزىسىگە يېقىنلاشتۇرۇپ، ئۆز جايىدا قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئايتۇرا ئىچ كۆڭلەك بىلەنلا يېرىم يالىڭاچ قارامۇتۇق بىر يىگىت بىلەن ياتاتتى. يوتقان يانغا سىيرىلىپ چۈشۈپ قالغانىدى، نۇرنىسانىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچلۇق خىياللار كەلدى، ئۇ ئاشخانا دېرىزىسىنى چېكىپ:

— ئاپتۇرا ئىشىكنى زەنجىرلىۋېتىڭلار! — دېدى ئاستا ئاۋاز بىلەن. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق دېگەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمىدى. يېگىت ئويغىنىپ چاچراپ ئورنىدىن تۇرغاندا، نۇرنىسا ئايۋانغا كىرىپ بولغانىدى. نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ سېلىپ كەتتى، مېھمانخانىغا كىرىپ پەنەرنى ئۆچۈردى. ئۇ يېتىپ تۇرۇشىغا، مەرەپ ئالدىدا ياتقان ئېرى ئورنىدىن تۇردى.

سالاھىدىن پەنەرنى ياقتى، ھەر قېتىم نۇرنىسا تاھارەتكە چىقىپ قايتىپ كىرگەندە ئۇ چىقىپ ئەتراپقا بىر قاراۋېتىپ يېنىپ كىرىپ ياتاتتى. سالاھىدىن شۇ ئادىتى بويىچە پەنەرنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى. نۇرنىسانىڭ، «يېگىت چىقىپ كەتكەنمىدۇ، ئەگەر چىقىپ كەتمىگەن بولسا قانداق بولار؟» دېگەن سوئال خىيالىغا كېلىشى بىلەن تەڭ سالاھىدىننىڭ:

— تۇت ئوغرىنى! ئوغرى! ئوغرى قاچتى! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. نۇرنىسا كۆڭلەك بىلەن چاپىنىنى ئىتتىك كىيىپ، رومىلىنى بېشىغا ئارتتىدە ھويلىغا چىقتى. ئېرىنىڭ چىراغنى پېشايۋاندا قويۇپ، كۆسەينى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگەن پېتى كوچىغا چىقىپ كەتكىنىنى كۆردى، ئۇ قولىغا چىراغنى ئالدى ۋە ئالدىراپ ئاشخانىغا كىردى. كۆڭلەك، تامبىلىنى كىيىپ ئولگۈرگەن ئاپتۇرا ھېچ نەرسە بولمىغاندەك سۇپىدا ئولتۇراتتى. بىغەملىكىدىنمۇ، جېنىدىن تويغانلىقتىنمۇ ياكى ئۆزىگە ئىشەنگەنلىكىدىنمۇ چىرايىدا قورقۇش ۋەھىمىسىنىڭ ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. شۇ چاغدا ئىشىكنى جالاقلىتىپ ئېچىپ ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ سالاھىدىن كىرىپ كەلدى. نۇرنىسا ئاشخانىدىن ئىتتىك ھويلىغا چىقتى، ئوغرىنى تۇتالماي گۇمانى كۈچەيگەن سالاھىدىن كۆسەي بىلەن ۋەھىمە ئىچىدە قالغان نۇرنىسانىڭ تاغىقىغا بىرنى ئۇردى. نۇرنىسا «ۋايجان!» — دېگىنىچە دۈم

يىقىلدى.

نۇرنىسانىڭ كەينىدىن چىراغ كۆتۈرۈپ چىققان ئايتۇرا سالاھىدىننىڭ ئاچچىقلىنىپ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. غەزىپى قاينىغان سالاھىدىن كۆسەينى يەنە ئېگىز كۆتۈرگەندە ئايتۇرا چىراغنى يەرگە تاشلاپ يەردە ياتقان نۇرنىسانىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى. شۇ زامان ئايتۇرانىڭ كۆسەي تەگكەن غولى چىدىغۇسىز ئاغرىپ كەتتى...

* * *

سەككىزىنچى باب

قاقباش

دېرىزىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ كىرىشلىداۋاتقان يېشىل چىۋىن نۇرنىسانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇۋەتتى. ئۇ، ئۇتتەك قىزىپ ياتاتتى. تاغىقى ئېچىشىپ ئاغرىيتتى، مەڭزىدىكى ئىششىق يانغان بولسىمۇ، ئولتۇرۇشۇپ قالغان قاپىقىنىڭ ئەتراپىدىكى كۆك تېخى كەتمىگەنىدى، لەۋلىرىگە قوقاق چىقىپ كەتكەنىدى. بېشىدا سالاھىدىننىڭ ھاممىسى نىساخان تەسبىھ سىيرىپ ئولتۇراتتى.

ئۆي ئىچى ئىنجىق بولغاچ نۇرنىسا تەرگە چۆمۈلگەنىدى. ھۆرنىسا بۆشۈكتە ئۇخلاۋاتقانىدى، ئۇنىڭ ئىلىپتەك بۇرنى، ئالمىدەك مەڭزى، كەڭ پېشانىسى ئانىسىغا تارتقانىدى. بوتا كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ ئېچىپ، ئىككى يېنىغا بېشىنى قىڭغايتىپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى. «ئىڭە» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ نۇرنىسا سوقىراپ ئاغرىۋاتقان قوللىرىغا تايىنىپ ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ قىزىنى ئېمىتىشكە باشلىدى ...

ئۆلۈشكۈن كېچە قاتتىق ئۇرۇلغان تاياق زەربىسىدىن بىھوش بولغان نۇرنىسا ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچقانىدا، ئۆزىنى ئۆيىدە كۆردى. نىساخان ئۇنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇراتتى، نۇرنىسا بىر نېمە دېمەكچى بولۇپ لەۋلىرىنى قىمىرلاتقان

بولسىمۇ سادا چىقمىدى. ئايتۇرانىڭ بىر يىگىت بىلەن ياتقانلىقى، ئىبرى سالاھىدىننىڭ كۆسەينى ئېلىپ ئۆزىگە ئېتىلىپ كېلىشى ۋە ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى، تىكەنلەشكەن ساقىلى، ھىمىرىلىپ تۇرغان قارا كۆرپىدەك قاشلىرى: ئايتۇرانىڭ نۇرنىسانى تاياقتىن قوغداپ ئۆزىنى ئۇستىگە تاشلىغانلىقى بىرمۇ بىر كۆز ئالدىغا كېلىپ سەسكىنىپ كەتتى.

— خېنىم بالام نېمە بولدىلا؟ — سورىدى نىساخان نۇرنىساغا زەن سېلىپ.

نۇرنىسا بېشىنى يانتۇ قىلىپ نىساخانغا قارىدى.

— نېمە بولغىنىمنى تېخىچە بىلمىلىمۇ؟ — ئەجەبلەنگەندەك قاپاقلىرىنى سۈزدى نۇرنىسا.

نىساخان نۇرنىسانىڭ نېمە بولغىنىنى بىلەتتى، ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۇنى تاياقتىن ساقلاپ قالماقچى بولغىنىنى بىلمىگەن سالاھىدىن كۆسەي بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە بەش - ئونىنى ئۇرۇۋەتتى. كۆسەي نۇرنىساغا تېگىۋاتامدۇ، ئايتۇراغىمۇ؟ — پەرق قىلماي ئۇرۇۋەردى، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى غەزەپ ئىگىلەپ، ئەقلىنى كۈندەشلىك قاچۇرغانىدى. ئۈجمىنىڭ غولىغا تەگدىمۇ ياكى يەرگە ياتقۇزۇلغان خىشقا ئۇرۇلدىمۇ كۆسەي ئۇشتۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن سالاھىدىن ئۇنى تاشلاپ ئۆچۈپ قالغان چىراغنى ياقتى. نۇرنىسا ئۈجمىنىڭ يېنىدا يانتۇ بولۇپ ياتاتتى، ئۇنىڭ چېكىسىدىن قان ئېقىۋاتاتتى. ئايتۇرا نۇرنىسانىڭ ئۇستىدە قوللىرى بىلەن يەرنى تىرىگەن ھالدا ياتقان بولۇپ، ئۇنىڭ چاپان، كۆڭلەكى يىرتىلىپ كەتكەنىدى. سالاھىدىن ئايتۇرانى يەرگىلا ئىتتىرىپ ياتقۇزۇپ قويۇپ، نۇرنىسانى كۆتۈرگەن پېتى مېھمانخانىغا ئېلىپ كىردى. لۆڭگە بىلەن چېكىسىدىكى قاننى ئېرتتى. ئاندىن كېيىن قىرقىراپ يىغلاۋاتقان قىزىغىمۇ قارىماي ھاممىسى نىسا-

خاننىڭ ئۆيىگە چاپتى، بۇ چاغدا تاڭمۇ يورۇپ قالغانىدى.

— يۈرسىلە ئاچا، قىچقارغىلى كەلدىم، — دېدى ئۇ باشقا سۆز قىلماي. «نۇرنىسا تولغاق يەپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان نىساخان قارا نىمچىسىنى كىيىپ، ئاق پىرىجىسىنى ئارتىپ سالاھىدىننىڭ كەينىدىن يولغا چۈشتى. ئۇ ھويلىغا كىرىپ ئىڭراپ ياتقان ئايتۇرانى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى.

— بالام، بۇ نېمە ئىش؟

— نېمە ئىش بولاتتى، — دېدى سالاھىدىن ئۆزىگە قورقۇمسىراپ قاراپ تۇرغان نىساخانغا، — گاچا بەكمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كېتىۋېدى ئەدىبىنى بەردىم. ئەسلىدە سىلىنى ئېلىپ كېلىۋالماقچى ئىدىم. بىراق سىلىنى باردى-كەلدى يېرى كۆپ دەپ ئاياپ بۇ چاغقىچە سىلىگە ئېغىز ئاچمىغان، ئەمدى بولمىدى، سىلە ئانامنىڭ ئورنىدا، قانداق كەم-كۈتىلىرى بولسا يەتكۈزۈپ بېرەي، بۈگۈندىن باشلاپ مۇشۇ ئۆيدە تۇرۇپ بەرسىلە.

نىساخان جىم تۇرۇپ سالاھىدىننىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدى، ئۇ نۇرنىسانىڭ يېرىم كېچىدە ھويلىغا چىقىپ كېتىپ خېلى ۋاقىتتىن كېيىن قايتىپ كىرگىنىنى، بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ ھويلىغا چىقىشىغا بىر ئەر كىشىنىڭ ئاشخانىدىن يۈگۈرگەن پېتى قېچىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئايتۇرانىمۇ، نۇرنىسانىمۇ ئۇرغانلىقىنى زەردە بىلەن سۆزلەپ بەردى.

— خۇدايىم ئۆمۈرلىرىنى بەرسۇن بايۋەچچە بالام، — دېدى نىساخان سۆيۈنۈش بىلەن، — رەھمەتلىك مۇسا ئاخۇن ۋاپات بولغاندىن بېرى ئۆيدە تەنھا يالغۇز قالدىم، خۇدايىم بىزنى پەرزەنتتىن ئېيتىمىغانلىكى، ئۆزلىرىنى ئوغلۇم ھەم غەمخورچۇم بىلىپ بويۇن قىسىم قالماي بۈگۈنكى كۈنگىچە كەلدىم. ئۆزلىرى ئېيتقاندەك شەھەردىكى مۆتىۋەر ئائىلىلەر ئۆيۈمدە

ئولتۇرغۇزمايدۇ. بىر كۈن بىرىنىڭكىگە چايغا بارسام، يەنە بىر كۈنى بىرىنىڭكىگە تويغا بارىمەن. بىرى بولسا ئوغلىغا كىمنى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىشكە قىچقىرىدۇ. بىرى قىزىنى ياتلىق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھىتىمنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆيىگە تەكلىپ قىلىدۇ. كۆڭلۈم شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈپ پات - پات كېلەلمىدىم بالام. راستىنى ئېيتسام بۇ ئاچىنى ئۆيلىرىدە تۇرغۇزغانلىرىغا مېنىڭمۇ ئاچچىقىم بار ئىدى، ئەمدى ئەقىللىرىنى تېپىپلا. ماقۇل بالام، ماقۇل، بۇ ئۆيگە كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرۇشقا، مەندەك بىر قېرىنىڭ بولۇشى زۆرۈر ئەلۋەتتە، — نىساخان سۆزىدىن سەل توختاپ ئايتۇراغا سەپسېلىپ تۇرۇپ دېدى، — نۇرنىسا خېنىم ئۇخلاۋاتامدۇ؟

— ھە، ئۆيدە ياتىدۇ، ئەھۋالىنى ئۇقتىلا، ئايتۇرانى ھازىرلا يولغا سېلىۋېتىسىلە، نۇرنىساغا ئارتۇقچە بىر نەرسە دېمىسىلە، ناماز ۋاقتى بولۇپ قالدى، مەن تاھارەت ئېلىۋالاي.

سالاھىدىن مېھمانخانىغا كىرىپ خوتۇنىغا قارىدى. چېكىسىدىكى قان توختاپ ئۇيۇپ قالغان يەرنىڭ ئەتراپى كۆكىرىپ بۆلتىيىپ چىققانىدى. نۇرنىسا ئىنجىقلاپ ياتاتتى. «ئۇرغىنىم ئوبدان بولدى، ئەردىن قورقمىغان خوتۇن قانداق خوتۇن بولىدۇ». ئايتۇرا ئۆزىنى نوقۇشتۇرۇپ يۆلىگەن نىساخانغا قاراپلا ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۆيدىن ھەيدىلىدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ نىساخاننى سىلكىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئاشخانىغا كىرىپ، ئورۇن - كۆرپىسىنى يىغىپ، نەرسە - كېرەكلىرىنى بىر بوپا قىلىپ چىگىدى - دە، مېھمانخانىغا كىرىپ نۇرنىسانىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، نۇرنىسانىڭ باشلىرىنى، ئۇچىسىنى سىيپىلىدى، بوۋاقنى سۆيدى. مەڭزىنى نۇرنىسانىڭ مەڭزىگە ياققاندا كۆزلىرىدىن مارجاندەك ياش تاراملاپ تۆكۈلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ نۇرنىساغا تەزىم قىلىپ، ئايۋاندا قاراپ تۇرۇشقان سالاھىدىن

بىلەن نىساخانغا ئۈندىمەي ئىتتىك چىقىپ كەتتى ...

نىساخان شۇلارنى ئويلاپ نۇرنىسانىڭ سۈزۈلگەن قاپاقلىرىغا، خاپىلىق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قارىدى:

— خاپا بولمىسىلا نۇرنىسا قىزىم، سالاھىدىن بايۋەچچەم ئۆزى ئوبدان بولسىمۇ، ئەنە شۇنداق كېلىشمەيدىغان مىجەزىمۇ بار، گۈلنىڭ تىكىنى بولغىنىغا ئوخشاش سالاھىدىن بايۋەچچەمنىڭ مەردانىلىقىغا ياراشمايدىغان خۇيىمۇ بار، كۆڭۈللىرىگە زادى ئالمىسىلا، ئايتۇرا كەتكەن بىلەن مەن بار ئەمەسمۇ؟

× × ×

يازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئاستا ئۆتمەكتە، نۇرنىسانىڭ مەڭزىدىكى كۆك يوقىلىپ چىرايى ئەسلىگە كەلگەن بولسىمۇ، ئورۇقلاپ زىلۋالىشىپ قالغانىدى. ئۇ قورسىقىدىكى سەككىز ئايلىق بالىنىڭ چۈشۈپ كەتمىگەنلىكىگە ھەيران بولاتتى. بىر يەردىن يىقىلىپ چۈشسىمۇ، قورقۇپ كەتسىمۇ بالىسى چۈشۈپ كېتىدىغان ئاياللار ئاز ئەمەس، ئۇ تاياق يېگەن كېچىدىن كېيىن، ئۈچ كۈنگىچە قورسىقى تەۋرىمىدى، بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن ئازراقمۇ بېشارەت بولمىدى، «تۇنجۇقۇپ قالغانمىدۇ – يە، خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت، ئېغىر ئاياغ دېمەي ئۇردى، خۇدايىم سالامەت تۇغۇۋېلىشىمغا نېسىپ قىلغىن» دەپ ئويلايتتى نۇرنىسا...

قورسىقى پات - پات تەۋرەپ تۇرغان نۇرنىسا بۈگۈن كەچ ھويلىدىكى ئۈجمە دەرىخىنىڭ كۆز پەسلى كىرىشى ئالدىدىكى تىنىمسىز شىلدىرلىشى بىلەن تالادا سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇرنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ دېرىزە ئالدىدا ئولتۇراتتى. تالادىن غەرق مەست كىرگەن سالاھىدىن:

— نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سورىدى نۇرنىساغا يېقىنلاپ كېلىپ.

— مېنىڭ يىغلىشىم بىلەن سىلىنىڭ نېمە كارىلىرى!

— نېمىشقا كارىم بولمايدۇ؟ ئۆيدە ھەممە نەرسە تەل-تۆكۈس تۇرسا، ھاممام خىزمىتىڭنى قىلىۋاتسا يەنە نېمەڭ يەتمىگىنىگە يىغلايسەن؟ — گۈركىرىدى سالاھىدىن.

— ماڭىمۇ يېتىشمەيدىغان نەرسىلەر كۆپ، — دېدى نۇرنىسا ئېرىغا تىكىلىپ، — ماڭا رۇخسەت بەرسىلە كېتىمەن. سىلە ئىشىنىدىغان، ھاللىرىغا يېتىدىغان خوتۇندىن بىرنى ئېلىۋالسىلا.

— كېتىمەن دەمسەن؟ — سالاھىدىننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — بۇ ئۆيدىن ئۆلۈكۈڭ چىقىدۇكى، تىرىكىڭ چىقمايدۇ، مەن ئەر، سەن خوتۇن! بۇندىن كېيىن بىسوراق ھېچ يەرگە بارمايسەن، بېرىشقا توغرا كەلگەن تەقدىردە نىساخان ئاچام بىلەن بىرگە بارىسەن. بارما دېگەن يەرگە بېشىڭنى تاشقا ئۇرغىنىڭ بىلەنمۇ بارمايسەن! — سالاھىدىن ئېگىلىپ ئۇنىڭ قاپقارا چاچلىرىنى قاماللاپ تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى.

سالاھىدىن سۆزلەۋېتىپ ھاراق پۇراپ تۇرغان ئاغزىنى نۇرنىسانىڭ پېشانىسىگە ياقتى. نۇرنىسا ئىككى قولى بىلەن ئۇنى ئىتتەرسىمۇ نېرى كەتمەي تېخىمۇ بەكرەك يېپىشتى. نۇرنىسانىڭ بېشى ئايلىنىپ ھۆ تۇتۇپ، قورسىقى قاتتىق تەۋرەپ كەتتى. ئۇ يىرگىنىش بىلەن ئېرىنى قاتتىق ئىتتىرىۋەتتى. سالاھىدىن ئارقىسىغا داجىپ ئۆيگە كىرىپ كەلگەن نىساخاننى كۆردى - دە، نۇرنىساغا قادىلىپ:

— ئېغىر ئاياغ بولمىغان بولساڭ چاچلىرىڭدىن تورۇۋقا ئېسىپ قويۇپ ئەدىبىڭنى بەرگەن بولاتتىم، خەير، ئېغىر ئاياغـ

سەن، ئاۋۋال سالامەت تۇغۇۋال، كېتمەن دېگەن گەپنى شۇم ئېغىزىڭغا ئىككىنچى ئالما! — دېدى - دە، هويلىغا چىقىپ كەتتى.

نىساخان چىراغنى ياقتى، ئۇ هەممە سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغانىدى. سالاهىدىننىڭ نۇرنىسانى چاچلىرىدىن تۇتۇپ ئايىغى ئاستىغا بېسىپ تازا ئۇرمىغىنىغا ئىچىدە ئەپسۇسلانىدى ۋە ئاستا كېلىپ نۇرنىسانىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇردى.

— بالام، — دېدى ياسالما سىپايىلىق بىلەن، — ئەر بىلەن گەپ تالىشىش ياخشى ئەمەس. تاغدەك قاۋۇل ئەردىن نېمانچە سوۋۇپ كەتتىلە؟ راستىلىرىنى ئېيتىپ باقسىلا، مېنىڭ ئاغزىم چىڭ، سىر ساقلىيالايدىغان خوتۇن، ماڭا ئىشەنسىلە.

نۇرنىسا تەۋرەۋاتقان قورسىقىنى ئاستا تۇتۇپ: «سېنىڭ قەشقەردە نىسا دەللە - بۇزار چەللە، دەپ نامىڭ چىققانلىقىنى بىلمىسەم كاشكى؟ سىر ساقلارمىش، ئىچىڭدە گەپ ياتمايدىغان خوتۇن ئىكەنلىكىڭنى هەممە بىلىدۇ» دەپ ئويلىدى.

— نىساخان ئاچا، — دېدى ئۇ، — مەندە نېمە سىر بولسۇن، سىرىم بولسا سىلىگە ئېيتماي كىمگە ئېيتىمەن؟

— ئۇنداق بولسا سالاهىدىن بايۋەچچىگىمۇ نېمە ئۈچۈن تەتۈر قارايلا؟ بۇنداق ئىش مېنىڭ بېشىمدىنمۇ ئۆتكەن، بىر تىجارەتچى كىشىگە كۆڭلۈم چۈشۈپ قېلىپ ئېرىمدىن سوۋۇپ كەتكەنىدىم.

— مېنىڭ هېچكىمگە كۆڭلۈم چۈشۈپ قالغىنى يوق هەم كۆڭلى كۆرگەنلا بىرىگە چۈشۈپ قالىدىغان شاللاق چوكانلاردىن ئەمەسمەن. مېنى نېمە كۆرۈۋاتىلا نىساخان ئاچا؟ — دېدى نۇرنىسا ئۇنىڭ گېپىنىڭ شېخىغا ئۇرۇپ، — مېنىڭ كۆڭلۈم سالاهىدىن ئاخۇنغا چۈشكەنىدى، سالاهىدىن ئاخۇن ماڭا ئىشەن

مىدى، مەندىن گۇمانلىنىپ كەلدى، كۆڭلەپ يۈرگىنىنى مۇجۇۋەتتى، ماڭا بىكاردىن - بىكار ئازار بەردى. شۇڭا بۇ ئۆيدىنلا ئەمەس، جاندىنمۇ تويۇپ كېتىۋاتىمەن.

— ھە، — دېدى نىساخان خۇپسەنلىك قىلىپ، ئۇ ئاغزىنى نۇرنىسانىڭ قۇلىقىغا ياقتى، — جېنىم قىزىم، سىلىگە بەكمۇ ئوۋال بولدى، بۇنى بىلىمەن، سىلىدەك ساھىبجامال چوكانىنىڭ تازا ئوينايدىغان ۋاقتى ئەمەسمۇ؟ ئۆزلىرىنى بىكاردىن - بىكار ئۇپراتمىسىلا. «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك بىرىنى تېپىپ ئويناۋەرمەملا.

— ئۆتسىلە ئاچا! — دېدى نۇرنىسا نىساخاننىڭ ھىيلە بىلەن ئۆزىدىن گەپ ئالماقچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ، — قانداق نومۇسسىز خوتۇن سىلە؟ قوپسىلا تولا كاپشىپ تېتىقسىز گەپلەرنى قىلماي، مەن سىلە ئويلىغاندەك دىيانەتسىز خوتۇنلاردىن ئەمەسمەن!

نۇرنىسا ئۆمرىدە بىرىگە مۇنداق قاتتىق گەپ قىلىپ باقمىغانىدى. ئۇ بۇ قېتىم بۇ ئايالنىڭ گېپىگە چىداپ تۇرالمىدى. نىساخانمۇ غودۇرىغىنىچە ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا ئايتۇرانى ئويلاپ ئېچىندى، ئۆزىگە گەپ كەلتۈرۈپ بەرگىنىنى ئۈچۈن كۆڭلى بىر قىسما بولغان بولسىمۇ يەنىلا ياخشى سىردىشىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا بەكمۇ مەيۈسلەندى.

× × ×

نۇرنىسانىڭ ئايتۇرادىن ئايرىلغىنىغا ئىككى ھەپتە بولۇپ قالدى. ئۇ كۈندىن - كۈنگە ئورۇقلاپ ھەسرەت دېڭىزىغا چۆكۈپلا كەتتى. ئېرىنى كۆرەرگە كۆزىمۇ قالمىغانىدى. ئەتىگەندىن - كەچكىچە ھېچكىمگە سۆز قىلماي، بۆشۈكتىكى قىزى

نۇرنسا بلەنلا بولاتتى. نساخان قوناقلىقتا قويۇپ قويغان قاراپچۇقتەك ئۆلۈك يېنىدىن نېرى بولمايتتى.

نۇرنسا بۈگۈن سەھەردىلا چاچلىرىنى چۈۋۈپ تاراشقا تۇتۇندى، نامىزىنى ئوقۇپ كىرگەن نساخان:

— نۇرنسا خېنىم، بۈگۈن چارشەنبە تۇرسا باش تاراپ قاپتىلىغۇ؟ — دېدى چىرايىدىن مۇز ياغدۇرۇپ.

— چارشەنبە ئىكەنلىكى ئېسىمدە يوق، ئاپتۇرا كەتكەندىن بېرى باش تارىيالمىغانىدىم، بۈگۈن تارىۋالاي دېۋەتكەن، — جاۋاب بەردى نۇرنسا.

— ئاپتۇرانى ئۇنتۇمايلا، چارشەنبە ئىكەنلىكىنى ئەجەب ئۇنتۇپ قاپلا؟ — دېدى نساخان قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، بۇنىڭ بىلەن يۈزىنىڭ ھەممە يېرى تۈرۈلۈپ قورۇق بولۇپ كەتتى.

— نېمە دەيلا؟ شۇنداق، ئاپتۇرانى ئۇنتۇمايمەن، بۈگۈن باش تارىسام نېمە بولىدىكەن؟ — زەردە قىلدى نۇرنسا، — قولۇمدىن كەلسە مېنىمۇ ھەيدىۋەتسىلە!

— دوق قىلمىسىلا خېنىم، قىرىق چارشەنبە باش تارىغان خوتۇننىڭ ئېرى ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى تېخى بىلمەمسىلا؟ سىلە ئوقۇغان موللا چوكانغۇ؟ — نساخان جاۋۇلداپ سۆزلەپ نۇرنساغا پوپوزا قىلىشقا باشلىدى، — بۇ توغرۇلۇق كىتابلاردا يېزىلغان. سىلى بىلىپ تۇرۇپ قەستەن باش تاراۋاتىلا، ئۇنداق قىلمىسىلا، يامان بولىدۇ.

نۇرنسا تاپتۇقنى چاققىدە يەرگە قويۇپ:

— قەستەن تاراۋاتقان بولسام خۇدايىم مېنىڭ جاجامنى بەرسۇن، قەستەن تارىمىغان بولسام قىيامەت كۈنى سىلىنى قارا يۈز قىلسۇن! ماڭسىلا، بېشىمدا دېۋەيلەپ تۇرماي ئۆيدىن چىقسىلا!

نۇرنىسا بېشىدىن بەرگىچە ساڭگىلاپ تۇرغان قۇندۇزدەك قارا چاچلىرىنى ئالدىنىغا ئېلىپ ئۇۋۇلاپ يۇيۇشقا باشلىدى. «خۇدايىم تىلىڭ تۇتۇلۇپ كېتەر، بېشىڭنى يەرسەن» دەپ ئىچىدە قارغىدى نىساخان ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ. ئۇ بىردەم ئاشخانىغا كىرىپ، بىردەم هويلىغا چىقىپ، ئىشىككە قاراپ ئاھ-ئۇھلاپ يۈردى.

بامدات نامىزىدىن كېيىن تويغا كەتكەن سالاھىدىن چاشكا ۋاقتى بىلەن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. چىرايى ئۆڭۈپ كەتكەن نىساخان سالاھىدىننىڭ پېشىدىن تارتىپ ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىپ:

— بايۇچچەم، بۇ خوتۇنلىرى راست هازازۇل، نىيىتى ئالا خوتۇن ئىكەن، — دېدى ئۇ ئاستا ئاۋاز بىلەن، — ئاغزى بەك يامان ئىكەن. سىلىنى زالىم، دۆت دەپ هاقارەتلىدى...
بۇ گەپنى ئاڭلاپ سالاھىدىن بېشىغا توقماق تەگكەندەك يۈلقۇنۇپ كەتتى. ئۇ نىساخاننىڭ سۆزىنى بۆلۈپ سورىدى:

— نېمە؟ نىيىتى ئالا ئىكەن دېدىلىمۇ؟!

— ھەئە، تازا ئالا ئىكەن، بەزىدە ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ ياتسام ئاستا دەسسەپ هويلىغا چىقىپ ئۆگزىگىلا قارايدۇ. ئاھ تارتىپ ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدۇ. تۈنۈگۈن «بالام بىر كىشىگە كۆيىدىغان ئوخشىمامدۇ؟» دېسەم «سىلىنىڭ كارىلىرى بولمىسۇن» دەپ سىلكىشلىدى. سىلە خۇپتەنگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆگزىگە چىقماقچى بولدى. ئالدىنى توسسام ئاغزىغا كەلگەن سەت تىل بىلەن مېنى تىللىدى. شۇنداقتىمۇ چىڭ تۇرۇپ چىقارمىدىم. بۈگۈن ئەتىگەندە باش ئاغرىيمەن، دەپ قوپۇپتىكەن «ئۆتكەن چارشەنبىمۇ باشلىرىنى ئاغرىتىدىلا، بۇ چارشەنبىمۇ ئاغرىيمەن دەۋاتىلا، سالاھىدىن ئاخۇن بالامدىن شۇنداق زېرىكتىلىمۇ؟ باشقا كۈندە ئاغرىسىلا»

دېسەم «جادۇگەر قىزى، تارىسام قانداق قىلالايسەن» دەپ تىللاپ تاراۋەردى. ئۇنى بۇ ئۆيدىن قوغلىۋەتسىلە، ئاخىر بۇ جۇۋاينىمەك باشلىرىغا چىققىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بىرى شۇ ئارزۇلۇق خېنىملىرىنىڭ غالچىلىقىنى قىلىمەن دەپ، مەن ئىشىتمىگەن تىل، يېمىگەن دەشنەم قالمىدى، مەنغۇ مەيلى، سىلىگە چىدىمايۋاتىمەن بالام، ھۇ - ھۇ - ھۇ...

— يىغلىمىسىلا ئاچا، — تەسەللى بەردى سالاھىدىن، — مەن ئۇ ھازازۇلىنىڭ ئەدىبىنى بېرىمەن.

نىساخان مېھمانخانىغا ئاچچىقى بىلەن ماڭغان سالاھىدىنىڭ ئالدىنى توستى.

— بايۋەچچەم، ھازىرلا كىرىپ گەپ قىلسىلا مېنى چاقتى دەپ ماڭا كۈن بەرمەيدۇ، كەچتە ئەدىبىنى بېرىپ قويالا.

— ئاچا، — دېدى سالاھىدىن نىساخاننىڭ سۆزلىرىگە ئازا ئىشەنمەي، چۈنكى ئۇ خوتۇنىنىڭ ئۇنچىۋالا بەتبەشىرە ئايالاردىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى، — مەن نۇرنىسانى قويۇپ بېرىش نىيىتىدە ئەمەسمەن. كۆڭلىدە قارىلىق بارمۇ - يوق شۇنى بىلمىش، ئەگەر يوق بولسا ئۆمۈرۋايەت بىللە ئۆتىمەن، ئەگەر سىلە دېگەندەك نىيىتى ھەقىقەتەن ئالا بولسا ئۇنى كۆزدىن يوقىتىمەن، ئۆزۈممۇ يوقىلىمەن، ئۇقىلىمۇ؟ سىلىدىن يالغان سۆزلىمەسلىكلىرىنى سورايمەن، ھەر قانداق گەپ ئىشىكنىڭ سىرتىغا چىقمىسۇن!

— ماقۇل بالام، ماقۇل، — ئالدىراپ جاۋاب بەردى نىساخان، — سالاھىدىنى ئىشەندۇرۇشكە تىرىشىپ، — مۇشۇ ئاق چېچىم بىلەن يالغان سۆزلىسەم تىلىم تۇتۇلۇپ قالماسمۇ؟ قانداق قىلغان بىلەن بۇ خوتۇندىن ۋاپا كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ قېنى بىلەن قوللىرىنى بۇلغاپ خەلقى - ئالەم ئالدىدا قاتىل ئاتىلىپ

يۈرسىلە يەنە. تۇغدۇرۇۋېلىپ تالاق قىلىۋەتسىلە ئىش پۈتىدۇ. قەشقەردە تىرناقتا توختايدىغان قىز - چوكانلار ئاز ئەمەس، مەن شۇنداق بىر سەتەڭ قىز تېپىپ بېرەيكى، ئۇنىڭ بىلەن راھەتتە ئۆتسىلە.

— مېنىڭ غېمىمنى يېمەي قويسىلا، — دېدى سالاھىدىن ئۇنىڭغا ئالىيىپ، — بەندىنىڭ غېمىنى خۇدا قىلىدۇ. سىلىنىڭ بۇ ئۆيدىكى ئىشلىرى نۇرىساغا قاراش، ئەگەر ئۇ قېچىپ كېتىدىغان، يا ئۆزىنى بىر نېمە قىلىۋالىدىغان بولسا ئۇ چاغدا كۆزلىرىگە كۆرسىتىپ قويىمەن، ئۇقىلىمۇ؟ ماڭسىلا، كىرىپ ئۇخلىسىلا، ئۇيقۇلىرى كەلمىسە چۈشلۈك غىزا ئەتسىلە.

نىساخان ئۈنچىقماي مېھمانخانىغا كىردى، نۇرىسا ئۇخلىغان بولۇپ كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى، ئۇنىڭ بۇ ئايالنىڭ قەلەتىگە قارىغۇسى كەلمەيتتى.

* * *

توققۇزىنچى باب

كۆلدىكى غىنچىم رومال

سۈيى يېرىملاپ قالغان چوڭ كۆلگە ناۋات رەڭ غىنچىم رومال چۆكۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قىسقا چۇچىلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلغان ھالدا قىل يىلاندەك تولغىناتتى.

كۆل بويىدىكى سۆگەتنىڭ تاللىرىغا قونۇشۇۋالغان قۇشقاچلار توختىماي ۋىچىرلاشماقتا ئىدى. كۆل سۈيى سىم - سىم يېغىۋاتقان يامغۇردا چىم - چىم بولۇپ كۆپۈكلىنەتتى. كۆلگە قارىغان كىشىگە سۇغا چۆكۈپ تۇرغان غىنچىم رومالنىڭ گۈللىرى ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈنەتتى. بىرنەچچە بېلىجانلار غىنچىم رومالنىڭ چۇچىلىرى ئەتراپىدا ئۈزۈشۈپ يۈرەتتى.

كۆلدىكى بۇ غىنچىم رومالنى دەسلەپ بىر ئەپكەش كۆردى. ئۇ چېلەكنى سۇغا سالىدىغان چاغدا رومالنى كۆرۈپ قېلىپ ھاڭگىۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بامدات نامىزىدىن بۇرۇنراق يانغان ئىككى كىشى كۆل بويىنى ياقىلاپ كېتىپ بېرىپ توختاپ قالدى. ئۇلارمۇ كۆلدىكى غىنچىم رومالنى كۆرۈشكەنىدى. شۇنداق قىلىپ كىشىلەر كۆل بويىغا بىر - بىرلەپ يىغىلدى، ئاخىردىراق يېتىپ كەلگەن سالاھىدىن كۆلدە چۆكۈپ تۇرغان غىنچىم رومالنى كۆرۈشى بىلەنلا ئۇنىڭ يۈرىكى

جىم قىلىپ قالدى، چۈنكى بۇ رومال كىمنىڭ ئىكەنلىكى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئايان بولغانىدى. ئۇ ئىختىيارسىز ئىككى قولى بىلەن ساقىلىنى سىلىدى ۋە قىپقىزىل چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى.

— بۇ كىمنىڭ رومىلىدۇ؟

— بىچارە، ئۇ ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋاپتۇ - دە!؟

— خۇدا ئۇرغان بىر ئايال ئوخشايدۇ.

— ئۆزى كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— چۆكۈپ كەتكەندۇ.

— ياق، بىرى سۇزۇۋالغاندەك قىلىدۇ.

— يوق پاراڭنى قىلماڭلار، بۇ رومالنى ئۆگزىدە يېيىقلىق تۇرغان يېرىدىن شامال ئۇچۇرۇپ كېلىپ كۆلگە تاشلىغان بولسا كېرەك.

— ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى قادىر خۇدا، بۇ رومالنىڭ نېمە ئۈچۈن كۆلگە چۈشۈپ قالغىنىنى غەپلەتتىكى بىز بەندىلىرىگە ئۆزى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ.

كۆلگە قاراپ تۇرغان كىشىلەر غۇلغۇلا قىلىشماقتا ئىدى. سالاھىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ رومالغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى.

× × ×

دېرىزىدىن ئاسمانغا ئۇيچان بېقىپ ياتقان نۇرنىسا قاتار تىزىلىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ياۋا غاز، ئۆردەكلەرنىڭ توپىنى كۆردى. كۆپكۆك ئاسماندا ئۈچ بۇرجەك، يا شەكلىدە تىزىلىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بۇ ياۋا قۇشلارنىڭ سانى يوق ئىدى. ئۈجمىنىڭ شېخىغا قونۇۋالغان قاغا ئىككى قېتىم «قاق - قاق» دەپ قانات قاقتى. نۇرنىسا دېرىزە ئالدىدىن تۇرۇپ بۆشۈكتە

پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتقان چىرايلىق بوۋاقنى قارىدى. بۇ نۇرنىسانىڭ كۆز كىرىشى بىلەن تەڭ تۇغۇلغان ئىككىنچى قىزى ئىدى. دەرد ــ ئەلەم، ھەسرەت بىلەن يۇچۇلىنىپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ بۇ قېتىمقى تەۋەللۇتى خېلى ئوڭۇشلۇق بولدى. كالتە تولغاق بىرنەچچە كۈن داۋام قىلغان بولسىمۇ، جۈمە كېچىسى ئارقا ــ ئارقىدىن كەلگەن ئىنجىق بىلەن تاڭ يورۇغىچە كۆزى يورۇپ بولدى. كېچىچە ھەمراھ بولغان گۈلسۇم بوۋاقنى زاكىلاپ بېرىپ كەتتى. يېنىدا نىساخان بىلەن زەيتۇنىخان قالغانىدى. سالاھىدىن ئايتۇۋانى قوغلىۋەتكەندىن كېيىنكى بىرنەچچە ئايدىن بۇيان زەيتۇنىخان سالاھىدىننىڭ ئۆيىگە باش تىقىپباقمىغانىدى. نۇرنىسا تولغاق تۇتقاندا «زەيتۇنىخان ئاچام كەلمىسە، ئاچامنىڭ ئۆيىگە كېتىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاچقا زەيتۇنىخاننى قىچقىرىپ كەلگەنىدى.

خوتۇنىنىڭ يەنە قىز تۇغقانلىقىنى نىساخاندىن ئاڭلىغان سالاھىدىن بوۋاقنى كۆرگىلى كىرمىدى. خۇۋەينە ئۆرۈكنىڭ غورىسىدەك پولتىيىپ تۈرۈلگەن قاپىقى نەچچە كۈنگىچە ئېچىلمىدى. زەيتۇنىخانغا نۇرنىسا ئۆزىنىڭ بىر كۆڭلەك، بىر چاپىنىنى بېرىپ ئۇزاتتى. ئېرى مۇبارەكلەپ بىر نەرسە ئېلىپ بەرمىگىنىگە خاپا بولمىغان بولسىمۇ، «بالا قاندااقراق» دەپ بىر ئېغىز ئەھۋال سوراپ قويمىغىنى ئۇنىڭغا بەكرەك ھار كەلدى. پەقەت گۈلسۇم، ئېرى، قېيىن ئانا، قېيىن ئاتىسى بىلەن مۇبارەكلەپ كەلگەن كۈنى سالاھىدىن بالىسىغا ئات قويۇش ئۈچۈنلا چىرايى تۇتۇق ھالدا بالىنى بىر قېتىملا قولىغا ئالدى. نۇرنىسانىڭ سالاھىدىننى كۆرەرگە كۆزى بولمىسىمۇ ئېرى بولغىنى ئۈچۈن «كىرىپ قويمىدى، ئەھۋال سورىمىدى، بالىنى قولىغا ئالمىدى...» دەپ بىر ھەسرەتتى ئون ھەسسە كۆپچىيىپ كەتكەنىدى. نىساخان ئەتكەن ئۈگرە، شۆۋىگۈرۈچ قاتارلىق

تاماقلارنى ئىچكۈسى كەلمىسىمۇ، سۈت بولسۇن دەپ زورلاپ ئىچەتتى. زەيتۇنىخان: «ئايتۇرا سالامەت، ئۇنىڭ تويىنى قىلدۇق، سىلىگە سالام ئېيتتى، بىر كۈنى سىلىنى يوقلاپ كەلمەكچى» دېگەن بولسىمۇ كەلمىگەنىدى. ئايتۇرانىڭ ياتلىق قىلىنغىنىدىن نۇرنىسا غايەت خۇشاللاندى. شۇنداق قىلىپ قىرىق كۈننى ئۆتكۈزۈپ بالىسىنىڭ قىرىق تويىنى قىلىۋالدى. مۇشۇ ئارىلىقتا سالاھىدىننىڭ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرىسانگۈل. بىرقانچە قېتىم تاماق ئېتىپ كېلىپ ھال سورىدى. گۈلسۈممۇ كەلدى، ئەمما مۇھتەبەر كەلمىدى.

ھۆرنىسا ئەمدى ئون ئايلىق بولغاندا نۇرنىسا ئۇنى بۆشۈكتىن چىقىرىپ، ئەمچەكتىن ئايرىۋەتتى. ئۇنىڭ بۆشۈكىگە گۈلنىسانى سالدى. ھۆرنىسا ئۆمىلەپ زادى جىم تۇرمايتتى، بىردەم بۆشۈككە ئېسىلىپلا ئۆرە تۇرۇۋېلىپ ئۇكىسىنىڭ يۈزىنى تاتىلايتتى، بىردەم ئۆمىلەپ بېرىپ قاچىلارنى ئۆرۈۋېتەتتى. نۇرنىسا ئىككى بالىنى باقىمەن دەپ بىردەممۇ ئارام ئالالمايتتى. نىساخان باللارغا زادى قاراشمايتتى، تېخى: «تاماق ئېتىشكە قارىشىپ بەرمىدى، باللىرى بىلەن بولۇپ كەتتى» دەپ چالۋاقايتتى. نۇرنىسامۇ باللىرىنى ئۇخلىتىپ قويۇپلا ئاشخانىغا چىقىشقا ئالدىرايتتى، چۈنكى نىساخاننىڭ قولىدىن تاماق پىشىشكە ناقابىل ئىدى...

ئۇ ھازىر دېرىزىگە ئارقىسىنى قىلىپ بۆشۈكتىكى گۈلنىسا بىلەن يېنىدا ياتقان ھۆرنىساغا قاراپ خىيال سۈرۈپ قالدى، ئىككىلا بالا ئۇخلاۋاتاتتى. شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلغاندەك بولۇپ بىردەمدىن كېيىن مۇھتەبەر كىرىپ كەلدى - دە، نۇرنىساغا قاراپ:

— ئادىشىم - دوستۇم، نېمانچە ياداپ كەتكەنسەن؟

ئۆزۈڭنى بۇنداق تاشلىۋەتسەڭ بولاتتى. ئەجەب بولۇپ كېـ

ئېيتىمەن، — دېدى نۇرنىسانى قۇچاقلاپ.

— مەن بەك بىتەلەي ئىكەنمەن مۇھەببەت. يۈرىكىم زەرداپ بولۇپ كەتتى. ئايتۇرا كەتكەندىن كېيىن مۇڭدىشىدىغان، ھالىمغا يېتىدىغان ئادەم چىقمىدى، سەنمۇ كەلمىدىڭ. ئايتۇرا تىلسىز بولسىمۇ ھالىمغا يېتەتتى، بۇ بالىنى تۇغقاندىن كېيىن جىنىمدىن تويۇپ كېتىپ بارىمەن. نۇرنىسا سۆزلەپ تۇرۇپ مۇھەببەتنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياش مۇھەببەتنىڭ ئېتەكلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

— يىغلىما جېنىم دوستۇم، يىغلىما، — دېدى مۇھەببەت، — مەن ئېرىڭنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ بۇ ۋاقىتقىچە كېلەلمىگەنىدىم، ئەمدى كېلىپ تۇرىمەن. ئۆزۈڭنى ئوبدان كۈت، ئۆزۈڭنى — ئۆزۈڭ كۈتمىسەڭ سېنى كىم كۈتىدۇ؟ جان كۈندە چېچەكلىمەيدۇ ئادىشىم.

— كۆڭلۈم ھېچكىمدىن سۇ ئىچمىسە نېمىشقا يىغلىمايمەن دوستۇم؟ قەپەستىكى قۇشتەك ھېچ يەرگە بارالمىسام، سىقىلمامدىمەن؟

— ئۇغۇ راست، — مۇھەببەت نۇرنىسانىڭ چاچلىرىنى سىلىدى، — بۇ چاغقىچە ھېچيەرگە بارماي ئولتۇردۇڭ، ئەمدى بالاڭ ئىككى بولدى، سېنىڭ پاكلىقىڭ، ئاق كۆڭۈللۈكۈڭ، ۋاپادارلىقىڭ ئېرىڭگە ئايان بولغاندۇ؟ ئەمدى بىر يەرگە بارىمەن دېسەڭ رۇخسەت قىلار، مەن سېنى قىچقىرىۋالماقچىمەن، بارمىساڭ بولمايدۇ.

— بۇ ھالىمدا قانداق بارىمەن، — دېدى نۇرنىسا بېشىنى كۆتۈرۈپ ۋە يىغلاشقا باشلىغان بوۋاققا ئەمچەك سالدى، — ئۇ كىشى ئاسانلىقچە ماقۇل دېمەيدۇ.

— ماقۇل دېگۈزە، سېنى دەپلا مېھمان چاقىرماقچىمەن،

ئايتۇرالمۇ كېلىدۇ، سازەندە، ئۇسسۇلچىلارمۇ كېلىدۇ، كۆڭلۈڭنى ئېچىپ كەلگىن دوستۇم.

— خۇدايىم بۇيرۇسا بارىمەن.

ئىككى دوست كەچكىچە بىللە بولۇپ، قولمۇ قول ئاماق ئېتىشتى. بۇلار ئوتتۇرىسىدا بولغان گەپلەرنى قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلىغان نىساخان كەچتە سالاھىدىنغا قانداق يەتكۈزۈش توغرىسىدا كۆڭلىدە چوت سوقتى. مۇھتەبەر سالاھىدىن دۇكاندىن قايتىش ئالدىدا ئۇزىدى. ئەتىسى گۈلسۈم كېلىپ نۇرنىساغا:

— ئۇكام، سەن بەكمۇ جۇدەپ كېتىپسەن، ھۆرنىسا يېنىڭدا بولسا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىماق تەس بولىدۇ. ئۇ ئەمچەكتىن ئايرىلغۇچە مەن ئېلىپ كېتىپ بېقىپ بېرەي، جىنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، — دەپ ھۆرنىسانى ئېلىپ كەتتى.

گۈلسۈم ھۆرنىسانى ئۈچ كۈندە بىر قېتىم ئېلىپ كېلىپ نۇرنىساغا كۆرسىتىپ يەنە ئېلىپ كېتەتتى. ھۆرنىسا بىر ھەپتىدىلا گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە كۆنۈپ قالدى. ئۇنى «ئانىنا» دەپ، ھاشىم ئاخۇن ئاكىنى، ئۇراپنى «دادا» دەپ قىچقىراتتى، بەزىدە گۈلسۈمنىمۇ «دا – دا» دەپ قوياتتى. ھەر قېتىم نۇرنىسانىڭ يېنىغا ئېلىپ بارغاندا ئۇكىسىنى كۆتۈرىۋەن دەپ قول ئۇزىتىپ تۇرۇۋالاتتى، قۇچاقلاپ سۆيەتتى. بۇلارغا قاراپ نۇرنىسانىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالاتتى.

× × ×

ئۈجمە شاخلىرىنىڭ ئاچىماقلىرىدىكى پومزەك – پومزەك قارلار ئېرىپ تامچىلىماقتا. ئۆگزىدىكى ئېرىۋاتقان قارنىڭ سۇلىرى نودىن ھويلىغا شۇرقىراپ چۈشمەكتە. نۇرنىسا دېرىزە تەكچىسىدە بالىسىنى ئېمىتىپ ئولتۇرۇپ، نورغا تۇتۇپ كەتكەن

چوڭا مۇزلارنىڭ ئېرىپ چاراسلاپ سۇنۇپ يەرگە چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. گۈلنىسا ئەمچەكنى ئاغزىدىن پات ـ پات چىقىرىۋېتىپ، ئانىسىغا قاراپ پىسسىڭگىدە كۈلۈپ قويۇپ، يەنە ئاغزىغا ئالاتتى. ئۇ ھۆرنىساغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. ھۆرنىسا بولسا كىچىككىنە كۆرپىنىڭ ئۈستىدە تاتلىق ئۇخلىماقتا. ئىككى بالىسىغا قاراپ نۇرنىسانىڭ ئىچى سىيرىلىپ، كۆز چاناقلىرىغا پاتمىغان ياش مەڭزىنى بويلاپ ئېتىكىگە چۈشمەكتە. ئۇ، ئۆزى ئۈچۈن مۇھتەبەر ئۆتكۈزگەن چايغىمۇ بارالمىغانىدى. چۈنكى مېھمانلىرىنى ئۆيىگە باشلاپ قويۇپ نۇرنىسانى چاقىرغىلى كەلگەن مۇھتەبەرنى سالاھىدىن ھاقارەتلەپ قايتۇرۇۋەتكەنىدى، سالاھىدىن ھەتتا نۇرنىسانى جان ـ جىگەر يالغۇز ئاچىسى گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگىمۇ بارغۇزمايدىغان بولۇۋالدى. «نېمىشقىمۇ تۇغۇلغاندىمەن؟ ئۆمۈرۋايەت مۇشۇنداق تەن قىسلىق ۋە ئازاب ئىچىدە ئۆتەرمەنمۇ؟ بالىلارنى دېمىسەم ئاللىقاچان ئانامنىڭ يېنىدا ياتقان بولاتتىم. خۇدا، ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن؟ تاقىتىم چېكىگە يەتتى. بالىلارنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم...» نۇرنىسانىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۆزىنى تۇختىتالماي بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئانىسىنىڭ يېشى يۈزىگە تېمىپ ئويغانغان قۇچاقتىكى گۈلنىسا لەۋلىرىنى پۈرۈپ، پۇت ئېتىپ يىغلاپ كۆرپىدە ئۇخلاۋاتقان ھۆرنىسانىمۇ ئويغىتىۋەتتى، ھۆرنىسا چالا ئويقۇلۇقتا يىغلاشقا باشلىدى.

قەھرىتان قىشنى ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن چىقارغان نۇرنىسا باھارنىمۇ ئەنە شۇنداق كۆز ياشلىرى بىلەن كۈتۈۋالدى. نىساخان ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆيىگە كېتىپ قونۇپ كېلەتتى.

سالاھىدىننىڭ ھەر قېتىم ھامىسى ئۆيىگە كەتكەندە ھويلىسىنىڭ كوچىغا چىقىش ئىشىكىگە يوغان قارا ئورۇس قۇلۇ-

پىنى سىلىپ قويۇپ دۇكىنىغا كېتىشى نۇرنىساغا بەكمۇ ئەلەم قىلاتتى. سالاھىدىن ھەر قېتىم دۇكاندىن كەلگەندە نۇرنىساغا بۇرۇنقىدەك بىر نەرسە ئېلىپ كەلمەي قۇرۇق قول كېلىدىغان بولۇۋالغانىدى، بۇمۇ مەيلى ئىدى، ھەممىدىن ئەلەم بولىدىغىنى ئۆزى چايخانا ياكى ئاشخانىدا قورسىقىنى توقلاپ، بەڭ چېكىپ كېلىپ، ئۆيگە كىرىپلا ئاۋۋال خوتۇنىغا سەپ سالاتتى. كۆڭلى يەنە قانائەت تاپماي ئۆگزىگە چىقىپ ھەر تەرەپكە باقاتتى. نىساخانمۇ ھەدىسىلا نۇرنىسانى تالاق قىلدۇرۇۋېتىشكە ھەر ۋاقىت تەييار ئىدى. نۇرنىسا ئېرىنىڭ ئەمدى يۇمشىمايدىغانلىقىنى، توي قىلغاندىن كېيىنكى بىرىنچى يىلىدىكىدەك بىر-بىرىنى «ۋاي» دەپ كۈنلەرنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەلمەيدىغانلىقىنى ئويلىسا بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى.

باھار كۈنلىرى بىرىنىڭ كەينىدىن - بىرى نۇرنىسانى مۇڭلاندۇرۇپ ئۆتۈپ، تېرەك پوتلا تاشلاپ ياپراق چىقاردى. ھوت - بۇ يىل بەكمۇ جۇت بولۇپ كەتمىدى، ئايۋاننىڭ ئىشىك بېشىغا ئۇۋا سالغان بىر جۈپ قارلىغاچ ۋىچىرلاپ سايرىشىپ نۇرنىسانى خىيالدىن ئۆزىگە كەلتۈردى. «ئۇ كىشى بىلەن سۆزلىشەي ياكى مېنى تۈزۈك خوتۇن قىلسۇن، ياكى خېتىمنى بەرسۇن، ئەگەر يەنىلا پەيلىدىن يانمىسا باللىرىنى تاشلاپ بېرىپ كېتىدىغان يېرىمگە كېتىمەن...» دېگەن قارارغا كەلدى نۇرنىسا. «كېتىمەن» دېگەن سۆزنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەندە يۈرىكى زىڭىلداپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى باسالماي ئانىسى تۈگەپ كەتكەن چاغدىكىدەك ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلاپ باللىرىنى قۇچىقىغا ئالدى. ئىككى قىزچاقمۇ يىغلاشقا باشلىدى. بۇ دەل ئۆرۈك چېچەكلىرى مۇنچاق بولغان ھىر چاۋش ۋاقتى بولۇپ، ھويلىغا كىرىپ كەلگەن سالاھىدىن

ئۆي ئىچىدىكى يىغىغا بىر پەس قۇلاق سېلىپ تۇرغاندىن كېيىن ئۆيگە كىردى - دە:

— كۆز يېشىڭ قۇرۇيدىغان كۈنمۇ بولامدۇ؟ — دەپ دوق قىلدى.

— كۆز يېشىم قۇرۇيدىغان كۈنمۇ كېلىدۇ ئىنشائاللا، — دەپ جاۋاب بەردى نۇرنىسا مۇلايىملىق بىلەن يېشىنى ئېرتىپ، — سىلە مېنى بۇنداق ئازابلىمىسىلا، — نۇرنىسا ئېرىغا ئۈمىد بىلەن تىكىلدى، — سىلە ماڭا ئىشەنسىلە. باشتىكىدەك مۇئامىلە قىلسىلا، مېنىڭ باشقا ھېچقانداق غەرىزىم يوق. سىلىنىمۇ خوش قىلسام، ئۆزۈممۇ خوش بولسام دەيمەن.

خوتۇنىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ سالاھىدىن كۈلدى.

— مەن ساڭا ئىشىنىپ ئىختىيارىڭغا قويۇۋەتسەم، خالىغان يېرىڭگە بارساڭ بولامتى؟ خالىغان يېرىڭدە تۇرساڭ كۆڭلۈڭ ئىسسىن تاپامتى؟ خالىغان ئادىمىڭنى چاقىرىپ ئۆيدە بەزمە ئويناساڭ، دۇتارىڭنى چالساڭ، ناخشاڭنى ئېيتساڭ، ئايتۇرا، مۇھتەبەرلەرنى دەللاللىقتا سالساڭ خوشال بولامتىڭ؟ مۇھتەبەردەك سەتەڭلەرنى، ئايتۇرادەك تىلسىز بۇزۇقلارنى دوست تۇتۇپ خالىغىنىڭنى قىلساڭ مۇرادىڭغا يەتكەن بولامتىڭ؟ مەن ئالدانمايمەن. خوتۇن ئۈچۈن ئەر دېگەن زادى ئەر، خوتۇن ئۇنىڭغا بويسۇنۇشى كېرەك، سەن ئەمدى ئۇخلاپ چۈش كۆرمە!

نۇرنىسا سالاھىدىننىڭ يېلىنىشىغا پۇشمان قىلدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن سۆز، كۆزىدىن ياش تەڭلا ئېتىلىپ چىقتى:

— ئەمىسە تالاق قىلىپ خېتىمنى بەرسىلە. چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى!

— چىدىمىساڭ مانا! — سالاھىدىن ئۇنىڭ چاچلىرىدىن تارتىپ قوپۇرۇپ چاڭگىدە بىر تەستەك سالدى. نۇرنىسانىڭ

ئىككى قولىدىكى ئىككى بالا قىرقىراپ يىغلاپ كېتىشتى. نۇرنىسا سەنتۈرۈلۈپ تامغا يۆلىنىپ قالدى.

— زالىم! — دېدى نۇرنىسا ئىككى قىزىنى باغرىغا چىڭ تېڭىپ، — ياش جېنىمغا زامىن بولىدىغان بولدۇڭ.

— زالىم؟ مەن زالىممۇ؟ جېنىڭغا زامىن بولىدىغان ئادەممۇ - مەن؟ تىلى زەھەر جالاپ! — سالاھىدىن نۇرنىسانىڭ ئالدىغا مۇشت كۆتۈرۈپ كەلدى.

— ئېغىزلىرىنى چايقىۋېتىپ گەپ قىلسىلا. مېنى جالاپ دېسىلە خۇدانىڭ لەنىتىگە ئۇچرايلا.

سالاھىدىن چىشلىرىنى كىرىشتۈرۈپ خوتۇنىغا قارىدى. نۇرنىسا ئىككى قىزىنى باغرىغا تاڭغىنىچە قادىلىپ تۇراتتى. ئەستەك تەگكەن مەڭزى قىزىرىپ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ تۇراتتى.

سالاھىدىن نۇرنىسانى زۇۋان سۈرەلمەيدىغان قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، ئاۋۋال ھۆرنىسانى ئاندىن گۈلنىسانى تارتىپ ئېلىپ يەرگە ياتقۇزۇپ قويدى. بالىلار چىرقىراپ كېتىشتى. نۇرنىسا قىزلىرىنى يەنە قولىغا ئالماقچى بولغاندا سالاھىدىن ئۇنىڭ چاچلىرىدىن قاماللاپ تۇتۇپ يەرگە باستى.

— ماڭا سۆز ياندۇرامسەن؟ — خىرقىراپ سورىدى سالاھىدىن. نۇرنىسانىڭ چىلاندەك قىزىل لەۋلىرى تىترەپ چىرايى ئايدەك ئاقىرىپ كەتتى.

— تالاق قىلىۋەتسەڭ سۆز ياندۇرمايمەن.

— تالاق قىلمايمەن. ئەمدى سۆز ياندۇرساڭ ئامان قالمايسەن! — ۋارقىرىدى سالاھىدىن، ئۇنىڭ غەزەپلىك چىرايىدىن رەھىمسىزلىك چىقىپ تۇراتتى.

— مېنىڭمۇ ئاغزىم بېسىلمايدۇ! باغرى تاش زالىم!

— ھازازۇل خوتۇن!

— زالىم ئەر، خۇدا جازاڭنى بەرسۇن!

— تالاق! تالاق! تالاق! ئەمدى بولدىمۇ؟ سالاھىددىن نۇرنىسانىڭ چاچلىرىنى قويۇۋەتتى. نۇرنىسا «تالاق» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ جىم بولدى. ئاچچىقىدا ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن «تالاق» دېگەن سۆزنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ سالاھىددىنمۇ جىم بولدى.

× × ×

سالاھىددىن پېشىن نامىزىنى ئۆيدە ئۆتەپ يېپىلىڭ تونىنى كىيدى - دە، ئايۋاننىڭ ئىشىكىگە قۇلۇپ سالدى. جىمجىت بولۇپ قالغان ھويلىغا ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ چىقتى. ئۇ تۈنۈگۈن ئۆيىگە كەتكەن نىساخاننى چاقىرىپ كېلىشنى ئويلاپ تاشقىرىقى ئىشىكنىمۇ قۇلۇپلىدى. «تالاق» دېگۈزۈپ پۇشايمان قىلىۋاتقانسەن، مەندەك ئەر ساڭا نەدە؟ خىزمىتىمنى چىرايلىق قىلىپ ھاجىتىمدىن چىققان بولساڭ، شۇ كۈنگە قالمايتتىڭ. بىرنەچچە كۈن پۇشايمان قىلدۇرۇپ، ئۆزۈمگە يەنە نىكاھلىتىۋالىمەن، بېشىڭنى تاشقا ئۇرغىنىڭ بىلەنمۇ تىرىكلىڭ بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ» — ئويلىدى سالاھىددىن شاپاشلاپ كېتىۋېتىپ.

نۇرنىسا سالاھىددىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، تولا يىغلاپ ئۈنى پۈتۈپ كەتكەن گۈلنىسانى بۆشۈككە بۆلەپ ھۆرنىسانى قۇچاققا ئالدى.

— ئانا نانا بېيە، — دېدى ھۆرنىسا تېخىچە ئىسەدەپ.

— ماقۇل قىزىم.

نۇرنىسا «تالاق!» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۈستىدىن ئېغىر بىر يۈكنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قالدى.

چۈنكى هازىردىن باشلاپ ئېرىنىڭ ئەمرىدىن چىققانىدى. مۇشۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتسىلا ئارام تېپىپ قالاتتى. شەرىئەتنىڭ ھۆكۈمى بويىچە تالاق قىلىنغان خوتۇن ئەرگە ھارام بولاتتى. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ يېنىك بىر تىنىدى. جاۋەندىن نان ئېلىپ پىيالىغا چىلاپ ھۆرنىساغا ئىچۈرۈپ بولۇپ، قارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ياتقان گۈلنىسانى ئېمىتتى.

ھۆرنىسانىڭ ئەمدىلەتىن تىلى چىقىشقا باشلىغانىدى. يېگۈسى، ئىچكۈسى كەلسە مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايتتى. گۈلنىسا ئەمدى ئولتۇرالايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنى ياتقۇزۇپ قويسا ئۆمىلەشكە ئىنتىلىپ دۈم بولۇۋالاتتى. بۇ ئىككى بالىسىغا قارىسا نۇرنىسانىڭ ئىچ - ئىچىدىن يىغا چىقاتتى. بىر چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ نىساخان كىرىپ كەلدى. ئۇ بالىلىرى بىلەن كىچىك مېھمانخانىدا گويا ھېچنېمە بولمىغاندەك ئولتۇرغان نۇرنىساغا قاراپ ئەجەبلەندى. نىساخاننىڭ كەينىدىن كىرىپ كەلگەن سالاھىدىنمۇ نۇرنىسانىڭ مەنسىتمەي ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ چىرايى ئۆڭدىيۇ گەپ قىلمىدى.

نۇرنىسا گۈلنىسانى بۆشۈكتىن ئېلىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ كىيگۈزدى. ھۆرنىساغىمۇ كىيىم كىيگۈزدى. ئاندىن ئۆزىمۇ قايتا كىيىندى - دە، غىجىم رومىلىنى ئارتىپ ئىككى بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىشىغا سالاھىدىن ئۇنى توستى:

— نەگە باراي دەيسەن؟

— ئاچامنىڭ يېنىغا.

— بارمايسەن!

— نېمىشقا بارمايدىكەنمەن؟ ئەمىرلىرىدىن چىققان تۇرۇقلۇق بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرەمدىمەن؟

— ئولتۇرۇۋېرىسەن، ئۆلۈكۈڭ چىقسا چىقىدۇ، بۇ ئۆيدىن تىرىكىڭنى چىقارمايمەن!

— مەن سىلىگە نامەھرەم، يولۇمنى توسمىسىلا، خۇدادىن قورقسىلا.

سالاھىدىن جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئېسىلىپ چېكە تومۇرلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئەگەر ئۇ نۇرنىسانى ئۆيىدىن چىقىرىپ قويسا، قايتا بۇ ئۆيگە ئېلىپ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدى. شۇڭا ئۇ:

— راست، سەن مېنىڭ ئەمرىمدە يوق، سەن ماڭا، مەن ساڭا نامەھرەم، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، مەن بۇ ئىككى بالىنىڭ ئاتىسى، شۇڭا بۈگۈندىن كېيىن سەن ھېچنەگە كەتمەي مۇشۇ مېھمانخانىدا كۈن ئۆتكۈزۈپ تۇرىسەن، ھېچكىم سېنىڭ ئىشىڭغا ئارىلاشمايدۇ. بۇ سۆزۈمگە كۆنمىسەڭ مېنىڭدىن ياخشىلىق كۈتمە!

نۇرنىسا سالاھىدىننىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈپ، ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا كەينىگە ياندى. گەپ قىلاي دېسىمۇ، سالاھىدىننىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جىم ئولتۇردى. سالاھىدىن مېھمانخانىنىڭ ئىشىكىنى يېپىپ قويۇپ ھويلىغا چىقتى.

× × ×

نۇرنىسا تالاق قىلىنغان بولسىمۇ سالاھىدىننىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتەلمىدى. ھېچ تەرەپتىن نىجاتلىق تاپالمىغان نۇرنىسا ئاخىر گۈلنىسا بىلەن ھۆرنىسانى ئۇخلاتتى - دە، ئېسىگە بىرنەرسە چۈشكەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئويۇقتىن قەغەز دەۋەت، قەلەم ئېلىپ سەبى قىزلىرىغا قاراپ ئولتۇرۇپ شېئىر يېزىشقا باشلىدى.

قەۋەت ـ قەۋەت بۇلۇت كۆكنى قاپلىغان،
دېرىزەمدىن باقسام قۇياش كۆرۈنمەس.
دەرۋازىغا قارا قۇلۇپ سېلىنغان،
شۇ دەم نېچۈن غەمكىن كۆڭلۈم ئۆكۈنمەس؟

ئۆگزىدىكى نونىلىڭ مۇزى ئېرىدى،
قالمىدى ھەم قاردىن ئەسەر ھويلىدا.
لېكىن قالدى ھېچكىم بىلمەس قىساسىم،
تاشتىن قاتتىق رەھىمسىز يار بوينىدا.

تۇنجى قىزىم قۇچىقىمغا باش قويغان،
ئىككىنچىسى ئۇخلاپ ياتار بۆشۈكتە.
مەن ئەمەسمۇ شۇدەم جاندىن ـ جاق تويغان،
تىلىكىمنى قالدۇرۇپ بۇ پۈتۈكتە.

ئى خۇدايا پاناھىڭغا ئال ئۆزەڭ،
قالغان سەبى قىزلىرىمنى ئانىسىز.
بىلگەن بولسام ھەسرەت ئىچرە قالارنى،
رازى ئىدىم قىلغان بولساڭ پالسىز...

نۇرنىسا يازغان شېئىرىنى پىچىرلاپ ئوقۇدى، ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن ئارتۇق تەسەللى يوق ئىدى. شامال تېخىچە چىقىۋاتاتتى، ھويلىغا سايە تاشلىغان ئۈجمە ئىغاڭشىماقتا. تاشقىرىقى ئىشىك ئېچىلىپ قاپاقلىرى چۈشكەن سالاھىدىن ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن گۈپۈلدەپ ھاراقنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— تالاق قىلىۋەتكەن خوتۇننى ئەر ئۆز ئۆيىدىن چىـ

قارىماي ساقلىسا بولىدۇ، دېگەن پەتىۋا قايسى كىتابتا بار ئىكەن، ئېيتسىلا؟ — دېدى نۇرنىسا سالاھىدىن ئۆيگە كىرىپ كېلىشىگە ئاۋۋال سۆز باشلاپ، — ھېچقانداق كىتابتا يوق. ۋىجدانى بار ھەرقانداق ئەر تالاق قىلغان خوتۇنىنى ئۆز ئۆيىدە ساقلىمايدۇ، نېمىدەپ ئىشىككە قولۇپ سېلىۋالىلا؟ بىز بىر - بىرىمىزگە نامەھرەمغۇ، خۇدادىن قورقمامىلا؟

سالاھىدىن گېلىنى بىر نەرسە بوغۇۋالغاندەك بوزىرىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ تامىقىنى قىرىپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكەن ھالدا:

— ھەددىڭدىن ئاشما! پۇشمان قىلامدىكىن دېسەم، ئوشۇغۇڭ ئالچا چۈشكەن ئوخشىمامدۇ؟ مېنى زورلاپ تالاق قىلدۇرغىنىڭدا گەپ بار ئىكەندە؟ گېپىمگە كۆنۈپ ئەسكىلىكىڭنى تاشلا. ئىككىمىزنىڭ ئەر - خوتۇن بولۇپ ئۆتۈشىگە تېخى يول بار، بۇ توغرۇلۇق ئۆتكەندە دېدىمغۇ، بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ تۇر، تامىقىڭدىن غەم قىلما، ھاممام ئېتىپ بېرىدۇ، مەن سېنى بۇ ئۆيدىن ئۆمۈرۋايەت كەتكۈزمەيمەن! — دېدى.

سالاھىدىن ئىشىكنى قاتتىق ياپتى - دە، ئايۋاندىمۇ تۇرماي چىقىپ كەتتى. سالاھىدىننىڭ يولسىزلىق قىلىۋاتقانلىقىدىن غەزەپلەنگەن نۇرنىسا تاترىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ: «بۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتەلەمدىكەنمەن، كېتەلمەمدىكەنمەن كۆرۈپ تۇر، شۇنداق كېتىمەنكى، سەن ئۆمۈرۋايەت داغدا قالىسەن، بالىلىرىمغا خۇدا بار...» دەپ ئويلىدى. گۈلنىسانى ئۇزاق ئېمىتتى، چوكىمۇ ئويغاندى، ئۇنىڭ باش كۆزلىرىنى سىلاپ قولىغا نان تۇتقۇزۇپ قويۇپ، دېرىزىدىن سىرتقا قارىۋىدى، سالاھىدىن ئاشخانىدىن چەيىنەكنى كۆتۈرۈپ چىقىپ پېشايۋاندا ئولتۇردى. بىر پەستىن كېيىن پەتنۇسنى

كۆتۈرۈپ كىچىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى، بۇ قېتىم نۇرنىسا كەپ قىلىبدى، بېشىغا ئارتقىلىق رومال بىلەن يۈزىنى توسۇۋالدى. سالاھىددىننىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. جاۋەندىن نان، پىيالە، بىر قاچا ھەسەل ئالدى-دە، چىقىپ كەتتى.

× × ×

تۈن قارا قاناتلىرىنى يېيىپ ھەممە تەرەپنى قاراڭغۇلۇق ئىلكىگە ئالغاندا سالاھىددىن شام نامىزىنى ئۆتەپ مەسچىتتىن يانغانىدى. ھويلىغا كىرىپ تېخىچە چىراغ يېقىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئاچچىقى تۇتتى. پېشايۋاندا جايناماز ئۈستىدە ئولتۇرغان نىساخانغا قاراپ نېمىنىدۇر ئويلىدى - دە، ساماۋارخانىغا كىرىپ قورساق تويغۇزۇش ئۈچۈن ئارقىسىغا يېنىپ كوچىغا چىقىپ كەتتى.

نۇرنىسا سالاھىددىننىڭ چىقىپ كەتكەنلىكىنى دېرىزىدىن كۆرۈپ پەنەرنى ياقتى. ئوچاقتىكى چوغنىڭ ئۈستىگە ئوتۇن تاشلاپ چوگۈننى قويۇپ چاي قاينىتىپ بالىلىرىنىڭ قورسىقىنى تويغۇزدى، ئۆزىمۇ چايغا ئازراق نان چىلاپ يېدى، ئۇ شۇ تاپتا ھېچنېمىنى ئويلىمىغاندەك خاتىرجەم كۆرۈنسىمۇ، ئەمما كۆڭلى بەك يېرىم ئىدى. قىزلىرى ئۇخلاپ قېلىشقاندىن كېيىن پەنەرنى ئۆچۈرۈپ بىرەر سائەتچە خىيال سۈرۈپ ياتقاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراڭغۇ كېچىگە قۇلاق سالدى ۋە ھېچقانداق شەپە ئاڭلانمىغاندىن كېيىن، ئۇ ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، پەنەرنى يېقىپ بۇلۇڭدىكى چوڭ ساندۇقنى ئاچتى، ئۇنىڭدىن توي كۈنى كىيگەن ئەتلەس كۆڭلىكىنى ئېلىپ كىيدى. سارجا پەلتۇسىنىمۇ ئۈچىسىغا ساپتى، غىجىم رومىلىنى بېشىغا ئارتىپ، پۇتىغا خۇرۇم ئۆتۈكىنى كىيدى.

ئاندىن يۈرىكى ئەنسىز سالغان ھالدا ئىككى بالىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇردى. ھۆرنىسا ئوڭ قولىنى بىسىپ ئۇخلاۋاتاتتى، گۈلنىسامۇ بۆشۈكتە ئوڭدىسىغا ياتقىنىچە شىرىن ئۇخلاۋاتاتتى. بۇ ئىككى قىز نۇرنىساغا بەكلا ئوخشايتتى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ئاققان ياش ئېتەكلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى، نۇرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ ئايۋانغا چىقتى.

— ئەھوا! — سالاھىدىن مەنىلىك يۆتەلدى. بۇ مەن ئويغاق دېگىنى ئىدى. ئايۋاننىڭ قولۇپلاقلىق ئىشىكىگە كۆز سالغان نۇرنىسا ھايال ئۆتمەي يېنىپ كىرىپ بالىلىرىنىڭ ئارىلىقىدا ئىككى قولى بىلەن ئېگىكىنى تىرەپ ئولتۇردى. كېچە ھامان جىمجىت ئىدى. قۇلىقىغا ھۇقۇشنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى. «ئەجەب بۇ كېچە ھۇقۇش سايراپ قالدى، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — خۇدايىم نېسىپ قىلغان بولسا سىقىتتىن، دەرت - ئەلەمدىن تاڭ يورۇغىچە قۇتۇلىمەن...» نۇرنىسا ئۆيدىلا تاھارەت ئالدى، ئولتۇرۇپ ئاتا - ئانىسىنى ئەسلىدى. ئاچىسى گۈلسۈم، دوستى مۇھەببەر، ئايتۇرالار كۆز ئالدىغا كەلدى، كۆزىدىن ياش قۇرىمىدى. ئارىدا يىغلاپ ئويغانغان گۈلنىسانى ئېمىتىپ ئاستىنى قۇرۇقداپ يەنە بۆلەپ قويدى.

خوراز بىرىنچى قېتىم چىللىغاندا نۇرنىسا ئويغاق بولۇپ، خىيال دېڭىزىدا قالايمىقان ئۈزۈۋاتاتتى. ئۇ بىر تۇرۇپ بالىلىرىنى ئاللاغا تاپشۇرۇپ بۇ ئۆيدىن مەڭگۈ كېتىش — ھاياتتىن خوشلىشىش خىيالىدا بىئارام بولسا، بىر تۇرۇپ بۇ ئۆيدە مەڭگۈ قېلىپ سىقىق، خورلۇق، ئازابقا سۆكۈت قىلىپ بالىلىرىنى چوڭ قىلىش ئوتىدا ئۆرتىنەتتى.

ئاغزىدىن سۆت تېمىپ تۇرغان سەبىي بالىلىرىنى دەپە سالاھىدىن نېمە قىلسا شۇنىڭغا بويسۇنۇپ، بۇ ئۆيدە مەڭگۈ

تۇرۇۋېرىدۇ نېمە ئاشۇ ئېغىر ئامانەتلەر. ھەرىپلەك ئالقىشلار، چاچلىرىنى يۇلۇپ ئۇتتۇپ يىرگە يىقىلىپ تۆرۈشلار كۆز ئالدىغا بىر-بىر كېلىۋېلىپ، ئۇنىڭ يەنە ياشاش ئۈمىدى شامالغا ئۇچۇرغان كۆپۈكتەك يوققا چىقاتتى. خوراز ئىككى چىللىغاندا نۇرنىسا ئورنىدىن قايتا تۇرۇپ ئۆچۈپ قالغان پەنەرنى ياندۇرۇپ ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ ئايۋانغا چىقىشقا سالاھىدىننىڭ يەنە «ئەھۇ!» دېگەن يۆتىلىشى ئاڭلاندى. ئۇ، ئۆيگە يېنىپ كىرىپ باللىرىنىڭ يېنىدا ئىككىنى يۆلەپ ئولتۇردى.

خوراز ئۈچىنچى قېتىم چىللىغاندا گۈلنىسانى ئىمىتىپ قويۇپ نۇرنىسانىڭ يېنىدىلا سوزۇلۇپ ياتتى. بىر چاغدا «نۇرنىسا!» دەپ توۋلىغان بىر ئاۋاز قۇلىقىغا كىرگەندەك بولۇپ چاچراپ تۇرۇپ، دېرىزە پەردىسىنى قايرىپ ھويلىغا قارىدى، ھاۋا تۇتۇق بولغاچ ۋاقىتنىڭ قايسى ۋاق بولغىنىنى ئىلغا قىلالمىدى. ئۇ ئايۋانغا چىقتى، شۇ چاغدا بامدات نامىزىغا ئەزان ئېيتىلدى. «تاڭ ئېتىپ قاپتۇ، خۇدايىم ئۆزۈڭ مەدەت بەرگىن، باللىرىمنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم، پاناھىڭغا ئال»، — دېدى ئىچىدە شىۋىرلاپ. ئۆيگە كىرىپ پەنەرنى ياقتى. ئۇ نۇرنىسانىڭ پېشانىسىگە، كۆزلىرىگە، ئاغزىغا سۆيدى، گۈلنىسانى بۆشۈكتىن ئېلىپ ئاستىنى قۇرۇقداپ باغرىغا تېڭىپ ئولتۇردى. بۇ سەبىي قىزنىڭمۇ باش - كۆزىگە، ھەممە يېرىگە سۆيۈپ چىقىپ ئېمىتتى، ئاندىن بۆلەپ قويدى. «خۇدايىمغا ئامانەت جىگەرلىرىم، ئۆمرۈڭلەرنى، بەختىڭلارنى خۇدا ئۆزى بەرسۇن»، — دېدى ئىچىدە. ئاندىن ۋاقىتنىڭ ناھايىتى زىخ بولۇپ قالغانلىقىنى پەملەپ چىراغنى ئۆچۈردى - دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئايۋانغا چىقتى، ھەممە ياق تىمتاس ئىدى. پەقەت سالاھىدىننىڭ خورەك تارتىۋاتقانلىقى

چوڭ مېھمانخانىدىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئويغىنىپ قالمىسىلا بولاتتى، — دېدى نۇرنىسا ئاۋاز ئىشىكنىڭ ئىلغۇچىنى ئېچىپ ھويلىغا چىقىپ ئاشخانا دېرىزىسىدىن ئۆي ئىچىگە قارىدى. نىساخانىمۇ ئاشخانىدا پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. نۇرنىسا دالانغا ئۆتۈپ تاشقىرىقى دەرۋازىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچتى، «بىسمىللا» دەپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئىشىكنى ئاۋايلاپ يېپىپ قۇلۇپ سالدى — دە، «خەير قىزلىرىم ھۆرنىسا، گۈلنىسا سىلەرنى ئاللانىڭ پاناھىغا تاپشۇردۇم، ئامان بولۇڭلار» دەپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كۆل بويىغا كەلدى. سۈيى ئازلاپ قالغان كۆل تاڭ قاراڭغۇسىدا قارىيىپ تۇراتتى. تەرەپ — تەرەپتىن ئەزان ساداسى كېلەتتى. نۇرنىسا سۇ ئالىدىغان يەرگە يېقىن كۆل گىرۋىكىدە توختاپ باللىرى قالغان ئۆي تەرەپكە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە غەزەپتىن قارىداپ كەتكەن سالاھىدىن قامچا كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ئۇچقۇپ چىققان ياش پەلتۇسىنىڭ ياقىسىنى بويلاپ كۆكسىگە ئېقىۋاتاتتى. راستىنلا ئۇنىڭغا بىر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈنگەندەك قىلدى. نۇرنىسا «يا خۇدا!» دېدى — دە، كۆلگە ئۆزىنى ئاتتى... بىز باشتا كۆرگەن كۆلدىكى ناۋات رەڭ قىجىم رومال ئۇنىڭ رومىلى ئىدى...

* * *

ئونىنچى باب

ئەپكەش يىگىت

ئابدۇلئەزىز كىرىيە ناھىيىسىدىكى داڭلىق خالۋاپىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ئون ياش ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسى بىلەن ئىلچىغا كۆچۈپ كېلىپ شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. ئۇ يەتتە بالىنىڭ كەنجىسى ھەم يالغۇز ئوغۇل ئىدى. ئۇ كىچىكىدىن باشلاپ دادىسى بىلەن ئاچىلىرىدىن گىلەم، ئەتلەس توقۇشنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەنىدى، ئون تۆت - ئون بەش ياشلارغا كىرگەندە دادىسىغا ئوبدانلا ئەسقېتىپ قالدى. ئۇنى دادىسى بۇ تەرەپتىن قەشقەر، ئۈرۈمچى، ئىلىغىچە؛ ئۇ تەرەپتىن كەشمىر، پاكىستان، ھىندىستانغىچە ئۆزى بىللە ئېلىپ بېرىپ ئۇنىڭغا تىجارەت يولىنى ئۆگەتتى. ئۇ سەپەر ئۈستىدە دادىسىغا ھەم قانات، ھەم ھاسا بولۇپ خېلى ئەسقاتتى.

كەنجى ئاچىسىنىڭ تويى بولغاندا ئابدۇلئەزىز ئون يەتتە ياشقا قەدەم قويدى. ئەتىگەن - كەچلەردە داستىخان ئەتراپىغا سىغىشالماي ئولتۇرغان پەرزەنتلىرىدىن يالغۇز ئابدۇلئەزىزنىڭلا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىسى ئۇنى تېزراق ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ قويۇشنىڭ تەرەددۇتىغا چۈشتى. ئابدۇلئەزىز قوشنىسى ئايۇپ ئاخۇننىڭ ئۆزلىرىگە گىلەم،

ئەتلەس توقۇشقا شاگىرت بولۇپ كېلىۋاتقان قىزى مەغپىرەتكە كۆيۈپ - پىشىپ يۈرەتتى. بۇنى ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بىلمەيتتى.

ئابدۇلئەزىزمۇ تويغا تەرەددۇت قىلىشىۋاتقان ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆزىگە كىمنى ئېلىپ بېرىدىغانلىقلىرىنى دەسلەپتە بىلمەي ئىچ - ئىچىدىن پۇچۇلۇنۇپ، خاپا يۈردى، پەقەت دادىسى ئۇنى چاقىرىپ قولىغا:

— مۇشۇ باغاقنىڭ مەزمۇنىغا ئوخشاش مەزمۇندا باغاق يېزىپ دوست - ئاغىنىلىرىڭگە تارقىتىپ بەرگىن، — دەپ بىر پارچە باغاق ھەم پاتلانغان كەشىر قەغىزىدىن بىر تۇتام بەرگەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. بۇ باغاقتا:

«ھۆرمەتلىك ياسىن ئاخۇن ئەمەت قارىم ئوغلى خۇدا خالىسا پەيشەنبە كۈنى ھاپىز ئاخۇن، ئايۇپ پەرزەنتلىرىنىڭ توي مەرىكىسىگە قەدەم تەشرىپ قىلسۇنلەر.

ۋاقتى ئەتىگەن سائەت 7 دە، ئورنى گۈلباغ مەھەللىسى» دەپ يېزىلغانىدى. ناھايىتى چىرايلىق يېزىلغان بۇ باغاق ئۇنى بەكمۇ سۆيۈندۈرۈۋەتتى. ئاتىسىدىن ئوغرىلىقچە ئېلىپ كەلگەن بىر قاپاق مەيزاپنى قازناقتىن ئېلىپ چىقىپ، ياردەملىشىشكە كەلگەن دوستلىرىغا بىر پىيالىدىن قۇيدى. ئۇلار بىر پىيالىدىن مەيزاپ ئىچىشكەندىن كېيىن باغاق يېزىشقا تۇتۇش قىلىشتى.

ھاپىز ئاخۇن چۈشكە يېقىن كىرگەندە باغاق يېزىلىپ بولغانىدى. ئوغلىنىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ھەيران بولدى، بىرنەچچە كۈندىن بېرى خاپا يۈرگەن ئوغلىنىڭ باغاق يېزىشقا كىرىشىش بىلەنلا خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ «بۇ ياشلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ بولمايدۇ» دەپ مەمنۇنىيەت بىلەن ئاقارغان ساقىلىنى سىيپاپ قويدى. ئۇ ئۆزى دېمەتلىك مەھەللە ئاقساقاللىرى بىلەن

يارغان باغاقنى خوتەن شەھىرىنىڭ ھەرقايسى كوچىلىرىدىكى قونۇش جامائەتكە تارقىتىش ئۈچۈن ئۇرۇق - تۇغقان، بۇرادەرلەرگە بۆلۈپ بەردى. ئەتە توي دېگەن كۈنى ھەممەيلەن بەكمۇ ئالدىراشچىلىقتا تويغا تەييارلىق قىلىشتى. ھاپىز ئاخۇن كېچىچە قۇدىسىنىڭ ئۆيىدە بولدى، كالىنى سويغۇزۇپ، گۆشىنى پارچىلاتتى، ئاشپەز بىللەن پولۇ ئېتىدىغان ئوچاقنى ياسىدى، ئاندىن ئىككى سائەتچە ئۇخلىغاندىن كېيىن سەھەردە تۇرۇپ تاھارەت ئېلىپ، ئىككى رەكەت نەفلە ناماز ئوقۇپ، ئوغلىنىڭ بەختىگە دۇئا قىلدى.

ناماز بامداتتىن كېيىن مېھمانلار كېلىشكە باشلىدى. سازچىلار ساز چېلىپ، ناخشىسىنى باشلىدى:

ئۆستەڭ بويىدا كاتۇ،
رابىخان دۇتا چاتۇ.
رابىخان دۇتا چالسا،
جىمى ئالەم ھاڭ قاتۇ.

چاشكا ۋاقتىدا نىكاھ ئوقۇلدى. خوتەن خەلقىنىڭ ئادىتى بويىچە ئەتىگەندىلا ئوغۇل تەرەپ قىزنى يۆتكەپ چىققاچقا توي ھاپىز ئاخۇننىڭ ئۆيىدە داۋام قىلماقتا ئىدى. ئابدۇلئەزىز مەغپىرەت بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغاندىن كېيىنلا خاتىرجەم بولدى. ئۆيدە قۇرۇۋالغان ئىككى دۇكاندا بىرى گىلەم، بىرى ئەتلەس توقۇشقا كىرىشتى. بۇلار توي بولۇپ دەسلەپكى يىللىرى ھەقىقەتەن ئىناق، بەختلىك ئۆتۈشتى. ئۆي ئىچىدە كىچىك باللاردەك قوغلىشىپمۇ ئوينايتتى. مانا مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغلاردا ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى بالىلىرىنى ھەسرەت -

ئادامەتتە قالدۇرۇپ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئەمدىكى بىردىنبىر ئارزۇسى پەرزەنت يۈزى كۆرۈش ئىدى.

ئابدۇلئەزىز كەم سۆز، ئىشچان يىگىت ئىدى. خوتۇنى مەغپىرەت ئۇن ئېغىز گەپ قىلسا، ئۇ بىر ئېغىز جاۋاب بېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن مەغپىرەتنىڭ پات - پات خۇيى تۇتۇپ قالاتتى. ئۇ، خوتۇنىنىڭ خۇيى تۇتسىمۇ، خۇشى تۇتسىمۇ ئوخشاش ئىدى. يېنىدا بولسىلا بولاتتى. ئۇرمىسا، تىللىمىسا نېمە ئۈچۈن خۇيلىنىدىغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى. ئابدۇلئەزىز قولى - قولىغا تەگمەي گىلەم توقۇۋاتقاندا، مەغپىرەت كەينىدىن تۇيدۇرماي كېلىپ كۆزىنى تۇتۇۋالاتتى، بېقىنىنى غىدىقلايتتى. ئابدۇلئەزىز تە بولۇپ كېتەتتى، «ئىش قىلغىلى قويغىنا» دەپ يېلىناتتى. كۆڭۈل - كۆڭۈلدىن سۇ ئىچمىسە سوۋۇيدۇ. ئابدۇلئەزىز مەغپىرەتنى بەكمۇ ياخشى كۆرسىمۇ بىراق، مىجەزىنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالالمايتتى، مەغپىرەت شۇڭا خۇيلىناتتى، پات - پات ئانىسىنىڭ ئۆيىگە چىقىپ كېتەتتى. مەغپىرەت يېنىدا بىردەم بولمىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ قولى ئىشتىن توختاپ قالاتتى. يېنىدا بولۇپ، ئۇسسۇل ئوينىسىمۇ، دۇتار چالسىمۇ قولى ئىشتىن توختىمايتتى. ئۇ، دادىسىغا ئوخشاش بىرقانچە قېتىم سەپەر قىلماقچى بولغان بولسىمۇ، خوتۇنىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي سەپەرگە چىقالمىدى. سودىگەرلەر ئۇنىڭغا گىلەم، ئەتلەس بۇيرۇپ تۇراتتى. بۇيرۇقچىلارنىڭ ئىشىنى ۋاقتىدا قىلىپ بېرىمەن، دەپ كۈننىڭ ئۆتكىنىنىمۇ بىلمەي قالاتتى.

ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ ئالتە ئاچىسى ئۆيدىكى بىسات، نەرسە - كېرەكلەرنى ئۇدۇللۇق توشۇپ كەتكەچ، ئۇنىڭغا تۈزۈك نەرسىلەرمۇ قالمىغانىدى. ئۇ «ئاچىز، كىشىنىڭ ئۆيىدە» دەپ قاراپ ئاچىلىرىغا ئېغىز ئاچمىدى. مىراس بۆلۈشكەندە

ئۆي - ھويلىنى ئۆزى ئېلىپ، باغنى ئاچىلىرىنىڭ بۆلۈشۈۋېلىشىغا ماقۇل بولدى. ئاچىلىرى باغنى بىر مىڭ بەش يۈز سەر كۈمۈشكە سېتىپ ئۆز تېگىشلىكىنى ئېلىشتى.

ئابدۇلئەزىز ھۈنىرى بىلەنلا تۇرمۇشىنى ئوبدان قامداپ كېتىپ باراتتى.

مەغپىرەت يېڭى توي قىلغان چاغلىرىدا ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ھەر كۈنى بىر قېتىم چىقاتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ھەر كۈنى نەچچە قېتىم قاترايدىغان بولدى. بۇ ئىشىكتىن چىقىپلا، ئۇ ئىشىكتىن كىرگەچ، خوتۇنى نېمىنى ئېلىپ نېمىنى قويدى، ئابدۇلئەزىزنىڭ كارى بولمايتتى، ئۇنىڭغا مەغپىرەت بولسىلا بولاتتى. بىرەر كىشىنىڭ خوتۇنىغا قاراۋاتقىنىنى ياكى گىلەم، ئەتلەس ئالغىلى كەلگەن خېرىدارنىڭ سەپسالغىنىنى كۆرسە شۇ ھامانلا قاپىقىدىن غەزەپ، رەشك بۇلۇتلىرى ئۆرلەپ چىرايىدىن قار ياغاتتى، خېرىدارنىمۇ توكلۇق بىلەن قورۇق ياندۇراتتى، مەغپىرەتكە لام - جىم دېمەيتتى.

ئۇلار شۇنداق ھايات كەچۈرۈپ سەككىز يىلنى ئۆتكۈزۈشتى. مەغپىرەتنىڭ دادىسى ۋاپات بولۇپ يالغۇز ئانىسى قالدى، ئاكا - ئاچىلىرىنىڭ ئۆيلىرى باشقا مەھەللىدە ئىدى.

مەغپىرەت ئايدەك تولغانسېرى ئېرىنىڭ مىجەزىگە كۆنۈپ قالدى. ياۋاش، ئاق كۆڭۈل ئېرىنىڭ ئۆزىگە ئەسقاتىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. مەغپىرەت مۇشۇ كەمگىچە ئابدۇلئەزىزنىڭ تاڭ ئېتىپ بىرنى چەككىنىنى، پاڭ قىلىپ بىر ئېغىز قاتتىق گەپ قىلغىنىنى بىلمەيتتى.

ئابدۇلئەزىزنىڭ دۇكىنى ساراي ئۆيدە ئىدى. ئۇ خېرىدارلارنى كۆپىنچە مۇشۇ ئۆيگە باشلايتتى. ئۆينىڭ يېرىمى سۇپا بولۇپ، سۇپا ئۈستىگە ئۆزلىرى توقۇغان ئىران نۇسخىسىدىكى

گىلەم سېلىنغانلىقى ئىدى، ئۆينىڭ تاملىرىغا سەگەز زىمدۋال تۇتۇلغان. ئىككى دۇكان ئايۋاندىن سارايغا كىرىدىغان ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىغا قۇرۇلغان بولۇپ تامغا يۆلەپ قويۇلغانىدى. مېھمانلار ھويلىدىن ئايۋانغا، ئايۋاندىن سارايغا كىرىپ سۇپىدىن ئورۇن ئېلىشاتتى.

شاخلىرى باراقسان چوڭ بىر تۈپ ئاق ئۆرۈك سارايى دېرىزىسىگە سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئالتىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا مەي بولۇپ پىشىپ، ئاي ئاخىرلاشقىچە تۆگەيتتى. خېرىدارلار، مېھمانلار ھەتتا قولۇم- قوشنىلارمۇ بۇ ئۆرۈككە ئېغىز تېگەتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ ئالتە ئاچىسى مۇشۇ ئاق ئۆرۈك پىشقاندا ئارقىمۇ ئارقا كېلىشىپ ئاتا - ئانىسىنىڭ بۇ تەۋەررۇكىگە ئېغىز تېگىشەتتى...

ئاق ئۆرۈك پىشقان مەزگىل ئىدى. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن قىزىق ئىشقا چۈشۈپ كەتكەن ئەر - خوتۇن ئىشىكنىڭ قېقىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ بىر - بىرىگە قاراشتى. ئابدۇلئەزىز ئىشىك ئاچقىلى چىقىپ كەتتى. ئىش بۇيرۇيدىغان چۆپقەتلەر كەلدىمۇ ياكى گىلەم ئالغىلى خېرىدارلار كەلدىمۇ؟ — بىلمەك بولۇپ دېرىزىدىن قاراپ تۇرغان مەغپىرەت بىردىنلا چاچلىرىنى تۈزەپ تەبەسسۇم قىلدى. ئۇچىسىغا يوللۇق پاكىجۇ يەكتەك، بېشىغا گۈللۈك دوپپا كىيگەن سىپىز بىر كىشى ھويلىغا كىردى.

مەغپىرەت ئالدىراپ ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ ناتونۇش مېھمانلار بولسا ئۆز لايىقىدا مەزە قىلىپ چىقاتتى. تونۇش چۆپقەتلەر بولسا، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى قالدۇرماسلىق ئۈچۈن ياخشىراق كۆتۈشكە، چىلىم ئېلىپ چىقىشقا، بىر - ئىككى پىيالە مەيزاپ قويۇشقا توغرا كېلەتتى. بىرىنچى خىلدىكى خېرىدارلار كېلەتتى - كېتەتتى. ئىككىنچى خىلدىكىلىرى دائىم كېلىپ تۇراتتى، ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويسا بولمايتتى. مەغپىرەت

دائىم ئىشىك يوچۇقىدىن ساراپ «بۇ ئاق ئىكەن، ئۇ قارا ئىكەن» دەپ ئۆزىچە باھا بېرىپ قوياتتى. مەغپىرەت سەككىز يىلنى شۇنداق ئۆتكۈزۈپ ئېرى بىلەن ئىشقا كىرىشكەندىن كېيىنمۇ، خېرىدار كەلسە ئىشىك يوچۇقىدىن سارايدىغان ئادىتىنى تاشلىيالمىغانىدى. بۇ قېتىممۇ ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئىشىككە تىكىلىپ خېلى تۇردى، كەلگەن مېھمان ئۆيگە كىرمىدى.

— خوتۇن، كۆرپە بېرىڭلار، — دېدى سارايغا كىرگەن ئابدۇللەزىز.

مەغپىرەت ئۆيدىن چىقىپ ساراي ئۆينىڭ سۇپىسىغا سېلىقلىق كۆرپىنى قاتلاپ ئېرىغا بەردى. ئۆزى دېرىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ، ئېرىنىڭ كۆرپىنى پېشايۋان سۇپىسىغا سالغانلىقىنى، مېھمانىنىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ تۇردى. ئۆمەر باينىڭ سېمىزلىكتىن قوش ئېڭەك بولۇپ كەتكەن كوسا ئېڭىكى خورازنىڭ تاجىسىدەك قىپقىزىل بولۇپ پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ بەستلىك، غوللۇق، كېلىشكەن ئادەم ئىدى. مەغپىرەتنىڭ كۆزىگە ئۆزىنىڭ ئېرى بۇ ئادەمنىڭ ئالدىدا بەكلا كىچىك، ناھايىتى ياداڭغۇ كۆرۈنۈپ، قىرىق ياشتىن ئېشىپ قالغان ئۆمەر باي بولسا بەكلا ياش كۆرۈنۈپ كەتتى.

× × ×

ئابدۇللەزىزگە كىلەم توقۇتىدىغان سودىگەرلەرنىڭ ئىچىدە ئۆمەر ئاخۇن ئىسىملىك بۇ سودىگەرنىڭ لەقىمى «شەيتان» بولۇپ، ھەييار، قۇۋ ئادەم ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئالدىدا «ئۆمەر ئاخۇن باي» دەپ ئاتاشقىنى بىلەن كەينىدە «ئۆمەر شەيتان» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ھىندىستان، پاكىستان،

شائخەي، گۇاڭجۇغا بېرىپ سودا قىلاتتى ۋە خوتەننىڭ نەپىس
توقۇلغان شايى - ئەتلەسلىرىنى، ئەۋرىشىم يىپەكلىرىنى، تۇرپاننىڭ كۆك يېپىشىنى ئۇ يەرلەرگە ئېلىپ بېرىپ، دورا -
دەرمان، دۇخاۋا - تاۋارلارغا ئالماشتۇرۇپ كېلەتتى. ئۇ، خوتەن
بويىچە ئەتلەس ۋە گىلەم توقۇشتا نامى بار ئابدۇلئەزىزگە ھەر
يىلى دېگۈدەك ئىش بۇيرۇپ تۇراتتى. ئۇنلاپ گىلەم، توپ -
توپ ئەتلەس توقۇتاتتى. سودىدا كۆپ تالاشمايدىغان گول
ئابدۇلئەزىزنىڭ دائىملىق چۆپقەتچىسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى.
ئۆمەر باي سەپەرگە مېڭىشتىن بۇرۇن ۋە سەپەردىن قايتىپ
كەلگەندە ئابدۇلئەزىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ توقۇغان گىلەم، ئەتلەسلىرىنى كۆرەتتى. ئىلاجى بار ئۇلاردىن ئېۋەن چىقىرىپ
سىمكىرىنى ئەرزان تۆلەشنىڭ كويىدا بولاتتى.

ھويلىغا كىرىپلا قوللىرى بىلەن بېلىنى تۇتۇپ، شاختىكى
ئاقىرىپ مەي بولۇپ پىشقان غۇژمەك - غۇژمەك ئۆرۈكلەرگە
كۆز يۈگۈرتۈپ پېشايۋاندا ئولتۇردى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ھاكاۋۇرلۇق، مەغرۇرلۇق چىقىپ تۇراتتى. پۇتىنى پەسكە ساڭگىلىتىپ
ئولتۇرغان ئۆمەر باينىڭ سۆپىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى دېرىزىگە
كۆزى چۈشكەندە ئاغزى سەل ئېچىلىپ، قارا قاشلىرى لىكىلداپ
كەتتى، يۈزى چىمىلدىدى، چىرايى ئاقمۇ ئەمەس، قارىمۇ ئەمەس
بۇغداي ئۆڭگە مايىل بىر چوكان ئۇنىڭغا شەھلا كۆزلىرى بىلەن
قاراپ تۇراتتى. بۇ ئۆيدە بۇنداق شېرىن پىشقان ئۆرۈكتىن
باشقا يەنە شۇنداق بىر نازىنىن چوكاننىڭ بارلىقىنى بىلگەن
ئۆمەرنىڭ شەيتانلىقى تۇتتى. ئۇ ئۆزىگە تىكىلىپ قالغان
چوكانغا زەن قويۇپ پىسسىڭىدە كۈلدى. بۇ خۇش تەبەسسۇمنى
كۆرگەن مەغپىرەت «ئەجەب ئوچۇق ئادەم ئىكەنا، ئابدۇلئەزىز
بولسا كۈلۈشنىمۇ بىلمەيدۇ، كۈلدۈرۈشنىمۇ بىلمەيدۇ» دېگەن
ئويغا كېلىپ ئېرىدىن ئاغرىندى، قارا چاچلىرىنى ئەگىپدەك

كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىنىڭ ئۈستىدىن تاشلاپ، دېرىزە تەكچىسىگە سول پۇتىنى ئالدى. ئۆرۈك شېخىغا چىقىپ ئۆرۈك ئۈزۈپ سېۋەتكە سېلىۋاتقان ئابدۇلئەزىز جەينىكىنى يوتىسىغا تىرىگەن ھالدا قولىغا ئېڭىكىنى قويۇپ قاراپ تۇرغان خوتۇنىنى كۆرگەن بولسا ھەم مەستلىكى، ھەم ئاچچىقى كەلگەن بولاتتى. ئۇ ئۆمەر باينىڭ چىشىنىڭ ئېقىنى چىقارغانلىقىنىمۇ، قارا قاشلىرىنى سەكرەتكەنلىكىنىمۇ، ئۆز مەيدىسىگە مۇشتى بىلەن ئۇرۇپ قويغانلىقىنىمۇ كۆرمىدى.

— ئۆز قولۇم بىلەن تاللاپ ئۈزدۈم، قېنى يېسىلە، — دېگەن ئاۋاز قۇلىقىغا كىرگەندىن كېيىنلا ئۆمەر باي دېرىزىگە مىخلىنىپ قالغان كۆزىنى داستىخانغا ئالدى. ئابدۇلئەزىز باينىڭ قەيەرگە قاراپ نېمە خىيال سۈرۈۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلمىغانىدى. ئۆمەر باي تەلەڭگىدىكى ئۆرۈكنى يېيىشكە كىرىشىپ كەتكەندە مەغپىرەت ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

— ئەجەب شېرىن پىشىپتۇ بۇ ئۆرۈك، ھەر يىلى بىر ئىككى قېتىم ئېغىز تەگكىسەم پۇخادىن چىقمايمەن. بولۇپمۇ بۇ يىل بەك تەملىك پىشىپتۇ ئابدۇلئەزىز ئاخۇن، — دېدى ئۆمەر باي بىر تەلەڭگە ئاق ئۆرۈكنى تاق سېلىپ.

— قۇربانلىق قىلغان قوينىڭ سۆڭەكلىرىنى كۆمگەنىدىم، يەنە بىر لېگەن ئۈزۈپ بېرەيمۇ؟ ئىرغىتسام مىجىلىپ، توپىغا مىلىنىپ كېتىدىكەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز.

— ياق - ياق، ئوبدان يېدىم. مېغىزىنى يېسەم قورسىقىم ئاغرىيدۇ، چېقىپ بېرىڭلار.

ئابدۇلئەزىز ئۆرۈك تاۋىگە بېرىپ كەكىنىڭ سوكى بىلەن ئۈچكە چېقىشقا باشلىدى.

كۈن تازا قىيام بولغان ۋاقىت ئىدى. ياز ئىسسىقى گۈلخان يالقۇندەك ئۇرۇپ تۇراتتى. ئەتىگەن يەرگە سۇ سېپىلىپ

كۆك مۇز قىلىۋېتىلگەن بولسىمۇ، قۇرۇپ كەتكەنىدى. ئۆمەر باي پاڭچۇ يەكتىكىنى سېلىپ كۆرپىگە تاشلاپ ئورنىدىن تۇردى. تومپايغان قورسىقى ئاق شايە كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى. قاتتىق يۆتىلىپ دېرىزىگە كۆز سالدى. قارا ئەتلەس كۆڭلىكىنى سېلىۋېتىپ قىزىل ئەتلەستىن تىكىلگەن بەل پۈرمە كۆڭلىكىنى كىيىپ چىققان مەغپىرەت دېرىزىدىن كۆرۈندى، ئۆمەر باينىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇ قويۇن يانچۇقىدىن ئۇن سوملۇق بىر تىللانى چىقىرىپ ئاسمانغا پىرقىرىتىپ ئاتتى ـ دە، تۇتۇۋالدى ۋە مەغپىرەتكە ھەييار كۆزلىرىنى قىسىپ قارىدى. مەغپىرەتنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ يەنە بىر پۈتىنى دېرىزە تەكچىسىگە ئالدى. كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى يەلپۈگەن بولۇپ تۇرۇۋىدى، شايى تامبال ئۆمەر باينىڭ كۆزىنى قىزارتىۋەتتى...

ئېرى ئۆچكىنى چېقىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا مەغپىرەت دېرىزە ئالدىدىن غايىب بولدى. ئۆمەر باي پېشانە تەرلىرىنى ئېرتىپ سۇپىدا ئولتۇردى، ئۇ تولىمۇ خۇش ئىدى. بادام قاپىقىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپ:

— بۈگۈن بىر قوي سويۇپ مېھمان قىلغانىدىن ئارتۇقراق خۇش بولدۇم، — دېدى مېغىزنى ئىككى ـ ئۈچتىن ئاغزىغا سېلىپ، ۋاھ ـ ۋاھ ـ ۋاھ.

ئۆمەر باي ئۆرۈكنى ماختاپ قويۇپ گۈل تىككەن دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ باش ـ يۈزىدىكى تەرنى ئېرتتى. ئابدۇلئەزىز يەنە نېمە دەيدىكىن، دەپ ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇردى.

— بىر قاچا سوغۇق چاي بېرىڭلار، ئۆرۈك يېگەندە مېغىزى بىلەن يە، كەينىدىن سوغۇق چاي ئىچ دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ھا ـ ھا ـ ھا.

ئابدۇلئەزىز بىر چىنە سوغۇق چاي ئېلىپ چىقتى، ئۆمەر

باي چاينى بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى.

— بۇ يىل پايدا كۆپ، بولۇپمۇ ھىندىستانغا ئېلىپ بارغان يىپەك بىلەن ئەتلەس ئوبدان پۇل بولدى، — دەپ ئابدۇلئەزىزگە قارىدى ئۇ، — ھازىر پاخال بولۇپ كەتكەن قەغەز پۇلغا سودا قىلمايمەن، كۈمۈش تەڭگە، تىللاغا سودا قىلىمەن، سىلەرگىمۇ ئەزىز ئاخۇن، بۇ قېتىم* سىمكار ئۈچۈن كۈمۈش دېسەڭلا كۈمۈش، تىللا دېسەڭلا تىللا بېرىمەن.

ئۆمەر باي دېرىزىنىڭ ئالدىدا پەردىنى قىيا ئېچىپ ماراپ تۇرغان مەغپىرەتنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئۈنلۈك سۆزلىدى.

— ماڭا كۆزگىچە ئەللىك توپ ئەتلەس توقۇپ بېرىڭلار، ھەرگىز بۆز يىپ ئارىلىشىپ قالمىسۇن، سىپتە توقۇلسۇن، سىمكىرىنى ئوبدان بېرىمەن.

— ئەللىك توپ؟ ھەي بۇنى ئۈلگۈرتۈش تەس، — دېدى ئابدۇلئەزىز كۆڭلىدە بىر نەرسىنى ھېسابلاپ، — كىلەم، ئەتلەس بۇيرۇغانلار خېلى كۆپ. كۆزگىچە ئاران ئىككى ئاي بار.

— ئىنىم ئابدۇلئەزىز، بۇنىڭدىن غەم قىلماڭ. رەھمەتلىك ئاتىڭىز دائىم بىزگىلا توقۇپ بېرەتتى. بىز كونا ئۇلپەتلەر، كېتىدىغان يىپەك يىپنى مەن ئەكىلىپ بېرەي، توقۇغىنىڭلارچە توقۇۋامسىلەر. سىلىگە پايدا بولسۇن دەۋاتىمەن.

ئابدۇلئەزىز بېشىنى ماقۇلغا لىڭشىتتى. ئۆمەر باي ئاخىرقى قېتىم دېرىزىگە كۆز سالدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ خوشلاشتى.

— خوتۇن، — دېدى ئۆمەر باينى ئۇزۇتۇپ كىرگەن ئابدۇلئەزىز، ھويلىغا چىقىپ قاراپ تۇرغان مەغپىرەتكە، — ئۆمەر دەۋكار ھىندىستاندىن يېنىپ كەپتۇ. ئىككى ئايغىچە ئەللىك توپ ئەتلەس توقۇشنى بۇيرۇپ كەتتى. مەن يۈز كېلەلمەي ماقۇل دېدىم، توقۇپ ئۈلگۈرتەلەرمىزمۇ؟

— كىلەم توقۇشنى توختىتىپ ئىككىلىمىز ئەتلەس تو-

قوساق ئۆلگۈرەمسىن تاڭ، — دېدى مەغپىرەت، نېمە ئۈچۈندۇر بىر خىل قىزىقىش بىلەن، — ئەتلەسنى سىلە مەندىن سىپتە توقۇيلىغۇ.

— كەلگەن خېرىدارلارغا نېمە دەيمىز؟ گىلەم، ئەتلەس توقۇپ بېرىش ئۈچۈن پۇل زاكالەت بېرىپ قويغانلارنى قۇرۇق ياندۇرامدۇق؟

ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، سۆزىدە تۇرۇش — ئادەمنىڭ پەزىلىتى ئىكەنلىكى؛ ئادەمنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، ئابرۇيى سەممىي مۇئامىلە بىلەن ۋەدىگە ۋاپا قىلىشتىن كېلىدىغانلىقى ئېسىگە كىرىپ چىقمايدىغان مەغپىرەت ئېرىگە نازلىنىپ:

— چىرايلىق گەپ بىلەن ئۇلارنى ياندۇرۇپ، ئىككى ئايدىن كېيىن توقۇپ بەرسەك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىمىغانلىرىغا باشقا ھۈنەرۋەن - كاسىپلارنىڭ ئالدىغا بارسىلا دەيمىز. گىلەم، ئەتلەس توقۇپ جېنىنى جان ئېتىدىغانلار خوتەندە يالغۇز بىزلىمۇ؟

× × ×

ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئىقتىسادىي جەھەتتىن سۇنۇپ قالغان ئۆمەرباي چەت ئەلگە ئىككى قېتىم، شاڭخەيگە ئۈچ قېتىم بېرىپ كېلىپ يەنە بېيىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم چەت ئەلگە چىقىپ قانداق بېيىپ كەتكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق بىر ھېكايە خەلق ئىچىگە تارقالغانىدى:

ئۆمەر ئاتىسىنىڭ يىل نەزىرىسىنى ئۆتكۈزۈپلا، مىراس تەگكەن يەر، ئۆيلەرنىڭ بىر قىسمىنى سېتىپ كۈمۈش تەڭگە قىلدى - دە، چەت ئەلگە سەپەر قىلدى. ئۇ بىرقانچە شەھەرنى ئارىلىغاندىن كېيىن، ئادەملەر مىغىلداپ تۇرغان

بىر شەھەر ئەزىمىگە كەلدى. بۇ شەھەرگە ئىلگىرى ئاتىسى بىلەنمۇ ئىككى قېتىم كەلگەنىدى، شۇڭا تەمتىرەپ يۈرمىدى، ئۇ ئاداشمايلا قىمارخانىغا باردى، ئادەملەر شىرەنىڭ ئەتراپىدا قىستىلىشىپ تۇراتتى. ئۆمەر بىرەر سائەت قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ھەممە پۇلىنى ئۇتتۇرۇپ مەست ـ ئەلەستەك دەلدۈگۈنۈپ سورۇندىن چىقىپ كەتكەن كىشىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى. يۈز رۇپىيىنى ئېلىپ، دۆگىلەك ئۈستەلدىكى نومۇرنىڭ يېنىغا قويۇپ شىشخالىنى قولىغا ئېلىپ، كىشىلەرنىڭ دو چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى. چاچ ـ ساقاللىرى بۇدۇر بولۇپ تۇتىشىپ كەتكەن كىشى يېنىدىن پۇلىنى چىقىرىپ شىرەگە قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن باشقىلارمۇ كەينى ـ كەينىدىن شىرە ئۈستىگە پۇل تاشلاشتى. ئۆمەر باي شىشخالىنى تاشلىدى. بىر پولات ساقا نومۇرلارنى ئايلىنىپ كېلىپ ئۇ كۆزلىگەن نومۇر ئاستىدىكى دۆگىلەك تۆشۈكچىگە چۈشكەندە چىڭ تۈگۈلگەن قوللىرى ئېچىلىپ قىچىشقا باشلىدى. ئاغزى ئىختىيارسىز ئېچىلىپ سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرى كۆرۈندى. ئۇ ئۇتقانىدى! خۇشاللىقىدىن ھىجايدى، جەزىخور ئۇزۇن تايىقى بىلەن پۇللارنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى، ئۆمەر پۇللارنى يىغىپ ئالدىراپ قويۇن يانچۇقىغا سالدى. ئۇ ئىككىنچى قېتىم يەنە ئىككى يۈز رۇپىيىنى شىرەگە قويدى. بۇ قېتىممۇ دەسلەپ دو چىققان كىشى شىرەگە پۇل تاشلىدى. ئۆمەر «ياجەمشىت، ئۆزۈڭ مەدەتكار بول» دەپ شىشخالىنى تاشلىدى، ئۇنىڭ پولتىيىپ تۇرغان كۆزلىرى ئاچكۆزلۈك بىلەن يوغان ئېچىلدى. جاۋغىيى قورۇلۇپ يۈزلىرى تارتىشىپ كەتتى. قولى پۇلغا سوزۇلدى، ئۇ بۇ قېتىممۇ يەنە ئۇتقانىدى. قوشۇمىسى تۈرۈلگەندىن كېيىنكى قورۇقلار يوقىلىپ سىدام يۈزىدە خۇش خۇيلۇق پەيدا بولدى. قوللىرى بىر يۇمۇلۇپ بىر

ئېچىلىپ، ئالىقىنى بەكرەك قىچىشىشقا باشلىدى، قولى قىچىشتىمۇ بولىدى، ئۇنىڭ ئامىتى كېلەتتى.

ئۆمەرباي شىشخال ئويناشنى يىگىت چېغىدا دادىسى بىلەن شاڭخەيگە بارغاندا ئۆگەنگەندى. لېكىن بۇ چاغقىچە بۇنداق ئارقىمۇ - ئارقا ئۇتۇپ باقمىغان ئىدى، ئۇ تەر تەپچىپ تۇرغان ئېڭىكىنى سىلاپ بىر سىقىم پۇل ئېلىپ سانىمايلا شىرە ئۈستىگە قويدى. شىشخالنى قولىغا ئېلىپ مەغرۇرانە قاراپ تۇردى، شىرەگە پۇللار تاشلاندى. ئۇ، ئۈچىنچى قېتىم ئۇتقاندا، باشلىرى چۈشۈپ كەتكەن قىمارۋازلارغا مەنسىتمەسلىك نەزەرى بىلەن سەپسېلىپ چىقتى. جەزىخورنىڭ يانچۇقىغا بىر سىقىم پۇلنى سېلىپ قويۇپ، گۈس - گۈس دەسسەپ چىقىپ كەتتى. قىمارۋازلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاچ بۆرىدەك قاراپ قېلىشتى.

ئاغزى كالاچەتەك كېرىلىپ كەتكەن ئۆمەرنىڭ، ئۆز بويىدىن نەچچە ھەسسە ئۇزۇرۇپ كەتكەن سايىسى يالتىراپ تۇرغان سېمونت يولغا چۈشتى، ئۇ بىر تار كوچىغا بۇرۇلدى. بۇ تار كوچا غۇۋا يورۇق ئىدى. ئۇ قەدىمىنى ئىتتىكلىتىپ خېلى ماڭدى، بۇ كوچىدا ئېگىز قەۋەتلىك بىنالار يوق ئىدى. ئىشىكى ئالدىدا لەمپىسى بار ئۆيلەر كوچىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا قاتارلىشىپ تۇراتتى. ئۇ قولىدىن قاس چىقىرىپ، تاماق چەككەن ئاۋازنى ئاڭلاپ توختىدى. كۆزى بالىخانىدىكى لەمپە ئاستىدا ھەممە يېرى لىغىلداپ تۇرغان يېرىم يالىڭاچ ئىككى ئايالغا قادالدى. بۇ لەمپىگە يانداش لەمپىلەردىمۇ، بەزى ئىشىكلەرنىڭ ئالدىدىمۇ بىردىن - ئىككىدىن ئايال ناز بىلەن كوچىدىن ئۆتكەنلەرگە كۆز قىساتتى، بېلىنى تولغاپ قاش ئاتاتتى، ئىشارەتلىشەتتى...

ئۆمەر تۇتقۇچىنىڭ سىرى چۈشۈپ كەتكەن قىيا ئوچۇق

ئىشىكتىن ئېڭىشكىنىچە كىردى. ئىشىك ئالدىدىكى چىراغ يورۇقىدا پەيدا بولغان سايىمۇ، تاي شولىسىمۇ تاشقىرىدا قالدى. ئۇنى ئوتتۇرا ياشلىق، قارا مۇتۇق، دوغىلاق ئايال كۈتۈۋالدى. بۇ ئايالنىڭ ياشلىقى بىلەن خىشلىق پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلۈپ بىر ئۆيگە كىردى، ئۆي قىزغۇچ نۇر چېچىپ تۇرغان لامپۇچكىنىڭ يورۇقىدا شاپتۇل چېچىكى رەڭگىگە كىرگەنىدى. ئۆي ئىچىنىڭ ئاستى تەرىپى يېشىل، ئۈستى تەرىپى ئاق، تورۇس ھاۋا رەڭ سىردا سىرلانغان بولسىمۇ يەنىلا قىزغۇچ كۆرۈنەتتى. ئادەمنىڭ بويى يەتكۈدەك يەرگە بىر سىزىق بويىچە قاتارلاشتۇرۇپ رەسىملەر ئېسىلغانىدى. رەسىملەردە ھەر خىل كۆرۈنۈشتىكى بەدبەشىرە ئاياللار ھاياسىزلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى. رەسىمنىڭ ئاستىغا يېشى، خۇسۇسىيىتى، بىر كېچىلىك نەرخى يېزىپ قويۇلغانىدى. ئۆمەر ھەربىر رەسىمنىڭ ئالدىغا ئۆتەتەك قىزىپ كېلىپ، رەقەمگە كۆزى چۈشكەندە بېشىنى چايقاپ باشقا بىر رەسىمگە كۆز تىكەتتى. شۇنداق قىلىپ ئىشىكنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن ئايلىنىپ، سول تەرىپىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە رەسىمگە قارىدى. كەينىگە قايرىلغان كالپۇكلىرى قېپقىزىل، بۇدۇر قىلىنغان چاچلىرى سۆكە سالغان قولاقلىرىغا چۈشۈپ تۇرغان، يا كۈلۈپ تۇرغانلىقىنى، ياكى يىغلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان، بىر قاراشتا ياش، بىر قاراشتا قېرى كۆرۈنىدىغان بىر خوتۇننىڭ رەسىمى ئېسىقلىق تۇراتتى، پۇلىمۇ ھەممىدىن ئەرزان ئىكەن. باشلاپ كىرگەن ئايالغا رەسىمنى كۆرسەتتى. ئايال ئۇنى يەنە بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى. كۆزەينەكلىك، چاساقال، رەڭگى سېرىق بىر ئادەم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، ئۆمەر پۇل تۆلىدى. چاساقال كىشى ئۇنىڭغا نومۇر يېزىلغان ئالقانچىلىك بىر كارتوچكىنى بەردى. ھېلىقى ئايال ئۇنى ھەر خىل پۇراق كېلىپ

تۇرغان كارىدوردىن باشلاپ مېڭىپ بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئىشىكنى ئېچىپ ئۆمەرنى كىرگۈزۈۋەتتى. ئەتىسىر پۇرىقى گۇپپىدە بۇرنىغا ئۇرۇلغاندا ئۈچىسىغا نېپىز ئاق رەخت ئارتىۋالغان بىر ئايال ئۆمەرنىڭ ئالدىغا نايىناقلاپ كەلدى، ئۇنىڭ يېشى ئەللىكتىن كەم ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەرزان چۈشكەنىكەن.

ئۆمەر ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن بۇ ئۆيدىن چىقىپ سارايغا قايتىپ كەلدى. قولتۇقى ئاستىدىكى يۇشۇرۇن يانچۇقىدىن پۇللارنى ئېلىپ كارىۋاتنىڭ ئۈستىگە قويۇپ سانىۋىدى، ئۈچ مىڭ ئالتە يۈز روپىيە ئىكەن. يېنىدىكى پۇلغا يەنە ئىككى ھەسسە پۇل قوشۇلۇپتۇ. ئاخشام مەززىسى قالمىغان قېرى ئۈچۈن كۆزلىرى ئۇچۇق كەتكەن يىگىرمە بەش روپىيىگە ئىچى بەكلا ئاغرىدى.

ئۆمەر كەچكىچە يېتىپ ئۇخلىدى. باشقا تىجارەتچىلەر رەستە ئايلاپ ياكى زاۋۇتلارغا بېرىپ باپ مالنى ئېلىشنىڭ كويىدا بولسا، ئۆمەر شىرەنىڭ يېنىغا كېلىپلا ھەممە پۇلنى سىيرىپ يانچۇقىغا سېلىپ كېلىشنىڭ غېمىدە خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. دادىسىدىن يەر، مۈلۈك، ئۆي - ۋاقلار مىراس قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ئوشۇق، شەشخال مىراس قالغانىدى، خوتەن، قەشقەرلەردە ئوشۇق ئوينايتتى. شاڭخەي، بومبايلاردا شەشخال ئوينايتتى. ئۇ قىمارنىڭ بۇ ئىككى تۈرىنىڭ ماھىرى ئىدى.

بۈگۈن كەچ بېرىپمۇ ئۇتتى. پۇلى ئالتە مىڭ روپىيىگە يەتتى. ئۇنىڭچە يۈز مىڭ روپىيە بولسىمۇ كۇپايە قىلمايتتى. ئۇ بۇ كېچە ھېلىقى تار كوچىدىكى قورۇغا بارماي، ئاشخانىغا بېرىپ ياخشى تاماق بىلەن غىزالاندى ۋە ئازراق تەگىشىۋېلىپ، سارايغا قايتىپ كېلىپلا كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.

ئۆمەر ئۇيقۇدىن قوپقاندا كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگە-

نىدى. كەچ كىرىشنى كۈتتى، كۈندۈزى قىمار ئويناشتىن قورقاتتى. چۈنكى كونا قىمارۋازلارنىڭ «قىمارنى كېچىسى ئوينا، پىرىم جەمشىت رەقىبىڭنىڭ كۆزىنى باغلاپ قويىدۇ» دېگەن سۆزىگە بەكمۇ ئىشىنەتتى.

كۈن ئولتۇردى، شەھەر كوچىلىرىدا سانسىز چىراغلار چاقناشقا باشلىدى، ئۆمەر مەغرۇر هالدا قىمارخانىغا كەلدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم پۇل تىككەندىلا ئۇتتۇردى، قوللىرى تىترەپ قىزىل يۈزىدىن قان قېچىشقا باشلىدى، ئىككىنچى قېتىم پۇل تىكىپ ئۇتتۇرغاندا يۈزى ئاقىرىپ كەتتى، ئۈچىنچى قېتىممۇ ئۇتتۇردى. كۆزلىرى قىسىلىپ چېكە تومۇرلىرى ئۆرلىدى. «بۇ قېتىم ئۇتارمەن» دېگەن ئۈمىدتە تۆتىنچى قېتىم پۇل تىكتى، قىزىرىشقا باشلىغان كۆزلىرى لۆمۈلدەپ، ئاستىنقى قاپاقلىرىنىڭ ئەتراپى سارغىيىپ كەتتى. ئۇ يەنە ئۇتتۇرغاندى. بەشىنچى، ئالتىنچى قېتىممۇ ئۇتتۇردى. ئاقارغان چىرايى ئاۋۋال سارغىيىپ، ئاندىن تاتاردى ۋە ئاخىرىدا كۆكىرىپ قارىداشقا باشلىدى. پۈتۈن ۋۇجۇدىنى مۇزدەك تەر باستى.

ئۆمەر بەزى چاغلاردا ئۇتتۇرۇپ بىر قېتىم دو چىقىشقا پۇلى قالغاندا ئۇتۇشقا باشلايتتى. بەزى چاغلاردا پۇلنى ئۇتتۇرۇپ بولۇپ چوتتۇ ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىپ قويغان ئازغىنا پۇلنى تىكىپ يەنە ئۇتتۇۋالاتتى. مۇشۇ دەم ئۇ يانچۇقىدا قالغان ئاخىرقى بىر سىقىم پۇلنى شىرەگە تاشلىدى. «يا جەمشىت پىرىم نا ئۈمىد قويمىغىن» دەپ پىچىرلىدى. ۋىجىلىك سېرىق ساقال ئادەم يەنە ئۇتتۇۋالدى. ئۇ شىرەدىكى پۇلنى يىغىپ يانچۇقىغا سېلىۋاتقاندا ئۆمەرنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى. بىر - بىرىگە كىرەلىشىپ تۇرغان بارماقلىرى ئاجرىدى. قوللىرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ لەسسىدە چۈشۈپ كەتتى. ئەگەر بۇ يەر چەت ئەل بولماي خوتەن ياكى

يەكەن بولۇپ قالغىنىدا، ئۇ پىچىقىنى غىلاپتىن سۇغۇرۇۋېلىپ ئۆتۈۋالغۇچىنى سويۇۋېتىشتىن يانمايتتى. ئۇ بۇ يەردە يالغۇز بولغاچ رەقىبىگە چىقالمىدى. ئۇ ئاخىرى سەنتۈرۈلۈپ قىمارخانىدىن يېنىپ چىقتى. كېچىچە ئىچى ئېچىشىپ ئۇخلىيالمىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرغاندا ھېچ ئىنساننىڭ خىيالىغا كەلمەيدىغان غەلىتە بىر تەدبىرنى ئويلاپ قويپتى.

ئۆمەر ساراي ئىشىكىدىن «تەۋەككۇل ئاللا» دەپ كوچىغا قەدەم قويدى، ماشىنا، ۋېلىسىپىت توختىماي ئۆتۈپ تۇراتتى. بىر چەتتە ساقلاپ تۇرۇپ ئاندىن يولنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈپ، توختىغان ئاپتوبۇسقا چىقىۋالدى. ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن كۆزىنى ئۈزمىدى، ئاپتوبۇس كەڭ بىر مەيداننىڭ يېنىدا توختىغاندا ئاپتوبۇستىن چۈشتى. «شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟» دېگەندەك ئەتراپقا سەپسىلىپ قارىدى، ئىلگىرى كەلگەن چاغلىرىدا بۇ يەردىكى چوڭ ماگىزىنىدىن ئۆزىگە نەپ تېگىدىغان ماللارنى ئالغانىدى. بۈگۈن پۇلى يوق تۇرۇپ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلگەنىدۇ؟

ئۆمەر مەيداننىڭ ئۇدۇل تەرىپىدىكى ماگىزىنغا قاراپمۇ قويماي، گۈللۈك ئەتراپىدىكى كۆكىرىپ تۇرغان چىملىق مەيداندا ياتقان كالىلارغا سەپسالدى. چىرايىدا بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلكە پەيدا بولدى. بۇ ئۇنىڭ شەيتان كۈلكىسى ئىدى. ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ گۈللۈك يېنىغا كەلدى. كىچىك سېمونت ئېرىقتا شىلدىرلاپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى. ئۆمەر زوڭ ئولتۇرۇپ يانچۇقىدىن كونىراپ كەتكەن پارچە - پۇرات پۇللارنى ئېلىپ ئېرىقتىكى سۇغا چىلىدى. پۇل نەملەشكەندىن كېيىن ئېرىقنىڭ گىرۋىكىگە بىر - بىرلەپ يايدى. ئۇ ئىككى يانغا زەن سېلىپ ئولتۇرۇۋەردى. مەيداننىڭ سول تەرىپىدىن ئۈچ كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. «ھە، ئەمدى ئىش ئوخشايدىغان بولدى» دېدى ئۆمەر ئۆز - ئۆزىگە ۋە ھېلىقى

ئۈچ كىشى كاللارغا يېقىنلاپ كەلگەندە غىلاپتىن پىچاقنى سۇغۇرۇۋېلىپ، كۆتۈرگىنىچە چىملىقتا كۆشەپ باش سېلىپ تۇرغان تاغىل كالىغا قاراپ يۈگۈردى. كالا ئۈركۈپ قاچتى. ئۆمەر قوغلىدى. ئۆمەرنىڭ ھەرىكىتىدىن ئەجەبلەنگەن ئۈچ كىشى ئۇنى توسۇۋالدى.

— جاناب، نېمە بولدىڭىز؟ — سورىدى ئوتتۇرا ياشلىق بىرى كۆزەينەكنى قولىغا ئېلىپ.

ئۆمەر ئاز - تولا ئۆگىنىۋالغان ھىندى تىلى بىلەن ئوردو تىلىنى ئارىلاشتۇرۇپ:

— مەن تاھارەت ئېلىۋاتاتتىم. يانچۇقۇمدىن مىڭ رۇپىيە پۇل سۇغۇرۇلۇپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى، — دېدى كەمزۇلىنىڭ ئۈستۈنكى يانچۇقىنى كۆرسىتىپ، — دەرھال پۇلنى سۇدىن سۈزۈۋېلىپ ئاپتاپقا يېيىپ قويۇپ ئاندىن قايتا تەرەت ئېلىپ بولۇپ قارىسام ماۋۇ تاغىل كالا پۇللىرىمنى يالماپ يېۋېتىپتۇ، قورقۇپ كەتكەنلىكىمدىن تۇرۇپلا قالدىم. كالا پۇللارنى پاك - پاكىز يالماپ يۇتۇۋەتكەندىن كېيىنلا ئېسىمگە كەلدىم. مىڭ رۇپىيەدىن قالغىنى ئاران مۇشۇ، — ئۆمەر ئېرىقنىڭ قىرىغا يېيىپ قويغان پارچە پۇرات پۇللارنى كۆرسەتتى. مەن مۇساپىر، پۇلسىز قانداق قىلىمەن دەپ ئويلاپ ئاخىرى كالىنىڭ قارنىنى يېرىشتىن باشقا چارە تاپالمىدىم.

ئۆمەر شۇنداق دېدى - دە، كالىغا يۈگۈردى. كۆزەينەكلىك كىشى ئالدىراپ ئۆمەرنىڭ قولىغا ئېسىلدى. ئۇنىڭ ئىككى بۇرادىرىمۇ ئۆمەرنىڭ ئالدىغا ئۆتتى.

— جاناب، سەۋرى قىلىڭ، راستىنىلا كالىمىز پۇلىڭىزنى يەپ كەتكەن بولسا بىز بېرەيلى، كالىغا چېقىلماڭ، پۇلنى دەپ كالىنى ئۆلتۈرسىڭىز جېنىڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز.

كۆزەينەكلىك جانابىنىڭ سۆزىنى ئاران چۈشەنگەن ئۆمەر تىلىنى كالۋالاشتۇرۇپ:

— زادى قويۇپ بېرىڭلار، كالىنىڭ قارنىنى يارمىسام بولمايدۇ، — دەپ ۋارقىرىدى.

— ياق، بولمايدۇ جاناب، پۇل كېرەك بولسا دۇكاندىن ئېلىپ بېرەي يۈرۈڭ، — دېدى كۆزەينەكلىك كىشى.

ئۆمەر يەنە كاجلىق قىلسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ پىچىقىنى غىلىپىغا سالدى. ئېرىق بويىدىكى پۇللارنى ئېلىپ كۆزەينەكلىك كىشىگە ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇ ئۈچ ئىشىكلىك ئازادە بىر دۇكانغا كىردى. كۆزەينەكلىك جاناب دۇكاننىڭ كاسسىرىدىن تاراقلاپ تۇرغان مىڭ رۇپىيە پۇلنى ئېلىپ ئۆمەرگە ئۇزاتتى. ھەر ئىككىلىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ كۈلدى. بىرى ئالدامچىلىقنى قاملاشتۇرالىغانلىقى ئۈچۈن نومۇس قىلماي كۈلگەن بولسا، ئىككىنچىسى ئۆزى ئۈچۈن مۇقەددەس ئەتىۋارلىق بولغان ھايۋاننى بالادىن، بىر ئادەمنى قازادىن ساقلاپ قالغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كۈلگەنىدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن مىڭ رۇپىيىنى بۇنداق مۇھىم ئىشلار ئۈچۈن بېرىۋېتىش ھېچقانچە چوڭ ئىش بولمىغىنى بىلەن ئۆمەر ئۈچۈن كاتتا بايلىق ھېسابلىناتتى.

ئۆمەر قىمارخانىغا يەنە بارمىدى. ئۇ مىڭ رۇپىيىگە دورا - دەرمان، ئەنگلىيىدە توقۇلغان ئىنگلىشىندىن ئىككى كۆڭلەكلىك، رومال قاتارلىق ماللارنى ئېلىپ خوتەنگە قايتىپ كەلدى. ئولتۇرۇشلاردا، مەشرەپ، بەزمىلەردە ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئەقىللىق، چارە - تەدبىرلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ ماختىنىش ئۈچۈن بۇ ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى. راست شۇنداق بولغانمۇ - بولمىغانمۇ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى، لېكىن كىشىلەر ئارىسىغا بۇ گەپ تاراپ كەتكەنىدى. دېگەندەك شۇ چاغدىن باشلاپ

«ئۆمەر شەيتان» نىڭ مەككارلىقى توغرىسىدا كۈلكىلىك لەتىپە-ھېكايىلەر چىقىشقا باشلىدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز ئىشىك ئاچقىلى چىقىپ كەتتى. مەغپىرەت ئادىتى بويىچە ئەتلەس توقۇشنى توختىتىپ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. كىمنى باشلاپ كىرەركىن دەپ پەردىنى قايرىپ كۆز سالدى. بۇ قېتىم ئېرى ھېچكىمنى باشلاپ كىرمىدى.

— بۇ گۈگۈمدا كەلگەن مېھمان كىم ئىكەن؟ — دەپ سورىدى مەغپىرەت.

— ئۆمەر ئاخۇنىنىڭ خىزمەتكارىكەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز قوزۇقتىكى شايە يەكتەكنى ئېلىپ.

— نەگە بارسىلا؟

— ئۆمەر ئاخۇنىنىڭ دۇكىنىغا.

— نېمىشقا بارىدىكەنلا؟

— پۇل ئېلىشقا.

— بۇ كەچتە سىلىنى ئاۋارە قىلماي ئۆزى ئەكىلىپ بەرسە بولمامدىكەن؟

— ۋاي خوتۇن، — دېدى ئابدۇلئەزىز، — تازا ئەزۋەيلەپ كەتتىڭلىغۇ، بېرىپ ئېلىۋالسام يامان بولماس، باي بولغاندىن كېيىن بۇ يەرگە كېلىشنى ئېغىر ئالىدىغاندۇ؟

— سورىسام يامان بولۇپتىمۇ؟ نېمانچە ئاچچىقلىنىلا!

مەغپىرەت چىقىپ كېتىۋاتقان ئېرىنىڭ كەينىدىن چالۋاقاپ ئۆيگە يېنىپ كىرىپ دۇكاننى يىغىشۋەتتى. چىراغ ياقىدىغان ۋاخ بولمىسىمۇ، ساپال چىراغدىكى پىلىكنى سەل چىقىرىپ سەرەڭگە بىلەن تۇتاشتۇردى. تەكچىدىن بىرنى

كۆتۈرۈپ چىقىپ پېشايۋان سۇپىسى ئۈستىگە تاشلىدى - دە، بېشىنى قويۇپ ياتتى. تېخى تارتىلغان كەچكى شەپەق شاخنىڭ ئۇچىدىلا قالغان ئۆرۈكلەرگە جۇلا تاشلاپ جىلۋىلەندۈرمەكتە ئىدى. شۇ تاپ ئۇنىڭ كۆزىگە يۈزى قىپقىزىل، كۆزلىرىدىن كۈلكە كەتمەيدىغان ئۆمەر باي كۆرۈنگەندەك بولدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاشخانىغا كىرىپ ئوت ياقتى. چۆگۈننى ئوچاققا قويۇپ يېنىپ چىقىپ سۇپىدا ئولتۇرۇشىغا دەرۋازا ئاستا قېقىلدى، ئېرى بۇنداق قاقمايتتى، كىمدۇ؟

— ئۆزلىرى كىم؟ — دەپ سورىدى مەغپىرەت ئىشىككە يېقىن بېرىپ.

— پېقىر.

— ئابدۇلئەزىز ئاخۇن ئۆيدە يوق.

— خېنىم مەن ئۆمەر ئاخۇن بولىمەن.

— ئۆمەر ئاخۇن؟ — خۇشاللىنىپ سورىدى ئۇ.

— ھەئە، ئۆمەر ئاخۇن بولىمەن، ئىشىكنى ئاچسىلا.

— ئابدۇلئەزىزنى سىلە چاقىرتىپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق خېنىم، چاقىرتقان ئىدىم، يولىنى ئېلىپ كەتكەنىدى، تېخى كەلمەپتۇ - دە؟

— كەلمىدى، — دېدى مەغپىرەت، ئاچايمۇ - ئاچمايمۇ دەپ ئىككىلىنىپ.

— مۇھىم بىر گەپنى ئېيتىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئابدۇلئەزىز ئاخۇن كېتىپلا ئېسىمگە چۈشتى، ئەتە قەشقەرگە سەھەردىلا ماڭماقچىدىم، شۇڭا ئابدۇلئەزىز ئاخۇننى يەنە ئىزدەشكە توغرا كەلدى.

مەغپىرەت رومىلىنى يۈزىگە تاشلاپ ئىشىكنى ئاچتى، نېمە ئۈچۈندۇر يۈزلىرى قىزىپ يۈرىكى سېلىپ كەتتى.

— ئوبدان تۇردىلىمۇ خېنىم؟

— خۇداغا شۈكرى.

ئۆمەر باي بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپلا ئۇدۇل ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

سەل - پەل ھودۇققان مەغپىرەت «ئېرىم كېلىپ قالسا نېمىدەپ قالار؟ نېمە دېسە دەۋەرمەمدۇ، ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويغىچىلىكىم بار» دەپ ئويلاپ، ئۆمەر باينىڭ كەينىدىنلا ساراي ئۆيگە كىردى، جىنچىراغ ئۆينى غۇۋا يورۇتقانىدى. ئۆمەر باي كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ «ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ كوسا ئېڭىكىنى سىلاپ قويدى.

— خېنىم، ئېرىمنى چاقىرتىپ ئېلىپ كېتىپ ئۆزى بۇيان كەپتۇ دەپ ھەيران قىلىشۋاتقان ئوخشايلا، — ئۆمەر باي سەل خىجىللىق بىلەن تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇرۇپ قالغان مەغپىرەتكە سىنچى كۆزلىرى بىلەن قارىدى، — مەن بۇنى دەپ بېرەي، ئەرلىرى ھازىر كەلمەيدۇ، ئىشنى توغرىسلاپ قويدۇم، ھەرگىز ئەندىشە قىلمىسىلا، ئوتلىرى يامان ئىكەن، ئەچچە كۈندىن بېرى ئىشلىرىدا كۆيۈپ چىدىيالماي ئاخىرى بىرۇخسەت يانلىرىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم، خاپا بولمىغايلا.

ئۆمەر باي ئولتۇرغان ئورنىدىن سەل ئۇياققا سۈرۈلۈپ، مەغپىرەتكە يېنىدىن جاي كۆرسەتتى، ئۆمەر باينىڭ سۆزىگە سەما بولۇپ قالغان مەغپىرەت:

— ۋاي ئېسىم قۇرۇسۇن، داستىخان سېلىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن، — دەپ ئىچكىرىكى ئۆيدىن مەزە، داستىخان ئېلىپ چىقتى. ئاشخانىدىن قايناپ دەم يەپ قالغان چاينى ئېلىپ كىردى. ئۆمەرباي بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىش چۈشىگىمۇ كىرمىگەن مەغپىرەت ھاياجانلىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئېپىقلىق يۈزىنى قاچان ئېچىۋەتكىنىنىمۇ بىلمەي قالدى. پىيالىغا بىر پارچە نوكچا ناۋاتنى سېلىپ ئۈستىگە چاي

قويۇپ ئۆمەر بايغا ئۇزاتتى. ئۆمەرباي ۋاقتىنى غەنىمەت بىلىپ بىر قولدا چاينى ئىلىۋېتىپ، يەنە بىر قولى بىلەن مەغپىرەتنىڭ تۇم بىلىكىدىن كاپلا قىلىپ تۇتۇۋالدى. پىيالىنى داستىخانغا قويغىچە چايقىلىپ كەتكەن چاي ئازراق تۆكۈلدى.

— ۋاي ئۇنداق قىلمىسىلا، — دەپ تولغاندى مەغپىرەت. يات ئەر كىشى بىرىنچى قېتىم قولىنى تۇتۇۋاتقاچ ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغانىدى.

ئۆمەر باي ئۇنى قويۇۋېتىپ پىيالىنى قولىغا ئالدى.

— خېنىم، ئەدەبسىزلىك قىلدىم، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا. دۇنيادا يۇسۇپ - زىلەيخان، غېرىپ - سەنەم، لەيلى - مەجنۇن دېگەن ئاشىق - مەشۇقلار ئۆتكەن. قۇشلار ئىچىدىمۇ كاككۇك-زەينەپتەك كۆيۈك ئوتىدا ئورتىنىپ سايرايدىغان قۇشلار بار، بۇلبۇلمۇ تاكى ھازىرغىچە گۈل ئىشقىدا سايرايدىكەن. پەقىرمۇ سىلىنىڭ ئاي جامالىلىرىغا ئەسىر بولۇپ قالدىم. ئۆزلىرىنى بىر كۆرۈش بىلەن ھوشۇمنى يوقاتتىم. بىرنەچچە كۈندىن بېرى دىدارلىرىنى سېغىنىپ گېلىمدىن بىر لوقما تاماقمۇ ئۆتمىدى. ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ ئاخىرى بۈگۈن كەچ ئەرلىرىنى دۇكاندا قالدۇرۇپ، تاقەت قىلالماي دىدارلىرىغا تەشنا بولۇپ كەلدىم. مەن بارمىغۇچە ئەرلىرى بۇ ئۆيگە قايتىپ كېلەلمەيدۇ. خېنىم ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا، شۇنداقلا مەندىنمۇ خاتىرجەم بولسىلا، ئىشىق دېگەن ساپ بولغىنى ئوبدان.

يات بىر ئەر كىشىنىڭ ئۆزىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىۋاتقىنىنى ئاڭلىغان مەغپىرەتنىڭ ئاغزىغا گەپ كەلمەي، جىم تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسلەپ دولقۇنلىنىپ تۇرغان كۆكرىگى تارتىشقاندەك بولۇپ كەتتى.

— ئابدۇلئەزىز مېنى ساقلاپ قالسۇپ خېنىم، سىلىنى

كۆردۈم. مۇھەببەتىم مېنىڭ باراۋەر ئۇلغىيىپ كەتتى. سىلىنى كۆرۈپ تۇرسام ئۆرە تۇرالايدىغان ئوخشايمەن. ئۆزلىرى ئىسپەتلىك ئايال بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئالدىلىرىغا كېلىشكىمۇ خىجىل بولىمەن.

ئۆمەرباي قوينىدىن قەغەز بىلەن ئورالغان بىر بولاق نەرسىنى داستىخان ئۈستىگە قويدى، مەغپىرەتنىڭ شەھلا كۆزلىرى ئويناپ كەتتى.

— بۇ چەت ئەلنىڭ مېلى، كۆڭلەك تىكىپ كىيەلا، ئىچىدە ھىلھىلە رومالمۇ بار، — دېدى ئۆمەرباي مەغپىرەتنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانلىقىغا ئىشەنگەن ھالدا، ئۇ دۇئا قىلىپ ئورنىدىن تۇردى.

— چاينىمۇ تۈزۈك ئىچمىدىلە، بىردەم ئولتۇرسىلا بولاتتى، — دېدى مەغپىرەت مەيۈسلەنگەن ھالدا. ئۆمەربايىنىڭ ھازىرلا كەتمەكچى بولغىنىغا كۆڭلى ئۇنىماي.

— خېنىم، ئابدۇلئەزىزغا كەلگىنىمنى زادى بىلدۈرمىسىلە، يەنە بىر قېتىمدا ئۇزاقراق ئولتۇرۇپ كۆڭۈللىرىنى ئوبدان ئېلىش ئۈچۈن كېلىمەن، خەير!

مەغپىرەت كوچىغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى.

× × ×

تاق - تاق - قاق! ئىشىكنى ئېرىنىڭ قېقىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، مەغپىرەتنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلەشكەندەك بولدى. ئىزادىن يۈزى قىزىرىپ ئىشىكنى ئاچتى.

— خوتۇن، — دېدى ئابدۇلئەزىز، — قورقتۇڭمۇ؟ ئۇ ھەلەلدۇگۇنۇپ مەغپىرەتنىڭ دولىسىدىن تۇتۇۋالدى.

— شۇنداق چوڭ ھويلىدا مېنى يالغۇز قويۇپ كەتسىلە

قورقمامتىم پەس گاداي، — دېدى مەغپىرەت. دائىم ئىشىكتىن كالدەك زۇۋان سۈرمەي كىرىدىغان ئېرىنىڭ گەپدان بولۇپ قالغىنىدىن ئەجەبلىنىپ.

— مەن سىنى يالغۇز تاشلاپ كەتمەيتتىم خوتۇن، بىلدىڭمۇ؟ ئۆمەر شەيتان پۇل بىرىمەن دەپ چاقىرتقانلىقى ئۈچۈن تاشلاپ كەتتىم، بارسام ئۆزى يوق. دۇكىنىدا بەگچەك خىزمەتكارى نەشە چېكىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ تاز مېنى كاۋاپ بىلەن مېھمان قىلدى. ئىچمەيمەن دېسەم ئۇنىماي ئىككى پىيالە مۇسەللەس ئىچۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن نىشىنىمۇ چەكتۈردى. بېشىم گاراڭ بولۇپ ئولتۇرسام باي كېلىپ ماۋۇ تەڭگىنى بەردى، ساندۇققا سېلىپ قويۇڭلا.

ئابدۇلئەزىز خوتۇنىنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويغان هالدا دەلدەڭشىپ هويلىغا كىرىپ خوتۇنىغا كۈمۈش تەڭگە سېلىنغان كىچىك خالتىنى بەردى. مەغپىرەت ئېرىنىڭ بۇنداق سۆزمەن بولۇپ كېتىشىگە ئىچكەن مۇسەللەس بىلەن چەككەن نەشە سەۋەبكار بولغانلىقىنى بىلدى.

— ئىچكەنلىرى ئوبدان بولۇپتۇ، ئۆيدە بۇرۇقتۇم بولۇپ ئۆلتۈرۈۋېرەمسىلە؟ ئەنە شۇنداق بايلار بىلەن باردى - كەلدى قىلسىلا ئابرۇيلىرىمۇ ئۆسىدۇ، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىمۇ كۆپىيىدۇ. بۈگۈن ھەقىقىي ئەردەك ئىچىپسىلا قاپىلا، — دېدى مەغپىرەت خۇشال هالدا، ئۇ ئېرىنى ئورۇن سېلىپ ياتقۇزدى.

مانا شۇ كېچە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆمەرباي ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئابدۇلئەزىزنى دۇكىنىغا چاقىرتىدىغان بولدى. ئابدۇلئەزىز دۇكانغا كەلگەندە ئۆمەرباي يوق بولۇپ چىقاتتى. يا بولمىسا ئۆمەرباي ئۇنى كاۋاپ، سامسىلار بىلەن مېھمان قىلىپ مۇسەللەس ئىچۈرەتتى، بەڭ چەكتۈرەتتى. مەست بولغاندىن كېيىن خىزمەتچىسىنىڭ يېنىدا قالدۇرۇپ ئۆزى مەغپىرەتـ

ئىلىڭ ئالدىغا يۈگۈرەتتى.

ئابدۇلئەزىز كىشىلەر خۇپتەندىن يانغان مەھەلدە ھەلدۇشتەك سىڭايان دەسسەپ ئۆيىگە يېتىپ كېلەتتى. كۆزلىرى خۇمارلاشقان مەغپىرەت ئۇنى باشقىچىلا خۇشال ھالدا كۈتۈۋالاتتى، يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كىرەتتى. «ئەجەب ئوبدان بولۇپ كەتتىلە» دەيتتى بەدەنلىرىنى سىلاپ،

ئاردا بىر يىل شۇنداق ئۆتتى، يىگىرمە ئالتە ياشقا قەدەم قويغان مەغپىرەت سەمىرىپ كەتكەنىدى. ئىشتىن باش كۆتەرمەيدىغان ئابدۇلئەزىز ئۇرۇق پېتى قېلىۋەردى. ئۆمەر باي ئۆتكەن يىل كۈزدە چەت ئەلگە كېتىپ باھاردا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئابدۇلئەزىزنى پات - پات دۇكىنىغا چاقىرتىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ، ئابدۇلئەزىزنى ئىچۈرۈپ مەست قىلغاندىن كېيىن، بىلدۈرمەي مەغپىرەتنىڭ يېنىغا باراتتى. سائەتلەپ ئولتۇرۇپ نەپسىنى قاندۇرغاندىن كېيىن بۇ گۈزەل چوكانىنىڭ ئىسسىق قوچىقىدىن قوپقىنىچە ئابدۇلئەزىز بەڭ چېكىپ ئولتۇرغان دۇكىنىغا كېلىۋالاتتى.

ئۆمەر باي بۇ يىل ھېچ يەرگە بارمىدى. بىرنەچچە ئۇستىغا شايى ئەتلەس، يىپەك گىلەم توقۇتتى. ئۆزى بولسا ئۆيىدە تاۋكا قۇرۇپ قىمار ئويناش بىلەن ياز، قىشنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا جەمشىت مەدەد قىلدىمۇ، بىرنەچچە باي قىمارۋازلارنى نەئەللۇقاتىدىن ئايرىدى. شەھەردە ئۈچ قورۇ جايىغا، يېزىدا ئىككى باغقا ئىگە بولدى. تازا ئۆرۈك پىشىشقى ئىدى، ئۆمەر باينىڭ خىزمەتكارى كېلىپ، ئابدۇلئەزىزنى كەچ پېشىندىلا چاقىرىپ كەتتى، بىر سائەت ئۆتمەي ئابدۇلئەزىزنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ئۆمەرباي پەيدا بولدى. ئۇ ئەتراپقا قاراپ كىشى يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن غىپپىدە ھويلىغا كىرىۋالدى. مەغپىرەت ئابدۇلئەزىزنى يولغا سېلىپ ئىشىكنى ياپقان بولسىمۇ

زەنجىرلەشنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. ئۆمەرباي مەغپىرەتنىڭ كەينىدىن ئايۋاننىڭ ئىچىدىكى ئۆيگە كىرىپ، سېمىزلىكتىن پۈتۈن تېنى لىغىرلاپ تۇرغان مەغپىرەتنى كۆتۈرۈۋالدى.

— ۋىيەي، — دېدى مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ قولىدا تولغىنىپ.

— بەكمۇ سېغىنىپ كەتتىم، — دېدى ئۆمەرباي خىرىلداپ كۈلۈپ.

— ۋىيەي ئادەمنى ئىزا تارتقۇزمىسىلا، — دېدى مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ئوخشىتىپ بىر لەگمەن ئېتىپ بېرەي.

— ناۋاتتەك گەپ قىلىلا خېنىم.

مەغپىرەت لەگمەننى بىر سائەت ئىچىدىلا پىشۇرۇپ ئېلىپ چىقتى. تېخىچە تەكىگە باش قويۇپ ياتقان ئۆمەرباي ئېلىشاڭغۇ كۆزلىرىنى قىسىپ مەغپىرەتكە قارىدى.

مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ ئالدىغا خونچىلاپ ئېلىپ كەلگەن چىنىدىكى ئاشنى قويۇپ:

— تۇرسىلا ئاش يېسىلە، — دېدى.

ئۆمەرباي ئاشنى يەپ بولغاندىن كېيىن سېمىزلىكتىن ئىششىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان گۆشلۈك قولىنى مەغپىرەتنىڭ تىزىغا قويدى.

— خېنىم، بۈگۈن مەن سىلە بىلەن خوشلاشقىلى كەلدىم، — دېدى ئۆمەر باي ئايال‌لارنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئىنچىكە ئاۋازىنى ئاستا چىقىرىپ، — كۆڭلۈمنى بەك ئوبدان ئالدىلا، سىلىنى تازا سېغىنىدىغان بولدۇم.

— نېمە دېدىلە، خوشلاشقىلى كەلدىم دېدىلىمۇ گاداي؟ — سورىدى مەغپىرەت ئىشەنمىگەندەك قىلىپ.

— ھەئە، مەن چەت ئەلگە چىقىپ كېتىش كويىدا

بولۇۋاتسەن، ناھايىتى چوڭ بىر شەھەردە باغلىق ھويلا ئېلىپ قويغانلىقىمنى سىلىگە ئۆتكەن يىلى ئېيتىمىدىممۇ؟

— ياق، — دېدى ئەجەبلەنگەن مەغپىرەت، ماڭا ئۇ توغرۇلۇق گەپ قىلمىغانىدىلە.

— ئۇنتۇپتىمەن، ئۇ باغ ھويلىنى خېنىم سىلىگە ئاتاپ ئالغانىدىم، بىر يىلدىن بېرى ھۆكۈمەتتىن رۇخسەت ئېلىش ئۈچۈن كۆپ يول ماڭدىم، كۆپ پۇل كەتتى، ئەمدى ئىشلىرىم پۈتۈپ قالدى، قارىسام سىلىگە چىدىمىغۇدەكمەن، ئېلىپ كېتەي دېسەم ئەرلىرى بار، ئامال يوق ئۆزۈم كېتىدىغان بولدۇم.

— كەتمەيلا، — بوينىنى تولغىدى مەغپىرەت.

— كەتمىسەم بولمايدۇ، — ئۆمەرباي ئۇنى تارتىپ ئۆزىگە قاراتتى.

— مېنى تاشلاپ كېتىشكە چىداملا؟

— چىدىمايمەن، ئەمما لېكىن خەق ئەسكى، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى بىزنى شەرمەندە قىلىدۇ، كەتمىسەم بولمايدۇ.

— مەنچۇ، ۋاپاسىز گاداي؟

— ئەرلىرىنىڭ يېنىدا قالىلا.

— قالمايمەن.

مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى، ئۇنىڭ ھاياسىز كۆزلىرىدىن ئاققان ياش ئۆمەربايىنىڭ سىرىق تۈك قاپلىغان مەيدىسىگە تامدى.

ئۆمەر باي مەغپىرەتنىڭ راستىنلا قايغۇرۇپ كەتكىنىدىن، ئۆزىگە ھەقىقەتەن رام بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق بىلدى. ئۇنىڭغا شۇ كېرەك ئىدى.

— مەن بىلەن كېتەمسەن؟ — سورىدى ئۆمەر باي ئۇنى سەنلەپ.

— كېتىمەن! — مەغپىرەت ئۆمەربايىنىڭ قۇچىقىغا

تاشلاندى.

— ئۇنداق بولسا ئېرىڭدىن خېتىڭنى ئال.

— خېتىمنى بەرمىسىچۇ؟

— خېتىم، خەتلىرىنى بەرمىسە، مۇسۇلمان مۆمىن بالىسى تۇرۇقلۇق سىلىنى ئېلىپ كېتەلمەيمەن.

— قانداق ئالىمەن؟ — سورىدى مەغپىرەت ئۆمەربايغا تەلمۈرۈپ.

— خېتىم، ئەرلىرىدە گۇمان پەيدا قىلسىلا، ئۇ سىلىنى تالاق قىلىۋەتسۇن، ئاندىن خېمىردىن قىلنى سۇغارغاندەك، خوتەندىن سىلىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، كىشىلەرگە تۇيدۇرماي چىقىپ كېتىمەن، ئۆمۈرۋايەت راھەت - پاراغەتتە ياشايمىز.

مەغپىرەت ئۆمەرباي ھازىرلا كېتىپ قالىدىغاندەك ئۇنىڭغا چىڭ يېپىشتى. ئۆمەربايمۇ مەغپىرەتنىڭ لېۋىگە چوكۇلدىتىپ سۆيدى - دە، خوش ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۆمەرباي كەتكەندە خوپتەندىن يېنىپ يەنە خېلى ۋاقىت ئۆتكەندى. مەغپىرەتنىڭ ئەس يادى ئۇنىڭدا قالدى. «راست كېتەرمۇ، مەن يەنە بۇ، لۆم - لۆم بىلەن قالارمەنمۇ؟ ياق بۇنىڭدىن خېتىمنى ئالىمەن. ئۆمەرباي نەگە بارسا شۇ يەرگە كېتىمەن.» دەپ ئويلىدى پېشايۋان سۇپىسىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ. يېنىك شامال ئۇنىڭ ئېتەكلىرىنى كۆتۈرۈپ قوياتتى. مەغپىرەت شېرىن خىيالغا چۆمدى: «مەن ئۆمەرباي بىلەن ئۇ ئېلىپ قويغان چاھار باغقا كېتىمەن. ئۇ يەردە ھېچ ئىش قىلماي كېنىزەكلەر ئېتىپ بەرگەن تاماقنى يەپ ھەنزەر ئۆيىدە يەلپۈنۈپ ئولتۇرىمەن. ئىچىم پۇشسا كېنىزەكلىرىم بىلەن باغنى سەيلى قىلىمەن. گۈگۈم چۈشكەندە كېنىزەكلىرىمنى باغدىن قوغلاپ چىقىرىپ، ئۆمەرباي بىلەنلا قالىمەن، ئۇ مېنى زېرىكتۈرمەي ئوينىتىدۇ. خوتەندە قالغان ئابدۇلئەزىز مېنى

مەڭگۈ كۆرەلمەيدۇ...» ئۇ كۈلگىنىچە خىيالىدىن ئۆزىگە كەلدى ۋە چۇۋۇلغان چاچلىرىنى تۈزەپ ئايۋانغا كىرىپ شامنى يورۇتتى. ساراي ئۆيگە كىرىپ دېرىزىنى ئېچىۋەتتى. ئۆيدىن نەشىنىڭ پۇرىقى تېخىچە چىقىپ كەتمىگەچكە ئادىراسمانىدا ئىسرىق سالدى. ئېرى كەلمىگەنسېرى ئۇنى قورقۇنچ بېسىپ، شامنى ئۆچۈرمەي ئولتۇردى، شام تۈگەشكە ئاز قالغاندا ئىشىك قېقىلدى، مەغپىرەت ئىشىكنى ئېچىپ سالپىيىپ تۇرغان ئېرىنى كۆردى، ئۇنىڭدىنمۇ بەڭگىنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ — سورىدى ئابدۇلئەزىز، ئۇنىڭ ئاۋازى مەغپىرەتكە ناھايىتى قوپال ئاڭلاندى.

— خەق يېرىم كېچىگىچە ئويناپ كەلسە گەپ يوق، مەن ئۇخلىماي ئۇنى ساقلاپ ئولتۇرسام گەپ بارمىكەن؟ — دەپ دوق قىلدى مەغپىرەت ئېرىنىڭ ئۇزاتقان قولىنى سىلكىۋېتىپ. «ھەرقاچان تاشقىرىغا چىقىپ كەلسەم خوتۇنۇم ئوڭلۇق ھالدا كۈتىۋالاتتى، بۈگۈن ئەجەپ خاپا بولۇپ كەتتىيا. كۆڭلىكى تۇتتىمۇيا؟» ئويلىدى ئابدۇلئەزىز بەڭ چېكىپ، تونۇر كاۋىپى يەپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ قالغىنىغا پۇشايمان يەپ.

بۇ كېچىدىن باشلاپ ئابدۇلئەزىز بىلەن بىر يوتقاندا ياتمايمەن، دەپ ئويلىغان مەغپىرەت:

— سېكىلىكىم بار ۋاقتىدا قولىرىغا چۈشكەنىدىم. ئون يىل بولدى. پەرزەنت كۆرمىدىم، پەرزەنت كۆرۈش خىيالىرىدىمۇ يوق، يا كۆڭلۈم، يا ئۇچام، يا كېيىم سىلىدىن خۇش بولماي كەلدى. خېنىمنى بەرسىلە، ئەمدى بۇ ئۆيدە تۇرمايمەن! — دېدى. ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدىمۇ مەغپىرەتنىڭ ئاغزى بېسىلمىدى. «مۇشۇمۇ ھاياتمۇ، خوتۇنمۇ شۇنداق بولامدۇ، قانداق قىلسام بولار؟» دەپ ئويلىغان ئابدۇلئەزىز دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ گۈشۈيۈپ ئولتۇردى. خوتۇنغا كەچكىچە ئارتۇق گەپ

قىلىدى، پەقەت:

— خۇدادىن قورق مەغپىرەت، نېمە بولدۇڭ، ئۇردۇممۇ؟ تىللىدىممۇ؟ ئۇچاڭ يالىڭاچ، قورسىقىڭ ئاچ قالدىمۇ؟ ئۇنداق قىلما، — دېدى.

جېدەل بىلەن ھەپتە ئۆتتى. ئۆمەر باي ئۆز دۇكىنىغا ئابدۇللەزىزنى چاقىرتىپ تۇرمىغاچ مەغپىرەتنىڭ سەپرايى ئۆرلەشكە باشلىدى. تاماق ئەتكىلى ئۇنىماي، خۇيلىنىپ يېتىۋالدى. «بۇ خوتۇننىڭ ئىچىگە جىن كىردى» دەيتتى ئىچىدە، «خېتىمنى بەر!» دەپ چەكچىيىپ ئېسىلىشقا تەييار تۇرغان مەغپىرەتكە غەمكىن قاراپ.

ئىككى ھەپتە ئۆتتى، مەغپىرەت ئوڭلانمىدى، بارغانسېرى سېسىق گەپ كۆپەيدى، كۈندە بازاردىن تاماق، گۆش كىردە، ساماسا توشۇپمۇ خوتۇننىڭ ئاغزىنى باسالمىغان ئابدۇللەزىزنىڭ چىرايى سارغىيىشقا باشلىغانىدى. قىز ئالغان بۇ خوتۇننى قويۇپ بېرىشكە ئۇ ھەرگىزمۇ چىدىمايتتى. ئۆزىنىڭ تاشتەك ئېغىرلىقى بىلەن، خوتۇنى بىكاردىن - بىكار دۇشكەلىسىمۇ، يۈزىگە تۈكۈرسىمۇ، ھەتتا ياقىسىغا ئېسىلىپ «دەلدۈشكە تەگكەنىڭ سازايى» دەپ ۋارقىرىسىمۇ چىداپ، جاۋاب قايتۇرمىدى. مۇلايىملىق بىلەن تەسەللى بەردى، نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىشكە ۋەدىمۇ قىلدى. بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە قانداق قىلسا مەغپىرەت پەيلىدىن ياناتتىكىن بىلىپ بولمايتتى. ئاخىرى مەغپىرەت قولىمۇ ئىشقا بارماس بولۇپ قالغان غەمگۇزار ئېرىغا بۇ پەيلىدىن يانمايدىغانلىقىنى كۆرسەتتى. بۇ ئاق ئۆزۈك تۈگەپ يازغى شاپتۇللار پىشىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. شەنبە كۈنى سەھەردە بازارغا چىقىپ كەتكەن ئابدۇللەزىز بىر سېۋەت شاپتۇل، ئىككى كۆكچى، مۈچ، پىدىگەن، شوخلا، گۆش ئېلىپ كىردى. ھەر كۈنكى ئادىتى بويىچە ئۆزىنى ياساپ پەرداز

قىلىپ ئولتۇرغان مەغپىرەت ھويلىغا كىرىپ كەلگەن ئېرىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ تىل سالدى:

— ھوي مەرەز گاداي، بۇ نېمىلەرنى نېمىدەپ ئېلىپ كىردىڭ؟ ساڭا تېخى ئاش ئېتىپ بېرەمدىمەن دەلدۈش! خان ئاچاڭغا ئاپىرىپ بەرگىن لۆم - لۆم باش!

بۇ چاغقىچە خوتۇنىنىڭ ئاھانەتلىرىگە بەرداشلىق بېرىپ كەلگەن ئابدۇلئەزىز «لۆم - لۆم باش» دېگەن ھاقارەتنى ئىشىتىپ تۇرالماي قالدى، ئۇنىڭ سەۋر قاچىسى يېرىلدى. ئەر ئۈچۈن ئۇنىڭدىن قاتتىق يامان تىل بولمىسا كېرەك، يەنە كېلىپ ئۇ خوتۇنىدىن ئاڭلاۋاتاتتى، ئۇ لىۋىنى چىشلەپ، ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى سۇپىغا قۇيدى، ئاندىن ئايۋانىنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرغان مەغپىرەتكە غەزەپلىنىپ قارىدى، ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايىدىن قان قېچىپ تاتىرىپ كەتكەنىدى.

— ئىپلاس! — ئابدۇلئەزىز ئاغزى ئېچىلىش بىلەن تەڭ، كۆكچىنىڭ بىرىنى ئاتقانىدى، مەغپىرەتنىڭ دولىسىغا تەگدى. غەزەپ ئاچچىقى كەلگەن ئابدۇلئەزىز ئۆيگە قېچىپ كىرىپ كەتكەن مەغپىرەتنى ھويلىغا سۆرەپ چىقتى، ئۇ خوتۇنىنى ھويلىدىن ئۆيگە، ئۆيدىن ھويلىغا سۆرۈپ يۈرۈپ، شوخلا، پىدىگەن، مۇچلارنى ئېتىپ يېڭى كىيگەن كىيىملىرىنى رەسۋا قىلىۋەتتى، ئاخىرىدا گۆشنى ئۇنىڭ يۈزىگە ئاتتى.

مەغپىرەتنىڭ پەرداز قىلغان يۈزىگە مىجىلغان شوخلىنىڭ ئۇرۇقى چاپلىشىپ قالغانىدى، يۈزىگە تەگكەن گۆش ئۇنى تامغا چاپلاپ قويدى.

— مانا ئەمىسە شۇم ئېغىز، — دېدى لاغىلداپ تىترەپ ئۆزىنى تۇتالماي قالغان ئابدۇلئەزىز، ئۆرۈكنىڭ بىر كىچىك شېخىنى قايرىپ سۇندۇردى ۋە خوتۇنىنىڭ پاقالچىقىغا تازا سالدى. مەغپىرەت «ۋايجان، ۋاي توۋا» دەپ چىرقىراپ دۇم بولۇپ

يېتىۋالدى. ئابدۇلئەزىز ئۇنىڭ كاسىسىغا ئۇرۇشقا باشلىدى، ئاخىر ئۇ قولىدىكى تاياقنى تاشلىۋەتتى - دە:

— تالاق! ئۈچ تالاق، ئۈچمىڭ تالاق! چىق ئۆيدىن، نەگە بارساڭ بار! — دېدى.

ئاچچىقىغا بەس كېلەلمىگەن ئابدۇلئەزىز، ئاشخانا، ئايۋان، سارايدىكى پۈتۈن قاچا - قومۇچنى چېقىپ پارە - پارە قىلىۋەتتى. يالاڭباش، يالاڭئاياغ پېتى ئۆيدىن كوچىغا قېچىپ چىقىپ كەتكەن مەغپىرەتنىڭ كەينىدىن ئىككىنى تۈكۈرۈپ ئىشىكنى جاققىدە ياپتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ رەڭگى سارغىيىپ، ساقاللىرى تىكەنلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاسقۇچتىكى چەكمەن تونى بىلەن ئىش ۋاقتىدا كىيىۋالىدىغان ئالدى ئوچۇق ئۇزۇن چوتا كۆڭلىكىنى، ئاق بەلبېغىنى ئېلىپ چىقىپ سۇپىغا تاشلاپ قويدى، ئۆيگە كىرىپ مەغپىرەتنىڭ ساندۇقىنى پالتا بىلەن ئۇرۇپ چېقىپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئايۋانغا ئېلىپ چىقىپ دۆۋىلىدى، ئاندىن «خۇدا ئۆزۈڭ بار» دېدى - دە، ئايۋان سۇپىسىغا قۇرۇق جىگدە ئوتۇنى بىلەن غولا سالدى، ئوت چاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى. تونۇرغا ئوت سالغان چاغدىكىدەك يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ مەغپىرەتنىڭ جاندىن ئارتۇق كۆرىدىغان كىيىملىرىگە تۇتاشتى. ئاندىن زەدىۋالغا، ياغاچتىن قىلىنغان ناۋاغا، تورۇسقا تۇتاشتى. ساراي ئۆي بىلەن مېھمانخانىنىڭ دېرىزە ئىشىكلىرىمۇ كۆيۈشكە باشلىدى. دەستىگاھ لاۋۇلداپ يېنىپ تامغا تارتىلغان گىلەمگە ئوت تۇتاشتى. بۇ چاغدا ئايۋاننىڭ تورۇسىدىكى كۆيگەن ۋاخنىلار كەينى - كەينىدىن يەرگە چۈشۈپ ئوت ئۇلغىيىپ كەتتى...

ئابدۇلئەزىزنىڭ ئۆيدىن كۆيگەن لاتىنىڭ ئاچچىق پۇرىقى كەلگەندە، قوشنىلىرى بۇنىڭغا ئانچە ئېتىبار قىلمىدى. ئۆيدىن يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ ئاسمان يۈزىنى قويۇق ئىس قاپلاپ كەتكەندىن

كېيىنلا كىشىلەر ھەر تەرەپتىن يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئىشىكنىڭ ئالدىغا توپلاشتى. ئىشىككە چوڭ شادا قۇلۇپ سېلىقلىق تۇراتتى.

— ئابدۇلئەزىز ئۇستامنىڭ ئۆيىگە ئوت كېتىپتۇ، — دېگەن خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە مەھەللىگە تارقالدى.

قورقۇپ كەتكەن مەغپىرەت مەھەللىدىكى بىر تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىگە كىرىۋالغانىدى. ئۇ «ئوت كېتىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى. قۇلۇپلانغان ئىشىك ئالدىدا توختاپ:

— ۋاي مېنىڭ كىيىملىرىم، دۇخاۋا كۆڭلىكىم، كەمچەت تۇمىقىم... — دەپ يىغلاپ داد - پەرياد سېلىپ تۇرغاندا، توپلانغان كىشىلەر قۇلۇپنى چېقىپ ھويلىغا كىرىشتى. بۇ چاغدا گۈركىرەپ يالقۇنلىنىپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئاشخانىغا تۇتاشقانىدى، ئايۋان ساراي ئۆي، مېھمانخانا قازناقلار ئوت دېڭىزىغا غەرق بولۇپ كەتكەنىدى، ئابدۇلئەزىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز پىيادە يۈرۈپ ئون بەش كۈن دېگەندە يەكەنگە يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئىككى تاپىنى ئىششىپ كەتكەنىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن يەكەندە بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئەنجۈرنىڭ ئىككىنچى پىشىشىغا ئۈلگۈرۈپ، قەشقەرگە قەدەم باستى.

ئۇ قەشقەرگە كېلىپ ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ گۈمبىزىنى ماكان تۇتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ يېنىدا كۈمۈش تەڭگىسى ۋە بىر خۇرجۇنىنىڭ كۆزىدە لىق قەغەز پۇلمۇ بار ئىدى. ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر، يېنىدىكى پۇللىرىدىن ئەنسىرەپ سارايغا چۈشمىدى. ئۇ خۇرجۇننى بېشىغا قويۇپ كۈمۈش تەڭگىلىرىنى باغرىغا قىسىپ تام تۈۋىدە ياتاتتى. ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا

بىرئاز ماغدۇر كىرىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇرىدىغان بولدى. ئۆزىنىڭ خوتەندىن قاندىق يولغا چىققانلىقىنى، قەيەر - قەيەرلەرنى بېسىپ قەشقەرغە كەلگەنلىكىنى بىر - بىرلەپ ئەسلىدى. ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ خۇرجۇنىنى مۈرىسىگە ئارتىپ جامە ئىشىكىدىن چىقتى. ئەيزە بويى ئۆرلىگەن كۆن گۈمبەزنىڭ ئىككى يېنىدىكى مۇنارنىڭ نەقىشلىرىنى جۇلالىتىپ، ھېيتگاھ مەيدانىغا نۇر چاچماقتا ئىدى. ئەپكەشلەر جامە ئىچىدىكى كۆلدىن سۇ ئېلىپ چىقىپ ھەرقايسى تەرەپتىكى كوچىلارغا كىرىپ كېتىشەتتى. نەچچە كۈندىن بېرى بۇ ئەپكەشلەر ئابدۇلئەزىزدا مەلۇم تەسىرات پەيدا قىلغانىدى. ئۇ جامە ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ، ئاپئاق ساقال بىر ئادەمنىڭ ئىككى سوغا سۇنى بالداق بىلەن مۈرىسىدە كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كەينىدىن قاراپ تۇردى، «دۇنيادا ئەڭ ھالال، ساۋابلىق ئىش مۇشۇ ئىكەن» دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭ ئۆز ھۈنىرىدىن رايى يېنىپ كەتكەنىدى. ئۇ مۇشۇ ئوينىڭ تۈرتكىسى بىلەن تۆمۈر ئىلمەكلىك بالداق، ئىككى چوڭ چېلەك سېتىۋېلىپ، ھېيتگاھ جامەسىدىكى سۇۋادان تېرەكلەر سايە تاشلاپ تۇرغان چوڭ كۆلدىن كەچكىچە يېقىن ئەتراپتىكى كوچىلارغا ئون يول سۇ توشۇدى. بەش نان كەلگۈدەك پۇل بىلەن ئىككى جۈۋەندىگە سۇ ساتقانىدى. كەچتە جامە گۈمبەزىنىڭ ئىچىدىكى تەكچىنى ماكان قىلىپ ياتتى. قىزىرىپ ئىششىپ كەتكەن ئىككى مۈرىسى كېچىچە زىڭىلداپ ئاغرىپ چىقتى. ئۇ ئەتىسى ئوتتۇز يول سۇ توشۇدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ يەككە - يېگانە مۇشەققەتلىك ھاياتى قەشقەردە ئەنە شۇنداق باشلاندى. ئۇ شەھەر ئىچىدىكى دوغىبەگ كۆلى، ساڭ ئالدىدىكى كۆل، غوجامنىڭ كۆلى، يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۇ توشۇپ بىر يىلنى ئۆتكۈزدى. ئابدۇلئەزىز ئاخىرى

يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۇ توشۇپ ساتىدىغان بولدى. ئۇ سۇ توشۇپلا قالماي كىشىلەرنىڭ ئوتۇننى يېرىپ بېرەتتى. كىگىز-گىلەملەرنى قېقىپ بېرەتتى. قانداق ئىشقا بۇيرۇسا ياق دېمەيتتى. ئۆيدىكى خوتۇن - قىزلارغا تىكىلىپ قارىمايتتى. مەھەللىلەردىكى كۆپچىلىك ئائىلىلەرگە ئابدۇلئەزىز يېقىپ قالدى. جامائەت «خۇدانىڭ ئاق كۆڭۈل مۆمىن بەندىسى ئىكەن» دەپ ماختىشىپ قوياتتى. ئۇنىڭ ھېيتگاھ جامەسىنىڭ گۈمبىزى ئىچىدە يېتىپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىغان باغچى كوچىسىدىكى مەسچىتنىڭ ئىمامى جالالىدىن مەخدۇم بىر ئېغىزلىق ۋەخپە ئۆينى بەردى.

— ئۇكام ئاللا ساڭا ئوخشاش ئەمگەكچان بەندىسىنىڭ خارلىنىپ قېلىشىنى خالىمايدۇ. مەسچىتكە كېلىپ ناماز ئوقۇساڭ بەختىڭ ئېچىلىدۇ، — دېدى ئۆينىڭ ئاچقۇچىنى ئابدۇلئەزىزگە بېرىپ.

ئابدۇلئەزىز بىر ئۆيگە ئىگە بولغانلىقىدىن بەكمۇ خۇش بولۇپ، — تاڭ سەھەردە تۇرۇپ مەسچىتنىڭ ئىشىكى ئېچىلىشى بىلەن تەڭ مەسچىت ئىچىنى سۈپۈرۈپ سۇ چاچتى.

— ئەقلىڭنى تېپىپسەن، ئۆينى بەرگەندىن كېيىن بۇنداق قىلمىساڭ بولمايتتى. بىزنىڭ ئۆيگىمۇ سۇ ئاپىرىپ بەرگىن، — دېدى ئەزان ئېيتىپ پەشتاقتىن چۈشكەن مەزىن ئاخۇنۇم خىڭشىلداپ تۇرۇپ.

ئابدۇلئەزىز گەپ يېدى. ئۇ دەسلەپ ئىمام ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگە سۇ ئېلىپ باردى.

— رەھمەت ئۇكام، دېدى جالالىدىن مەخدۇم، — مېنىڭ بالىلىرىم سۇنى ئۆزلىرى ئېلىپ كېلىدۇ، بۇنداق دېسەم كەلمەي قويمىغىن. كۆڭلۈڭ تاماق تارتقان كۈنلىرى كېلىپ ئۆي تامىقى يەپ كەتكىن، تارتىنمىغىن بالام، كەلگىن چاي ئىچىپ كەت، —

دەپ ئىمام ئاخۇنۇم ئابدۇلئەزىزنى ئۆيگە باشلاپ چاي، مەزە ئېلىپ كەلدى. ئابدۇلئەزىز چاينى ئىچىپ بولدى، جالالىدىن مەخدۇم ئاندىن كېيىن ئابدۇلئەزىزگە بىر ناننىڭ پۇلىنى ئۇزاتتى.

— رەھمەت داموللام، بۇ ئۆينىڭ ئىشى ئۆز ئىشىم، — دېدى ئۇ.

— ئۇنداق دېمىگىن ئوكام، سەن بۇ ئۆيگە مېھمان، چاينى ئەجىرىڭ ئۈچۈن ئەمەس، مېھمان بولغانلىقىڭ ئۈچۈن بەردىم. پۇلنى جاپا تارتىپ سۇ ئېلىپ كەلگەنلىكىڭنىڭ ھەققى ئۈچۈن بەردىم. ئالمىساڭ ماڭا باقىي قەرز بولۇپ قالىدۇ. كىشىنى ئىشلىتىپ مۇۋاپىق ھەق بەرمەيدىغان كىشىلەر زالىم ھېسابلىنىدۇ. زالىمدىن خۇدا بىزار، خۇدا بىزار بولغان ئادەم ھاياتتا خۇشلۇق كۆرمەيدۇ. بۇ خۇدانىڭ زالىم بەندىسىگە بۇ دۇنيادا بەرگەن جازاسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ دۇنياغا بارغاندا تېخىمۇ چوڭ جازاغا ئۇچراپ ئوتتا كۆيىدۇ. ئوكام، مېنى گۇناھكار قىلما، ھەققىڭنى ئالغىن، — دېدى جالالىدىن مەخدۇم تەبەسسۇم بىلەن پۇلنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ.

ئابدۇلئەزىز رەھمەت ئېيتىپ ئالدى. ئابدۇلئەزىز مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگىمۇ سۇ ئېلىپ باردى.

— يەرگە تۆكمەي كۆپكە قۇيۇۋېتىپ يەنە ئېلىپ كەل، — دېدى مەزىن ئاخۇنۇم، ئۇنىڭ ئۈنى ئابدۇلئەزىزگە يىغلاۋاتقاندەك ئاڭلىنىپ كەتتى.

— خوپ تەقسىر، — دېدى ئۇ چوڭ ساپال تۇڭغا سۇنى قۇيۇۋېتىپ، بۇ كۆپ ئون چېلەك سۇدا ئاران توشتى.

— يەنە بىر يول ئېلىپ كېلىپ گۈللەرگە، ئۈجمىنىڭ تۈۋىگە قۇيۇۋېتىپ كەتكىن، — دەپ بۇيرۇدى مەزىن.

— خوپ تەقسىر.

ئابدۇلئەزىز سۆزنى ئېلىپ كەلگەندە مەزىن ئاخۇنۇم چۈشلۈك تاماق يەپ ئولتۇراتتى. ئۇ قاچىسىنى كۆتۈرۈپ داستىخاننى ئېلىپ ئايۋان ئۆيگە كىرىپ كەتتى. «ئەپكەشنىڭ ئوتى تۇتۇپ قالسۇن» دەپ ئويلىدى ئەتىمالىم. ئابدۇلئەزىز كەتكۈچە ئۆيدىن تاشقىرى چىقمىدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز ئۆيگە ئىگە بولغاندىن كېيىن بىر پارچە كىگىز ئالدى. بىر كونا پاختىلىق چاپان، بىر كونا جۇۋا، بىر تاغار سېتىۋېلىپ ئۆيىنىڭ بىساتى قىلدى. گۈزەردىن بىر جۈپ تاۋاق، كىچىك قازان، چۆگۈن ئېلىپ كىردى. يوتقانلىق، كۆرپىلىك رەخت ۋە پاختا ئېلىپ ئۆزى يوتقان، كۆرپە تىكىۋالماقچى بولدى. ئۇ كۈندۈزى سۇ سېتىپ كېچىسى خىيال، ئويقۇ بىلەن كۈنلەرنى ئۇزىتاتتى.

ۋەخپە ئۆي بىر ئېغىزلىق بولسىمۇ دالىنى بار ئىدى. كوچىدىن ئاۋۋال دالانغا ئاندىن ئوڭ ياندىكى كىچىك ئىشىكتىن ئۆيگە كىرگىلى بولاتتى. دالاننىڭ ئۇدۇلىدا ھاجەتخانىسى بار ئىدى.

بۇ ئۆيگە بىر ئاياللا كەملىك قىلاتتى. ئۇ خوتۇن كىشى دەپ ئاتىلىدىغان رومال ئىچىدىكى ئۇزۇن چاچلىقلاردىن شۇنداق بىزار بولغاندىكى، يۈزىگە قاراش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئېتىنى ئاڭلىسىمۇ سەسكىنىپ كېتەتتى. گاھى كېچىسى مەغپىرەت كۆز ئالدىغا كېلىپ قالسا ۋۇجۇدى نەپرەت بىلەن سىلكىنىپ، بېشىنى يوتقانغا ئورىۋالاتتى...

ئىككى يىل شۇنداق ئۆتۈپ يەنە باھار كەلدى، كۆلنىڭ مۇزى ئېرىدى. كۆل ئەتراپىدىكى سۆگەتلەرنىڭ شاخلىرى بىخ

چىقاردى. باھارنىڭ كەلگىنىگە خۇشال بولغان قۇشقاچلار شاختىن - شاخقا سەكرىشىپ تىنماي ۋىچىرلىشاتتى. گۆدەك بالىلار، يىگىتلەر ئۆگزىدە، كۆل ئەتراپىدا لەگلەك ئۇچۇرۇشاتتى.

ئابدۇلئەزىز ھەر كۈنى ئەزان چىقىش بىلەنلا كۆل بويىغا كېلىپ مەسچىتكە سۇ ئېلىپ باراتتى، ئاندىن مەزىننىڭ ئۆيىگە سۇ توشۇيتتى. ئىمامنىڭ ئۆيىگە بولسا ئۆي تامىقى سىغىنغان كۈنلىرى چۈش مەزگىلىدە بېرىپ بەزىدە مانتۇ، بەزىدە لەغمەن، بەزىدە ئۆگرە ۋە بەزىدە پولۇ يەپ كېلەتتى، ئۇ كەلگەندە ئىمام خۇش بولۇپ كېتەتتى.

— ياخشى مېھمان تاماق ئۈستىگە كېلىدۇ. ئولتۇرغىن ئۇكام، — دەيتتى كۆرپىگە تەكلىپ قىلىپ، ئاندىن نەسىھەت قىلىشقا ئۆتەتتى:

— ئۇكام جانابىي ئاللا ئادەملەرنى ئوخشاش نەرسىدىن ياراتقان بولسىمۇ، خۇي - پەيلىنى ئوخشاش قىلمىغان. شۇڭا بۇ دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى بېشىغا سەللە ئوراپ مۇسۇلمان قىياپىتىگە كىرىۋالغان بىلەن كۆڭلى قارا، ئالسام، بەرمىسەم دەيدۇ، ھەممە كىشىلەر ئۆلۈپ مەن قالسام دەيدۇ، ھەممە ئادەم نامراتلىشىپ مەن بېيىسام دەيدۇ، ھەممە ئادەم خىزمىتىمنى قىلسا، مەن راھەتلەنسەم دەيدۇ. بۇنداق كىشىلەر ھەرگىز مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ، شۇڭا بۇنداق كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى ئاچكۆز بولۇپ كېتىدۇ. ئالداپ يەپ، بۇلاپ يەپ، چېقىپ يەپ، شوراپ يەپ تويمايدۇ. بەزىلىرى زالىمغا ئايلىنىدۇ، ئۆز بالىسىنىمۇ باغرى تاشلىق قىلىپ زىندانغا تاشلايدۇ، ئۇرۇپ قىينايدۇ. بەزىلىرى خۇشامەتچى كاززاپلارغا، مۇناپىقلارغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. بۇنداقلارنىڭ كۆزى كىچىك، كۆڭلى تار كېلىدۇ، كىشىلەرنى كۆرەلمەيدۇ، مەنسەپدارغا خۇشامەت قىلىپ، غېرىبـ

پۇقراغا يوغانلىق قىلىدۇ، مىسكىن بىچارىلەرنى بوزەك ئېتىپ، ھاكىم - بەگلەرنىڭ تاپىنىنى يالايدۇ، كۆچۈكلىنىدۇ. بىگۇناھ ياخشىلارنى چېقىپ، خانىۋەيران قىلىدۇ، زالىملارغا ياخشىچاق بولۇپ خەلق ئۈستىدە قامچا ئوينىتىدۇ، كىشىنىڭ مېلىغا، ئامانىتىگە خىيانەت قىلىپ بېيىيدۇ. نامەھرەملەرگە كۆز سېلىپ شەھۋانە نەپسىنى قانەۋرىدۇ. بالام، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، قىزلارنى، ئاياللارنى بۇزىدىغان، ئار - نومۇسىدىن ئايرىدىغان ئەنە شۇنداق كاززاپلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش گۇناھ، بىرگە ئىش قىلىش جىنايەت، بۇ سۆزۈمنى ئېسىڭدە تۇت ئوكام، ئۇنداق نائەھلىلەرگە يولىما! قولۇڭدىن كەلسە ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇر، مۇسۇلمان بەندىنىڭ ئاللا ئالدىدىكى بۇرچى مانا مۇشۇ.

ئابدۇلئەزىز جالالىدىن مەخدۇمنىڭ بۇ گەپلىرىگە سەما بولۇپ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئېقىپ چۈشكەنلىكىنى تۇيماي قالاتتى. ئۇ ئەقىدىسىگە يىغلايتتى، قانداق بىر نامەردنىڭ مەغپىرەتنى ئالداپ ئۆزىدىن كەچتۈرگەنلىكىنى بىلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن يىغلايتتى.

— يىغلىما ئوكام، ئوغۇل بالا ئۈچۈن ياش تۆكۈش ئويات، قارىغاندا بېشىڭغا دەرد كەلگەن ئوخشايدۇ. ھەربىر باشقا كەلگەن دەرد — شۇ كىشى ئۈچۈن ئەقىل - پاراسەت ئاتا قىلىدۇ، خۇدا ساڭا رەھمەت قىلسۇن، — دەيتتى دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ جالالىدىن مەخدۇم.

ئابدۇلئەزىز ھەر قېتىم ئىمامنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە كۆز ئالدى يورۇپ، دىلى ئېچىلىپ ياناتتى.

مەزىن بولسا سۇ ئېلىپ كەلگىنىگە رازى بولماي ئۇنى ئىشقا سالاتتى، ئوتۇن ياردۇراتتى، كىگىز، پالاسلىرىنى قاقتۇراتتى، ھويلىنى سۈپۈرتەتتى. «بىزدەك كىشىنىڭ ئىشىنى قىلىپ

يەرسەڭ ساۋاب تاپىسەن» دەپ قۇرۇقلا يولغا سېلىپ قويۇپتىمە
ئابدۇلئەزىز گەپمۇ قىلماي كېتەتتى.

× × ×

شاپتۇل، ئۆرۈك ئۈچكە تۇتۇپ، ھاۋا ئىسسىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. كۆل بويىدىكى سۆگەت تاللىرى يەلپۈنۈپ ئەتراپ گۈزەللىشىپ كەتتى. بۈگۈن كېچىچە سىم - سىم يامغۇر يېغىپ چىقتى. ئاسمان يۈزى گىرىمسەن بولۇپ يورۇغاندا ئابدۇلئەزىز مۇڭلۇق ئېيتىلغان ئەزاننى ئاڭلاپلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. بالداق چېلەكلىرى بىلەن بىر ئۆرىقىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقتى. تاڭ قاراڭغۇسىدا جىمىلىقتا چۆككەن تار كوچىنى بېسىپ ئۆتۈپ چوڭ كوچىغا چىقتى. چوڭ كوچىدىمۇ ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئىچىدە «ئاللا - ئاللا» دەپ كۆل بويىغا يېقىنلاشتى. يامغۇر ئۈستىبېشىنى ھۆل قىلىۋەتتى. كۆلگە ئون قەدەمچە قالغاندا ئىتتىك مېڭىپ كېلىۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ «ئېرىنى تازا خاپا قىلىپ ئۆيدىن قوغلانغان ئايال ئوخشايدۇ»، — دەپ ئويلاپ قالدى، مەغپىرەتنىڭ كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان خۇلقى بىلەن ئۆكتەملىكى يادىغا چۈشۈپ. ئايال كۆل بويىدا توختاپ قالدى، ئابدۇلئەزىزمۇ توختاپ سەپسالدى، شۇچاغدا قانداقتۇر بىر ھەسرەتلىك ئاۋاز قۇلىقىغا كىرىشى بىلەن تەڭ ئايال كۆزدىن غايىب بولدى. «جىنمۇ نېمە» — دەپ ئويلىغان ئابدۇلئەزىز ۋەھىمە ئىچىدە سۇ ئالىدىغان يەرگە كېلىپ كۆلگە قاراپلا چۆچۈپ كەتتى. بىر ئايال قانداقتۇ بىر نەرسىنى تۇتۇۋالماقچى بولغاندەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەمەكتە ئىدى. ئابدۇلئەزىز چېلەكنى قويۇپلا سۇغا ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ بىر قولىدا سۇ ئۈزۈپ، بىر قولىدا ئايالنى سۆرەپ كۆل بويىغا ئېلىپ چىقتى - دە، بالداق بىلەن

چېلەكنى كۆل بويىغا تاشلاپ قويۇپ ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىپ تۇرغان بىھوش ئايالنى يۈدۈپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ ئۆزىرىگە سۇ توشقۇزۇپ بىر چەتتە تاھارەت ئالدى. تەرەپ - تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئابدۇلئەزىز چېلەكلىرىگە سۇ ئېلىپ ئۆستەڭدىن يۆرۈپ كەتتى. تاڭ يورىدى. غەمكىن رومال چۆكۈپ تۇرغان كۆل ئۈستىگە توختىماي يامغۇر تامچىلىرى چۈشۈۋاتاتتى...

* * *

ئون بىرىنچى باب

تەقدىر

سالاھىدىن ئۈچ كۈنگىچە ئۆيىدىن تاشقىرى چىقالمىدى. ئۇنىڭغا بىردەم تۇيۇقسىز بىر كېچىدىلا غايىپ بولغان نۇرنىسانىڭ كۆلگە چۆكۈپ تۇرغان رومىلى كۆرۈنسە، بىردەم ئۇنىڭ زىبا قامىتى كۆرۈنەتتى. بىردەم كۆل ئەتراپىغا ئولاشقان خالايىقنىڭ ئۇنىڭغا گۇمان بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرى كۆرۈنەتتى. بىردەم «سىڭلىمنىڭ بېشىغا چىققان مۇشۇ غورا قاپاق، تىرىكىنى تاپالمىسا ئۆلۈكىنى تېپىپ بەرسۇن!» دەپ يىغلىغان گۈلسۈمنىڭ قايغۇلۇق ئۈنى ئاڭلانغاندەك بولاتتى، بىردەم بىرقانچە كىشىنىڭ كۆلگە چۈشۈپ مالتىلاپ «رومىلى تۇرغان بىلەن ئۆزى كۆلدە يوق، بۇ نېمە ئىش»، — دېگەن ئاۋازى قۇلىقىغا كىرگەندەك بولاتتى...

ئۇ شۇ كۈنى سەھەر قارا باسقاندەك ئۇخلاپ قالغانىدى. ئاخشامدا چەككەن بەڭ ئۇنىڭ سەزگۈر نېرۋىلىرىنى ئىشلىمەس قىلىپ قويغانىدى، ناماز بامدات ئوقۇلۇپ بولغان مەھەلدە ئورنىدىن تۇردى. ئايۋانغا چىقىپ ئىشىككە قاراپ يۈرىكى قارتتىدە قىلدى. ئاخشام ئۆزى قۇلۇپلاپ قويغان ئىشىك ئوچۇق تۇراتتى. ئۇ تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇپ، كىچىك مېھمانخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. ھۆرنىسانىڭ بولسا تولا يىغلاپ

ئۈنلىرى پۈتۈپ كەتكەچكە ئاۋازىمۇ چىقمايتتى. گۈلنىسا بۆشۈكتە يىغلاپ تىلىقىپ ياتاتتى. سالاھىددىن بالىلىرىغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ «نۇرنىسا، ھاي نۇرنىسا!» توۋلىغىنىچە ھويلىغا چىقتى. ئورنىدىن ئەمدىلا قوپقان نىساخان ئاشخانا ئۆيدىن پالاقلاپ چىقتى. سالاھىددىن ئۇنىڭغىمۇ قارىماي دەرۋازىغا يۈگۈردى، دەرۋازىدىمۇ قۇلۇپ يوق، زەنجىرى ئېلىقسىز تۇراتتى. ھالقىسىدىن تارتقانىدى ئېچىلىدى، شۇ چاغدىلا نۇرنىسانىڭ ئىشىكنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى. ئىتتىك كەينىگە يېنىپ چوڭ مىھمانخانىغا كىردى — دە، ئاسقۇچقا قاراپ ئاچقۇچلارنىڭ يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئەھۋال ئۇنىڭغا تېخىمۇ روشەن بولدى.

نۇرنىسا قېچىپتۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇۋەتكەندەك تىترەپ. ئۆزىنىڭ تازىمۇ بىخەستەلىك قىلغانلىقىنى چۈشىنىپ تولغىنىپ كەتتى. باللار يىغلاۋاتاتتى، قانداق قىلىش كېرەك؟

سالاھىددىن ئامبارغا ئەكىرىپ قويغان شوتىنى ئېلىپ چىقىپ بۇرۇنقى جايغا قويۇپ، تىترەپ تۇرغان پۇتلىرى بىلەن شوتا ۋاخىنىسىغا دەسسەپ ئۆگزىگە چىقتى. ئۇ يانچۇقىدىن ئايرىمايدىغان بىر تۇتام ئاچقۇچنى ئېلىپ ھويلا ئىشىكىنىڭ ئاچقۇچىنى ئايرىۋالدى، ئاندىن سىرەج تامدىن بېشىنى ئېگىشتۈرۈپ، ئاۋاز چىقىپ تۇرغان قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا قارىدى. ئەر قوشنىسى ئايالىغا ھەدەپ بىر نېمىلەرنى سۆزلەۋاتاتتى. سالاھىددىن كەينىگە قايرىلىپ سول تەرەپتىكى قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا سەپسالدى. ئەر قوشنىسى جايناماز ئۈستىدە ئولتۇراتتى.

— سېلىم ئاخۇن، — دەپ قىچقاردى سالاھىددىن گېلىنى بىرى بوغۇۋالغاندەك خىرقىراپ.

— ھە، سالاھىدىن ئاخۇن، نېمە ئىش؟ — دەپ ئورنىدىن تۇردى قوشنىسى.

— بالىنىڭ ئانىسىنى ئاخشام خۇپتەندىن يانغاندا ئاچىسىنىڭ ئۆيىدىن بالا كېلىپ چاقىرىپ كەتكەنىدى. كېتىش ۋاقتىدا قايتىپ كەلسەم ئىشىكنى قېقىپ سىلىنى ئاۋارە قىلغاندىن كۆرە، ھازىر ئىشىكنى تېشىدىن تاقاپ كېتەي، دېسە ماقۇل دەپتىمەن. كۆرمەملا، ھازىرغىچە كېلەلمىدى، نامازغىمۇ چىقالمىدىم. خاپا بولماي ئىشىكنى ئېچىۋەتسىلە بولۇپتىكەن، — دەپ ئاچقۇچنى تاشلاپ بەردى، سېلىم ئاخۇن قۇلۇپنى ئېچىپ سالاھىدىنغا بەردى.

— ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلدىم، ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى سالاھىدىن تەكەللۇپ بىلەن.

— رەھمەت.

سالاھىدىن ئۆيگە يېنىپ كىردى، نىساخان بۆشۈكتىكى گۈلنىسانى قۇچىقىغا ئېلىپ نان چايناپ بېرىۋاتاتتى، ھۆرنىسا پىيالىغا چىلاپ بەرگەن ناننى مالتىلاپ ئولتۇراتتى.

— دادا، ئانام قېنى؟ — دېدى سەبىي قىز ھۆرنىسا بېشىنى ئىككى يېنىغا ئېغىتىپ تۇرۇپ. سالاھىدىننىڭ ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى، ئۇ توك سوققاندەك سىلكىندى، چىداپ تۇرالماي سىرتقا چىقىپ ئىغاڭشىپ تۇرغان ئۈجمە يېنىدا بىر پەس تۇردى. نەم تامچىلار ئۇرۇلۇۋاتقان يۈزىنى سىلاپ يامغۇر يېغىۋاتقانلىقىنى بىلدى. بالىلىرىغا چىدىمىدىمۇ، نۇرنىسانىڭ قاچقانلىقى ئەلەم قىلدىمۇ، ياكى غەزەپ ئاچچىقىدىنمۇ كۆزىدىن ئاققان ياش يامغۇر تامچىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۈجمە تۈۋىگە تاراملاپ چۈشتى. چىرايلىق قىرقىلغان ساقىلىنى قايتا - قايتا سىلاپ، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى. كوچا پاتقاق بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇ، تام ياقىلاپ مېڭىپ كۆل بويىغا كېلىپ قالغىنىنىمۇ بىلمەي قالدى، كۆل بويىدا كىشى

لەر يىغلىپ تۇراتتى. كىشىلەر ئارىسىدا بولۇۋاتقان گەپكە قۇلاق سالغان سالاھىدىننىڭ رەڭگى باشقىچە ئۆزگىرىشكە باشلىدى.

— تووۋا! بۇ غىجىم رومال قانداق بىتەلەيىنگدۇ؟

— بىر شۇم پېشانىنىڭكىدە.

— ئۇنداق دېمىسىلە، بېشىغا كۈن چۈشكەن بىر مەزلۇمنىڭ بولسا كېرەك!

— بىكاردىن - بىكارغا ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋالىدىغان ئادەم يەر يۈزىدىن تېپىلماس دەيمەن بۇرادەر.

— شۇنداق، غىجىم رومالنىڭ ئىگىسى خېلى ياش ئايال بولسا كېرەك؟

— بالىسىمۇ بار بولغىيتتى؟

— تۇل خوتۇن دەپ ئويلاۋاتامسىلا؟ بۇ جەزمەن ئېرى بار چوكان.

— سىلە ئۇنىڭ ئېرى بارلىقىنى نەدىن بىلدىلا؟ بەختى كەلمىگەن تۇل ئايالمۇ تېخى خۇدا بىلىدۇ.

— كۆڭلىدىكىدەك ئەرگە تېگەلمىگەنلىكى ئۈچۈن چىدىماي ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالغان دەڭلا ئاداش؟

— زۇلۇمغا، خورلۇققا چىدىماي ئۆزىنى سۇغا تاشلىۋالغان ئايالنى دۇنيادا يوق دەمسىلەر؟

— بولدى، تاكاللاشماڭلار، بۇمۇ خۇدانىڭ بىر قىسمىتى. ئېرىنىڭ بار - يوقلۇقى كېيىن مەلۇم بولىدۇ.

……………………

قۇلىقىغا كىرىۋاتقان ھەربىر سۆز سالاھىدىننىڭ يۈرىكىگە خەنجەردەك قادالماقتا ئىدى. ئۇ كۆلگە چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنىڭ — باشقا بىر ئايالنىڭ بولۇپ چىقىشىنى بەكمۇ ئۈمىد

قىلاتتى، ئەمما كۆڭلى سېزىپ تۇراتتى.

— جامائەت مۇنداق قاراپ تۇرۇش ئەھلى مۆمىننىڭ ئىشى ئەمەس، قېنى بىرقانچىمىز كۆلگە چۈشۈپ ئاختۇرۇپ كۆرەيلى، بەلكىم رومال ئىگىسىنىڭ جەسىتى تېپىلىپ قالار، — دېدى ساقاللىرى ئاقارغان مويسىپىت بىر بوۋاي. دەرھال بىرقانچە كىشى چاپان. ئاياغلىرىنى سېلىۋېتىپ كۆلگە چۈشۈپ بىر سائەتتىن كۆپرەك مالتىلاپ جەسەتنى تاپالمىدى. كۆلگە چۈشۈپ جەسەتنى تېپىپ چىقىشنى ئۆزلۈكسىدىن خالايدىغانلار ئاۋۇپ يىگىرمە - ئوتتۇزغا يەتتى. شۇنچە ئاختۇرسىمۇ رومالنىڭ ئىگىسى كۆلدىن تېپىلمىدى، بۇ ھال سالاھىدىننىمۇ، كىشىلەرنىمۇ ھەيران قالدۇردى. نۇرنىسانىڭ جەسىتى چىقىپ قالارمىكىن، دەپ قاتتىق ئەنسىرىگەن سالاھىدىننىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. ئەگەر چىقىپ قالغان بولسا جامائەت ئالدىدا سەت بولاتتى. جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلەتتى.

رومالنى بىر ياش يىگىت سۈزۈپ چىقتى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. سالاھىدىن ئۆزىنى بېسىۋالدى. ئۇ تەمكىن قىياپەت بىلەن سالام بېرىپ كىشىلەر توپى ئارىسىغا كىردى. جامائەت ھۆرمەت يۈزىسىدىن جاۋاب سالام قايتۇردى. ئۇ رومالغا قول ئۇزىتىپ:

— بۇ رومالنى مەن ساقلاپ قوياي، يامغۇر توختىغاندىن كېيىن ئىگىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ تاپارمىز، — دېدى ۋەزمىن ئاۋاز بىلەن، يىگىت رومالنى بەردى.

سالاھىدىن ئۆيگە يېنىپ كەلگەندە ئىككى قىزى يىغىدىن توختىغانىدى، نىساخان ئۇلارغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ سالاھىدىنغا سوئال نەزەرى بىلەن قارىدى، سالاھىدىن نېمىمۇ دېسۇن، ئەھۋال چۈشىنىشلىك تۇرسا. گەپ قىلىشنىڭ نېمە ها-

جىتى بار، ئۇ نىساخانغا زۇۋان سۈرمەي، غىجىم رومالنى سىقىپ ئاسقۇچقا ئېسىپ قويدى.

× × ×

يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن سۈزۈۋېلىنغان ناۋاترەڭ غىجىم رومال توغرىسىدىكى خەۋەر گويا باھار شامىلىدەك پۈتۈن شەھەرگە يېيىلدى. ھەممە ئائىلىدە مۇشۇ توغرۇلۇق گەپ بولۇشقا باشلىدى.

گۈلسۈم ئەتىگەندىلا قوشنىسىدىن ئاڭلىغانىدى. ئۇ ئېرى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگىچە تىت - تىت بولۇپ ئولتۇردى. تۇراپ چۈش بىلەن كېلىپ:

— ئاڭلىدىڭلىمۇ؟ كىشىلەر يۇمىلاق شەھەر كۆلىدىن بىر غىجىم رومالنى سۈزۈۋاپتۇ؟ — دېدى گەردىنىنى سىلاپ.

— ۋوي نېمە دېدىلە؟ — دەپ يېنىپ سورىدى ئەھۋالنى ئېنىق بىلمەكچى بولۇپ.

— كۆلگە بىر ئايال ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا كېرەك. بامدات نامىزىدىن قايتقان كىشىلەر سۇغا چۆكۈپ تۇرغان غىجىم رومالنى كۆرۈپتۇ، كۆلگە ئادەم چۈشۈپ ئاختۇرسا رومال ئىگىسىنىڭ يا تىرىكى، يا ئۆلۈكى تېپىلماپتۇ.

— ......

گۈلسۈم خىيال ئىلكىدە تۇرۇپ قالدى، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى چىمىلداپ تارتىشىپ كەتتى. نېمە ئۈچۈندۇر ئاغزىدىن سۆز چىقارمىدى، تۇراپ قولىنى ئېرتىۋېتىپ:

— چىرايىڭلار غەلىتە بولۇپ كەتتىغۇ، نېمە بولدۇڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچنېمە بولغۇنۇم يوق، ئۆزۈمچە سىڭلىمدىن ئەنسىرەپ

قىلىۋاتىمەن.

— نېمىشقا ئەنسىرەپ قالىسىلە؟ ھەر قېتىم بىرىپ كەلگىنىڭلاردا سىڭلىمنىڭ دۆلىتى ئانداق، سىڭلىمنىڭ دۆلىتى مۇنداق ئىكەن، دەپ ماختاپ كېتەتتىڭلارغۇ؟ ئەنسىرىگۈدەك بىرەر ئىش بارمىدى؟

تۇراپ راست ئېيتىۋاتاتتى، گۈلسۇم سالاھىدىنىنىڭ كۆڭۈلچىلىكى ناھايىتى قاتتىق ئىكەنلىكىنى، خۇي - پەيلىنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى نۇرنىسادىن نەچچە قېتىم ئاڭلىغان. ئۆزىمۇ سەزگەنىدى. سىڭلىسىنىڭ بۇ ئۆيگە كېلىشىگە سالاھىدىنىنىڭ يول قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشكەن ئىدى.

ئاياللار ئۆزئارا بىر - بىرىنى چۆكۈرۈشسىمۇ، ئەرلىرىنىڭ ئالدىدا دائىم تەڭتۇش چوكان - جۇۋانلارنىڭ راھەت - پاراغىتىدىن سۆز ئېچىپ، ئۆزىدىكە ياخشىراق قاراشنى، نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىشنى، گېپىگە ماقۇل بولۇشنى تەلەپ قىلىشىدۇ. گۈلسۇم سىڭلىسىنىڭ سىقىنچىلىقتا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئېرى ئالدىدا «نۇرنىسا مەلىكىدەك ياشايدىكەن، ئالدىدا توققۇزى تەل، ماڭا ئوخشاش كۆلگە، توپىغا مېلىنىپ ئۆتمەيدىكەن» دەپ ماختاپ كېتەتتى. ئۇ تېخى سالاھىدىنىڭ نۇرنىسانى تالاق قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلەتتى.

بۈگۈن ئېرىنىڭ گەپتە چېقىۋېلىشى گۈلسۈمنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويدى.

— نېمە ئۇشۇق سۆزلەيلا؟ — دېدى ئۇ سىلكىشلەپ، — ئەرخەق دېگەن يۈزسىز كېلىدۇ، سىڭلىمنىڭ تۇرمۇشى ياخشىتى، ئېرى ئۆزگىرىپ ئۇرغان، خورلىغان بولسا چىدىيالماي ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالدىمىكىن دېگەن ئويغا كېلىۋاتىمەن. خۇدايىم

ئۇنداق كۈننى ھېچ بەندىسىگە كۆرسەتمىسۇن، گەپنى توغرا چۈشەنسىلە، سىلىنىڭ بۇ ئۆيلىرىدە قانچىلىك راھەت بار؟ مەن سىڭلىمدىن ئەنسىرىدىم، كەلمىگىنىگە بىر ئايدىن ئاشتى ئەمەسمۇ؟ مەنمۇ بارالمىدىم، ئىنسان دېگەن شۇنداق ئەنسىزلىكتە كۈن كەچۈرىدىكەن!

— بولمىسا بېرىپ كېلىڭلار، — دېدى تۇراپ گەردىنىنى قاشلاپ، ئۇ گەپتان خوتۇنى بىلەن تاكاللىشىپ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. قېيىن سىڭلىسىنىڭ گېپى چىققاندىن كېيىن ئۇمۇ ئويلىنىپ قالدى.

ئوخشىغان لەگمەن يېيىلىپ بولدى. گۈلسۇم سىڭلىسىنى خىيال قىلىپ، ئەنسىزلىك ئىچىدە قالغاچقا تاماق گېلىدىن ئۆتمەي يەۋاتقان لەگمىنىنى تۈگىتەلمىدى. قېيىن ئاتىسى دۇئا قىلىپ بەرگەندىن كېيىن ئالدىراپ بالىسىنى ئېمىتتى - دە، غىجىم رومىلىنى ئارتىپ يولغا چىقتى.

«بۈگۈن چارشەنبىمۇ - پەيشەنبىمۇ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ كۈنگە نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، — پەيشەنبە كەچقۇرۇن ئېرىمنىڭ ئولتۇرۇشى بار. بۇ توغرۇلۇق گەپ - سۆز بولمىغىنىغا قارىغاندا بۈگۈن چارشەنبە بولۇشى كېرەك. سىڭلىمنىڭ يېنىغا بارمىغىنىمغا بىر ئايدىن ئېشىپتۇ. ئۇنىڭ ئېرى توسۇپ بىز تەرەپكە كەلتۈرمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئەجەپ بارماپتىمەن. نۇرنىسا بۇ قېتىمقى تۇغۇتىدىن كېيىن بەكلا ياداپ قالغانىدى، خۇدايىم ئۆزۈڭگە ئامانەت. ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇ غىجىم رومال ھەمشىرەمنىڭ ئەمەسمۇ...» ئۇ مانا شۇنداق چىگىش ئويلار بىلەن ھېيتگاھ مەيدانىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ كۈنجۇتلۇق ماتاڭدىن تۆت تال ۋە بەش - ئونتال ياڭاق ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىۋالدى، ئۇ يەنە قوش مۇشتەك ئاناردىن بەشنى، ئامۇتتىن يەتتە - سەككىزنى تاللاپ ئېلىپ

ياغلىقىغا چىگىپ، قەدىمىنى تېزلىتىپ ئۆستەڭ بويى رەستىسىدىن ئۆتتى. چەرچىن مالچىلار خېرىدار كۈتۈپ دۇكانلىرىدا ئولتۇرۇشاتتى. گۈلسۈم قاسقان بازىرى، قايساق بازىرىدىن ئۆتۈپ ئوڭ قول تەرەپتىكى تار كوچىغا كەلگەندە قەدىمىنى تېخىمۇ تېزلەتتى.

× × ×

ئابدۇلئەزىزنىڭ بىر ئېغىزلىق ئۆيى جايلاشقان تار كوچىنى باغچا كوچىسى دەپ ئاتايتتى. سۇ چاچراپ توپا - چاڭ قونۇپ، يە ئاق، يە قارىلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر قاناتلىق ئىشىكتىن ئابدۇلئەزىز چېلەك بىلەن بالداقنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، قەدىمىنى چوڭ - چوڭ ئېلىپ خىيالچان يۈرۈپ كەتتى. مۇزى ئېرىگەندىن كېيىن ئايغىنى چەقىرىپ بىر توشقۇزۇپ قويغانچە سۇ كىرمىگەن كۆل، يېرىملاپ قالغانىدى. ئۇ كۆلنىڭ گىرۋىكىدىن پەسكىرەك چۈشۈپ چېلەكنى سۇغا سالدى. ئىككى چېلەك سۇنى ئەمدى كۆتۈرۈپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر كىشى:

— بۇ كۆلنىڭ سۈيىنى ئىچكىلى بولمايدۇ، — دەپ ئۇنى ئاگاھلاندۇردى. ئابدۇلئەزىز ئىلاجسىز زورىغىلا چېلەكلەردىكى سۇنى يولغا چېچىۋېتىپ، بالداقنى مۈرىسىگە ئېلىپ كەينىگە ياندى ۋە ھېيتگاھ جامەسىدىكى شەربەت كۆلىدىن سۇ ئېلىپ ئۆيىگە يېتىپ باردى. ئۇ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بۇلۇڭدىكى كۈپكە سۇنى قۇيدى. بۇ كىچىككىنە ھۇجرىنىڭ تۈڭلۈكىدىن باشقا يورۇق چۈشىدىغان يېرى يوق ئىدى. ئىشىك ئېچىپ قويۇلغاچ قاراڭغۇلۇقتا چۆككەن ئۆي بارا - بارا يورۇپ، كۆز نەرسە - كېرەكلەرنى ئىلغا قىلالايدىغان ھالغا كەلدى:

ئابدۇلئەزىز تام تەرەپكە قاراپ ياتقان ئايالغا قاراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. ئايالىنىڭ چۇۋۇلغان قارا چاچلىرى دۈمبىسىنى يېپىپ تۇراتتى...

ئابدۇلئەزىز ئۆز ئىرادىسىدىن تاشقىرى بىر تۇيغۇنىڭ تۈرتكىسى بىلەن نۇرنىسانى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئېلىپ كەلگەنىدى. كىيىم - كېچەكلىرىدىن سۇ تامچىپ تۇرغان نۇرنىسانىڭ بېشىنى تۆۋەن قىلغانىدى، ئېغىز - بۇرنىدىن يېرىم چېلەككە يېقىن سۇ ياندى. ئۇ نۇرنىسانىڭ چىرايىغا قاراپ «ياش، پاكىز ئايالكەن، بېشىغا نېمە كۈن كەلگەن بولغىيتتى؟ جاندىن تويغۇدەك ئازابقا ئۇچرىمىغان بولسا ئۆزىنى كۆلگە تاشلىمىغان بولاتتى. مەنمۇ خىيالىمدا يوق ئىشلارنى قىلىپ، يۇرتتىن ئايرىلدىمغۇ، مەغپىرەت نېمە كويلاردا يۈرىدىكىن؟» دەپ ئويلىدى.

ئابدۇلئەزىز، «دۇنيادا ھاياتلا بولسام ئايال نامى بار ئادەم زاتىنىڭ يېنىغا يولىمايمەن، يۈزىگە قارىمايمەن» دەپ ئۆز - ئۆزىگە ۋەدە قىلغانىدى. بۈگۈن بولسا بۇنىڭ ئەكسىچە كۆلگە ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلۈۋالماقچى بولغان بىر ئايالنى ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇراتتى. تەقدىرى، قىسمەت دېگەن مۇشۇنداق بولسا كېرەك. تەقدىر شۇنداق نەرسىكى، سەن ياخشى كۆرۈپ ئىنتىلگەن نەرسەڭگە ئۆمۈر بويى يېتەلمەيسەن، يېتەلىسەڭمۇ بەزىدە ئۇنىڭدىن ئاسانلا ئايرىلىپ قالىسەن. سەسكىنىپ، يامان كۆرۈپ قاچقان نەرسىگە ئۆزۈڭ ئۇقمايلا ئىگە بولۇپ قالىسەن، ئۇنىڭدىن ئۆزۈڭنى ھەرقانچە قاچۇرساڭمۇ قۇتۇلالمايسەن، تۇرمۇش، ھايات دېگەن مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ، ئۇنى ئۆلۈمدىن باشقا نەرسە توختىتىپ قويالمايدۇ.

ئابدۇلئەزىز پۈتۈن ھاياتىنى ئويلاپ چىقتى. ئۆزىنىڭ نېمە

ئۈچۈن قەشقەرگە كېلىپ قالغانلىقىنىڭ ۋە بۇ ئايالنى نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە زادى يېتەلمەي ئولتۇرغاندا نۇرنىسا بىردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، تۆت تەرىپىگە سىنچىلاپ قاراپ چىقتى. ئۆزىنىڭ بۇ تەقدىرىگە ئەپسۇسلىنىۋاتامدۇ، ئېچىنىۋاتامدۇ، ھەيران بولۇۋاتامدۇ، قايغۇرۇۋاتامدۇ؟ بۇنى ئۇنىڭ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدىن بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان مۇشۇ ئەپكەش يىگىتنىڭ ئۆزىنى كۆلدىن ئېلىپ چىققانلىقىنى ئەتكەن ھوشىغا كېلىپلا بىلگەنىدى، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەتىگەندىن بېرى ئۈنچىقماي ئويلىنىپ ياتقان نۇرنىسا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ھەممە ئىشقا تەييارلىنىپ قويغانىدى. ئۇ ھازىر ئابدۇلئەزىزنىڭ چىرايىغا زەن قويۇپ قاراپ تونۇغاندەك قىلدى ۋە:

— سىلە سۇ ئېلىپ كىرگەن بىرەر ئۆيدە مېنى كۆرگەنمىدىلە؟ — دەپ سورىدى.

— ئېسىمگە ئالالمىدىم، — يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي جاۋاب بەردى ئابدۇلئەزىز. نۇرنىسا ئىچ - ئىچىدىن چىقىۋاتقان تىترەكتىن لاغىلداپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ خىيالىغا ئۆلۈمدىن باشقا نەرسە كىرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئەتىگەندىن بېرى كىيىملىرىنى قۇرۇتۇۋېلىش ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەنىدى. سوغۇقتىن كۆكىرىپ كەتكەن لېۋىنى چىشلەپ بىردەم ئولتۇردى، ئابدۇلئەزىز، تىترەك ئاۋاز بىلەن بىر ئېغىز گەپ سوراپ قويۇپ جىم بولۇپ كەتكەن نۇرنىساغا قارىدى. دۈگدىيىپ ئولتۇرغان نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئېقىپ تۇراتتى. «توڭلاپتۇ بىچارە» دەپ بىر تەرەپكە يىغىپ قويۇلغان يوتقاننى ئېلىپ نۇرنىسانىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئىچىڭگە كىرىۋالسىلا، سوغۇق ئىچىلىرىگە ئۆتۈپ كەت-

مسۇن، — دېدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى. «ئەجەب ئاق كۆڭۈل كىشىكەن، — ئويلاپ قالدى نۇرنىسا، — تۇرقىدىن كۆڭلىدە ھارامىلىق يوق كۆرۈنىدۇ، خۇدايىم كۆڭلىگە ئىنساپ بەرگىن».

نۇرنىسا بۇ ئەپكەشنى تونۇغانىدى. ئۇنىڭغا شۇ سوغۇق قىش كۈنى نان چىلاپ بەرگىنى، سالاھىدىنىنىڭ ئۇنى ياقىسىدىن تۇتۇپ سۆرەپ ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەنلىكى خىيالىغا كەلدى. نۇرنىسا چۆپ بولۇپ كەتكەن چاپىنىنى سىلىپ تامدىكى قوزۇققا ئاستى، كۆڭلىكىنى پەگاغا سىقىپ كىيىۋالدى، ئاندىن يوتقاننى يېپىنىپ بېشىنى ئالىقىنىغا تىرەپ سىڭايان ئولتۇردى. ئۇنىڭ قەلبىنى غەم، خىيال چۇلغىۋالغان بولسىمۇ، مۇڭلۇق كۆزلىرىدە زىنداندىن ئازاد بولغان مەھبۇسنىڭكىدەك تەلپۈنۈش ئەكس ئېتەتتى، سوزۇلۇپ ئاقىرىپ قالغان چىرايىدا! ھېچكىمگە بوي بەرمەيدىغان كۈچ، جاسارەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇنى ئۆلۈمگە قەدەم باستۇرغان جۈرئەت ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان قىلىپ قويغانىدى. نۇرنىسا يوتقانغا ئوبدان ئورنىۋالغاندىن كېيىن:

— ئۆيگە كىرسىلە، — ئابدۇلئەزىزنى چاقىردى. «بۇ ئاۋازنى بىر يەردە ئاڭلىغاندەك قىلىمەنغۇ، — ئويلاپ ئۆيگە كىرگەن ئابدۇلئەزىز نۇرنىساغا قارىدى، — ھە، سۇ ئېلىپ كىرگەن شۇ ئۆيدە ماڭا نان چىلاپ بەرگەنىدى، ئېرى كىرىپ مېنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەن...»

نۇرنىسا ئويلاپ تۇرۇپ قالغان ئابدۇلئەزىزنىڭ ساقال باسقان يۈزىگە قارىدى.

— مېنى تونۇلىمۇ؟

— ئەمدى تونۇدۇم خېنىم، سىلە ماڭا نان چىلاپ بېرىپ ئەرلىرىدىن ئازار يېگەنىدىلە.

— مەن ئۇ كۈنلا ئەمەس، خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى ئېرىمدىن ئازار يەپ كەلگەن بىر بەختسىزمەن...

نۇرنىسا ئۆزىنىڭ ئېرى ئالدىدا گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى، خورلۇق، ئاھانەتكە چىدىيالماي ئۆلۈپ تۈگىشەي دەپ ئىككى نارەسىدە بالىسىنى خۇداغا ئامانەت قىلىپ ئۆيدىن مىڭ تەستە چىققانلىقىنى ۋە باشقا دەرد ھالىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرغان ئابدۇلئەزىزغا سىناق نەزەرى بىلەن قاراپ دېدى:

— ھايات قالىمەن دەپ ئويلىمىغانىدىم، تېخى دۇنيادا يەيدىغان رىزقىم تۈگىمىگەنىكەن، خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن سىلى مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالدىلا، بۇنىڭ ئۈچۈن سىلىگە رەھمەت ئېيتالمايمەن، مېنى ئېرىمنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويسىلا.

ئابدۇلئەزىز ئېرىدىن بىزار بولۇپ ئۆزىنى كۆلگە تاشلىغان بەختسىز ئايالنىڭ ئاغزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ، ئويلىنىپ قالدى ۋە يەرنى چىجىلاپ بىر ئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— خېنىم، بۇ سۆزنى راست دەۋاتامىلا، بىلەلمىدىم، — دېدى ئۇ، غەزەپتىن چىرايى تاتىرىپ بۇرۇت - ساقاللىرى تال - تال بولۇپ كەتكەن سالاھىدىننىڭ بەرچەس گەۋدىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. گويا ئۇنىڭغا سالاھىدىن تەڭلەپ كەلگەن پىچاق پارىلداپ كۆرۈنگەندەك بولۇپ چۆچۈپ كەتتى، — سىلىنى ئەرلىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ، خۇدايىم قۇتقۇزۇپ قالغان جانلىرىغا زامىن بولغۇم كەلمەيدۇ، — دېدى ئۇ چىن كۆڭلىدىن.

— راست دېدىلە، — دېدى نۇرنىسا، — مۇشۇ ھالىم بىلەن بارسام ئۇ كىشى مېنى تىرىك قويمايدۇ، مەنمۇ قايتىپ بېرىشنى ئەسلا خالىمايمەن، مېنىغۇ قۇتۇلدۇرۇشنى ئاللا سىلىگە

ئېيتىپ قىلدى، سىلە قانداق قىلماقچى؟

بۇ سوئال ئابدۇلئەزىزنىڭ دېمىنى ئىچىگە چۈشۈرۈۋەتتى. ياخشى كۆرگەن خوتۇنى ئۆزىدىن چانغاندا ئۆيىگە ئوت قويۇپ بېرىش ئۇنىڭغا تەس تۇيۇلمىغانىدى. نۇرنىسانىڭ بۇ سوئالىغا جاۋاب بېرىش ناھايىتى قىيىن تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ ئايال جىنسىدىن بىزار بولغاچقا بۈگۈن كەچ نۇرنىساغا «باشلىرىنى ئېلىپ نەنى خالىسىلا شۇ يەرگە بارسىلا» دەپ يولغا سېلىپ قويماقچىدى، ئەمما نۇرنىسانىڭ سەممىي سۆزلىرى، ھەرقانداق كىشىنى تەمتىرىتىپ قويىدىغان گۈزەل چىرايى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ جاراھەتلەنگەن كۆڭلىدە ھېسداشلىق پەيدا قىلدى. نۇرنىسا بۇنى بىلىپ يەتتى، ئۇ روسلىنىپ ئولتۇردى، چۇۋۇلۇپ كەتكەن چاچلىرىنى تۈزەپ، ياش لىغىلداپ تۇرغان كۆزلىرىنى سۈرتۈپ ئابدۇلئەزىزغا تەلپۈنۈپ قارىدى. رومىلى كۆلدە قالغاچ يالاڭباش ئىدى. ئۇ مۇشۇ دەم چېچەكلەردىكى گۈزەل پەرىگە ئوخشاپ قالغانىدى.

ئابدۇلئەزىز خىيال دېڭىزىدا ئۈزۈپ بىرياققا چىقالماي باش سېلىپ ئولتۇرغاندا نۇرنىسا ئۇنىڭدىن سورىدى:

— سىلە قەيەرلىك بولىلا؟

— خوتەنلىك.

— خوتەنلىك؟

— ھەئە.

— ئۆي - ئوچاقلىق بولغانمىدىلە؟

— بولغان، — دېدى ئابدۇلئەزىز.

— نېمىشقا يۇرتلىرىنى تاشلاپ بۇياققا كېلىپ قالدىلا؟

— تەقدىر.

— ھە، — دېدى نۇرنىسا ئۇنىڭ مۇڭلۇق چىقىرىپ سورىغان سوئالىغا بىر ئېغىزدىن جاۋاب بېرىۋاتقان ئابدۇلئەزىزنىڭ

ئىچىدە بىر دەردى بار ئىكەنلىكىنى سېزىپ،

— قانداق تەقدىر بىلەن؟ — يەنە سورىدى نۇرنىسا ئۇنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىنى بىلمەك بولۇپ.

ئابدۇلئەزىز، ھېچبىر تارتىنماي بىر تۇغقىنى ياكى يېقىن تونۇشى بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقاندەك، سوئال سوراۋاتقان نۇرنىساغا بېشىنى كۆتۈرۈپ سىنچىلاپ قارىدى. ئايدەك يۈزىگە سەل - پەل قىزىللىق يۈگۈرگەن نۇرنىسا بۇلاقتەك كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ تۇراتتى. بۇ ئايال ئۇنى بارغانسېرى ئۆزىگە تارتىپ كېتىۋاتاتتى.

— خېنىم بۇنى سورىمىسىلا، — دېدى، ئۇنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرى ئۈمىدسىزلىك بىلەن يۇمۇلدى.

— نېمىشقا؟ ئېيتقىلى بولمىغۇدەك بىر ئىش يوقتۇ؟ — ئورغاقتەك قاشلىرىنى يىمىرىپ ئەجەبلەندى نۇرنىسا، — باشلىرىدىن ئۆتكەننى سۆزلەپ بەرسىلە، ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشمەيدۇ، ئىچلىرى بوشاپ ئۆزلىرى يېنىكلەپ قالىلا.

— سىلىگە دېسەم، — دېدى ئابدۇلئەزىز ئىچىدىكى گەپنى چىقارغۇسى كەلمىگەندەك ئۇھ تارتىپ، — ۋاپاسىز ئايالنىڭ كاساپىتىدىن سورۇلۇپ، سەرگەردان بولۇپ قالغان ئادەممەن.

نۇرنىسا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ھەقىقەتەن ئېغىر دەرد تارتقانلىقى سۇلغۇن چىرايىدىن چىقىپ تۇرغان ئەپكەشكە مۇلايىم نەزەر تاشلىدى. ئابدۇلئەزىز كىرلەپ قالغان شاپاق دوپپىسىنى قولىغا ئېلىپ مىجىقلىدى، چەكمەن تونىنىڭ ئارقا پېشى يىرتىلىپ كەتكەنىدى، ئالدى ئوچۇق ئۇزۇن ماتا كۆڭلىكىمۇ قارداپ قالغانىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ئېيتايمۇ، قانداق قىلاي دېگەن بىر خىل ئىپادە چىقىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا ئىشىكتىن بىر تاغىل مۈشۈك مياڭلاپ كىرىپ ئابدۇلئەزىزنىڭ ئالدىدا

ياتتى، ئابدۇلئەزىز مۈشۈكنىڭ دۈمبىسىنى سىيلاشقا باشلىدى، بۇ ئۆيگە كەلگەندىن بېرى، بۇ مۈشۈكنى بېقىۋېلىپ ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغانىدى.

— دېسىلە، ئايالدىن بىزار بولغان چاغلىرىدا خۇدايىم سىلىگە مېنى ئۇچراشتۇرۇپتۇ، — دەپ قىستىدى نۇرنىسا.

«توۋا، ئاجايىپ ئاياللىكنا بۇ، — ئويلىدى ئابدۇلئەزىز، — بىر بولسا بۇ تازا يامان خوتۇن. بىر بولسا ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان ياخشى خوتۇن. شەيتىنى يامان بولسا مەغپىرەتتەك ئوتتا كۆيۈپ كەتكەن ئۆيدە قالىدۇ، ياكى بولمىسا ئۆزىگە ھارام ئۆلۈمنى راۋا كۆرىدۇ. بېشىمدىن ئۆتكەننى ئاڭلاپ باقسۇن، قالغىنىغا خۇدايىم بار».

ئابدۇلئەزىز بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈرمىشىنى ئاستا سۆزلەشكە باشلىدى، نۇرنىسا قارا قاشلىرى تۇتىشاي دەپ قالغان قوشۇمىسىنى سەلگىنە تۈرگەن ھالدا دىققەت بىلەن تىڭشىدى. ئۆمەر باينىڭ دائىم ئابدۇلئەزىزنى چاقىرىپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ يوقىلىپ كېتىپ كېيىن پەيدا بولغىنىنى ئاڭلىغاندا، مەغپىرەتنىڭ بىردىنلا جۇۋىسىنى تەتۈر كىيىپ، ئېرىنىڭ سورۇقچىلىق تارتىشىغا سەۋەبكار بولغىنىنى نۇرنىسا ئۆمەر بايدىن كۆردى. لېكىن بۇ ئويىنى يۈرىكى زېدە بولغان ئادەمگە ئېيتىپ يارىسىغا تۇز سېپىشنى لايىق كۆرمىدى، ئابدۇلئەزىز:

— خېنىم، شۇنداق قىلىپ يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ، ئەزىزانە قەشقەرگە كېلىپ قالدىم، ئەھۋالىم مانا مۇشۇ، — دەپ سۆزىنى تۈگەتتى، ئۇنىڭ قوي كۆزلىرىدىن ياش ئەگىگەنىدى. نۇرنىسانىڭ كۆزىگىمۇ ياش كەلدى، ئۆزىنى شۇنچە تۇتاي دېسىمۇ، تۇتالماي يىغلاپ كەتتى. ئۇ، بۇ مۇساپىرنىڭ چەككەن ئازاب - ئوقۇبىتىگە يىغلاپلا قالماي، ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىنى، رەھىمسىز ئاتىنىڭ يېنىدا قالغان سەبىي باللىرىنى ئويلاپ

يىغلاپ كەتتى. ئابدۇلئەزىز يىغلاۋاتقان نۇرنىساغا ئىچى ئاغرىپ ئىككىلەنمەي ھېسداشلىق قىلىپ دېدى:

— يىغلىمىسىلا خېنىم، مېنىڭ دەردىمدىن سىلىنىڭ دەردلىرى ئېغىر، قانداق گەپ - سۆزلىرى بولسا ئېيتسىلا، قولۇمدىن كېلىشىچە خىزمەتلىرىدە بولاي.

نۇرنىسا تۆكۈلۈپ تۇرۇپ:

— مېنى باللىرىغا ئىچى ئاغرىمايدىغان باغرى تاش قارا كۆڭۈل خوتۇنكەن دەپ ئويلاپ قالمىسىلا دېدى ئۇ. گەپ قىلماي ئولتۇرۇپ كەتكەن ئابدۇلئەزىزغا قاراپ، — ئېرىمنى ئەتە ئۆڭلىنىپ قالار، ئۆگۈن ئۆڭلىنىپ قالار دەپ بىر باللىق بولدۇم، بىر بالامغا تارتىشىپ ئىككى باللىق بولدۇم، ئۆڭلانمىدى، مېنىڭ ياخشى نىيىتىمنى چۈشەنمەي گۇمانلاندى. مېنى قارا ساناپ خورلىدى، ئازار بەردى، سىقىلىپ چىدىغۇچىلىكىم قالمىغاندا، باللىرىمنى خۇداغا تاپشۇرۇپ ئۆلۈۋالماقچى بولغانىدىم، خۇدايىم ئۆلۈمنى ماڭا نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ، سىلىگە ئۇچراپتىمەن.

ئابدۇلئەزىز سىيلاپ تۇرغان مۈشۈكتىن قوللىرىنى تارتىپ ئورنىدىن تۇردى ۋە نۇرنىساغا ئىنتىلىپ قارىدى.

— خېنىم، ئەگەر ئەرلىك ۋىژدانىم بولمىغان بولسا سىلىنى كۆلدىن سۈزۈۋېلىپ بۇ غېرىبانە كۆلبەمگە ئېلىپ كەلمىگەن بولاتتىم، ھەر ئىككىلىمىز ھاياتنىڭ بەختسىز قىسمەتلىرىگە يولۇققان بىچارىلەركەنمىز. ئەگەر مۇۋاپىق كۆرسىلە مەن سىلىنى خوتەنگە ئېلىپ كېتەي، باشقا كەلگەننى تەڭ كۆرەرمىز.

نۇرنىسا بۇ ئەپكەشنىڭ مۇنچىۋالا ھاياجان ئىچىدە قاتتىق ئاۋازدا گەپ قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلمىغانىدى. بۇ ھەقىقەتەن مەردانە ئەرنىڭ يۈرەك سۆزى ئىدى.

— خوتەنگە مېڭىشتىن بۇرۇن مېنى ئەمرىلىرىگە ئالـ

سىسلا بولمايدۇ.

نۇرنسا يېنىغا كەلگەن مۈشۈكنى سىيلاپ تۇرۇپ ئابدۇلئەزىزغا سەممىي هالدا سىناش نەزەرى بىلەن تىكىلدى. ئۇنىڭ قارا، ئۇياتچان كۆزلىرى ئابدۇلئەزىزنىڭ جىددىي قارىشىغا چىداشلىق بېرەلمەي قالدى.

— ئۆزلىرى تېگمەن دېسىلە ئەلۋەتتە ئالمامدىغان سىلىنى ئەمرىسىگە ئالىمەن خېنىم، مېنى ئانام ئوغۇل بالا دەپ باققان!

نۇرنساغا ئابدۇلئەزىزنىڭ بۇ سۆزىمۇ يارىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى ئۇ، — مۈشۈكتىن كۆزىنى ئالماي، — قەشقەردە ئۇزۇن تۇرۇپ قالاق كاشىلىغا ئۇچرايسىز. يولنىڭ تەييارلىقىنى قىلسىلا، نىكاھىمىز بولغۇچە كۆڭۈللىرىگە باشقا خىيالنى كەلتۈرمىسىگەيلا.

— خېنىم خاتىرجەم بولسىلا، بۈگۈن كېچە هېتگاهدا قونۇپ كېلىمەن، — دېدى ئابدۇلئەزىز ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن.

* * *

ئون ئىككىنچى باب

خورلانغان ئەر

ئىككى ئايال تۆشۈك دەرۋازىسى كۆۋرۈكى ئۈستىدە كېتىپ باراتتى. ئۇلار بىرى ئاق پەرىجە ئارتىپ يۈزىنى قارا چۈمبەل بىلەن ياپقانىدى. بىرى شاپتۇل چېچەكلىك غىجىم رومال سالغان بولۇپ، قولىدا داستىخانغا يۆگەلگەن لېگەن بار ئىدى.

پۈتۈنلەي ياغاچ بىلەن سېلىنغان بۇ كۆۋرۈك قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرقىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. كۆۋرۈك ياغاچلىرىغا شىددەت بىلەن ئۇرۇلۇپ شارقىراپ ئېقىۋاتقان تۈمەن دەرياسى قەشقەر شەھىرىنىڭ غەربىي شىمالىدىن شەرقىي جەنۇبىغىچە يېرىم چەمبەر ھاسىل قىلىپ گۈزەل مەنزىرىنى بەرپا قىلغانىدى. دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى سۆگەت دەرەخلىرىنىڭ تاللىرى دەريادىن كۆتۈرۈلگەن يېنىك سەلكىندە تىنىماي يەلپۈنۈپ تۇراتتى.

— بالام گۈلسۈم خېنىم، بىردەم توختىۋالايلى، — دېدى ياشانغان ئايال ھاسىراپ ۋە كۆۋرۈكنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ھاۋارەڭ سىرلانغان ۋادەككە يۆلەندى، — ئادەم قېرىغاندا بىر چامدام مېڭىشمۇ ئېغىر كېلىدىكەن.

— خان ئاچا، ھېرىپ قالغان بولسىلا مەپە كىرا قىلايلىمىكىن؟ — دېدى گۈلسۈم قېيىن ئانىسى پەتەمخانغا. ئۇمۇ

ۋادەككە يېنىچە يۆلىنىپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان تۈمەن دەرياسىغا قارىدى. ئۇپۇقتىن يېڭىلا باش كۆتۈرگەن كۈننىڭ شولىسى دەريا سۈيىنى ھال رەڭ تۈسكە كىرگۈزگەنىدى.

— ماڭىلى بالام، ئەمدى ئاز قالدۇق، مەپكەشكە بەرگەن پۇلغا سۈپۈرگە ئالغاچ كىرىپ كېتەيلى. ئۆيدىكى سۈپۈرگىنىڭ جۇلىقى چىقىپ كېتىپتۇ، — دېدى پاتەمخان، كۆۋرۈكتىن ئۈزۈلمەي ئۆتۈپ تۇرغان كىشىلەرگە كۆز سېلىپ قەدەم يۆتكىدى. گۈلسۈم ئۇنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ماڭدى. ئۇلار كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپلا ئوڭ تەرەپتىكى توپىلىق يولغا بۇرۇلۇشتى. ئىككى يۈز قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن بەكلا ھاسىراپ قالغان پاتەمخان توختاپ دەريا ئۈستىگە ئېگىلگەن بىر دوڭغاق سۆگەتكە يۆلەندى.

— ئۈن - تىنسىز يوقىلىپ كەتكەن نۇرنىسا خېنىم ئاچىلىرىنى دېمىسەم ئۆيدىن بىر قەدەممۇ سىلجىماي تەكىيگە باش قويۇپ ياتاتتىم بالام، بۇ يېشىمدا بىر يەرگە بارغۇچىلىكىم قالماپتۇ. خۇدا ئەجىرىمىزنى زايا قىلماي تەلىپىمىزگە يەتكۈزەر، — دەپ ھاسىراپ تىندى پاتەمخان.

گۈلسۈم بىر قولىدا لېگەننى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن قېيىن ئانىسىنى يۆلەپ ماڭدى.

— بىز كۆرۈشىدىغان ئابدۇلھەمىتجان مەختۇمنىڭ بېغى ئاشۇ، — قولى بىلەن چۈمبىلىنى قايرىپ گۈلسۈمگە كۆرسەتتى پاتەمخان. گۈلسۈم قېيىن ئانىسى كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى، ئېگىز دۆڭ ئۈستىدە ئالدى ۋادەكلىك، پېشايۋان - سالاسۇنلۇق كۆركەم بىر باغ كۆرۈندى.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى قېيىن ئانىسى، — ئابدۇقادىر قازى كالان ئاخۇنۇم دېگەن كاتتا زاتنىڭ نەۋرىسى بولىدۇ، خوجى ئەۋلادى بالام، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدىن ئامبال، دارىنمۇ، قازى، خەتىپ، دامول-

لىمۇ، بەگ، سەللات، چوڭ بايلارمۇ توغرا ئۆتەلمەيدىكەن. ئۇ زات خۇشى تۇتسا كىشىلەرگە سايىۋەن بولىدىكەن، خۇشى تۇتمىسا زۇلۇم قىلىدىكەن. ناھەق ئىشنى ھەقىقەتكە چىقىرالايدىكەن، ئۇ شۇنداق قورقىماس ئادەم ئىكەن. دادام بىزنىڭ ئۆيگە مېھمان چاقىرغاندا ئۇ كىشىنى كۆرگەنىدىم، ئۇ چاغدا چىناردەك ئېگىز قامىتى ماڭا بەكمۇ سۈرلۈك كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى. ۋاي بالام بۇنىڭغا ئۇزۇن زامانلار بولدى، ئەمدى ياشىنىپ قالغاندۇ؟ نۇرنىسا خېنىمنىڭ ئەھۋالىنى بۇ كىشى ئاڭلىغاندىن كېيىن، باھانە - سەۋەبلەر بىلەن بىر يەردىن دېرىكى چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. پاتەمخان سۆزىدىن توختاپ بېلىنى رۇسلىۋالدى. ئۇلار باغقا يېقىنلاپ قالغانىدى، خىيالى سىڭلىسىغا كەتكەن گۈلسۈممۇ:

— خۇدايىم شۇنداق بولار، — دەپ ئۈمىدلەندى.

— گۈلسۈم خېنىم بالام، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدا ئۈن چىقىرىپ يىغلاپ تاشلىمىسىلا، گەپ - سۆزمۇ قىلمىسىلا، چوڭ ئادەمنىڭ ئالدىدا ياش چوكاننىڭ ئېغىز ئېچىشى ئەدەپتىن ئەمەس، روماللىرىدىن چاچلىرىنىڭ ئۇچىمۇ كۆرۈنۈپ قالمىسۇن.

— ماقۇل، دېدى گۈلسۈم، ئابدۇلھىمىتخان مەختۇمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى.

تۈنۈگۈن كەچتە گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە كەلگەن مۇھتەبەر دوستى نۇرنىسادىن يەنە دېرەك بولمىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «قېيىنى ئانام مۇھەممەتخان ئۇستامنى ئابدۇلھىمىتخان مەختۇم ئوبدان بىلىدۇ. شۇ زاتنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ باقسا بولارمىكىن دەۋاتىدۇ، پاتەمخان ئاچاممۇ ياكى ھاشىم ئاخۇن ئاكاممۇ ئىككىسىنىڭ بىرى شۇ كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ باقسا، يۇرتىنىڭ ئاتىسى بولغاندىن كېيىن نۇرنىسا خېنىمنىڭ دېرىكىنى ئېلىپ بېرەرمىكىن دېگەن

ئۆيدا كەلدىم، ھەربىرلىرى نېمە دېيىشلا» دېگەندە، گۈلسۈمنىڭ قېيىن ئانا – قېيىن ئاتىسى مەسلىھەت قىلىپ، ھاشىم ئاخۇن ئۇرۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاچ «ئانىسى سىلە چىقىپ كىرىڭلا» دەپ كۆز يېشى قىلدى، گۈلسۈم بىلەن پاتەمخان شۇنىڭ ئۈچۈن ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن پىشۇرۇپ قويغان بىر لېگەن سامسىنى ئېلىپ يولغا چىقىشقانىدى.

ئۇلار يەنە ئەللىك قەدەمچە مېڭىپ، سول تەرەپتىكى تار يولغا بۇرۇلۇشتى، يولنىڭ بىر تەرىپى ئېتىزلىق، بىر تەرىپى ئەنجان تام بىلەن تۇتىشاتتى، ئەنجان تام ئىچىگە ئېلىنغان چوڭ قورۇق ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ بېغى ئىدى. بۇ باغ ئىچىدە، مارال، كېيىك، ئارقار قاتارلىق ياۋايى ھايۋانلارمۇ بېقىلاتتى.

— ئۇھ، ئەجەبمۇ ھاردىم، — دېدى پاتەمخان شىرىلداپ ئېقىۋاتقان ئېرىقنى بويلاپ چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، دەرۋازا ئالدىدا قوش ئاتلىق پوچتىدىن ئىككىسى توختىتىپ قويۇلغانىدى. بىر جۈپ ماشىنا ئىچىدە كۆزلىرى كۆپكۆك، چاچ – ساقال، يۈزلىرى ئوخشاشلا سېرىق بىر شوپۇر ئولتۇراتتى. ئاپانچا ئېسىۋالغان ئىككى ئەسكەر (ئېھتىمال مۇھاپىزەتچى بولسا كېرەك) ئېرىق بويىدا تاماكا چېكىشىپ تۇراتتى.

بىر نەچچە ئادەم دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىغا توغرىلاپ ئۇزۇنىسىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا بىر – بىرىگە قارىشىپ ئولتۇراتتى. پاتەمخان كىشىلەر ئالدىدىن ئۆتۈپ دەرۋازىدىن قانداق كىرىشنى بىلەلمەي ئويلىنىپ قالدى، ئاندىن يولنىڭ ئېتىز تەرىپى بىلەن مېڭىپ قىياشى* دۆڭگە چىقىپ سۆگەت دەرەخلىرىنىڭ دالدىسىدىكى بۇلاق بويىدا توختاپ «ئۇھ!» دەپ ئولتۇردى. گۈلسۈم قولىدىكى لېگەننى قۇچىقىغا قويۇپ قولىنى بۇلاق سۈيىگە تىقتى، مۇزدەك سۇ ئۇنىڭغا

خوش ياقتى.

— قارىغاندا مېھمان بار ئوخشايدۇ بالام، بۇ مەختۇمنىڭ ئۆيىدىن كېچە - كۈندۈز مېھمان ئۈزۈلمەيدۇ. دوتەي، ئامباللارمۇ، چەت ئەلنىڭ ئەلچىلىرىمۇ، باي، بەگ، موللىلارمۇ، ئادەتتىكى پۇقرالارمۇ سالامغا چىقىپ تۇرىدۇ، خۇدايىم كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىلسا بولاتتى. ئۇھ!

— كۆرۈشكىلى بولار خان ئاچا، — دەپ ئۇمىدلەندۈردى گۈلسۇم، — ئاتايتەن چىققاندىن كېيىن كۆرۈشمەي كىرىپ كەتمەيلى.

گۈلسۇم مەجنۇن تاللار سايە تاشلاپ تۇرغان سۈزۈك بۇلاق سۈيىدە ئۆزىنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ، قەلەم قاشلىرىنى قولى بىلەن بېسىپ تۈزەپ، مەڭزىگە چۈشۈپ تۇرغان بىرنەچچە تال چېچىنى، ئالتۇن سۆكسىنىڭ ياقۇتلىرى جۇلالاپ تۇرغان قۇلقىنىڭ كەينىگە ئېلىپ قويدى.

بۇ قىيا دۆڭ ئۈستىدە بىرنەچچە باغ بار ئىدى. باغلار ئىچىدىكى ئازادە، چوڭ باغ ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ بېغى ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئىشىكتىن غورا قاپاق، ياغاق يۈز، قارا پەرىجە كىيىپ كۆزەينەك تاقىغان ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشى چىقىپ، بىر پوچتىغا ئولتۇرۇپ مېڭىپ كەتتى. يېرىم سائەتتىن كېيىن قازاندەك سەللە ئورىغان ئىككى موللام چىقىپ، باغلاقلىق ئاتلىرىنى يېشىپ مىنىپ جونىدى. بىردەم ئۆتتۈۋىدى، بېشىغا شىلەپە، ئۈچىسىغا سارجا پەلتۇ كىيگەن ئېگىز، ئاق سېرىق بىر ئادەم چىقتى، ئۇنىڭ يېنىدا پاكارراق يەنە بىر ئادەممۇ بار ئىدى. ئۇلار جىپقا ئولتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇلاردىن كېيىن بىرنەچچە كىشى چىقىپ پىيادە ئۇزاشتى، ئاخىرىدا سارغۇچ كۆك سارجىدىن تىكىلگەن ھەربىيچە كىيىم كىيگەن، مۈرىلىرىدە پاگونى بار بىر كىشى ئاچچىقلىنىپ چىقىپ پوچتىغا ئولتۇرۇشقا

ئۇياق - بۇياقتا مېڭىپ يۈرگەن ئىككى ئەسكەر پوچتىنىڭ ئىككى تەرىپىگە چىقىپ ئۆرە تۇردى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئىشىك ئالدىدىكى ئادەملەر سىيرىكتى.

— بالام قويسىلا، كىشىلەر تۈگىگەندەك قىلىدۇ، — دېدى پاتەمخان گۈلسۈمنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ، گۈلسۈم ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى.

ئۇلار ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە باياتىن مېھمانلارنى ئۇزۇتۇپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كۆتمەك بۇرۇت ئادەم قاراپ قويۇپ زۇۋان سۈرمىدى. پاتەمخان گۈلسۈمنىڭ ياردىمى بىلەن بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، پاكىز سۈپۈرۈلگەن قوروغا كىردى، قورونىڭ ئوڭ تەرىپىدە باغنىڭ كۆكگۈرلۈك ئەگمە ئىشىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. باغ ئىشىكىدىن قورو ئىشىككىچە ماشىنا، پوچتا، ھارۋا قويىدىغان قاتار سېلىنغان ئۆيلەر بار ئىدى. سول قول تەرەپتە باغ ھويلىسىغا ئېلىپ چىقىدىغان كۆپ پايلىق غىش پەلەمپەي بار ئىدى. پاتەمخان كېلىنىگە ئېسىلىپ پەلەمپەيدىن يۇقىرىغا ئاستا - ئاستا سىلجىدى. ھەرقېتىم ئوڭ قولى بىلەن تىزىنى تۇتۇپ «يائەلى» دەپ قەدەم باساتتى. ئون - ئونبەش باسقۇچ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن ئىشىكى جىگەر رەڭ سىردا سىرلانغان مېھمانخانىدەك بىر ئۆينىڭ ئالدىغا چىقتى. ئېھتىمال بۇ خىزمەتچىلەرنىڭ يېتىپ قوپىدىغان ئۆيى بولسا كېرەك. بۇ يەردە «ئوھ» دەپ ئىككى مىنۇت ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن، پەلەمپەي بىلەن داۋاملىق يۇقىرى چىقىشقا باشلىدى. پاتەمخانغا بۇ پەلەمپەيلەر سانسىزدەك بىلىنىپ كەتتى. ئاخىرى پەلەمپەينىڭ سولغا قايرىلىدىغان يېرىدىكى مەنزەر ئۆي تەرىپىدە سېلىنغان بىر ئېغىزلىق چىرايلىق مېھمانخانىغا كۆزى چۈشتى، بۇ مېھمانخانىنىڭ ئاستى دەھلىزگە ئوخشايتتى. تامنى چۆرىدىگەن ھالدا خىش بىلەن قوپۇرۇپ،

ئۈستىگە سىپتە بىر رەندىلەنگەن شال ياتقۇزۇلغان سۇپىدا ھەرقانداق كىشىنىڭ بىردەم ئولتۇرغۇسى كېلەتتى. ھېرىپ قالغان پاتەمخان سۇپىدا ئولتۇرغان قاپاقلىرى تۈرۈك چوقۇر ئادەمگە بىر قارىۋېلىپ ئولتۇردى. گۈلسۇم داستىخانغا يۆگەلگەن لېگەننى قويدى.① مۇشۇ مەنزەر ئاستىدىن ئۆتكەندىلا تاللىرى بېدىشكە ئېلىنغان گۈلزارلىق باغ ھويلىسىغا كىرەتتى.

پاتەمخان دەھلىزدىن تۆت باسقۇچلۇق پەلەمپەي ئارقىلىق باغ ھويلىسىغا چىققاندا ھەر خىل ئەتىرگۈلنىڭ پۇرىقى دىمىغىغا گۈپپىدە ئۇرۇلدى. بۇ ھويلىنىڭ پۈتۈن قەشقەر شەھىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان غەربىي چېتىگە بولسا باشتىن ئاخىر سىرلانغان ۋادەك ئورنىتىلغان بولۇپ، ۋادەك ئۈستىگە بېدىشكە ئېلىنغان ئۈزۈم تېلى سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۇلار ۋادەكنى ياقىلاپ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، ئوڭ قول تەرەپتىكى سالاسۇنلۇق لەمپىسى بار ئازادە ئۆيگە كۆزلىرى چۈشۈپ توختاپ قېلىشتى. ئۇلار قايسى تەرەپكە مېڭىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئەگىمە كۆۋرۈكنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورنىتىلغان ياغاچ ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن سېمىز، دوغىلاقتىنا بىر ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ يېقىنلاپ كەلدى.

— مۇنداق مېڭىپ ئىچكىرى ھويلىغا كىرىپ كېتىڭسىلە، دەپ قولىنى ئۇدۇلغا شىلتىدى. ئۇلار پاكىز سۈپۈرۈلۈپ سۇ سېپىلگەن بېدىش ئاستىدىن چىقىپ گۈللۈكلەرنى ئايلىنىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئىچكىرى ھويلىغا كىردى. بۇ شەھەر ھويلىلىرىغا ئوخشايتتى. يېشىل، قىزىل، جىگەر رەڭ سىرلانغان پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى ھويلىغا بەكمۇ يارىشىپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ شىمالىغا قاتار سېلىنغان مېھمانخانا، ئايۋان، ساراي ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلىرى كۈن نۇرىدا يالتىراپ كەتكەندى. ھويلىنىڭ جە-

ئۆيغا توغرا تام ئېتىلگەن بولۇپ، تامنىڭ كەينى باغ ئىدى.

يېشى ئەللىكتىن ئاشقان، كۆزلىرى ئولتۇرۇشاڭغۇ، بېشىغا ئاق رومال سالغان بىر ئايال ئۇدۇلدىكى بىر ئۆيدىن چىقىپ پاتەمخاننىڭ ئالدىغا كېلىپ سالاملاشتى. گۈلسۈمنىڭ قولىدىكى لېگەننى ئېلىپ تىنچلىق سورىدى.

— ئۆيگە كىرىشسىلە.

ئۇ ئايال بۇلارنى ئايۋان ئارقىلىق ئىككى تېمىغا قەدىمى ئىران زىلچىسى تارتىلغان مېھمانخانىغا باشلىدى. ئۆينىڭ تۆت تېمىغا چۆرىدىگەن ناۋاسخا نەقىش چېكىلىپ، ھەر خىل مەنزىرىلەر چۈشۈرۈلگەنىدى. ئۆينىڭ تۆر تەرىپىدىكى ئوچاق مورىسى بىلەن توق قىزىل دۇخاۋىدىن چۇچۇلۇق پەردە تارتىلغان مەرىپى قاراپ ئولتۇرغۇدەك چىرايلىق نەقىشلەنگەنىدى. ئەينەكلىك تام جاۋىنى بولسا كىشىنىڭ كۆزىنى چاقاتتى.

— بۇيان چىقىشسىلا، — دېدى باشلاپ كىرگەن ئايال، پاتەمخان ئولتۇرۇپ دۇئا قىلىپ بولۇشىغا.

— مەختۇم ئاتىمىزغا ئېيتىدىغان ئەرزىمىز بار ئىدى، — جاۋاب بەردى پاتەمخان، ئاندىن گۈلسۈمنى كۆرسىتىپ دېدى، — بۇ خېنىم مەرھۇم مەھەممەتخان ئۇستامنىڭ قىزى، مېنىڭ كېلىنىم بولىدۇ، مەھەممەتخان ئۇستامنى مەختۇم بىلىدۇ، خەۋەر قىلىپ قويسىلا بولۇپتىكەن.

— چوڭ خېنىمغا ئېيتاي.

ئۇ ئايال چىقىپ كېتىپ بىر پەستىن كېيىن قاشلىرى قۇندۇزدەك قارا، ئاۋات رەڭ ئەنگلىشىن كۆڭلەك ئۈستىگە پاختەك توكى سارجىدىن كاستۇم كىيگەن ئوتتۇرا بويلۇق، سېمىزمۇ ئەمەس، ئورۇقمۇ ئەمەس، ئاق يۈزلۈك بىر جۇۋان كىردى. ئۇنىڭ كەينىدە سوزۇنچاق كەلگەن يۈزى ئاق ياقۇتتەك سۈزۈك، گۈللۈك گىرىپتىشىن كۆڭلەك ئۈستىگە قىزىل دۇخاۋا جىلىتكا كىيگەن

زىلۋا بىر قىزمۇ بار ئىدى. جىلتكا، رەسىدە بولۇپ قالغان بۇ قىزنىڭ بەللىرىنى سىقىپ بىر تۇتاملا قىلىپ قويغانىدى. بارماقلىرىدا قوش - قوشتىن ئۈزۈك ۋاللىداپ تۇراتتى

پاتەمخان بىلەن گۈلسۇم ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلىپ ئۇلار بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى ۋە قايتىدىن دۇئا قىلىشتى.

— ئۆزلىرىنىڭ مەختۇمغا نېمە ئەرزلىرى بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى چوڭ خېنىم.

— خېنىم، مەن گەپنى ئوڭلاپ قىلالمايمەن، ماۋۇ قىزىم سۆزلەپ بەرسۇن، — دېدى پاتەمخان ئاستا ئاۋاز بىلەن.

مەغرۇرلۇق بىلەن كۆزلىرىنى ئويىنتىپ ئولتۇرغان قىزغا قاراپلا قالغان گۈلسۇم قېيىن ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سەل هودۇقۇپ قالدى. ئۇ جىلتكىلىك قىزدىن كۆزىنى ئېلىپ چوڭ خېنىمغا قارىدى، چوڭ خېنىم نازاكەت بىلەن بېشىنى تىك تۇتۇپ ئىككى قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىدە جۈپلەپ ئولتۇراتتى. گۈلسۇم سىڭلىسىنىڭ غايىب بولۇش ئەهۋالىنى يىغلامسىراپ سۆزلەپ بەردى.

— بىر ئاي بولدى دېرىكى بولمايۋاتىدۇ، ئېرى بىلمىسە كىم بىلىدۇ؟ شۇڭا مۇشۇ ئەرز - هالىمىزنى مەختۇم ئاتىمىزغا ئېيتىشقا چىققانىدۇق، — دەپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى پاتەمخان چۈشۈردى.

— ئاجايىپ ئىش ئىكەن هە، ئانا، — دېدى هەيران قالغان جىلتكىلىك قىز، يادەك قاشلىرىنى سەل كۆتۈرۈپ، — بىز كۆلگە چۈشۈپ قالغان غىجىم رومال توغرۇلۇق ئاڭلىغانىدۇق. بۇنداق دېرەكسىز غايىب بولغان چوكان توغرىسىدا ئاڭلىمىغانىدۇق.

چوڭ خېنىم قىزىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى.

— تۇۋا دەيدىغان غەلىتە ئىشقۇ بۇ، ئىزدەپ كۆرۈپ

لىمۇ؟ — دەپ سورىدى چوڭ خېنىم، ئاق روماللىق بىر ئايال داستىخان، مەزە ئېلىپ كىردى.

— ئىزدىمىگەن يېرىمىز قالمىدى، شەھەر ئىچىنى نەچچە-نەچچە قېتىم قىدىرىپ ئاختۇرۇپ چىقتۇق، ھېچ يەردە يوق. رەمچىگە رەم باقتۇرساق «بىر يەردە بار» دېدى، قەيەردىلىكىنى دەپ بېرەلمىدى. ۋاي ئاغىچا خېنىم، بۇ تووۋا دەيدىغان ئىش ئەمەسمۇ؟ بۇ قىزىم سىڭلىسىنىڭ دەردىدە پۈچۈلۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ، مەختۇم پۈتۈن قەشقەرلىكنىڭ ئاتىسى، ھەممە ئىش ئەلۋەتتە مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. بالىلارنىڭ دادىسى كېسەل بولۇپ قالغاچ ئۆزى چىقالمىدى.

گۈلسۈم قېيىن ئانىسى سۆزلەۋاتقاندا ئۆزىنى توختىتالماي يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ غەمكىن چىرايى ياش بىلەن يۇيۇلۇپ ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىغۇدەك دەرىجىدە مۆكۈلۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭغا سەپ سېلىپ ئىچى ئاغرىغان چوڭ خېنىم:

— بالام سىلە چىقىپ دادىلىرىغا دەپ باقسىلا، بۇ ئەھۋالنى ئۆزى بىر ئاڭلاپ باقسۇن، — دېدى چىرايى ئۆزىگە بەكمۇ ئوخشايدىغان چىلتىكىلىك قىزغا.

قىز ئەركىلىگەندەك ئانىسىغا بىر قاراپ، ئورنىدىن تۇرۇپ قولىدىن قاس چىقارغىنىچە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى.

ئاق روماللىق ئايال چاي ۋە ھالۋا ئېلىپ كىردى. سارغىيىپ پىشقان گۆجۈر-گۆجۈر ھالۋىنى پاتەمخان خېلى يېدى، گۈلسۈمنىڭ كۆڭلىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمىدى. ئۇ ئىشىككە قاراپ ئولتۇردى.

چوڭ خېنىم بېشىنى لىڭشىتىپ گۈلسۈمنىڭ سولغۇن چىرايىغا قاراپ قويدى، شۇ چاغدا چىلتىكىلىك قىز كىردى.

— ھازىر چىقسۇن دەيدۇ، مېھمانلار ئۇزاپتۇ.

— چاي ئىچىۋالسۇن بالام، ئاندىن چىقىلى.

— مېھمان كېلپ قالدۇ، پاتراق چققنمز ياخشى، ھادام ساقلاپ قالدى.

— چاينى يەنە ئچەرمز، چقايلى ئاغچا خېنم. مەختۇمنڭ ۋاقتى زىخ، ساقلتپ قويمايلى، دۇئا قلپ بەرسلە، — ئۆتۈندى پاتەمخان.

پاتەمخان دۇئادن كېينلا ئورندن تۇرغان گۆلسۈمگە قوللرنى ئۇزاتتى، گۆلسۈم قېين ئانسنڭ قولتۇقدن يۆلدى. چوڭ خېنمنڭ باشلشى بلەن ئۇلار تاشقرقى ھويلغا چقپ ئاندن سول ياندكى كچك ئشكتن جگەر رەڭ سرلانغان تاختايلق دەھلزگە كرشتى. دەھلزنڭ ئوڭ تەرپدە ئاق سرلانغان بر ئشك، ئۇدۇل تەرپدە شۇنڭغا ئوخشاش يەنە بر ئشك بار ئدى.

ئۇلار چوڭ مېھمانخانغا كرپ كېلشتى، بۇ مېھمانخانا ناھايتى ئازادە ئدى. باغ تەرەپتە ئككى ھويلا، ھويلا تەرەپتە ئككى قوش راملق، قاپقاقلق دېرزسى بار ئدى. كەشتە ئشلەنگەن كۆك ۋە قزغۇچ ئۇزۇن - قسقا پەردلەر ئاق سرلانغان دېرزگە بەكمۇ ياراشقاندى. پاتەمخان خلمۇ خل نەقشلەنگەن جاۋەننڭ ئالددكى شرەگە ئېگشپ قاتلما ئورۇندۇقتا سالاپەت بلەن ئولتۇرغان ئابلمتخان مەختۇمغا ئېگلپ تەزم قلدى.

— ئەسسالام.

گۆلسۈممۇ بېشنى تۆۋەن ئېگپ تۇردى.

ئۇ كشى بېشنى كتابتن كۆتۈرۈپ، قارچغسنڭكدەك ئۆتكۈر كۆزلرنى پاتەمخانغا تكتى.

— ۋەئەلەيك، ھە نېمە ئەرزڭز بار ئدى؟

پاتەمخاننى سۆز بېسپ، ئاغزغا گەپ كەلمدى. ئۇ گۆلسۈمنى سۆزلەتمەكچى بولۇپ قارغاندى، غجم رومال

ئىچىدە ئۆزىدىنمۇ بەكرەك قورۇنۇپ تۇرغان كېلىنىگە كۆز سېلىپ، نېمە بولسىمۇ ئۆزى سۆزلەشنى مۇۋاپىق كۆردى. ئۇ كېپىنى باشلاپ تۇرۇشىغا، بىرى ئىشىكنى چەكتى.

— مەختۇم جانابلىرى، ۋاڭ شەنجاڭ بىلەن ئاۋۇت جوجاڭ چىققانىكەن، تۇرۇپ تۇرسۇنمۇ؟ — ئىشىك كەينىدە تۇرۇپ سورىدى بىرى.

— بۈگۈن ۋاقتىم يوق، ئەتە چۈشتىن كېيىن چىقسۇن.

— سۆزلىرىنى ئۇلارغا يەتكۈزەي.

ئاق سىرلانغان ئىشىكنىڭ كەينىدىن بىر كىشىنىڭ ھىرىس - غىرىس قىلىپ ماڭغانلىقىنى ئاڭلىدى گۈلسۈم.

پاتەمخاننىڭ سۆزى يېرىملاشقاندا يەنە ئىشىك چېكىلدى.

— نېمە گەپ؟ — ئاچچىقلىنىپ سورىدى مەختۇم، پېشانىسىنىڭ ئۈستىدىكى ياڭاقچىلىق تومپۇق سەل كۆتۈرۈلگەندەك قىلدى. ئۇ پاتەمخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىدە مۇلاھىزە قىلىۋاتاتتى.

— رەجەپ بېگىم ئۆزلىرىگە سالام بەرگىلى كەلگەنىكەن، — دېدى ئىشىكنىڭ سىرتىدىكى كىشى مۇلايىم ئاۋاز بىلەن.

— ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇڭ، ئۈستىدىن ئەرز كۆپ، پارىنى ئاز ئېلىپ، يۇرتنى ئادىل سورىسۇن، ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا رەجەپ بەگ دېھقانلارنى ئاسقان ئۈجمىگە ئۆزى ئېسىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ قويسۇن، ھازىر قايتسۇن، — دېدى ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم بىردىن غەزەپلىنىپ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىشىككە نەشتەردەك تىكىلدى.

— ماقۇل جانابلىرى، يەنە ئىنايەت ئەپەندىم چىققانىكەن، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشەم دەپ ھويلىدا ئولتۇرىدۇ.

— ئولتۇرۇپ تۇرسۇن.

ئابدۇلھەمتخان مەختۇم قارا مووۇت تونىنىڭ ياقىسىغا ئېگىپ تۇرغان چىرايلىق ياسالغان چا ساقىلىنى بىر سىيپاپ قويدى.

— ھە، قېنى سۆزلىسىلە.

گۈلسۈم پاتەمخان سۆزلەۋاتقاندا ئابدۇلھەمتخان مەختۇمغا سەپسالدى. ئۇنىڭ بېشىدا قارا سەرپۇچ تۇماق بار ئىدى، كۆل رەڭ سارجىدىن تىكىلگەن كاستۇم، شىمى ئالدى ئۇچۇق تونىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. پۇتلىرىغا پارقىراپ تۇرغان قارا خۇرۇم شىبلىت كىيگەنىدى، سوزۇنچاق ئاقۇچ سۆزۈك يۈزىدە قويۇق قارا قاشلىرى تىكىلىشىپ، چىرايىنى سۈرلۈك قىلىۋەتكەنىدى. گۈلسۈمنى ۋەھىمە باسقاندەك بولۇپ، ئىككى دېرىزىنىڭ ئارىلىقىدىكى تامغا تارتىقلىق قوش سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن گىلەمگە قارىۋالدى. شۇ چاغدا سېرىق ھەل بېرىلگەن نەقىشلىرى جۇلالاپ تۇرغان مەرەپنىڭ سول تەرىپىگە ئېسىلغان تام سائىتى، بىر قېتىم جاڭ ئۇرۇپ، ئون بىر قېتىم كاككۇك - كاككۇك دەپ توۋلىدى. بۇ چاغدا پاتەمخانمۇ سۆزىنى تۈگەتتى. ئابدۇلھەمتخان مەختۇمنىڭ قىڭراقتەك قاڭشىرى ئۈستىدىكى قوشۇمىسى ئۈچ ئېرىق بولۇپ تۈرۈلدى.

— يوقىلىپ كەتكەن نۇرنىساخان كىمنىڭ قىزى بولىدۇ؟

— مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭ.

— ۋاپات بولۇپ كەتكەن مەھەممەت ئاخۇن ئۇستامنىڭمۇ؟

— ھەئە، شۇنداق تەقسىر.

— رەھمەتلىك مەھەممەت ئاخۇن ئۇستام مۇشۇ ئۆيلەرنى ئۆزى ياسىغانىدى. كۆپ نەققاش، تامچى ئۇستىلارنى يېتىشتۈرگەن دەۋكار كاسىپ ئىدى، — دېدى ئابدۇلھەمتخان مەختۇم ئويغا چۆمگەن ھالدا.

— ھەزرەتلىرى دېگەندەك مەھەممەت ئاخۇن ئۇستام

قولى گۈل ئادەم ئىدى. رەھمەتلىك مۇشۇ يوقىلىپ كەتكەن قىزى نۇرنىسا خېنىمغا بەك ئامراق ئىدى، تويىنى كۆرەلمەي كۆزى ئوچۇق كەتتى، — سۆز قىستۇردى پاتەمخان.

— مەن مەھەممەت ئاخۇن ئۇستىنى ياخشى بىلىمەن. كىشىلەرگە يامانلىقى يوق ئادەم ئىدى، خەيرىيەت قىزى نۇرنىسانىڭ سالاھىدىن ئاخۇنغا ياتلىق قىلىنغانلىقىدىن خەۋەر تاپمىغانىدىم. ھازىر سالاھىدىن ئاخۇن ئۆزى نېمە دەيدۇ؟

— نېمە دەيتتى مەختۇم غوجام، — ئۆيىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدىم. مېنى تازا قارا باستى، — دەيدۇ.

— سىلە چىقىپ ساقلاپ تۇرسىلا، — مەختۇم ئورنىدىن تۇردى. ئاغدەك قامەتلىك بۇ ئادەم قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ئىشىككە قاردى، پاتەمخان گۈلسۈم بىلەن يېنىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

— ۋارىس بەگ! — قاتتىق ئاۋاز بىلەن توۋلىدى مەختۇم.

— خوش! مەختۇم ئاتا، — دېگەن ئاۋاز ئىشىك كەينىدىن ئاڭلاندى.

— نۇر بەگكە ئېيتقىن، سالاھىدىن دېگەن لامزەللە قەيەردە بولسا، شۇ يەردىن پۇت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي ئېلىپ چىقسۇن!

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم سەرپۈچ تۇمىقىنى بېشىدىن ئېلىپ ئاپئاق داكا سەللىسى ئېسىپ قويۇلغان ئاسقۇچنىڭ يېنىغا ئېسىپ قويدى. نەپەس تىكىلگەن قاردەك ئاق دوپپا ئۇنى مۇلايىملاشتۇرۇپ قويدى.

× × ×

بۈگۈن سەيشەنبە نۇرنىسانىڭ ئىز - دېرەكسىز غايىب

بولىشىغا توپمۇ توغرا بىر ئاي توشقان كۈن ئىدى. سالاھىدىن دېرىزىدىن چاڭ ـ توزان بېسىپ كەتكەن ھويلىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۆي، ھويلىنى ئانچە ـ مۇنچە سۈپۈرۈپ تۇرغان بولسىمۇ، نۇرنىسا بار چاغدىكىدەك ئۇنداق پاكىز كۆرۈنمەيتتى. مۇسىبەت بولغاندەك ئۆي ئىچىنى جىمجىتلىق باسقانىدى. ئۇ نۇرنىسا غايىب بولغان شۇ كۈندىلا نىساخاننى ھەيدىۋەتكەنىدى.

سالاھىدىن مۇشۇ بىر ئايدىن بېرى ھېچ يەرگە بارمىدى، تاشقىرىغا ناماز ئوقۇش ئۈچۈنلا چىقاتتى، كۆپىنچە ۋاقىت ئۆيدە بولاتتى. ھېلى مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇسا، ھېلى ھويلىغا چىقاتتى، ھېلى ئاشخانىغا كىرسە، ھېلى ئامبارغا چۈشەتتى. گاھىدا ئۆگزىگە چىقىپ يىراقلارغا تىكىلەتتى، بەزىدە قاپقاراڭغۇ قازناق ئىچىدە تۇرۇپ ناھايىتى ھەسرەتلەنگەن ھالدا نۇرنىسانى ئەسلەيتتى. كېچىلىرى ئۇنىڭ خىيالىغا يېڭى توي قىلغان چاغلاردىكى شېرىن كۈنلەر كىرىۋېلىپ تۈزۈك ئۇخلىيالمايتتى.

سالاھىدىن نۇرنىسانى ئەسلىسىلا ئازابلىناتتى، بىر ئايدىن بېرى مانا مۇشۇنداق ئازاب ئىچىدە تۈزۈككىنە ئۇخلىيالمىغان سالاھىدىننىڭ قاپاقلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى.

ئۇ مۇشۇ بىر ئاي جەريانىدا ئېغىلغا كۆپ قېتىم كىرىپ ئېتى بىلەنمۇ ھەپىلىشەتتى، ئاق قاشقا تورۇق ئات ئىگىسىنىڭ دەردىنى بىلگەندەك تەسەللىي ئورنىدا كىشنەپ ـ كىشنەپ قوياتتى ۋە بېشىنى ئېگىپ ئۇنىڭ كۆكسىنى پۇرايتتى، قوللىرىنى يالايتتى، سالاھىدىن ئۇنىڭ دۈمبىلىرىنى سىلايتتى. بەزىدە ئېگەر توقۇمايلا ئۈستىگە يوپۇق تاشلاپ مىنەتتى ـ دە، تۈمەن دەرياسى بويىغا ئاپىرىپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان سۇغا قاراپ تۇرۇپ سۇغىراتتى.

مانا بۈگۈن سەيشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا كۆلدىن ئۆزى سۇ ئېلىپ كېلدى. چېلەكتە سۇ ئېلىۋاتقاندا كۆلدە نۇرنىسا تۇرغاندەك سېزىلىپ يۈرىكى ئامبۇردا قىسقاندەك بولۇپ، كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. سۇنى ئېلىپ كېلىۋېتىپ «هويلىدا نۇرنىسا قاراپ تۇرغان بولسا...» دەپ ئۈمىدلەندى. «سۆزۈمگە كىرگەن بولسا مېنىمۇ ھەسرەتتە قويمايتتى، ئۆزىمۇ ئۆيدىن يىتمەيتتى، — دەپ ئويلىدى. ئۇ، ھەممە گۇناھنى نۇرنىسانىڭ سۆز ئاڭلىمىغانلىقىغا ئارتىپ، — مېنىڭ شۇنچە ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلمىدى. ئولتۇر دېسەم ئولتۇرسا، بىر يەرگە بارما دېسەم بارمىسا بولامدۇ؟ نۇرنىسانى ئاشۇ يەپ قاچار دوستلىرى ئازدۇردى. گاچا خوتۇن يولدىن چىقاردى، ئاچىسى بۇزدى...»

سالاھىدىن ئويلىغانسېرى نۇرنىساغىلا ئەمەس مۇھتەبەر، گۈلسۇم، ئايتۇرالارغىمۇ ئاچچىقلىناتتى. نۇرنىساغا ئىشەنگەن بولسا، ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىدىن گۇمانلانمىغان بولسا، سەممىي كۆڭلىنى چۈشەنگەن، ياخشى نىيىتىنى بىلگەن بولسا، ئۆز سائادىتىدىن ئايرىلىپ قالمايدىغانلىقى ئۇنىڭ ئېسىگىمۇ كىرىپ چىقمايتتى.

كۈن يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، پېشايۋانغا ئاپتاپ چۈشكەن مەھەلدە بىرى ئىشىكنى قاققاندەك قىلدى. «ئىلاھىم نۇرنىسا توغرۇلۇق بىر خەۋەر بولۇپ قالسا» دەپ ئىشىكنى ئاچتى، ئۇنىڭ نۇرنىسادىن ھەقىقەتەن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىگە ھېچكىشى چىنپۇتمەيتتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم سالاھىدىن ئاخۇن، — دېگەن توپال ئاۋازدىن چۆچۈپ ئىشىككە كەلدى. ئالدىدا شەھەرنىڭ باش بېگى جولغان نۇربەگ، ئارغىماقنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇراتتى. بويى ئادەتتىكىدىن تاشقىرى ئېگىز كەلگەن، قارامتۇل، سۈرلۈك بۇ ئادەمنى كۆرگەن سالا-

ھىدىن سەل چۆچۈدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دەپ سالام قىلدى ئۇ، — قېنى تەقسىر ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا.

— خوش، — دېدى نۇربەگ، — قامچىنى بەقدەسەم تۈنۈكنىڭ يېشىگە تەڭكۈزۈپ، — چاپانلىرىنى كىيىپ دەرھال چىقسىلا، ۋالىينىڭ يېنىغا چىقىمىز.

— قايسى ۋالىينىڭ؟ — ئەجەبلىنىپ سورىدى سالاھىدىن.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ.

— ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ؟ — قايتۇرۇپ سورىدى ئۇ تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ، بۇ ۋاقىتقىچە ئۆزىنى بىر ئەر قېتىممۇ قىچقارتىپ باقمىغاچ.

— ھەئە، چاپانلىرىنى كىيىپ ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ چىقسىلا، كېچىكىپ قالساق، مېنىمۇ بالاغا قويۇلا.

نۇر بەگ چۇراپ، چاپچىپ تۇرغان ئارغىماقنىڭ تېزگىنىنى تارتىپ - تارتىپ قويدى.

سالاھىدىن ھەممە ئادەم تەپ تارتىدىغان، ئېتىنى ئاڭلىسا دىر - دىر تىترەيدىغان ۋالىي مەختۇمنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى چاقىرتقانلىقىنى بىلگۈسى كەلسىمۇ سورىمىدى. «تولا سۆزلىمەي ئاتلىرىنى ئېلىپ چىقسىلا، نېمە ئۈچۈن چاقىرغانلىقىنى كۆرۈشكەن چاغلىرىدا بىلىلا» دەپ يېغىرىمغا تۇز سېپەرمىكىن دېگەن ئوي بىلەن ئۆيگە كىرىپ، يېڭىلىق مەللە تونىنى كىيدى. ئاندىن كېيىن ئېغىلغا كىرىپ تېخى يېمىنى يەپ بولمىغان ئاتىنىڭ بويىنىدىن توۋرىنى ئېلىۋېتىپ، ئېگەرلەپ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى. سالاھىدىن ئۆينىڭ ئىشىكلىرىنى قۇلۇپلاپ، ئاتنى يېتىلەپ تالاغا چىقتى.

— قېنى يۈرسىلە، — دېدى نۇربەگ ئېتىغا چاققانلىق بىلەن مىنىپ.

× × ×

كىشى چىققانلىقىنى خەۋەر قىلىپ كەينى - كەينىدىن

كىرگەن خىزمەتچىگە ھېچكىم بىلەن كۆرۈشمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم دراپ تونىنى سېلىۋەتتى، كاستۇمىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىۋەتتى، بېلىنى سىقىپ تۇرغان جىلىتكىسىنىڭمۇ تۈگمىلىرىنى يېشىپ قويدى. پەردىنى قايرىۋېتىپ قوش راملىق دېرىزىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. قىلچە كىر قونمىغان چۈچەنچە كۆڭلىكى كىرگەن شامالدىن سەلكىنە كۆپتى. پارقىراپ تۇرغان پېشانىسىنىڭ ئۈستىدىكى توپۇقتا پەيدا بولغان تەر تامچىلىرى بىردەمدىلا قۇرۇپ كەتتى، دېرىزىنىڭ ئالدىدىن يېنىپ ئىلغۇچتىكى يالتىراپ تۇرغان گۈلدار ھاسىنى قولىغا ئالدى – دە، نېمىندۇر ئويلاپ، كۆڭلىنىڭ شولىسىدىن جۇلالاپ تۇرغان نەقىشلىك ئىشىكنى ئېچىپ ئايۋانغا چىقتى. ئايۋاننىڭ تاملىرىدىمۇ، سۇپىسىدىمۇ ئوخشاشلا رەڭدار زىلچا چاقناپ تۇراتتى، ئايۋاننىڭ باغ ھويلىسىغا چىقىدىغان ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىدى، ئىشىكنىڭ ئالدىدا ئىككى تەرەپكە ئۇزۇنىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا بىرنەچچە كىشى شۈك ئولتۇرۇشاتتى. بۇلار ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ خىزمىتىدىكى بەگ دەرىجىلىك ئادەملەر ئىدى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئىلمەك ساپلىق ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ چىققاندا، ئولتۇرغانلار ئورۇنلىرىدىن دەس تۇرۇپ تەزىم قىلىشتى. ئىككى تەرىپىدە قوقان گىلاس، ئامىلە قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەر ئېگىلىپ تۇرغان تارغىنا خىشلىق يول بىلەن مېڭىپ ئۈزۈم تاللىرى سايە تاشلىغان سەيناغا كەلدى. كۆكگۈرلۈق ۋادەكنىڭ ئۈستىگە قوللىرىنى ئالدى. سول قولىنىڭ يان بارمىقىدىكى برىللىيانت ئۈزۈك كۈن نۇرىدا پارىلداپ كەتتى.

بۇ ۋادەكتىن پەسكە قارىغان كىشىگە خىش پەلەمپەي ناھايىتى كۆركەم، ھەشەمەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇدۇل قارىغان

كىشىگە قەشقەر شەھىرىنىڭ مەھەللىلىرىدىن كوزىچى يار بېشى، دۆڭباغ، بۇلاق بېشى تەرەپتىكى يارنى قاپلىغان ئۆيلەر قەدىم زاماندىن قالغان خارابىلەردەك كۆرۈنەتتى، تۆمەن دەرياسىنىڭ شارقىرىغان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دىققەت بىلەن قارىغان كىشى ھېيتگاھ جامەسىنىڭ قوش مۇنارىنىمۇ ئىلغا قىلالايتتى. ئەتراپقا بىر قۇر نەزەر تاشلىغان ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم:

— ھىلىخان، — دەپ چاقىردى.

— لەببەي! — دەپ يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى ئوتتۇرا بويلۇق دىقماقتىنا كەلگەن كوسا كىشى.

— ئىنايەت ئەپەندى قېنى؟

— ھېلى كىرىپ كەتتى.

— توختاپ تۇرسۇن دېمىگەنمىدىم؟

— بۇنىڭدىن مەن خەۋەرسىز مەختۇم غوجام.

— ۋارىس بەگ قېنى؟

— پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

— چاقىرىڭ!

ھىلىخان تونىنىڭ پېشىنى سەل كۆتۈرۈپ پەلەمپەيدىن ئىتتىك چۈشۈپ كەتتى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم قىرىمدا تولۇپ تۇرغان سۈپسۈزۈك سۇغا قارىدى. كۆكتە تىكلەشكەن قۇياشنىڭ شولىسى كۆرۈندى. ئىككى بېلىجان سۇ يۈزىگە ئۈزۈپ چىقىپ يەنە سۇ ئاستىغا شۇڭغىغاندا ئۇششاق كۆپۈكچىلەر پەيدا بولدى.

— مەختۇم غوجام خىزمەتلىرى بارمىكىن؟

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىدىن ئۈچ قەدەم نېرىدا ئېگىلىپ تۇرغان ۋارىسبەگكە قارىدى ۋە ھاسىسىنى بىر ئايلاندۇرۇپ ئۇچىدىن تۇتۇپ، ھاسىسىنىڭ ئىلمەكلىك سېپى بىلەن قورقۇنچ بېسىپ چا ساقىلى تىترەپ كەتكەن

ۋارىس بەگنىڭ تۈرۈلۈپ كەتكەن بويىنىدىن ئېلىپ ئالدىغا تارتتى.

ۋارىس بەگ دۈم چۈشكىلى تاس قالدى، چاڭ قىلىپ ئۇنىڭ مەڭزىگە تەگكەن كاچات ئوتلۇق ئىز قالدۇردى.

— هارامزادە، كاززاپ! ئىنايەت ئەپەندىمنى توختاپ تۇرسۇن دېمىدىڭمۇ؟!

— توختاپ تۇرسۇن دېگەنىدىلە مەختۇم.

— نېمىشقا كىرگۈزۈۋەتتىڭ؟

— مەن ئۆزلىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە كۈتۈپ تۇرغانلارغا مەختۇم جانابلىرىنىڭ ئىشى بار ئىكەن، كىرىپ كېتىپ باشقا بىر كۈنى چىقىشسىلا، — دېگەنىدىم، ھەممەيلەن كىرىپ كېتىشتى، شۇ قاتاردا ئىنايەت ئەپەندىممۇ كىرىپ كېتىپتۇ. بايىقىماي قاپتىمەن.

— بۇندىن كېيىن سەگەك بول، سەگەكلىك ھەر كىشىنى بالادىن ساقلايدۇ، كۈتمىگەن سائادەتكە يەتكۈزىدۇ. ئېڭىكىڭدىكى بېدە ئەمەس، ساقال، ئۇقتۇڭمۇ؟ ماڭ ھازىر پوچتىنى ئېلىپ كىرىپ ئىنايەت ئەپەندىنى ئېلىپ چىق، قاتتىق گەپ قىلغۇچى بولما!

— ماقۇل مەختۇم غوجام.

ۋارىس بەگ ئالدىرىغىنىدىن تىك موللاق چۈشۈپ پەلەمپەيدىن دومىلاپ كەتكىلى قىل قالدى.

× × ×

نۇربەگ سالاھىدىنىنى ئېلىپ چىققاندا، ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئۆيدە، قېنىق دەملەنگەن چاينى ئىچىپ ئولتۇراتتى.

— كىرىڭلار، — دېدى ئىشىكنىڭ ئاستا چېكىلگىنىنى

ئاڭلاپ.

ھىلىخان ئېگىلگىنىچە كىرىپ كەلدى.

— نۇربەگ سالاھىدىن ئاخۇننى ئېلىپ چىقىپتۇ.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ئورنىدىن تۇرۇپ، ساقىلىنى بىر سىيپاپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى، نۇربەگ بىلەن سالاھىدىن تەڭلا قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ سالام بەردى.

— سالاھىدىن دېگەن سەن بولامسەن؟ — دەپ سورىدى ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ھاسىسىنى شىلتىپ. ئۇنىڭ ھەرقانداق ئادەمنىڭ باغرىنى تىلىپ تاشلايدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرى، خېلىدىن بېرى ساقاللىرى قىرىلمىغان سۇلغۇن چىرايىغا بىگىزدەك قادالدى.

— شۇنداق مەختۇم ئاكا! — دېدى سالاھىدىن ئۆڭۈپ.

— ئاكا دېمە، ھالىڭغا بېقىپ سوئالىمغا جاۋاب بەر.

— خوش، — دېدى سالاھىدىن مەڭدەپ.

— نۇرنىساخان سېنىڭ خوتۇنۇڭمىدى؟

— شۇنداق جانابلىرى.

— نۇرنىساخان ھازىر نەدە؟

— بىلمەيمەن جانابلىرى.

— ئۆز خوتۇنۇڭنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەمسەن؟

— بىلمەيمەن، تالاق قىلىۋەتكەنىدىم.

سالاھىدىننىڭ ئۆڭۈپ قىزارغان چىرايى تاتىرىشقا باشلىدى. ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنىڭ يوقىلىپ كەتكەن نۇرنىسانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەچ ھودۇقۇپ قالدى.

— قاچان؟ — غەزەپلىنىپ سورىدى مەختۇم.

— يوقىلىپ كېتىشتىن بىر يېرىم ئاي ئىلگىرى.

— نۇرنىساخان ئۆيۈڭدىن كەتمىگەنمىدى؟

— ياق كەتمىگەنىدى.

— ئەمرىگىدىن چىققان تۇرۇقلۇق يەنە نېمە ئۈچۈن كەتمىدى، يا سەن كەتكۈزمىدىڭمۇ؟ بىر ـ بىرىڭلارغا نامەھرەم تۇرۇقلۇق بىر ئۆيدە قانداق يېتىپ قوپىدىڭلار؟

— ....

سالاھىدىن جاۋاب بەرمىدى.

— ئىككى ئارىسىدا بالىنى ئويلىماي نېمە ئۈچۈن تالاق قىلدىڭ؟

— ....

خوتۇنىنى ئەيىبلەشكە سالاھىدىننىڭ نومۇسى يول قويمىدى. لېۋىنى چىشلەپ جاۋاب بەرمەي گۈشۈيۈپ تۇرىۋەردى.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم جاۋاب ئالالماي ھاسىسى بىلەن سالاھىدىننىڭ دولىسىنى نوقۇدى.

— راستىڭنى دەمسەن؟ جاۋاب بەر.

— راستىمنى دەيمەن.

— نۇرنىساخاننى نېمە قىلدىڭ؟ ئۆلتۈرۈپ كۆمۈۋەتتىڭمۇ، نېمە ئۈچۈن بىر ئايدىن بېرى دېرىكى يوق؟

— خۇدا تۇرۇپتۇ، — دېدى سالاھىدىن باغرىغا پىچاق ئۇرۇلغاندەك بوغۇلۇپ، — مەن ئۇنى ئۆلتۈرمىدىم، سەھەر تۇرسام قۇلۇپلانغان ئىشىكنى ئېچىپ چىقىپ كېتىپتۇ، قەيەرگە كەتكىنىنى بىلمەيمەن.

— بۇ سۆزۈڭ راستمۇ؟

— خۇدانىڭ ئۆزىگە راست، مېنى جازالىسىلا، مەن گۇناھكار، ماڭا ئۆلۈم ھەق.

ئابدۇلھەمىتخان مەختۇم ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكى سىرىنى تارتىپ چىقىرالايدىغان ئۆتكۈر كۆزلىرىنى سالاھىدىن

نىڭ پەرىشان چىرايىدىن ئالدى.

— ئاشۇ ئۈجمىنىڭ شېخىغا ئېسىپ ئۆلگۈچە ئەدىبىڭنى بېرەي دېگەنىدىم، خوتۇنۇڭ جاجاڭنى ئوبدان بەرگەندەك قىلىدۇ بولدى، قايت!

خورلانغان سالاھىدىننىڭ چىرايى ئۆلۈكنىڭ چىرايىدەك تاتىرىپ كەتتى، ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ پەلەمپەيگە ئاستا قەدەم قويدى.

ئابدۇلھېمىتخان مەختۇم ئۆيگە قايتىپ كىرىپ پاتەمخاننى چاقىرتتى.

— سالاھىدىن ئاخۇن نۇرنىساخاننى كۆزدىن يوقىتىش ئۈچۈن ھېچقانداق جىنايى ھەرىكەتتە بولمىغان، نۇرنىساخان كىشىگە تۇيدۇرماي ئۆزى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن. ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، سىلەر نۇرنىساخاننىڭ قاتىلى دەپ سالاھىدىن ئاخۇننى بىكاردىن - بىكار قارىلىماڭلار. قانۇنىمۇ، شەرىئەتمۇ ھېچقانداق پاكىتى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا سالاھىدىن ئاخۇنغا جىنايەت ئارتالمايدۇ، داۋاملىق ئىزدەپ كۆرۈڭلار، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى نۇرنىساخاندىن دېرەك بولۇپ قالار.

ئابدۇلھېمىتخان مەختۇمنىڭ بۇ جاۋابى ئۈمىد بىلەن قاراپ تۇرغان كۈلسۈمنىڭ قۇلىقىغا تاش بىلەن ئۇرغاندەك ئىشىتىلدى. «نۇرنىساخان كىشىگە تۇيدۇرماي ئۆزى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ گەپ ياندۇرۇشقا جۈرئەت قىلالماي «ھە، سىڭلىمنى كۈنلەۋەرگەندىن كېيىن، خورلۇقتا چىدىماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. تىرىكمىدۇ، ئۆلۈكمىدۇ؟» دەپ ئويلاپ قالدى، قېيىن ئانىسىنى يۆلەپ ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، شۇنىڭدىن كېيىن كۈل

سۆرگە ئابدۇلھەمىتخان مەختۇمنى قايتا كۆرۈش نېسىپ بولمىدى.

× × ×

سالاھىدىن ئاتقا بىر قامچا ئۇردى. ئۇزۇندىن بېرى جېنى ئاغرىغۇدەك تاياق يېمىگەن ئات ئىككى پۇتى بىلەن بىر ئۆرىدەپ قەدىناس ئىگىسىنى تاشلىۋەتكىلى قىل قالدى. شۇ چاپقانچە توختىماي كۆۋرۈككە كەلگەندىلا ئاستىلىدى. «ئەجەب خورلىدىڭ ـ ئەجەب خورلىدىڭ. — دەپ ئويلىدى سالاھىدىن ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ. تالاق قىلمىسام بولۇپتىكەن، ئۆچۈڭنى ئالدىڭ، ھايات بولساڭمۇ، ئۆلگەن بولساڭمۇ مېنى داغدا قويدۇڭ. كىشىلەر ئالدىدا نومۇسقا ئۆلتۈردۈڭ. نۇرنىساء مەن سېنى جېنىمدىن ئارتۇق كۆرەتتىم. ئۆمۈرۋايەت بىرگە ئۆتۈشنى خالايتتىم، ئىست ـ ئىست...»

خىيال سۈرۈپ ھەممىنى ئۇنتۇغان سالاھىدىن ئېتى ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىغاندىلا ئۆزىگە كەلدى. ئۇ ئېتىنى يېتىلەپ ھويلىغا ئېلىپ كىردى، ھويلىنى جىمجىتلىق باسقانىدى، ئاقىرىپ پىشقان بىر تال بوداق ئۈجمە سالاھىدىننىڭ ئايىغى ئاستىغا چۈشۈپ ئېزىلىپ كەتتى.

سالاھىدىن ئاتنى ئېغىلغا ئەكىرىپ قويۇپ، كىچىك مېھمانخانىغا كىردى. نۇرنىسا ئىككىلا بالىسىنى ئاشۇ ئالما گۈرۈقى دۇخاۋا پەردە تارتىقلىق مەرەپ ئالدىدا تۇغقانىدى. ھازىر ئۇنىڭ كىيىملىرى سېلىنغان ئوروس ساندۇقى مەرەپنىڭ ئوڭ يېنىدا پارقىراپ تۇراتتى. كۆلدىن سۈزۈۋېلىنغان ناۋات ۋەڭ غىجىم رومال ئاسقۇچقا شۇ ئېسىلغان پېتى تۇرۇۋەرگەچ توپا ـ چاڭ بېسىپ كەتكەنىدى. نۇرنىسا ھەر كۈنى ئەتىگەن

تۇرۇپلا قاراپ، چاچلىرىنى تۈزەيدىغان چوڭ ئەينەك تەكچىدە تۇراتتى. سالاھىدىن ئەينەككە قاراپ چېكە چاچلىرى ئاقارغان، ساقاللىرى ئۆسۈك، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، پېشانە تومۇرلىرى كۆپۈپ، ياڭاقلىرى بورتۇپ چىققان ھەسرەتلىك چىرايىنى كۆردى. «بىر ئايدىن بېرى شۇنچە ياداپ كېتىپتىمەن، چاچلىرىمنىڭ ئاقىرىپ كەتكىنىنى، ھۇ نەس باسقان خوتۇن...» دېگەن ئوي كۆڭلىگە كەلگەندە بىردىن قوشۇمىسى تۈرۈلدى. ئۇ مۇشت بىلەن ئەينەكنى بىر ئۇرۇپ سۇندۇرۇۋەتتى، چاراقلاپ سۇنغان ئەينەك گىلەم ئۈستىگە چۈشتى، سالاھىدىننىڭ قولىمۇ تىلىنىپ قان ئېقىشقا باشلىدى. قولىنىڭ قان ئاققان يېرىنى ئۇۋۇتلىغان پېتى ئامبارغا چۈشۈپ قوزۇققا ئېسىقلىق ئارقاننى ئېلىپ چىقتى. ئاتنىڭ كىشنىگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئارقاننى ئۈجمىنىڭ ئاچىمقىغا ئىلىپ قويۇپ، بىر نەرسە يادىغا چۈشكەندەك ئۆيگە كىرىپ جاۋەننى ئاچتى، تۈنۈگۈن كەچ ئېلىپ ئەكىرىپ قويغان بىر شىشە ھاراقنى ئالدى - دە، ئاغزىنى چىشى بىلەن ئېچىپ بىر كۆتۈرۈپلا يېرىمىنى ئىچىۋەتتى. ھەسرەتلىك سۈكۈت باسقان ئۆيگە بىر قېتىم قاراپ چىققاندىن كېيىن قالغان يېرىمىنىمۇ ئىچىپ تۈگىتىپ، شىشىنى دېرىزىدىن ھويلىغا ئاتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاچچىق بۇس چىقىپ، ئىچىنى بىر نەرسە كۆيدۈرگەندەك بولدى. ئۇ ئاتنىڭ كىشنىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆگزىدىكى بېسىپ قويغان بېدىدىن بىر باغنى جادۇدا توغراپ ھەممىسىنى ئوقۇرغا تۆكتى. ئاتنىڭ بېشىنى، بوينىنى، ئۈچىسىنى سىلاپ، ئاتنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ «خوش بۇرادەر، ئۇزۇن يىللار ھەمراھ بولدۇڭ، دۈشمەنلەر ئالدىدا يەرگە قاراتمىدىڭ، دوستلىرىم ئالدىدا ھۆرمىتىمنى ئاشۇردۇڭ، ئەمدى ماڭا ھاياتلىق ھارام بولدى، نۇرنىسا مېنى تاشلاپ كەتكەندە بۇ يۈزۈمنى قانداقمۇ

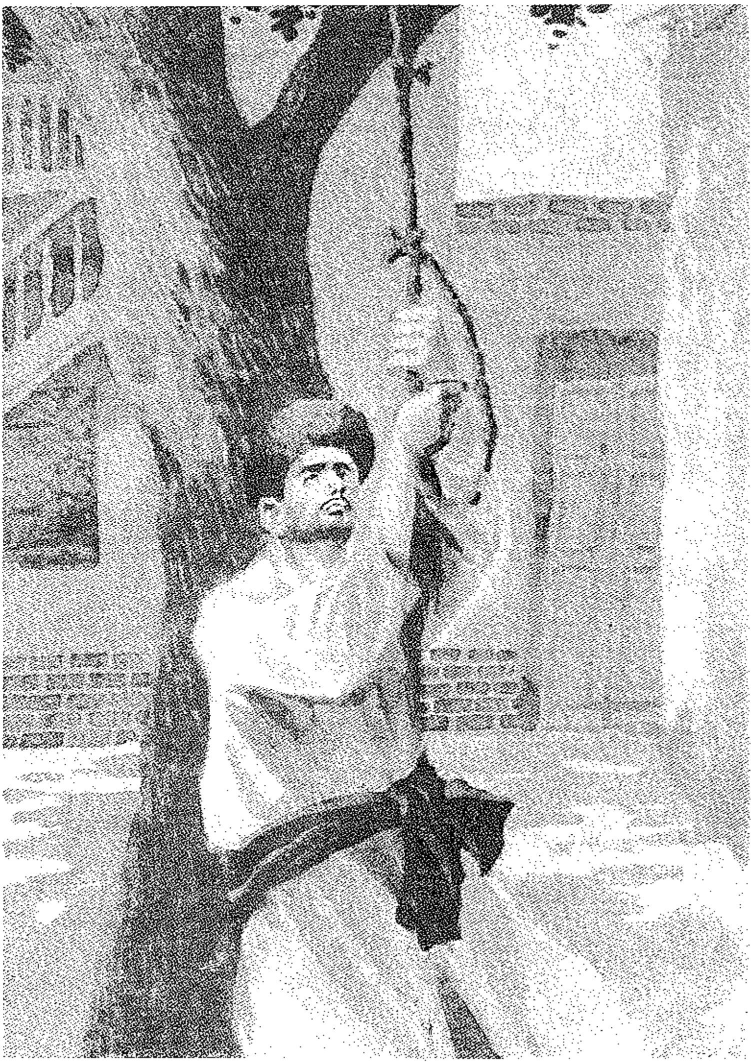

كۆتۈرۈپ يۈرىسەن؟ قانداقمۇ سىنى مىنىپ مەغرۇر هالدا ھەزرەت سەيلىسىگە چىقىسەن؟ ماڭا ياشاشنىڭ هاجىتى قالمىدى، خۇدا سىنى ياخشى بىر ئادەمگە يەتكۈزسۇن، خەير قانىتىم، ھەمراھىم...» دىدى پىچىرلاپ، ئۇنىڭ قىزارغان كۆزلىرىدىن ياش ئاقماقتا ئىدى.

سالاھىدىن ئېغىلدىن سەنتۈرۈلۈپ چىقىپ، ئۇجمە دەرىخىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ، باش ئۇستىگە ساڭگىلاپ تۇرغان ئارقانى تۇتتى.

ھاۋا باياتىن ئۆزگىرىشكە باشلاپ، غەربتىن يېپىلىپ كەلگەن قارا بۇلۇتلار كۈن يۈزىنى توسۇپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چاقتى. شۇ چاغدا كىمدۇر بىرى ئىشىكنى قاتتىق قاقتى. ئارقانى تۇتۇپ ئويلىنىپ قالغان سالاھىدىن «بۇ بىمەھەل چاغدا كەلگەن كىمدۇ» دەپ ئارقانى قويۇۋېتىپ ئىشىك ئاچقىلى چىقتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بۇرادەر.

سالاھىدىن ئۆزىنىڭ بىردىنبىر سىرداش دوستى تۇرسۇن ئاخۇننى كۆرۈپ كەينىگە بىر قەدەم داجىدى.

تۇرسۇن ئاخۇن سالاھىدىننىڭ كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ، چىرايىنىڭ سارغىيىپ، غەلىتە بولۇپ كەتكەنلىكىدىن ئۇنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى. سالاھىدىن مۇشۇ بىر ئايدىن بىرى تۇرسۇن ئاخۇن بىلەن يولدا ئۈچ قېتىم كۆرۈشكەن بولسىمۇ، ئۆزى بىلەن سۆزلىسا ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى زادى ئېيتمىغانىدى. تۇرسۇن ئاخۇندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى. بۇنىڭدىن تۇرسۇن ئاخۇن سالاھىدىننىڭ كۆڭلىدە زادى نېمە بارلىقىنى بىلمەي، ئاغىنىسىدىكى بۇ ئۆزگىرىشتىن ئاچچىقلىنىپ، ئۆلى بىر مەزگىل ئىزدىمەي قويىدى، مەشرەپ، بەزمىلەرگىمۇ چاقىرغىلى كەلمىدى. ئەمما كىيىنكىدىن ئارتىپ

قارىغاندا بىللە ئوقۇغان، بىللە تىجارەت قىلىپ، پايدا - زىيىنىنى تەڭ كۆرگەن بۇرادىرىنى ئىزدىسە بولامدۇ؟ ئۇ بۈگۈن سالاھىدىن بىلەن بىر سۆزلىشەي، مەندىن رەنجىپ قالغان بولسا بىلەي دەپ كەلگەنىدى.

تۇرسۇن ئاخۇن قۇرۇق ھۆ تۇتۇپ بوسۇغىدا ئولتۇرۇپ قالغان سالاھىدىننى يۆلەپ ئېلىپ كىرىپلا كۆزى ئۈجمە شىپىدا ساڭگىلاپ تۇرغان ئارقانغا چۈشتى. «بۇ يەردە مەندىن يوشۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر گەپ بار» دېدى ئىچىدە، نەچچە كۈندىن بېرى يىغىشتۇرۇلمىغان ھويلا، ئۆيلەرگە سەپ سېلىپ.

سالاھىدىن تۇرسۇن ئاخۇننىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ ئارغامچىغا ئېسىلدى.

— مەن ئۆلىمەن! بۇ خورلۇقنى تارتىپ ياشاۋەرمەيمەن. مەن - مەن ئۆلىمەن!

ئاچچىقتىن سىيرىلىپ چۈشكەن ئارغامچا ئۇنىڭ قولىدا پولاڭلايتتى. تۇرسۇن ئاخۇن ئارغامچىنى تارتىپ ئېلىپ سۇپىغا تاشلاپ قويدى. سالاھىدىننى تەسلىكتە ئۆيگە ئېلىپ كىردى. ئۇنى كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ياتقۇزۇپ ئۈستىگە يوتقان يېپىپ قويۇپ ئاندىن چىقىپ ئارقاننى ئۆگزىگە چۆرۈۋەتتى.

گۈلدۈرلەپ - گۈلدۈرلەپ توختاپ قالغان ھاۋا ئېچىلىشقا باشلىدى، ۋاقىت كەچ پېشىن مەزگىلى بولۇپ، كۈن خېلىلا قايرىلىپ قالغانىدى.

سالاھىدىن خۇپتەندىن كەچ ئويغىنىپ، بېشىدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان بۇرادىرى تۇرسۇن ئاخۇننى كۆردى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، خىجالەتچىلىكتە يەرگە قارىدى. تۇرسۇن ئاخۇن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەنگەچ ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى، پەقەت:

— يالغۇز ھاراق ئىچىش ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس، — دەپلا قويدى.

— بۇرادەر، كاللام جايىدا ئەمەس ۋاقتىدا كېلىپ مېنى خىجىل قىلىپ قويدۇڭلار. يولۇڭلار ھېيتگاھدىكى بىر ساماۋارخانىغا بېرىپ چاي ئىچەيلى، يا دۇڭ خېنىمنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ سەي ئورۇتۇپ ھاراق ئىچەيلى، — دېدى سالاھىدىن.

— ماقۇل، ساماۋارخانىغا بېرىپ بىر قاچىدىن پولۇ يەپ چاي ئىچەيلى، — دېدى تۇرسۇن ئاخۇن، سالاھىدىننى يالغۇز تاشلاپ قويسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ.

ئۇلار يېرىم كېچىدە ئۆيگە يېنىپ كەلدى. سالاھىدىن ئاغىنىسىنىڭ ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ قونۇپ قالغىنى ئۈچۈن ناھايىتى خۇرسەن بولدى.

سالاھىدىننىڭ ئېغىر - بېسىق بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانلىقىغا قاراپ، كېچىچە ئاغىنىسىنىڭ غېمى بىلەن ئۇخلىيالماي چىققان تۇرسۇن ئاخۇننىڭ كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ، ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن قايتىپ كەتتى.

دوستىنى ئۇزاتقان سالاھىدىن ئۆز ئەھۋالى توغرۇلۇق ئويلاپ: «تۇرسۇن ئاخۇن مېنى ھارام ئۆلۈمدىن ساقلاپ قالدى. خۇدايىم مېنىڭ زاتىمنى ئۇنداق ئۆلۈمگە نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ شۈكرى. ئەمدى قەشقەردىن بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتمىسەم بولمايدۇ. بۇنداق خورلۇقنى تارتقاندىن كۆرە ئەلنىڭ كۆزىدىن يىتكىنىم ياخشىراق...» دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇ كېچىچە قەشقەردىن يىراققا كېتىش قارارىغا كەلگەنىدى.

سالاھىدىن بوغۇزنى يەپ بولغان ئېتىنى ئېگەرلىدى. چوڭ خۇرجۇنىنىڭ بىر كۆزىگە كىيىم - كېچەكلىرىنى، يەنە بىر كۆزىگە نەچچە كۈندىن بېرى يىپىلدەي قېتىپ قالغان نان، توقاچ - ھەمەكلەرنىڭ ھەممىسىنى سالدى. مېھمانخانا ئايۋاننىڭ ئىشىكلىرىنى، دېرىزىنىڭ قاپقاقلىرىنى مەھكەم ئېتىپ، ئېتىنى يېتىلىگەن پېتى كوچىغا چىقتى، ئىشىكنى

چوڭ قارا قولۇپنى سېلىپ، ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ ئۇلۇغ كىچىك تىنىدى ـ دە، ئاتقا مىندى. ئۇنى جىمجىتلىق، مۇڭ باسقان ھويلىدىكى چاتقاپ كەتكەن ئۈجمە دەرىخى شىلدىرلاپ ئۇزىتىپ قالدى.

سالاھىدىن ئېتىنى يورغىلىتىپ بىر نەۋرە سىڭلىسى نۇرسىمانگۈلنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۆز ئۆيىنىڭ پۈتۈن ئاچقۇچلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، تاغ ئارقىسىغا كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ خوشلاشتى.

ئاتا ـ ئانىسىدىن كىچىكىدىنلا يېتىم قالغان نۇرسىمانگۈل ئۆز ئاكىسىدەك بولۇپ قالغان سالاھىدىنغا ئاقيول تىلەپ، ئۇنىڭ قارىسى يوقالغۇچە ئىشىك تۈۋىدە قاراپ تۇردى. «شۇنداق قىلىپ چىرايلىق، شۇنداق ئەقىللىق چوكان بولغان نۇرسىما خېنىم نەگە كەتكەندۇ؟ سالاھىدىن ئاخۇن ئاكام ئۇنىڭ دەردىدە قەشقەردە تۇرالمىدى. خۇدانىڭ تەقدىرى دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن» دەپ ئويلىدى ئۇ تارام ـ تارام ياشلىرىنى بوسۇغىغا تۆكۈپ.

نۇرسىمانگۈل سالاھىدىن بەرگەن ئاچقۇچلارنى يانچۇقىغا سېلىپ ھويلىغا يېنىپ كىردى. ئۇ: «خۇدايا، سالاھىدىن ئاخۇن ئاكامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا، نامەردلەر ئالدىدا خار قىلمىغىن، مەھرىمنى ئاق يوللۇق قىلىپ مىرادىغا يەتكۈزگىن، ئامىن» دەپ دۇئا قىلدى. بۇ چاغدا ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلگەن كۈن بۇلۇت ئارىسىدا تۈچ لېگەندەك پارقىراپ تۇراتتى.

ئون ئۈچىنچى باب

دېرەكسىز غايىپ بولۇش

ئاشۇ كۈنى سەھەردە سالاھىددىننىڭ ئۆيىدىن چىققان ئايتۇرا، بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ ئەۋرىشىمكار كوچىسىدا ئولتۇرۇشلۇق ھامىسى زەينۇنىخاننىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇنىڭ يا چۈشتە، يا كەچ تەرەپلەردە كەلمەي، ئەتىگەندىلا كەلگىنىگە زەينۇنىخان ھەيران بولۇپ ئىشارەت بىلەن سورىدى. ئايتۇرا ھەيدۆۋەتتى دېگەن مەنىدە ئىشارەت بىلەن جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدىن ئېتەكلىرىگە ياش قۇيۇلدى. زەينۇنىخان يەنە نېمىشقا دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلىۋىدى. ئايتۇرا ئويلىنىپ جاۋاب بەرمەي يەرگە قاراپ تىرنىقىنى تاتىلاپ ئولتۇردى. زەينۇنىخان سالاھىددىن بۇنىڭغا چېقىلىپ قويغانمۇ نېمە دەپ گۇمانلاندى ۋە باش بارمىقىنى ئىككىگە تەگلەپ، ئايتۇرانىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىپ، ئىككى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى ئالماشتۇردى. بۇ «سالاھىددىن ساڭا چېقىلدىمۇ؟» دەپ سورىغىنى ئىدى. ئايتۇرا بېشىنى چايقىدى، ئۇنىڭ قارا قۇمچاق يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

زەينۇنىخان گۇمانى يېشىلمىگەن بولسىمۇ، سۆزىنى توختىتىپ داستىخان ئېلىپ كەلدى. شۇ كۈنى كەچ ئايتۇرا ھامىسى بىلەن ھويلىدىكى سۇپىدا، دەرۋىش ئاخۇن ئۆي ئىچىدە ياتتى.

سالقىن باھار كېچىسى نېمىدېگەن ھۇزۇرلۇق ھە! غۇر-غۇر شامال ئايتۇرانىڭ ماڭلاي چاچلىرىنى ئۇچۇرتۇن يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا تىكىلگەن كۆزلىرىگە سايە چۈشۈرۈۋەتتى، ئۇ پات-پات چاچلىرىنى تۈزەپ خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. «ئېيتسام ھاممام نېمە دەر؟ خاپا بولۇپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرارمۇ؟ ھەيدىۋەتسە ئوپالغا كېتەرمەنمۇ؟ ئاتا ـ ئانامغا نېمە دەرمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈمنى دەرياغا تاشلىۋالغىنىم ياخشى. ياق-ياق... مەن ئۇ يىگىتنى تاپىمەن، ئۇنىڭغا تېگىمەن، ئەگەر ئالمىسا ئۇ چاغدا...»

— بالام نېمىلەرنى ئويلاۋاتىسەن، — دېگەن مەنىدە ئىشارەت بىلەن سورىدى زەيتۇنىخان، ئايتۇرا خىيالدىن توختاپ يۈزىنى زەيتۇنىخان تەرەپكە قىلدى. زەيتۇنىخان ئۇنىڭغا قارىمىغاچ ئايتۇرانىڭ ئىزادىن قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلمەي قالدى. ئۇ، ئايتۇرانىڭ بەدەنلىرىنى سىلىدى ۋە «بۇ قىز چوڭ بولۇپ قالدى، خۇدايىم بۇ ئاجىزگە رەھىم قىلىپ بىر مۆمىن بەندەڭ بىلەن نىكاھلىق بولۇشقا نېسىپ قىلغىن ئامىن!» دەپ ئىچىدە دۇئا قىلدى. ئايتۇرا ئانىسى ئورنىدا بولۇپ قالغان زەيتۇنىخاننى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭدىن بۆلەك خېمىنى يەيدىغان ئادىمى يوق ئىدى. ئەگەر سالاھىدىن ھەيدىۋەتمىگەن بولسا كۆڭۈل سىرىنى نۇرنىساغا ئېيتىپ مەسلىھەت سورىغان بولاتتى. نۇرنىسا ئۇنىڭ مىسكىن كۆڭلىگە زەيتۇنىخاندىنمۇ يېقىن بولۇپ قالغانىدى. ئەپسۇسكى ئۇ نۇرنىسا بىلەن بىر ئۆيدە تۇرالمىدى. ئەمدى زەيتۇنىخانغا ئېيتمىسا، كىم ئۇنىڭ دەردىگە يېتىدۇ؟

ئايتۇرا ئاي ئاسماندا تىكلەشكەن چاغدا ئېغىنچە بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپ ئايەت ئوقۇپ ياتقان زەيتۇنىخاننى قۇچاقلىدى. «گېپىنى دېگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلى-

خان ھاممىسى ئۇنىڭغا قارىدى. ئايتۇرا ئىشارەت بىلەن كۆل بويىدا بىر ياش يىگىت بىلەن قانداق تونۇشۇپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. كىچىك چېغىدىن گاس - گاچا ئاكىسى بىلەن سۆزلىشىپ ئىشارەت تىلىغا ئۇستا بولۇپ كەتكەن زەيتۇنىخان كېچە بولسىمۇ ئۇنىڭ ئىشارەتلىرىنىڭ مەنىسىگە چۈشەندى. ئايتۇرا شۇ يىگىت بىلەن بىلله ياتقانلىقىنىلا دېمىدى.

ئۆز بېشىدىن مۇھەببەت سەرگۈزەشتىسى ئۆتكەن زەيتۇنخان بۇنىڭغا ئەجەبلىنىپمۇ كەتمىدى، ساڭا جۈپ تېپىلىپتۇ، دەپ كۆڭلىدە خۇشال بولسىمۇ، قاپىقىنى تۈرۈپ ئايتۇراغا ھومىيىپ قارىدى.

— سەن جۇۋاينىمەك، شۇنىڭ ئۈچۈن قوغلاندى بوپتىكەنسەندە؟ سالاھىدىن ئىككىڭنىڭ بىر يەردە تۇرغانلىقىڭلارنى كۆرگەنمىدى؟ — دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.

— بىلمەيمەن، — دېگەندەك بېشىنى چايقىدى ئايتۇرا. ئۇ، ئۆزىگە مېھرىبانلىق بىلەن قارىغان ھاممىسىنىڭ:

— ئەتە دەرۋىش ئاكاڭ چىقىپ كەتكەندە شۇ يىگىتنى باشلاپ كەل، — دېگەن ئىشارىتىنى چۈشىنىپ بېشىنى يوتقاننىڭ ئىچىگە تىقىۋالدى.

زەيتۇنىخان ئۆزىنى يىللاردىن بېرى ساتىراش ئېرى بىلەن كەمبەغەللىكتە تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەلگەن بولسىمۇ، بالىسىز يالغۇزلۇق تارتسىمۇ، ئېرى بىلەن ئوبدان ئۆتەتتى. ئامبارغا لىق ئاشلىق، ئىشكاپ، تەكچىلەرگە ھەر خىل نازۇ - نېمەتلەرنى دۆۋىلەپ قويۇپ، بالا - چاقىسىنى ئاچ قويىدىغان، دۇكىنىغا رەخت سىغماي قالسىمۇ ئۆزى يىرتىق چاپاندىن ئايرىلالمايدىغان، توگرا بەدەن پىخسىقلاردىن مىڭ ياخشى ئۆتەتتى. ھەر جۈمە بىر قېتىم پولو يېمەي ھەپتىنى ئۆتكۈزمەيتتى. مۇشۇ قاپ سالقىن باھار كېچىسىدە ياشلىق چاغلىرىنى، ئاتا - ئانى-

سىنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىگەنلىكىنى ئويلاپ ياتقان زەيتۇنىخان ئېغىر ئۇھ تارتىپ قارا كىرپىكلىرى كۆز گۆھىرىنى ياپقان ئايتۇراغا سەپ سالدى. ئاي نۇرى ئۇنىڭ يۈزىنى ئاقۇچ رەڭگە كىرگۈزگەنىدى، ئېلىپتەك قاڭشىرى ئۈستىدە قارا قاشلىرى قوشۇلۇپ تۇراتتى. بىلىنەر - بىلىنمەس يېرىلغان لەۋلىرى سەل ئېچىلىپ ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈندى، ئۇ چۈشەكەپ كۈلۈۋاتاتتى.

زەيتۇنىخان بۇ ئاجىزنىڭ تۇرمۇشى ھەققىدە باش قاتۇرۇپ ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى.

ئايتۇرا ئويغانغاندا خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان كۈن ئۇنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى، ئۇ تۇرۇپ يوتقاننى يىغدى، ئۇخلاپ قالغانلىقى ئۈچۈن خىجىل بولۇپ قالدى.

— خېنىم بالام ھېلىقى يىگىتنى باشلاپ كەلگىن، — دېدى زەيتۇنىخان ئىشارەت بىلەن ئېرىنى ئۇزۇتۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئايتۇرا داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، بوغچىسىدىن شاپتۇل چېچەكى گۈللۈك چىت كۆڭلەكنى كىيىپ، نۇرنىسا بەرگەن گۈللۈك مەخمەل چاپىنىنى ئۈستىگە ساپتى، بېشىغا رومىلىنى ئارتتى - دە، چىقىپ كەتتى. زەيتۇنىخان ئۆيدە سەۋزە قەلەم قىلىپ قالدى.

ئايتۇرا ئەۋرىشىمكار كوچىسىدىن ئوردا ئالدىغا كەلدى. ئوردا ئالدىدا مانتۇ، كاۋاپ پۇرىقى دىماغقا گۇپۇلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. يەنە يەل - يېمىشلار دۆۋىسىنىڭ كۆپلۈكىدىن ماڭغۇدەك يەر ئاران چىقاتتى. ئۇ ھەر يېنىغا كۆز سېلىپ ھېيتگاھقا كەلدى. ھېيتگاھدا ئادەم تېخىمۇ كۆپ ئىدى. ئۇ، يەرگە قاراپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنگەن بىلەن، يوغان ئېچىلغان ئۆتكۈر كۆزلىرى ئەتراپنى تىمىسقىلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى چۈشۈپ قالغان يىگىت بۇ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

ئايتۇرا يۇمىلاق شەھەر كۆل بېشىغا كەلگەندە بىرقانچە

ئەپكەش چېلەكلىرىگە سۇ ئېلىۋاتاتتى. ئايتۇرانىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ ئۇلارغا تىكىلدى. ئىزدىگەن كىشىسى كۆرۈنمىگەندىن كېيىن، كۆل بويىدىكى بىر تۈپ سۆگەتنىڭ دالدىسىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئادەملەر يولدىن تىنماي ئۆتۈپ تۇراتتى، كىچىك بالىلارمۇ، قىز- جوكانلارمۇ چېلەك كۆتۈرۈپ كېلىشىپ، سۇنى ئېلىپ كېتىشەتتى، كۈن نۇرىدا سارغۇچ تۈس ئېلىپ يالتىراپ كەتكەن سۇ ئايتۇرانىڭ كۆزىگە توختىماي لىغىلداپ تۇرغاندەك كۆرۈندى. ئاخىرى ئۇنى ئىنتىزار قىلغان يىگىتمۇ يىراقتىن كۆرۈندى. ئېگىز بويلۇق، بېشىغا بادام دوپپا كىيگەن، تەمبەل بۇ يىگىتنىڭ قوي كۆزلىرى ئايتۇراغا چۈشكەندە، ئىختىيارسىز قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى. ئۇ كېلىپ ئورنىدىن تۇرغان ئايتۇرا بىلەن سالاملاشتى. چىرايىدا خۇش تەبەسسۇم پەيدا بولغان ئايتۇرا ئۇنىڭغا سۇ ئېلىپ ئۆزىنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا ئىشارەت قىلدى، يىگىت ئىككى چېلەككە سۇ ئېلىپ بالداق بىلەن كۆتۈرگىنىچە ئايتۇراغا ئەگىشىپ ماڭدى ۋە ھېيتگاھقا كەلگەندە سامسىدىن ئۇنى ئېلىپ بەلبېغىغا تۈگۈۋالدى. ئوردا ئالدىغا كەلگەندە ئايتۇراغا كاۋاپ ئېلىپ بەردى.

ئايتۇرا ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ كىچىك ئىككى قاناتلىق ئىشىكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، ئىشىكنى قېقىۋىدى، زەيتۇنىخان چىقتى. ئۇ بەستلىك يىگىتنى كۆرۈپ:

— كەلسىلە بالام، تارتىنماي ئۆيگە كىرسىلە، — دېدى.

يىگىت دۇدۇقلاپ سالام بەردى. ئايتۇرا يىگىت قويۇپ قويغان ئىككى چېلەك سۇنى دەس كۆتۈرۈپ ھويلىغا ئېلىپ كىردى - دە، كۆپكە قۇيدى. بۇ كىچىك ھويلىغا كاۋا، قاپاق بارىڭى سايە چۈشۈرۈپ تۇراتتى. باراڭغا ياماشقان پىلەكلەر ئەمدىلەتىن بىخ ئۇرۇشقا باشلىغانىدى.

زەيتۇنىخان يىگىتنى ئۆيگە باشلاپ قولىغا سۇ بەردى.

داستىخان سېلىپ، چاي قۇيدى.

— ئۆزلىرى شەھەردىن بولاملا؟ — سورىدى ئۇ.

— شۇنداق ئاچا، ئۆيۈم جانان كوچىسىدا.

— ئاتا - ئانىلىرى باردۇر؟

— بار.

— بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىمۇ بارمۇ؟

— ئاچام بار ئىدى، — دېدى يىگىت سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

— ئاچىلىرى ياتلىق بولغانمۇ؟

— ......

يىگىت جاۋاب بەرمىدى.

— ھازىر نەدە؟

— بەش يىل بۇرۇن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنچە، يوقىلىپ كەتكەن. يىگىت سەل تارتىنغاندەك بولۇپ، قولى بىلەن پېشانىسىنى سىلاپ قويدى، زەيتۇنىخان: «ساددا يىگىت ئىكەن، تولىمۇ ياۋاش كۆرۈنىدۇ» دەپ ئويلىدى.

— ئىسىملىرى نېمىكىن؟

— ئەخمەت.

— سىلىنى ئۆيىمىزگە بىر پىيالە چايغا تەكلىپ قىلىشىمىزدىكى سەۋەب، — دېدى زەيتۇنىخان گەپىنىڭ ئۇچۇقىنى ئېيتىپ، — ئايتۇرا ئاجىز بالا، ئاتا - ئانىسى سەھرادا، مەن بۇ قىزنىڭ ھاممىسى، ئۆزىمىز كەمبەغەل. بۇ بالىنى ئىنساۋى بار بىر يىگىتكە ياتلىق قىلىش نىيىتىمىز بار ئىدى. خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئۆزلىرىگە يولۇقۇپ قاپتۇ، ئاڭلاپ خۇشال بولدۇم، سىلە بىلەن كۆرۈشۈپ گەپنى ئوچۇق قىلىۋېتىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى بۇ قېتىم چاقىرىپ كەلدى، كوچا - كويلاردا گەپ-

سۆز بولۇشتىن بۇرۇن بېشىڭلارنى قوشۇپ قويساق دەيمەن، ئۆزلىرى بۇنىڭغا نېمە دەيلا بالام؟

باياتىن بېرى: «مېنى نەگە ئېلىپ بارىدىغاندۇ؟ نېمە قىلىدىغاندۇ؟» دەپ غەم يەپ كەلگەن ئەخمەتنىڭ كۆڭلى تىندى، ئايتۇراغا ئىشقى چۈشۈپ قالغاندىن بېرى، ئۇنى نىكاھىغا ئېلىش ئارزۇسىنى يەپ كەلگەنىدى. ئۇ ئىزا تارتقان ھالدا:

— مەيلى، — دېگەن سۆزنى ئاران ئاغزىدىن چىقىرالىدى.

— ئاتا - ئانىلىرى قوشۇلارمۇ؟ — دەپ سورىدى زەيتۇنىخان، بارغانسېرى ئىسسىق كۆرۈنۈۋاتقان يىگىتكە سەپسېلىپ.

ئەخمەت قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى، كەڭ پېشانىسىدە تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ جاۋاب بەردى.

— مېنىڭ ئاتا - ئانامۇ كەمبەغەل، دادام ھاممال، ئانام كېسەلچان، ئۇلار قوشۇلىدۇ.

ئەخمەت كۆڭلىدە ئايتۇرانى ياقتۇرۇپ قالغاندىن كېيىن ئاتا - ئانىسىغا كىشى قويغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ رازىلىق بەرگەنلىكىنى ئېيتماقچى بولغانىدى. ئەمما ھولۇقۇپ كېتىپ گېپىنى تومتاقلا قىلىپ تۈگەتتى. ئايتۇرا بىلەن ۋەدىلەشكەنلىكىنىمۇ ئېيتمىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى مەمنۇن بولغان زەيتۇنىخان، — تويلۇق ئۈچۈن نېمە ئالغۇلىرى كەلسە شۇنى ئالسىلا، ئايتۇرانىڭ ئاتا - ئانىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ نىكاھىڭلارنى قىلدۇرۇۋېتەيلى.

ئۇ، يىگىتكە چاي ئۇزاتتى، كۈتمىگەندە تويىنىڭ مۇنداق ئاسانلىق بىلەن بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ئەخمەت خۇشاللىقـ

دىن نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى. ئايتۇرا قارا كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ بىر چەتتە ئولتۇراتتى.

× × ×

ئايتۇرا بىلەن ئەخمەتنىڭ تويى باش كۈزدە بولدى. تويغا نۇرنىسانىڭ كەلمىگەنلىكىدىن كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. تۇغۇتلۇق ياتقىنىغا ئون نەچچە كۈن بولغان نۇرنىسا، زەيتۇنىخان ئېلىپ كەلگەن باغاقنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ تويغا شۇنچە بارغۇسى كەلگەنىدى. ئەمما ھالسىراپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سالاھىددىننىڭ ماقۇل بولمايدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆتكەن يىل ھۆرنىسانى تۇغقاندا ئاچىسى گۈلسۇم مۇبارەكلەپ ئېلىپ كەلگەن بىر كاستۇملۇق سارجا بىلەن ئۆزىنىڭ يۇڭ رومىلىنى زەيتۇنىخاندىن ئايتۇراغا سوۋغا قىلىپ ئەۋەتتى.

ئايتۇرانىڭ توي مەرىكىسى ئاددىيلا ئۆتتى. توي مەرىكىسىگە ئېيتىلغان جامائەت يۈزگە يەتمەيتتى. دۇنيادا ئۇششاق - گەپسىز، تاپا - تەنە، جېدەل - ماجىراسىز بولغان بىرلا مۇشۇ توي بولسا كېرەك. باغچى كوچىسىدىكى ساخاۋەتلىك ئىمام جالالىدىن مەختۇم ئۇيغۇر تىلىدا نىكاھ ئوقۇدى، بۇ قەشقەردە تۇنجى رەت ئۇيغۇرچە ئوقۇلغان نىكاھ ئىدى.

نىكاھ باشلانغاندا جالالىدىن مەختۇم ئاۋۋال خۇداغا ھەمدۇسانا ئېيتتى. ئاندىن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئوقۇدى. چاھار يارلارنىڭ تەرىپىنى قىلدى. بىر ئاز سۈكۈتتىن كېيىن مەشرەپ ئاخۇن بىلەن ئەخمەتنىڭ تاغىسى تۇردۇش ئاخۇن يىگىت، — قىزنىڭ «ئالدىم»، «تەگدىم» دېگەن سۆزلىرىگە گۇۋاھچى بولۇپ گۇۋاھلىق بەردى. جالالىدىن مەختۇم مۇنداق دېدى:

— قۇرئان كېرىمنىڭ «نىسا» سۈرىسىدىكى بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى ئايەتلەردە، «نۇر» سۈرىسىدىكى ئوتتۇز ئىككىنچى ئايەتلەردە ئاللاھۇ تائالا بىز بەندىلىرىگە نىكاھلىنىشقا بۇيرۇغانلىقى ئۈچۈن، نىكاھ قىلىش پەرز بولغان. ھەزرىتى پەيغەمبىرىمىز «نىكاھ — مېنىڭ سۈننىتىم، نىكاھتىن يۈز ئۆرىگەن ئادەم مۇسۇلمانلاردىن ئەمەس» دەپ تەلىم بەرگەن. يەنە «نىكاھنىڭ ياخشىراقى — تويلۇقنىڭ يەڭگىل بولغىنى» دەپ كۆرسەتكەن، «ئىككى تەرەپنىڭ رازى بولۇپ پۈتۈشكەن نەرسىسى — تويلۇق» دەپ ئېيتقان، ئىسلام دىنىمىز مۇسۇلمانلارنىڭ بىر - بىرىگە نەپ يەتكۈزۈپ، بىر - بىرىنى موھتاجلىقتىن چىقىرىشنى بۇيرۇيدۇكى، ھېچقاچان جەبرى - زۇلۇم قىلىشنى تەڭلىكتە، خىجىللىقتا قالدۇرۇشنى بۇيرىمايدۇ. بۈگۈنكى نىكاھتا ئوغۇللۇقنىڭ ئالغان نەرسىسى ئاددىي، يەڭگىل بولغان بولسىمۇ قىزلىق تەرەپ رازى بولدى. جامائەت بۇنىڭغا خۇشال بولدى. مانا بۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتىنى ھەقىقىي بەجا كەلتۈرگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مانا شۇنداق نىكاھنىڭ بىز بەندىلەر ئۈچۈن ئەھمىيىتى چوڭ، زۆرۈرىيىتى ھەممىدىن ئارتۇق. پەيغەمبىرىمىز: «ئۆيلىنىڭلار، پەرزەنتلىك بولۇڭلار، كۆپىيىڭلار. بەس، مەن قىيامەت كۈنى قورساقتىن ئاجرىلىپ چۈشۈپ كەتكەن گۆش پارچىسىنىمۇ ئۈممىتىم، دەپ ئۆتكۈزىمەن» دەپ دەۋەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، مۇسۇلمان بالىسى بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن ئەلۋەتتە ئۆيلىنىشى، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ كۈن كەچۈرۈشى لازىم. ھەربىر ئادەم نىكاھ بىلەن تۇرمۇشنى روناق تاپقۇزالايدۇ. بۇ، ئاللا بەندىلەرنىڭ ئىجرا قىلىشىنى بۇيرۇغان پەرز، پەيغەمبىرىمىز ئىجرا قىلغان ۋە دەۋەت قىلغان سۈننەتتۇر.

نىكاھتا كىشىلەرنىڭ ئارزۇسىدىكى بەرىكەت بار! خىراجەت

ئازىيىپ مال ـ مۈلۈك كۆپىيىدۇ. ئەر ـ خوتۇن ئۆزى قىلالايدىغان ئەركىن كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ ھالال تۇرمۇش كەچۈرۈش كويىدا بولىدۇ، باياشاتلىققا ئېرىشىدۇ. ۋاپادارلىق ساداقىتى كۈچىيىپ، ئىپپەت ـ نومۇسى ساقلىنىدۇ. ئىسسىقلىق، مېھىر ـ مۇھەببەت پەيدا بولۇپ، كۆڭۈللۈك، ھۇزۇرلۇق تۇرمۇش باشلىنىدۇ. كىشىلەرگە ياخشى نىيەتتە نەپ يەتكۈزەلەيدۇ. كىشىلەر يەتكۈزگەن نەپنى پاك ھالدا سەممىي قوبۇل قىلالايدۇ. ھارامدىن، تەمەدىن يىراق تۇرالايدۇ. نىكاھتىن كېيىن بىر ـ بىرىگە ۋاپادار بولغان ئەر ـ ئايال ئۆزلىرىنى يالغۇز، بىچارە ئەمەس، بەلكى ئۆم، كۈچلۈك، قابىل ساناپ بىخەتەر ياشايدۇ. ھايات يولىدا قىيىنچىلىقنى بىرگە يېڭىپ، توسقۇنلۇقنى يوق قىلالايدۇ. مۈشكۈللۈكنى ئاسان ئەيلەپ ھەربىر ئىشنى ئوڭدىن كەلتۈرەلەيدۇ. ئىنساپ بىلەن نەپسىنى باشقۇرالايدۇ. جامائەت، ئائىلىنىڭ خالىشى بىلەن بولۇۋاتقان بۇ قۇتلۇق نىكاھ ۋاقتىدا ھەربىرلىرىگە يەنە شۇنى بىلدۈرۈپ قويايكى، «نىكاھ» دېگەن بۇ ئەرەبىي ئاتالمىنىڭ مەنىسى ئەر ـ ئايال جۈپلەنمەك، يەنى ئەر ـ ئايالنى جۈپ قىلىپ باغلىماق دېگەن بولىدۇ. نىكاھ قىلىپ باغلىغاندىن كېيىن جۈپلەنمەك ھالال بولىدۇ.

جالالىدىن مەختۇم سۆزىدىن بىرئاز توختاپ چوڭقۇر نەپەس ئالدى. ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئارزۇسى ئەمەلگە ئېشىپ ئۇيغۇر تىلىدا نىكاھ قىلىپ قۇتبە ئوقۇتۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن ھاياجانلانغاندى. ئۇنىڭ قىزىل مەڭزى تېخىمۇ قىزىرىپ لىپىلداپ تارتىشقا باشلىدى. كۈندە ئۈچ ۋاق مىسۋاك بىلەن يۇيۇپ تۇرغان ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈنگەندە چىرايىدا غىل ـ پال تەبەسسۇم ئەكس ئەتتى ـ دە، سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـــ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بولۇپ كېلىۋاتقان نىكاھ ئۈچ خىل. بىرىنچى، ساغلام ۋە نەپىقە بېرىشكە قادىر بولغان

كىشىلەر شەھۋىتى غالىپ بولۇپ، جۈپلەنمەككە مەيلى قىلسا ۋە زىنا بولۇپ قالارمىكىن دەپ قورقسا ئۇلارغا نىكاھ پەرز بولىدۇ. ئىككىنچى، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرا ھال چېغىدا خوتۇن ئېلىشى سۈننەت بولىدۇ. ئۈچىنچى، ئەرلىك ھەقلىرىنى (بەدىنى ئاجىز ياكى خوتۇنغا نەپىقە بېرىشكە قادىر بولمىسا) ئادا قىلالمايدىغان بولسا نىكاھ مەكرو بولىدۇ.

جالالىدىن مەختۇم جىمجىتلىق ئىچىدە سەما بولۇپ ئولتۇرغان كۆپچىلىككە يەنە بىر قېتىم نەزەر سېلىپ دېدى:

— جامائەت يەنە شۇنى ئەستە تۇتۇش زۆرۈركى: — نىكاھنى باغلىماق پەرز، قۇتبە ئوقۇماق سۈننەت. نىكاھ ئىشى ئەر - ئايالغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بەختلىك تۇرمۇشنىڭ باشلىنىشى، بۇنىڭغا سەل قارالسا، پىتنە - پاسات بولسا، قۇدىلار بىر - بىرىگە ئازار قىلسا، نىكاھتىن كېيىن ئەر - خوتۇن بولغۇچىنىڭ تۇرمۇشى خاتىرجەم ئۆتمەيدۇ، دەرد - ئەلەملىك بولىدۇ.

نىكاھنى باغلاشتا، ئىككى ئادىل ئەر ياكى بىر ئادىل ئەر ئىككى ئايال مۆمىن گۇۋاھچىنىڭ ئالدىدا ئەر - خوتۇن بولغۇچى «ئالدىم»، «تەگدىم» دەپ باشقىلار ئاڭلىغۇدەك ئاۋاز بېرىشى كېرەك. «ئالدىم»، «تەگدىم» دېگەن سۆز ئىختىيارلىق بىلەن ئېيتىلغانلىقىنى گۇۋاھ بولغۇچىلار بىلمىسە، ئوچۇق ئىشتمىسە نىكاھ جايىز بولمايدۇ.

نىكاھدىن كېيىن تۆۋەندىكى تۆت تۈرلۈك شەرتكە ئۆيلەنگۈچى ئەمەل قىلىشى لازىم.

بىرىنچى، ئەر، خوتۇننى ئالتە ئاي تاشلاپ كېتىپ نەپىقىسىنى بەرمىگەندە، شۇ خوتۇن شەرىئەت ھۆكمى بويىچە تالاق خېتىنى ئالالايدۇ.

ئىككىنچى، ئەر بولغۇچىنىڭ ئاتا - ئانا، يۇرتىدىن

ئايرىلىپ ئېلىپ كېتىمەن دېگىنىگە خوتۇنى رازى بولمىسا، شەرىئەت ھۆكمى بىلەن تالاق خېتىنى ئېلىپ ئەركىن بولالايدۇ.

ئۈچىنچى، ئەر خوتۇنى رازى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۈستىلەپ خوتۇن ئالسا، ئاۋۋالقى خوتۇنى شەرىئەت ھۆكمى بويىچە ئاجرىشىپ كېتىشكە ھوقۇقلۇق.

تۆتىنچى، شەرىئەت، ئىسلام دىنىمىز زۇلۇمغا، زوراۋانلىققا قارشى. شۇڭا، شەرىئەتكە مۇخالىپ ھالدا خوتۇنىنى ھاقارەتلەپ، ئازار بەرسە، شۇ خوتۇن شەرىئەت ھۆكمى بويىچە نىكاھتىن ئاجرىشىپ، ئۆز ئەركى بويىچە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ھوقۇقلۇق بولىدۇ.

مەن ئەخمەت ئاخۇنىنىڭ بۇ تۆت شەرتىنى ئىسىدە تۇتۇپ، ئايتۇراخان بىلەن ئىناق، كۆڭۈللۈك خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى، پەرزەنتلىك بولۇشىنى، ئەلگە نەپ يەتكۈزۈپ مۇراد - مەقسەتلىرىگە يېتىشىنى جانابىي ئاللادىن تىلەيمەن.

ھۆرمەتلىك جامائەت، ئەر - ئايال ئوخشاشلا ئاللانىڭ بەندىسى. ئاتىمۇ، ئانىمۇ ئاللا نەزەرىدە ئوخشاشلا ئېزىز. بۇ نىكاھ مەرىكىسىدە ھەربىرلىرىنىڭ سەمىلىرىگە سېلىپ قويۇش غايىتى زۆرۈركى، ئاياللارنى خارلاش، ئۇلارغا دىل ئازار قىلىش كەچۈرگۈسىز گۇناھتۇر. نامەردلىك، زالىملىقتۇر. ئاللا مەسچىتنى چېقىۋەتكەن، قۇرئاننى كۆيدۈرۈۋەتكەن، ئالداپ كىشى ھەققىنى يەۋالغان بەندىلەرنىڭ گۇناھىدىن ئۆتىدۇكى، دىل ئازار قىلغان، چېقىمچىلىق قىلغان بەندىلەرنىڭ گۇناھىدىن ھەرگىز ئۆتمەيدۇ. ئۆزىمىز ئاسارەتتە تۇرۇپ ئۆز - بالا - چاقىمىزنى خورلىساق، بىز قانداقمۇ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ ئەركىن، باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيمىز؟ خوتۇنلارغا، قېرىنداشلىرىمىزغا زۇلۇم قىلمايلى، ئۇلارنى كەمسىتىپ خورلىمايلى، ئۇلارغا بېخىللىق بىلەن نامەردلىك قىلمايلى، خوتۇنى رازى بولمىغان

كىشىنىڭ مەككىگە بېرىپ، بەيتۇللانى تاۋاپ قىلىشى ئاللا نەزەرىدە، دىن ـ شەرىئەت ھۆكمىدە جايىز ئەمەس. ھەربىر بەندە نىكاھنى ئۆمۈرلۈك دەپ بىلىشى كېرەك.

ئۇيغۇر تىلىدا بىرىنچى قېتىم نىكاھ قىلىپ ئوقۇلغان بۇ قۇتبە كىشىلەرگە قاتتىق تەسىر قىلدى. ياش ـ قېرى ھەممىسى ياشلىرىنى لىڭشىتىپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىشتى. ئۆزلىرىنىڭ تويى بولغاندا نىكاھ قىلىنماي ئەرەب تىلىدا نىكاھى ئوقۇلغانلىقى سەۋەبلىك، بىلمەسلىكتىن خوتۇنلىرىنى خورلىغانلىقى ئۈچۈن ئەپسۇس قىلىشىپ، دىلىدا ئاللاغا توۋۋا ـ ئىستىغپار ئېيتىشتى. نەۋقىران يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىگە جالالىدىن مەختۇمنىڭ سۆزلىرى نەقىش بولۇپ چېكىلدى. «ھە، نىكاھ قىلغاندا بىزگە سىرلىق تۇيۇلغان سۆزلەرنىڭ مەنىسى مۇنداق ئىكەندە، ئەمدى چۈشەندۇق، كۆڭلىمىز يورۇدى. نىكاھتا خاسىيەت كۆپ ئىكەن» دېيىشىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى.

ـــ كۆڭلىمىزگە، نەپسىمىزگە ئىنساپ ئاتا قىلىپ خوتۇن ـ بالىلىرىمىز بىلەن خۇش ۋاق ئۆتكىلى نېسىپ قىلغىن. ھەرگىز نامەردلەردىن قىلمىغىن. نۇرلۇق كۆزىمىزگە ياغ تولۇپ قالسۇن، ھەرقاچان خوتۇن ـ بالىلىرىمىزنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرۈپ تۇرايلى، نان ۋە قۇرئان تۇتقان، دائىم دۇئاغا كۆتۈرۈلىدىغان قوللىمىزنى بالا ـ چاقىلىرىمىزنىڭ نازۇك تەنلىرىنى ئازابلىغۇچى تاياققا ئايلاندۇرۇپ قويمىغىن. سەجدىگە قويىدىغان بېشىمىزغا ئىمانىنى، ئىنساپنى قاچۇرىدىغان گۇمانلارنى، خوتۇنلىرىمىزنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان پەس ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرنى كەلتۈرمىگىن. خۇدايا، ئېيتقان سۆزىمىزگە ئەمەل قىلغىلى نېسىپ قىلغىن. دۇئايىمىزنى ئۆزۈڭ ئىجابەت قىلغىنكى، سەندىن باشقا ھېچكىمدىن پاناھ تىلىمەيمىز، رەھىم ـ شەپقەت سورىمايمىز.

پۈتۈن يەرۈ - ئاسمانىنى ئاپىرىدە قىلغۇچى خۇدا ئۆزۈڭگە ئامىن!

جالالىدىن مەختۇم دۇئا قىلىپ بولۇپ، ئالدىغا قويۇلغان نەرسىلەرگە قاراپ:

— مەن قوبۇل قىلدىم، ئەمدى بۇ قويۇلغان نەرسىنى بۇ تويىنى مۇبارەكلەپ يىغى ئەر - خوتۇن بولغان ئاللانىڭ مۆمىن بەندىلىرىگە سوۋغا قىلىمەن، — دېدى پەتنۇستىكى بەقەسەم بىلەن قەغەزگە ئوراقلىق پۇلنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن قايتۇرۇپ پەتنۇسقا سېلىپ. ئۇ، ھىندىستاندا ئوقۇپ مەۋلىۋى - داموللا بولۇپ كەلگەندىن بېرى، باشقا ئاخۇن - قازىلارنى ھەيرەتتە قالدۇرۇپ، ئالدىغا نېمە رىزقى قويۇلسا ئالماي كەلگەندى. ھەتتا، ھەدىيە قىلىنسىمۇ ئالمايتتى. «مۇسۇلمان ئۈچۈن بەخت - سائادەت باشقا نەرسە ئەمەس، ئاللا ئۈچۈن بىمىننەت، ھەقسىز ئەلنىڭ خىزمىتىنى قىلىش. كۆپكە نەپ يەتكۈزۈش. نەپسىنى قىسىشتۇر. مېنىڭ ھۈنىرىم بار، خەتتاتمەن. مۇقاۋا، دەپتەر ياسىيالايمەن. كۈنۈم ئوبدان، ئالسام گۇناھ بولمايدۇ، ئالمىسام ساۋاپ تاپىمەن. مېنى ئىمانىم، ۋىجدانىم ئالدىدا خىجىل قىلماڭلار، رەھمەت» دەيتتى ھۆرمەتلەپ نەرسە - كېرەكلەرنى قويغان كىشىلەرگە.

بۈگۈن جالالىدىن مەختۇم ناھايىتى ئوچۇق چىراي بىلەن قويغان نەرسىلەرنى شۇنداق قايتۇردى. تويغا قاتناشقان بارلىق كىشىلەر جالالىدىن مەختۇمنىڭ بىمىننەت، سەممىيىتىگە تەھسىن - ئاپىرىن ئوقۇشتى.

ئەتىسى ئۇيغۇر تىلىدا ئوقۇلغان بۇ دۇئا پۈتۈن قەشقەرنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. چايخانا، ئاشخانىلاردا، يايما دۇكان ئالدىلىرىدا، كوچا - مەھەللىلەردە، مەسچىت، مەدرىسىلەردە، كالتە بازار، چوڭ بازارلاردا، رەستە يوللاردا، ئۆي ئىچى ھوي-

لىلاردا ئاخشامقى ئۇيغۇر تىلىدا قىلىنغان نىكاھ ۋە دۇئا، ئوقۇلغان قۇتبە توغرۇلۇق ياخشى سۆزلەرمۇ، پىتنە - ئىغۋامۇ توختىماي بىرنەچچە كۈن داۋام قىلدى. ھەر خىل تەبىقىگە مەنسۇپ بولغان موللا، ئىمام، مەزىن، ساۋاتسىز كاسىپلار «جالالىدىن مەختۇم نىكاھنىڭ قەدرىنى تۆكتى، ئەھلى موللىنىڭ ھۆرمىتىنى، ئىناۋىتىنى يەرگە ئۇردى. ئەرەب تىلىنى ياخشى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن تۈركى تىلىدا قىلىنغان نىكاھى جايىز ئەمەس»، — دەپ قارىلغان بولسا، كۆپچىلىك خەلق «نىكاھنىڭ خاسىيىتىنى بىلدۇق، قاراڭغۇ كۆڭلىمىزنى ھەقىقەت شامى بىلەن يورۇتتى...» دەپ تەرىپلەشتى.

× × ×

ئايتۇرا بىلەن ئەخمەت تەكىگە باش قويدى. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

توي بولغىنىغا بىر ئاي توشمىغان ئايتۇرا مۇرادىغا يېتىپ پىشقان ئەنجۈردىن بىر تەخسە ئېلىپ نۇرنىسانى كۆرگىلى باردى. ئۇ سالاھىدىن دۇكانىغا چىقىپ كەتكەن مەزگىلدە ئۆيگە كىرىپ كەلدى. نىساخان ئايتۇرانىڭ كەلگەنلىكىنى ياقتۇرمىغاندەك، تەلەتىنى تۈرۈپ ئاشخانىغا كىرىۋېلىپ چىقمىدى، خۇشال بولۇپ كەتكەن نۇرنىسا ئايتۇرانى قۇچاقلاپ مەڭزىدىن سۆيدى. ھەر ئىككىلىنىڭ بىر - بىرىگە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياش تامچىلىرى ئاقتى... شۇنىڭدىن بېرى ئايتۇرا پات - پات نۇرنىسانى يوقلاپ تۇردى. ھەر نۆۋەت ئايتۇرا كەلگەندە نىساخاننىڭ قوۋىقا چېچى تىك تۇراتتى، ئاخشىمى سالاھىدىنغا چاقاتتى. سالاھىدىن «بۇ كاساپەت گاچىنى ئۆيۈمگە يولىمايدىغان قىلمىسام بولمىدى» دەپ

ئاچچىقلىناتتى...

قىش ئۆتۈپ باھار كەلدى. سەيشەنبە ئەتىگەندە ئۆيدىن سوغىلىرىنى كۆتۈرۈپ سۇ ساتقىلى چىقىپ كەتكەن ئەخمەت چۈشكە يېقىن گۆش، ئوتياش كۆتۈرۈپ كىردى. ئايتۇرا ئادىتى بويىچە ئۇنىڭ قولىدىن بالداقنى ئالدى. سوغىدىكى سۇنى كۈپكە قۇيدى. ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى تايىنلىق يەرگە قويغاندىن كېيىن ئېرىنىڭ چاپىنىنى قېقىپ يۈز - كۆزلىرىنى سىلىدى. بۇ ئۇنىڭ «ھاردىڭ، ئارام ئالغىن» دېگىنى ئىدى. ئىشارەت بىلەن سۆزلىشىشكە خېلى ئۇستا بولۇپ قالغان ئەخمەت كۆلگە چۈشۈپ قالغان غىجىم رومال توغرىسىدا كىشىلەرنىڭ سۆزلەپ يۈرۈشكەنلىكىنى ھاياجان بىلەن ئايتۇراغا ئۇقتۇردى. ئايتۇرانىڭ قوشۇما قاشلىرى ھەمرىلىپ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. ئۇمۇ ھاياجانلىنىپ كەتكەنىدى. ئەخمەتنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا - ئانىسىمۇ «توۋا» دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇشتى. ئايتۇرا چاي ئىچىلىپ بولغۇچە ئويلاپ ئولتۇردى: «يۇمىلاق شەھەر كۆلىگە چۈشۈپ قالغان رومال كىمنىڭدۇ؟ نېمىشقا چۈشۈپ قالغاندۇ؟ بىر بەختسىز ئايال ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالغانمىدۇ؟ ئۇ ئايال كىمدۇ؟» ئويلىغانسېرى كۆز ئالدىغا نۇرنىسا كېلىۋالاتتى. تۈنۈگۈن كەچ ياققان يۇمشاق نان گېلىدىن ئۆتمىدى. ئۇ زادى ئولتۇرالماي قالدى، ئاخىرى ئېرىگە نۇرنىسانىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. شۇ كۈنى كېچىسى «دەرۋازا ئوچۇق قاپتۇ» دەپ خەۋەر بېرىپ ئەخمەتنىڭ سالامەت قۇتۇلۇشىغا سەۋەبچى بولغان ئاقكۆڭۈل نۇرنىسانى، مېھرىبان ئۇستازىنى، ۋاپادار دوستىنى، باغرى يۇمشاق خوجايىنىنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالسۇن؟

ئايتۇرا ئۇچقاندەك مېڭىپ سالاھىدىننىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلدى، دەرۋازا ئوچۇق تۇراتتى. بىر ئايالنىڭ يىغىسى، بىر

ئەر كىشىنىڭ توۋلىغىنى ئاڭلاندى. ئۇ ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىردى. سالاھىدىن مۇڭلۇق شىلدىرلاپ تۇرغان ئۇجمە تۈۋىدە قامدەك ئاتىرىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا گۈلسۈم ھۇقۇيىتۇپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ:

— بىچارە سىڭلىم بىكاردىن-بىكار ئۆزىنى كۆلگە تاشلىۋالامدۇ؟ ھەر نېمە بولسا سىلىنىڭ تۆپەيلىلىرىدىن بولغاندۇ؟ ھە دېسە ئۇنىڭ كۆزىگە پىچاقتەك قادىلىپ، گۇمان بىلەن باغرىنى تىلىپ، جاندىن جاق تويغۇزۇۋەتكەنلىرى ئۈچۈن ئىككى بالىسىنى كۆزىگە كۆرۈنمەي قالغاندۇ؟ — دەيتتى سالاھىدىننىڭ ئۈستىگە مۆلدۈردەك سوئال ياغدۇرۇپ،

— گۈلسۈمخان، سىڭلىلىرى كۆلگە ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا جەسىتى تېپىلماسمىدى؟ بۇنداق رومالىنى ئارتىدىغان ئاياللار ئازمۇ؟ بۇ يەردە بىر ئويۇن بار، سەۋرى قىلىپ تۇرساق بولغان ھەرنە ئىشتىن بىزنى خۇدايىم ئۆزى خەۋەردار قىلىدۇ. سالاھىدىننىڭ ئۇنى بوغۇلۇپ چىقاتتى. ئەتىگەن سۇنى شۇنچە مالتىلىسىمۇ نۇرىسانىڭ جەسىتى چىقمىغاندىن كېيىن شۇ ئويغا كەلگەنىدى.

— ياق-ياق، مېنى ئالدىمىسىلا، — دېدى گۈلسۈم سالاھىدىننىڭ ئالدىغا دۈۋەيلەپ كېلىپ، — كۆڭلۈم سىلە دېگەنگە گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ. بايا كېلىپ يىغلاۋاتقان بالىلارغا كۆزۈم چۈشۈپ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. ئانىسىنىڭ سىيرىلماسمۇ؟ نۇرىسانىڭ كېچىدىن بېرى ئۆيدە يوقلۇقىنى ئېيتتىلا، ئۇ بالىلىرىنى تاشلاپ كېچىدە چىقىپ كېتىدىغان خوتۇنمۇ؟ ياق-ياق، سىلە يوشۇرمىسىلا؟ سىڭلىمنىڭ تىرىكىنى كۆرسەتمىسىلە، ئۆلۈكىنى بولسىمۇ كۆرەي، ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى سىلە بىلىسىلا.

گۈلسۈمنىڭ يىغا ئارىلاش ئاۋازى قامچىدەك چاڭىلداپ سالاھىدىنغا قاتتىق تەگمەكتە ئىدى. ئۇ نېمە دېيەلىسۇن؟

ھېچكىمنىڭ ئالدىدا سۆزلەشتىن ئەيمەنمەيدىغان سالاھىدىن، تۇيۇقسىز گاچا بولۇپ قالغاندەك بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ تۇراتتى. ئايتۇرا بولۇۋاتقان سۆزلەرنى ئاڭلىيالمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىغا قاراپ، نۇرنىسا ھەققىدە گەپ بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. يىغلاپ ئۈجمە دەرىخىگە يۆلىنىپ قالغان گۈلسۈمنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۆرۈشتى. گۈلسۈم ئۇنى قۇچاقلاپ ھازىدار ئايالدەك قوشاق قېتىپ يىغلاپ كەتتى.

— ئون گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلمىغان سىڭلىم، خورلۇق، زۇلۇمغا چىدىمىغان سىڭلىم، نەگە كەتتىلە سىڭلىم، نەدە سىلە؟ ئالدىمغا چىقىپ جاۋاب بەرسىلە، ئەمدى باللار قانداق قىلىدۇ، كىمنى ئانا دەپ سۆيۈنىدۇ؟ قايدا سىلە جان ـ جىگىرىم، قايدا سىلە، بۇ جاھاندا بارمۇ سىلە؟ ۋاي باغرىم، قېرىندىشىم. ۋاي باغرىم قېرىندىشىم...

ئايتۇرا، نۇرنىسانىڭ ئۆزىنى كۆلگە تاشلىغانلىقى راست ئىكەن، دەپ قالغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىنمۇ ياش قۇيۇلدى. ئەگەر مۇشۇ تاپ ئايتۇرا سۆزلىيەلەيدىغان بولسا.

— ھەي باغرى تاشتىن قاتتىق بىنومۇس نۇرنىسانى كۆسەي بىلەن ئۇرغان زالىم سەن ئەمەسمۇ؟ نۇرنىسا يايراپ ـ ئېچىلىپ كېتىدىكەن دەپ مېنى ھەيدەپ چىقارغان باغرى تاش سەنغۇ؟! نۇرنىسا ھازىر ئۆيدە نېمىشقا يوق؟ ئېيتە؟! ئۇ باللىرىنى تاشلاپ نەگە كەتتى؟ سەن ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، كۆزدىن يوقىتىپ، روھىنى كۆلگە تاشلاپ قويدۇڭمۇ؟ نۇرنىسانىڭ تىرىكلىكىمۇ، ئۆلۈكلىكىمۇ سەن جاۋابكار؟! — دەپ سالاھىدىننى يەر قىلىۋەتكەن بولاتتى. بۇنىڭ غەزەپ بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرى ئەنە شۇ مەنىنى ئىپادىلىگەنىدى.

ئايتۇرا، بۇتتەك قېتىپ تۇرغان سالاھىدىنغا بىردەم ھومىيىپ، يېنىدىكى گۈلسۈمگە قارىدى، ئۇلاردىن ھېچقانداق

جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن، ئۇدۇل ئۆيگە كىردى، ئايۋاندا ھېچكىم يوق ئىدى. چوڭ مېھمانخانا ئىچى جىملىققا چۆككەن، كىچىك مېھمانخانىدا باللار يىغلىشىۋاتاتتى. ئايتۇرا ھەر ئىككى سەبىينى باغرىغا باستى. ھۆرنىسا سەل يېتىرقاپ ئۇنىڭدىن ئۆزىنى چەتكە تارتتى، گۈلنىسا بولسا ئاغزىنى ئۆمەللەپ كۆكسىگە بېشىنى قويدى. «نۇرنىسا نەگە كەتكەندۇ؟ ئەگەر كۆلگە ئۆزىنى تاشلىۋالغان بولسا بۇچاغقىچە جەسىتى تېپىلاتتى، رومال ئۇنىڭ ئەمەس ئوخشايدۇ، نۇرنىسا بۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنۇ - بىر يەرگە يوشۇرۇنغان. ئۇ بار، چوقۇم بار. ئىزدەپ تاپىمەن...

بۇ گاچا چوكان توغرا ئويلىغانىدى. ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئىككى گۆدەككە يولدا ئېلىۋالغان سامسىنى تۇتقۇزۇپ تۇرغاندا گۈلسۈم كىردى. ئۇ ئىشارەت بىلەن ھۆرنىسانى ئايتۇراغا كۆتۈرگۈزۈپ، ئۆزى گۈلنىسانى كۆتۈردى - دە، ھويلىغا چىقتى.

— سالاھىدىن ئاخۇن سىڭلىسىدىن دېرەك بولغۇچە بۇ باللار يېنىمدا تۇرۇپ تۇرسۇن، — دېدى ئىشىككە قاراپ مېڭىپ، سالاھىدىننىڭ باغرى تارتىشىپ، ئۈنچىقماي تۇرۇپ قالدى، ئۇ بۈگۈن كېچىنى مىت قىلىپ كۆز يۇمماي تاڭ ئاتقۇزدى. قورقۇنچلۇق خىياللار كاللىسىغا كىرىۋېلىپ ئۇنىڭغا ئارام بەرمىدى. پۈتۈن ئىسيادىي دېرەكسىز غايىب بولغان نۇرنىسادا ئىدى. «زادى ئۇ نەگە كەتتى؟...» سالاھىدىن مانا مۇشۇ خىيال بىلەن ھەسرەت - نادامەت چېكىپ كۈننى ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى، ۋە شۇ ھەسرەت - نادامەت بىلەن تاغ ئارقىسىغا چىقىپ كەتتى.

× × ×

ئايتۇرا ھاممىسىنى باشلاپ ئۆيگە كەلگەندە، قېيىن ئانىسى چۈشلۈك چايدىن كېيىن قولىغا ئالغان بىر ئىشتانباغنى

توقۇپ بولغانىدى. بۇ موماي چوكانلىق ۋاقتىدىن باشلاپ ئىشتانباغ توقۇپ ساتاتتى، قېيىن ئاتىسى جايناماز ئۈستىدە ئولتۇراتتى. ياشلىق دەۋرىدىن تارتىپ ھامماللىق قىلىپ كەلگەن بۇ بوۋاي ھازىر* كۆچىدىن قالغانىدى.

موماي توقۇپ بولغان ئىشتانباغنى تامىدىكى قوزۇققا ئىلىپ قويۇپە زەيتۇنىخان بىلەن يۈز يېقىپ كۆرۈشتى. ئايتۇرا سۇپىغا كۆرپە سېلىپ ھەممىسىنى ئولتۇرغۇزدى. گۈلسۈمنىڭ ئۆيىگە بالىنى ئاپىرىپ قويۇپ، ياناشىدا زەيتۇنىخاننى باشلاپ كەلگەنىدى. ئەھۋالنى كىشىلەردىن ئاڭلىغان زەيتۇنىخان ئايتۇراغا ئوخشاشلا مۇسىبەت قايغۇسىغا چۆمگەنىدى.

ئايتۇرا ئاشقا قوپتى. شام ۋاقتىدا چاچتەك سوزۇلغان لەگمەن داستىخانغا كەلتۈرۈلدى. ئايتۇرا خىيالچان ئولتۇرۇپ لەگمەن يەۋاتقان ھەممىسىغا نۇرنىسانىڭ ھايات ئىكەنلىكىگە كۆڭلىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىپ تۇرغانلىقىنى ئىشارەت بىلەن ئاسانلا ئۇقتۇردى، ئۆزىنىڭ نۇرنىسانى ئىزدەپ تاپىدىغانلىقىنى ئېيتتى. «نۇرنىساغا ئەجەب ئىچىكىپ كېتىپتىكەن. بۇنداق سەمىمىي ئىخلاس يەتتە ئەزاسى ساق ئادەمدىمۇ كەمدىن - كەم تېپىلىدۇ. دۇنيادا ھېچكىم، بېشىنى سىلىغان ئادەملەرگە گاس - گاچىلاردەك سەممىي ئىخلاس قىلمىسا كېرەك» دەپ ئويلىدى زەيتۇنىخان.

ئايتۇرا بۇ كۆيۈملۈك ھەممىسىنى قوندۇرۇۋالدى. نۇرنىسانى قانداق ئىزدەپ تېپىش توغرىسىدا ئۇنىڭ بىلەن شام كۆيۈپ بولغۇچە مەسلىھەتلىشىپ ئاندىن ئۇخلاپ قالدى.

ئايتۇرا كۆزىنى ئاچقاندا، چولپان تۇغۇپ تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى، ئۇ يېنىدا يېنىك خورەك تارتىپ ياتقان زەيتۇنىخاننى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، يوتقانىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كىيىنىپ ئىشىكنى ئېچىپ ئاستا ھويلىغا چىقتى. سۇپىغا

ئېرى ئۇخلاۋاتاتتى. ئون يەتتە - ئون سەككىز كۈنلۈك بولغان ئاي نۇرى ئۇنىڭ يۈزىگە چۈشۈپ تۇراتتى. ئايتۇرا چوڭقۇر مېھرى بىلەن شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئېرىگە تەلمۈرۈپ قارىدى. ئۇ ئەخمەتنىڭ قىزىرىپ بۆرتۈپ چىققان دولىسىنى سىلاپ: «مەنمۇ، ئۇ مۇز تەلەت (ئايتۇرا سالاھىدىننى ئىچىدە شۇنداق دەپ ئاتايتتى) نىڭ ئۆيىدە سۇ توشۇغان چېغىمدا ئىككى مۈرەمنى ئالالماي قالاتتىم. بىچارە ئېرىم ئەتىگەندىن - كەچكىچە سۇ توشۇپ ھېرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ھېچنېمىنى تۇيماي ئۇخلاۋاتىدۇ، دېگەننى خىيال قىلىپ، يوتقاننى ئاستا تارتىپ، ئېرىنىڭ ئۈستىگە يېپىپ قويدى.

قۇياش قىزارغان ئۇپۇق پەردىسىنى يىرتىپ باش كۆتۈرگەندە ئەتىگەنلىك چاي ئىچىلىپ بولغانىدى. ئايتۇرا ھاممىسىغا نۇرىسانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىشنى تاپىلاپ، ئۇزىتىپ قويدى. چېلەك، بالداقنى ئېلىپ ماڭماقچى بولغان ئېرىگە نۇرىسانى ئىزدەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. خوتۇنىنىڭ پۈتۈن ئەس - يادى نۇرىسادا ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئەخمەت بېشىنى ماقۇلغا ئىغىتىپ قويدى ۋە چايدىن كېيىن سۇپىدا ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىۋاتقان دادا - ئانىسىغا، خوتۇنىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەندۈردى. ئۇلارمۇ كېلىنىنىڭ مۇنداق ياخشى نىيىتىدىن تەسىرلىنىپ ماقۇل بولۇشتى.

ئايتۇرا ئېرىنى يولغا سېلىپ، ئۇزۇن ئاق رومىلىنى ئارتتى. قېيىن ئانىسى توقۇغان ئون نەچچە ئىشتانباغنى كۆتۈرۈپ ئىشىكتىن چىقتى.

ئۇ جانان كوچىسىدىن چىقىپ «ئۆستەڭبويى» دەپ ئاتىلىدىغان چەرچىن مال رەستىسىگە قەدەم باسقاندا، قازاندەك سەللە ئورىغان ئاتلىق قازى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا دەررە كۆتۈ-

رۇپ شاپاشلاپ كېلىۋاتقان رەئىس ئاخۇنۇمنى① كۆردى.

— ئۇر، بۇ بى ھايا شەرمەندىنى! — دېدى قازى رەئىس ئاخۇنۇمغا ھېيتگاھ تەرەپتىن كېلىۋاتقان يۈزى ئوچۇق ياش چوكاننى قولىدىكى قامچا بىلەن كۆرسىتىپ. دەررە پاقىدە تاغىقىغا تېگىش بىلەن ئۇ چوكان چىرقىراپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن ئايتۇرا ناھەق جازادىن ساقلىنىش ئۈچۈن يۈزىگە رومىلىنى تاشلاپ، تامغا قاراپ تۇرۇۋالدى. ئۇ مېنىمۇ ئۇرۇۋېتەرمىكىن دەپ بەكمۇ قورققانىدى. رەئىس ئاخۇنۇم ئۇنى كۆرمەي قالدى.

ئايتۇرا شۇ ئالاقزادىلىكتە ئون - يىگىرمە دىۋانە نالە قىلىپ تۇرغان ھېيتگاھ جامەسىنىڭ يان دەرۋازىسىغا كۆز سېلىپ بىر ئاز تۇردى - دە، ئوڭ يېنىغا بۇرۇلۇپ مېڭىپ كەتتى.

ئۇ ھېيتگاھ مەيدانىنى كېسىپ ئۆتۈپ يەنە بىر ئاۋات بازار بولغان ئوردا ئالدىغا كەلدى. ئۇ بۇ يەردىكى دوپپا بازىرىدىن ئۆتۈپ خام بازىرىغا باردى... كەچكىچە بىرقانچە كوچىلارنى ئارىلاپ چىقتى. ھېچ يەردىن نۇرنىسانىڭ ئىز دېرىكىنى ئالالماي ياكى بىر تالمۇ ئىشتانباغ ساتماي ئۆيگە يېنىپ كەلدى. بۇنى كۆرۈپ پۇل تەماسىدا ئولتۇرغان قېيىن ئانىسىنىڭ خۇيى تۇتۇپ قالدى.

ئايتۇرا تۆت كۈن ئۇدا كوچا ئارىلىدى. قەشقەرنىڭ ئەگرى - توقاي، چوڭ - كىچىك، ئۇزۇن - قىسقا كوچىلىرىنىڭ شۇنچە كۆپلۈكىدىن ھەيران بولدى. ئۇ مۇشۇ كوچىلاردىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىدە «نۇرنىسا بار» دەپ ئويلايتتى. بۇ ئارىلىقتا گۈلسۈم، مۇھتەبەرنىڭ ئۆيىگىمۇ بىرنەچچە قېتىم باردى.

---

① رەئىس ئاخۇنۇم — ئۆتمۈشتىكى قازىلارنىڭ ھۆكمىنى ئىجرا قىلىدىغان خىزمەتچى خادىم.

ئايتۇرا بۈگۈن ئۆيدىن چىققاندا قولىدا ئىككى تالال ئىشتانباغ بارئىدى. ئۇ قاسقان بازىرىدىن ئۆتۈپ باغچا كوچىسىغا قەدەم قويدى. ئۇنىڭ بۇ كوچىغا ئۈچىنچى قېتىم كىرىشى ئىدى. ئۇ مېڭىپ كېتىۋېتىپ ئوچۇق ئىشىكلەرگە ئۆتكۈر كۆزلىرىنى تىكەتتى. قۇلۇپلانغان ئىشىكلەرنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ باقاتتى. بەزى ھويلىلارغا ئىشتانباغ لازىممۇ؟ — دېگەن مەنىدە كۆزقولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ كىرىپ باقاتتى.

ئۇ شۇدەم بىر ئۆينىمۇ سىنچى كۆزلىرىدىن چەتتە قالدۇرماي ئاستا ماڭدى. كۈن چۈش بولاي دېگەندە نو بېشى مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ بىر ھويلىغا كىرىۋىدى قولىدىكى ئىككى ئىشتانباغنىڭ بىرىگە خېرىدار چىقتى. بۇ ھويلىدا بىر تۈپ ئۆرۈك بولۇپ، شاخلىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغانىدى. ئايتۇرا بۇ ھويلىدىن چىقىپ قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ھېس قىلىپ يەنە باغچى كوچىسى بىلەن كەينىگە ياندى. ئايتۇرا مەيۈس ھالدا ئاستا قەدەم تاشلايتتى، ئۇ ئۈستى يېپىق بىر يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئىككى چېلەك سۈنى بالداق بىلەن كۆتۈرگەن پېتى ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم بېسىۋاتقان ياداڭغۇ ساقاللىق ئادەمگە كۆزى چۈشتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىر نۇر چاقنىغاندەك بولدى. پۈتۈن ۋۇجۇدى بوشىشىپ تىزلىرى تىترەپ توختاپ قالدى. چۈنكى ئايتۇرا نۇرنىساغا ئوخشايدىغان بىر ئايالنىڭ چىرايىنى غىل - پاللا كۆرۈپ قالغانىدى! ياداڭغۇ ئادەم ئۆيگە كىرىپ سۈنى يەرگە قويۇپلا ئىشىكنى يېپىشقا يۈگۈرۈپ كەلگەن ئايتۇرا ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئاچتى. ئىشىكنىڭ زەنجىرى ھېلىقى ئادەمنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقى بىلەن ئايتۇرانى تۇتتى، ئايتۇرا ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، يان تەرەپتىكى بىر قاناتلىق ئىشىكتىن ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىۋىدى، ئوچاق بېشىدا ئەندىشە بىلەن قاراپ تۇرغان ياش ئايال چۆچۈپ،

كەتتى. بېشى سەل ئېگىلىپ، كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. سارغىيىشقا باشلىغان چىرايىغا بىردىن قىزىللىق يۈگۈردى.

— ئايتۇرا! — ئۇ ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتقان ھالدا ۋارقىرىۋەتتى. ئايتۇرا ئىككى قولىنى كەڭ يېيىپ نۇرنىسانى قۇچاقلىۋالدى. قورقۇپ كەتكەن ئابدۇلئەزىز بۇ ئايالنىڭ كىرىپلا نۇرنىسانى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ تۇغقىنى ياكى يېقىن تونۇشى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئىشىكنى زەنجىرلەپ قويدى. نۇرنىسانىڭ گەپ قىلىش ئورنىغا قول، كۆزلىرى بىلەن غەلىتە ئىشارەتلەرنى قىلىپ كۆلۈمسىرەۋاتقانلىقىغا قاراپ تېخىمۇ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى. ئايتۇرا بولاقتەك تاشقىن كۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە يۈگۈرتۈپ، لەۋلىرىنى قىمىرلىتاتتى، قوللىرىنى ئۇياق - بۇياققا سوزۇپ ھەرىكەتلەندۈرەتتى. ئۇ نەچچە كۈندىن بېرى نۇرنىسانى قانداق ئىزدىگەنلىكىنى، قانداق غەم - ئەندىشىدە بولغانلىقىنى سۆزلىمەكتە ئىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى چىقمىسىمۇ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ نۇرنىسانىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئاقماقتا ئىدى. ئاچىسىنىڭ يىغلاپ قالغان قىزلىرىنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلگەندە شۇ مەسۇمە سەبىيلەر كۆزىگە كۆرۈنگەندەك بولۇپ ئىختىيارسىز كۆكسى چىڭقالدى. ئانىلىق مېھرى كۆز بۇلاقلىرىدىن ئۇرغۇپ چىقتى، ئۇ ھالسىزلىنىپ ئايتۇرانىڭ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئۆيىنى جىمجىتلىق باستى. نۇرنىسا غەم - ئەندىشە ئىلكىدە ھەيران بولۇپ قاراپ قالغان ئابدۇلئەزىزگە:

— بۇ قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولغان، دەرد - ھالىمنى تەڭ تارتىپ بەرگەن مۇڭدىشىم، سىردىشىم ئايتۇرا بولىدۇ، — دېدى كۆز ياشلىرىنى ئېتىكىگە ئېرتىپ ھەم ئايتۇ-

ۋالىڭ گاس ــ گاچا قىز ئىكەنلىكىنى، ئەھۋالىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى. ئابدۇلئەزىز ھەيران بولۇپ تىڭشىدى. بۇ تىلسىز ئايالغا ئۇنىڭ پاك قەلبىدە چوڭقۇر ھۆرمەت پەيدا قىلدى.

ئىككى سىرداش ئىشارەت بىلەن ئۇزۇن مۇڭداشتى.

— تاپتىم، ئاخىرى تاپتىم، مەن تاپالايدىغانلىقىمنى بىلگەندەك سىلىنى ئىزدىگەنىدىم، خۇدايىم ئۆزى دىدار كۆرۈشتۈردى، — دېگەن مەنىدە تىكىلگەن ئايتۇرانىڭ كۆزىدە خۇشاللىق جىلۋىلەندى.

مەن بۇنداق كۆرۈشىدىغانلىقىمنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. سىلىنى ماڭا خۇدايىم ئۆزى يەتكۈزۈپ بەردى. نەچچە كۈندىن بېرى بەكمۇ يالغۇزلۇق تارتقانىدىم. جېنىم ئايتۇرا، دوستۇم، قېرىندىشىم ھەجەب سائىتىدە كەلدىلە، — دېدى قول كۆزلىرى بىلەن ئىشارەت قىلىپ. ئۇ ئايتۇراغا يىراقتىكى بىر يۇرتقا ئابدۇلئەزىز بىلەن كەتمەكچى بولغانلىقىنى چۈشەندۈردى... ئايتۇرا بۇنى چۈشىنىپ نۇرنىسانى تېخىمۇ مەھكەم قۇچاقلىۋالدى.

× × ×

ئابدۇلئەزىز نۇرنىسانىڭ «مېنى نىكاھلىرىغا ئەمدى ئالسىلا، بۇ يەردىن كېتەيلى» دېگەن سۆزىگە ماقۇل بولغاندىن كېيىن گاڭگىراپلا يۈردى. ئۇ ئايالدىن بىزار بولۇپ كەتكەن تۇرۇقلۇق كۈتمىگەن بىر چاغدا نۇرنىساغا باغلىنىپ قالغانلىقىغا ھەم دىققەت بولاتتى، ھەم سۆيۈنۈش ھېس قىلاتتى. بۇ ئىككى خىل تۇيغۇنىڭ ئالدىنقىسى ئىشەنمەسلىك، گۇمانسىراشتىن پەيدا بولغانىدى. بىرنەچچە كۈندىن بېرى بىرىنچى خىل تۇيغۇنىڭ ئورنىنى ئاستا ــ ئاستا ئىككىنچى تۇيغۇ ئىگىلەپ، خېلى روھلىنىپ قالدى. شۇڭا تۈنۈگۈن، نۇرنىسا بىلەن بولغان نىكاھ

کشنى مەخپىي هالدا تۈگتپ، ئۇنى ئەمرگە ئالغاندن كېين بۇ يەردن كېتشكە قەتئىي نيەت قلدى.

× × ×

پېلەكلرى باراڭغا ياماشقان كاۋا، قاپاق چېچەكلەپ هويلغا باشقچە تۈس بەردى. پاكز سۈپۈرۈلۈپ سۇ سېپلگەن يەردە ئەخلەتتن ئەسەر يوق ئدى. كۈن غەربكە ئېگلگەن، ئاپتاپ ئۆي دېرزسى تەرەپتن ئۇنڭ قارشدكى هويلا ئشكى تەرەپكە يۆتكەلگەندى. باراڭلق سۇپدا ئايتۇرانڭ قېين ئانسى ئشتانباغ توقۇپ ئولتۇراتتى. قېين ئاتسى ئنجقلاپ ياتاتتى. بر هەپتدن بېرى ئۇنڭ زقـقسى كۈچەيپ قالغاندى. ئايتۇرا چۈشتن ئاۋۋالراق ئەخمەت ئېلپ كرگەن ياڭاقنى چېقپ، قېين ئاتسنڭ يېنغا ئېلپ كەلدى.

ياڭاقنى هاۋانچغا سېلپ ئوبدان ئەزگەندن كېين پيالدكى هەسەلگە ئارلاشتۇردى. ئاندن كچك قوشۇق بلەن قېين ئاتسنڭ ئاغزغا سالدى. تېۋپ شۇنداق قلپ يېگۈزۈشنى بۇيرۇغاندى. كەيندن سۇس دەملەنگەن چايدن بر پيالە ئچۈردى. بوۋاينڭ ئاغزدكى ئاچچق يوقلپ دمى خېلى راۋانلاشتى.

— خۇدايم قولۇڭغا دەرد بەرمسۇن قزم، — دېدى قېين ئاتسى كېلننڭ بېشنى سلاپ، ئايتۇرا بۇ سۆزنى ئاڭلمغان بولسمۇ قېين ئاتسنڭ ساقال - بۇرۇت قاپلاپ كەتكەن ئاغزنڭ ئېچلشغا، خرە كۆزلردە جلۋلەنگەن تەبەسسۇمغا قاراپ بەختمگە دۇئا قلدى دەپ ئويلدى.

ئايتۇرا قېين ئانسغا بر پيالە چاي قۇيۇپ بېرپ، ئشتانباغ توقۇشقا باشلدى. نۇرنسانى تېپشتا ئشتانبا

سېتىشنى باھانە قىلغاندىن بۇيان، كوچا - كويلارنى كېزىپ ئۈشتانباغ سېتىشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى. ئۇ بازاردىن مانتا، سامسا ياكى يەل - يېمىش قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ كىرەتتى، قېيىن ئاتا، قېيىن ئانىسى بۇنىڭدىن خۇشال ئىدى.

ئايتۇرا ھەر كۈنلۈكى ھېچ بولمىسا بىر قېتىم نۇرنىسانىڭ يېنىغا باراتتى. نۇرنىسا، ئىلاجىسىز نامەھرەم كىشىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئېغىرسىنىپ مۆكۈلىناتتى، ئايتۇرا ھەر نۆۋەت كەلگەندە كۆڭلى بىر قېتىم ئېچىلاتتى، كەتكەندە يەنە قايغۇغا چۆمەتتى. ئۇ ئۆزىنى ئايتۇرادىن باشقا كىشىگە ئاشكارىلاشنى نومۇس يۈزىدىن خالىمايتتى. ئايتۇرامۇ ئۇنىڭ تاپىلىشى بويىچە نۇرنىسا توغرۇلۇق، ئېرى ۋە ھامىسىدىن بۆلەك ھېچكىمگە ئېغىز ئاچمىدى. گۈلسۈمگە بىلدۈرۈشنىمۇ نۇرنىسا خالىمىغانلىقى ئۈچۈن نۇرنىسانىڭ بالىلىرىنى كۆرگىلى بارغان ئايتۇرا ئۇنىڭغا بۇ توغرۇلۇق يا لام، يا جىم دېمىدى.

ئايتۇرا بۈگۈن كەچ نۇرنىسا بىلەن ئابدۇلئەزىزنىڭ نىكاھى بولىدىغانلىقىنى تۈنۈگۈن ئاخشام نۇرنىسادىن ئاڭلىغانىدى. شۇڭا ئۈشتانباغدىن بىرنى توقۇۋېتىپ، ئاخشام ۋە ئەتىگەندىن بېرى قېيىن ئانىسى بىلەن توقۇغان بەش تال ئۈشتانباغنى ئېلىپ بازارغا چىقىشقا جابدۇندى. ئۇ ئۈشتانباغنى سېتىش ئۈچۈن ئەمەس نۇرنىساغا قارىشىپ بېرىش ئۈچۈن ئالدىراپ ئۆيدىن چىقتى.

× × ×

تۈڭلۈكتىن چۈشكەن يورۇق ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتقانىدى. كەڭ ئېتەكلىك كۆكرەك پۆرمە چىت كۆڭلەك قامىتىگە

ياراشقان نۇرنىسا سەۋزىنى قەلەمچە قىلىپ توغراۋاتاتتى. ئۇ مۇشۇ تار كۆلبىدە بىر يېرىم ئاينى ئۆتكۈزگەنىدى. ئايتۇرا ئۇنى تېپىۋالغاندىن كېيىن دەردى بىرئاز يېنىكلىگەن بولسىمۇ قايغۇسى ئازايمىدى. سالاھىدىندىن باشقا ھېچكىمدىن خەۋپسىرىمەيتتى. گەرچە تالاق قىلىنغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ مۇساپىر ئەپكەشنىڭ ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى سالاھىدىن ئۇقۇپ قالسا ئۇنىڭ قاتىللىق قىلىشتىن يانمايدىغانلىقىنى نۇرنىسا بىلەتتى. بۇنداق ئۆلۈمنى ئۇ خالىمايتتى. ئۇ خالىغان ئۆلۈمنى خۇدا مۇيەسسەر قىلىپ بەرمىدى. غېرىب ئەپكەشنىڭ قولى بىلەن قۇتۇلدۇرۇۋالدى. پەقەت ئۇنىڭغا تېگىش، ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش قارارىغا ئاللىقاچان كېلىپ بولغان نۇرنىسا سەۋزىنى توغراۋېتىپ ئۆتكەن ھاياتىنى بىر قېتىم ئەسلەپ چىقتى. بالىلىرىغا بەك ئېچىندى، ئۇلارنى بەكمۇ كۆرگۈسى كەلدى. لېكىن كۆرگەندىن كېيىنلا ئۇلارنى تاشلاپ كېتەلمەيدىغانلىقى ئۆزىگە مەلۇم ئىدى. شۇڭا ئۆتنەك مېھرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن باستى. مۇشۇ دەم ئۇنىڭ قايغۇلۇق كۆزلىرىدىن ئاققان تامچىلار قەلەم قىلىنغان سەۋزىنىڭ ئۈستىگە تۆكۈلمەكتە ئىدى.

تاشقىرىدىكى ئىشىك ئېچىلىپ، دالانغا چېلەكنىڭ قويۇلغىنى ئاڭلاندى. نۇرنىسا ئېتىكى بىلەن تىزلىرىنى يېپىپ ئولتۇرۇشىغا ئابدۇلئەزىز چېلەكتىكى سۇنى كۆتۈرۈپ كەلدى. نۇرنىسا ھۆرمەت بىلەن قوپتى.

— ئولتۇرسىلا، — دېدى ئابدۇلئەزىز بۇلۇڭدىكى كۆپكە سۇنى قويۇۋېتىپ، — ئىمام ئاخۇنۇم ئىككى كىشىنى باشلاپ شامدىن يېنىپلا كېلىدىغان بولدى. ئايتۇرا ئەخمەت ئاخۇن بىلەن دەرۋىش ئاخۇن ئاكامنى باشلاپ كەلسە ئىش پۈتىدۇ. ئىككىلىمىز ۋەھىمە ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلىمىز، — دېدى ئابدۇلئەزىز پەس ئاۋاز بىلەن.

— خۇدايىم ئىپتىقانلىرىنى كەلتۈرسۇن، ئىككى ھەممىز بولۇپ قەشقەردىن پۇتىمىز يۆتكەلمىگۈچە مەن خاتىرجەم بولالمايمەن ئابدۇلئەزىز ئاخۇن.

نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ چىچىنى ئالدۇرۇپ، ساقال - بۇرۇتلىرىنى ياساتقانلىقىغا دىققەت قىلدى. ئابدۇلئەزىزنىڭ كىچىككىنە سارغۇچ ساقىلى، ساچقان بۇرۇتى تاتىراڭغۇ، ياغاق يۈزىگە ئانچىلا ياراشمىغانىدى. ۋاقىتسىز ئاق چۈشكەن چاچلىرى، ئۇستۇرا بىلەن چۈشۈرۈلگەچ ماڭلايلىرى پارقىراپ قالغانىدى. سالاھىددىننىڭ قويۇق ساقال - بۇرۇتى، يۇمىلاق بۇغداي ئۆڭ يۈزىگە يارىشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تەمبەل گەۋدىسى ئالدىدا ئابدۇلئەزىزنىڭ بەستى ھەقىقەتەن كىچىك كۆرۈنەتتى. ئابدۇلئەزىزنىڭ يېنىدا پەيدا بولغان سالاھىددىننىڭ سىماسى نۇرنىسانىڭ خىيالىدىن يىتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ياۋاش، ساددا ئابدۇلئەزىزنىڭ ۋىجىك مۇلايىم قامىتى قالدى.

— نۇرنىسا خېنىم باشقا يەنە قانداق ئىشلار بار؟ مەن شۇلارنىڭ كويىدا بولاي؟

نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ رازىمەنلىك بىلەن ئاستا دېدى:

— سەل توختاپ تۇرسىلا، ئايتۇرا كەلسۇن، ئەمدى باشقا ئىشلارمۇ تۈگىدى، ئىككى كۆڭلەكلىك، چاپانلىق ئېلىپ بەردىلە، ماڭا مۇشۇ يېتىدۇ، قولۇمدىكى ئۈزۈك، بىلەزۈك، قۇلىقىمدىكى سۆكە، بويىنۇمدىكى مەرۋايىتلارنىڭ ماڭا ھاجىتى يوق، بۇلارنى سېتىپ يول خىراجىتى قىلساق دەيمەن.

— خېنىم بۇ سۆزلىرىمۇ توغرا، مەنمۇ شۇ توشۇپ يۈرۈپ ھەرگاز پۇل يىغقانىدىم، خوتەنگىچە يول راسخوتىغا يېتىپ

قالار. ئۇ نەرسىلەرنى خوتەنگە بارغاندىن كېيىن ساتساقمۇ، قىيىنلىپ كەتمەيمىز، ھازىرچە يانلىرىدا تۇرۇپ تۇرسۇن، نۇرنىسا ئابدۇلئەزىزنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆردى.

ئىشىك قېقىلدى، ئابدۇلئەزىز چىقىپ ئايتۇرا بىلەن زەيتۇنخاننى باشلاپ كىردى.

شامدىن يانغان مەھەلدە دەم يېگەن پولۇنى قازىنى بىلەن كۆتۈرۈپ دالانغا ئېلىپ چىققان ئابدۇلئەزىز ئۆگزىگە قارىدى. نۇرنىسا، زەيتۇنخان، ئايتۇرالار تۆڭلۈك ئەتراپىدا ئولتۇرۇشاتتى. نۇرنىسانى ھاياجان باسقانىدى. بۇ، قىز تويى بولغان چاغدىكى ھاياجانغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئوخشىمايدىغان تەرىپى ئۇ چاغدا بولغۇسى ئېرى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇشتىن قورقۇش تۇيغۇسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن بولسا، بۇ قېتىم نىكاھى بولغاندىن كېيىنلا ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىش، بالىلىرىدىن يىراقلاپ كېتىش قايغۇسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنىدى. ئۇ چاغدا ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ يىغلىغان ۋە يىغىسى ئۆزىگە ياراشقانىدى، ھازىر ئىچىدە ئۈنسىز يىغلاۋاتاتتى.

ئابدۇلئەزىز ئىشىكنى ئېچىپ كوچىغا چىقىشىغا مەسچىت ئىمامى ناتونۇش ئىككى كىشى بىلەن يېتىپ كەلدى. ئابدۇلئەزىز ھۆرمەت بىلەن سالام بېرىپ ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلدى.

— توي ئىشى ئاللا نەزەرىدىكى ئەڭ مۇھىم ئىش، ئاۋۋال نىكاھنى قىلىۋېتىپ ئاندىن داستىخانغا ئولتۇرايلى، — دېدى ئىمام ئورۇن ئېلىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن.

— خوش تەقسىر، — ئابدۇلئەزىز ئىمامغا باش ئەگدى.

ئىمام ئاخۇنۇم دەرۋىش ئاخۇن بىلەن ئەخمەتنى نۇرنىسانىڭ ۋەكىلى بولۇشنى، ئۆزى بىلەن كەلگەن ئىككى نەپەر ئەھلى

ھۆمىنىڭ ئابدۇلئەزىزنىڭ ۋەكىلى بولۇشىنى تايىن قىلغىنى نىكاھنىڭ ھەممە رەسمىيەتلىرى ئۆتەلدى.

× × ×

شۇنداق قىلىپ نۇرنىسا بىلەن ئابدۇلئەزىز ئۆزلىرىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق توي ۋە نىكاھ ئىشىنى داۋراڭ قىلمايلا ئاددىي ۋە مەخپىي ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن يول تەرەددۇتىغا چۈشتى. ئىككى كۆزى لىق توشقان خۇرجۇنىنى ئابدۇلئەزىز دولىسىغا ئارتتى. ئۇچىسىغا گۈللۈك شاتىۋا كۆڭلەك، لەمبوقتىن تىكىلگەن كەمزۇل كىيگەن نۇرنىسا، بېشىدىن - تاپىنىغىچە ئاق رومال سېلىپ، پۇتىغا كونىراق مەيسىنى سايقاندى. ئۇلار كېرەكلىك نەرسىلىرىنى ئېلىپ، «خۇدا ئۆزۈڭ يار» دەپ يولغا چۈشكەندە تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى. ئالدىدا چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ ئابدۇلئەزىز، ئۇنىڭ كەينىدىن نۇرنىسا ئايتۇراغا يانداشىپ ماڭدى.

ياز سەھىرىنىڭ مەيىن شامىلى نۇرنىسانىڭ روملىنى ئۇچۇرۇپ يۈزىنى ئېچىۋەتمەكچى بولاتتى. نۇرنىسا بىر قولى بىلەن روملىنىڭ ئىككى پېشىنى ئېڭىكى ئاستىدىن ئالماشتۇرۇپ ئۆتكۈزۈپ چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. شامال ھەر قانچە قىلسىمۇ ئۇنىڭ چىرايىنى ئۇنىڭ لەۋلىرىدەك قىزىرىپ كەتكەن ئۇپۇقتا كۆرسىتەلمىدى، يولدا ئادەم شالاڭ ئىدى. «بۈگۈن جۈمە، بالىلىرىمدىن ئايرىلغىلى ئۈچ ئايدىن ئاشتى، خۇدا، ئۇلارنى يەنە كۆرەرمەنمۇ؟ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرارمەن؟ بالىلىرىمنىمۇ، سېنىمۇ ئۆز پاناھىڭدىن ئايرىمىغىن» دەپ دۇئا قىلدى نۇرنىسا قىزىل دەرياسى بويىغا يېتىپ كەلگەندە، بۆشۈكتە يېتىپ قالغان ئۇماق قىزى گۈلنىسا بىلەن، ئىككى ياشقا كىرىپ

قالغان چىرايلىق قىزى ھۆرنىسانى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئۇنىڭ مۇڭ ھەسرەت بولدۇقلاپ تېشىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئاققان ياش قىپقىزىل سۇ تولۇپ ئاققان قىزىل دەرياسىغا ياڭغۇردەك تۆكۈلدى. «سىلەرگە كىم قاراۋاتقاندۇ بالىلىرىم؟ گۈلنىسا قىزىم، ئانا دىدارىنى ئىزدەپ، ئوغۇز سۈتۈڭنى سېغىنىپ قىرقىراپ يىغلاۋاتقانسەن. سەنچۇ ھۆرنىسا قىزىم؟ ئۇكاڭ يىغلىسا قوشۇلۇپ يىغلاۋاتامسەن؟ ئادام نەگە كەتكەندۇ، دەپ ئىشىككە تەلمۈرۈپ ئولتۇرامسەن؟ جېنىم بالىلىرىم ‹ئانا› دەپ توۋلاپ يىغلىساڭلار، كىم كۆز يېشىڭلارنى ئېرتقاندۇ؟ كىم بېشىڭلارنى سىلاپ خېبىردارلىق قىلغاندۇ؟ كىيىمىڭلار يۇيۇقسىز، چاچلىرىڭلار تاراقسىز قالارمۇ؟ بى ۋاپا ئاناڭلارنى كەچۈرۈڭلار. خەير جېنىم بالىلىرىم، خۇدايىمغا تاپشۇردۇم...» شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن نۇرنىسا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايتۇرانى قۇچاقلىدى. كۆز ياشلىرىدا يۇيۇلغان يان بارمىقىدىكى ئاق ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكنى چىقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا سېلىپ قويدى.

— ئايتۇرا، دوستۇم، قېرىندىشىم، مەشەدىن قايتىپ كەتسىلە، ھېلىمۇ سىلىنى بەك ئاۋارىچىلىققا سالدىم، رەھمەت، خۇدايىم ئامان قىلسا يەنە دىدار كۆرۈشەرمىز، — دېدى ئىشارەت بىلەن.

ئاخشام كېتىپ يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە ئۈزىنىش ئۈچۈن كەلگەن ئايتۇرا، كۆڭلى ئۇنىماي نۇرنىسا بىلەن بىللە كېلىۋاتاتتى.

قەشقەر شەھىرىنىڭ شىمالىدا تۈمەن، جەنۇبىدا قىزىل دەريالىرى غەربتىن شەرققە قاراپ ئاقاتتى. بۇ دەريالاردىن كۆتۈرۈلگەن سەلكىن شامال قەشقەر شەھىرىگە، پايانسىز داللارغا ساپ ھاۋا بەخش ئېتەتتى. قەشقەرنىڭ باغلىرىنى، زىرائەتلىرىنى بۇ دەريالار سۇغىراتتى. قىشنىڭ كۈنلىرىمۇ مۇز تۇتماي، ئەيـ

نەكتەك سوزۇلۇپ ئۆركەشلەپ، بۇژغۇن ياساپ ئاقاتتى. پۈتۈن شەھەر خەلقى مۇشۇ دەريادىن سۇ ئىچەتتى، ياز كۈنلىرى بۇ دەريالارنىڭ سۈيى ئۇلغىياتتى، قىرغاقلارنى بۇزۇپ كۆۋرۈكلەرنى ئېلىپ كېتەتتى.

نۇرنىسا بىر دەرياغا، بىر كەينىدە قالغان قەشقەر شەھىرىگە كۆز سالغان ھالدا ئايتۇرانى قۇچاقلاپ تۇردى.

— ئايتۇرا جېنىم، زەيتۇنىخان ئاچامغا سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويسىلا، پات - پات بېرىپ بالىلىرىمنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇرسىلا، مەن ئۈچۈن سۆيۈپ قويسىلا، مەن سىلىدىن ئۆمۈرۋايەت رازىمەن. خەير دوستۇم، ئارقىلىرىغا يانسىلا، — دېگەن مەنانى ئۇقتى ئايتۇرا دوستىنىڭ ئىشارىتىدىن. ئابدۇلئەزىز قۇچاقلىشىپ تۇرغان بۇ دوستلاردىن قاتتىق تەسىرلەندى.

ئايتۇرا مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ قويۇن يانچۇقىدىن بىر چازا بىلەن بىر تاغاق ئېلىپ، چازىنى نۇرنىسانىڭ چۇۋۇلۇپ كەتكەن چېكە چاچلىرىغا، تاغاقنى بېشىنىڭ ئارقا تەرىپىگە قىسىپ قويدى. رەڭدار يىپتا توقۇغان ئىككى ئىشتانباغ بىلەن ئىككى تال قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسى كەشتىلەنگەن ياغلىقنى يوللۇق تۇتتى.

نۇرنىسانىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تارتىشقاندەك بولۇپ، بۇ جۇدالىققا چىدىيالماي كەتتى. ئۇ ئايتۇرانىڭ باغرىدىن ئاستا سۇغۇرۇلدى - دە، دەرياغا قارىۋالدى. قىزىل دەريا كۆۋرۈكنى كۆتۈرۈپ كەتكىدەك ئۆركەشلەپ جۇش ئۇرۇپ ئاقماقتا ئىدى. گۈلخاندەك يانغان ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلگەن قۇياش يۈزىنى بىر پارچە قارا بۇلۇت توسۇۋالدى.

نۇرنىسا مانا شۇ كۈندىن باشلاپ قەشقەردىن پۈتۈنلەي غايىب بولدى.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ھاشىم
جىلىل مۇھەممەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جالالىدىن بەھرام
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: مۇھەممەت ئايۇپ

جۇدالىق (1)

(رومان)

ھاجى مىرزاھىد كېرىمى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازاتلىق يول 348-نومۇر)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى جۇنشىڭ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 11 قىستۇرما ۋارىقى: 8
1990-يىل 12- ئاي 1-نەشرى
1998-يىل 9-ئاي 2-بېسىلىشى
تىرازى: 9.400 - 4.401
ISBN 7-228-01410-3/I.472
باھاسى: 15.00 يۈەن

责任编辑:艾海提·阿西木　吉利力·穆罕默德
封面设计:加拉力丁
插　　图:买买提·阿尤甫

诀别的痛苦（1）（维吾尔文）
（长篇小说）
米尔扎依提

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号 邮政编码　830001.
新疆新华书店发行　乌鲁木齐军星印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本　11印张望　8插页
1990年12月第1版 1998年9月第2次印刷
印数:4.401—9.400

ISBN7—228—01410—3/I·472　　定价:15.00元